

ƏBÜLFƏZ RƏCƏBLİ

**QƏDİM TÜRK
YAZISI ABİDƏLƏRİ
4 cildə**

IV cild

**QƏDİM UYĞUR
YAZISI ABİDƏLƏRİ**

II hissə

BAKI – «Elm və təhsil» – 2010

Elmi redaktoru:

Nərmən Əliyeva
filologiya elmləri namizədi

Əbülfəz Əjdər oğlu Rəcəbli. Qədim türk yazısı abidələri, 4 cildə, IV cild. Qədim uyğur yazısı abidələri, II hissə. Bakı, «Elm və təhsil», 2010, 500 səh.

Kitabda Şərqi Türküstanda (Turfanda) tapılmış qədim uyğur əlifbası ilə yazılmış kitabələr toplanmışdır. Kitabın əvvəlində bu daş kitabələri tarixə yadigar qoyub getmiş qədim türk xalqlarının tarixi haqqında qısa məlumat verilir, sonra kitabələrin kəşfi, oxunması, kitabələrin özlərinin və onların dilinin araşdırılması tarixi nəzərdən keçirilir. Daha sonra Turfan abidələri – kitabələrin faksimilesi, transkripsiyası və tərcüməsi, habelə kitabələr haqqında qısa qeydlər təqdim edilir. Lüğət əsərin II hissəsinə daxil edilmişdir.

Əsər bütün türklər, o cümlədən ilk növbədə bütün azərbaycanlılar, habelə türk xalqlarının və dillərinin keçmişini ilə maraqlanan bütün əcnəbilər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

R $\frac{4602000000-11}{N-098-2010}$ *Qrifli nəşr*

© «Elm və təhsil», 2010

Yığır əlifbası ilə yazılmış və buddizm qanunlarına həsr edilmiş qədim türkdilli (qədim uyğur) abidələri arasında həcminə görə ən böyüyü “Altun Yaruk” (“Qızıllı işıq”) adlı əsərdir. Buddizm dininə aid əsərlərin böyük əksəriyyəti kimi bu əsər də hind (sanskrit) dilindən deyil, Çin dilindən qədim uyğur dilinə tərcümə edilmişdir. Əsəri qədim uyğur dilinə X əsrin birinci yarısında Beşbalıq şəhərinin sakini Sıngu Seli Tudun tərcümə etmişdir. Əslində bu, tərcümə deyildir. Tərcüməçi əsərə yaradıcı surətdə yanaşmış, onun məzmununu saxlayaraq formasında xeyli dəyişiklik etmiş, hətta bəzi yerlərini nəzmə çəkmişdir. Buna görə bu əsəri Sıngu Seli Tudunun yaradıcılıq məhsulu, iqtibas adlandırmaq səhv olmazdı. Bu əsər buddizm dininin ideyalarını təbliğ edən əsərdir. Əsər fəlsəfi və dini hekayət və rəvayətlərdən ibarətdir. Əsərin əsas xüsusiyyətlərindən biri də budur ki, buddizm dininin terminləri burada türkləşdirilmiş, türk sözlərindən düzəldilmiş terminlərlə əvəz edilmişdir.

“Altuk Yaruk” əsərinin elm aləminə altı nüsxəsi məlumdur. Sonuncu və ən tam nüsxə 1687-ci ildə köçürülmüşdür. Bu nüsxə 1910-cu ildə C.Y.Malov tərəfindən Şərqi Türküstanda – Çinin Qansu əyalətində tapılmışdır. Bu nüsxə Sankt –Peterburqda saxlanılır. Həmin nüsxə yalnız mətn şəklində 1913-1918-ci illərdə Sankt-Peterburqda V.V. Radlov və S.Y.Malov tərəfindən nəşr edilmişdir. Sonralar, 1930-cu ildə əsər alman dilinə tərcümədə nəşr edilmişdir. Təəssüf ki, əsərin nəşri bitməmişdir (675 səhifədən yalnız 466 səhifəsi nəşr edilmişdir).

“Altuk Yaruk” əsərinin digər nüsxələri həcmcə Sankt-Peterburq nüsxələrindən xeyli kiçik və naqisdir.

Bu kitabda “Altuk Yaruk” əsərindən iki hekayə – “Kü tau haqqında əfsanə” və “Şəhzadə və dişi pələng haqqında əfsanə” hekayələri təqdim edilir.

Transkripsiya

4) Ötrü ol ağırta İnçyü atlıg balıkta çan bağığ Kü tau atlıg bir bəg balık bəgi erti. Ol bəg balık bəgi bolup örtə ked ölütcü boltı. Kin bir tušta kız aş tıltakınta ud, koyn, toñuz, kaz, ödirək, tağıku, ta ulatı üküş təlim özlüglərig ölürup, uluğ aş, içkü kıldı. Aş kılı tü-kətmişə kin on kün ertməz knə, ötrü ol bəg belindək ağır iglədi. İnçip igləyü birlə ög, sav söz kodup tutar, kapar erkən, ölüb bartı. Ölüp bütün ötüzi tumılıp təg yalıñuz yürəki taşında bir tançu əti tumılmadı. Anı körüp evintəki kişilər uluğ

5) yağıt, sığıt kılıp ölügüg səməkləgəli...iltməz knə, üç kün erdip ba... törtünç kün tannda ertə ört...turur erkən. Ol bəg tirilip kəlip örü oldurup aş içkü koltı. Anı körüp kamıg kası kataşı başlap, kim ol törütə yığılmış, neçə kişilər erti ersər, olar barça korkup belinlər, ıraktaşdılar, kaçtılar. Oların taşımışın kərüp, ol Kü tau atlıq bəg ötrü oları okıyru, inca tip titi: “ələnlər, edgülərim. Mən tirilmişə sizlər nəgülük ança ked kaçar sizlər. Korkmañlar, mən emti sizlərkə tirilmiş tıltakımın sözləyin! Burkanların nomının uluğ türlügin yəmə eşidinlər”, - tip tiyü, ötrü inca tip sözləti.- “Mən iglətükdə, an başlayru maña tört yeklər yakın kəlti.

Birəgüsi bədük berkə tutmuş, ikindisi

6) uruk tutmuş, üçünç. . .(i tolğuk) tutmuş, törtünç bir kök tonluğ atlıg bəg ermiş. Kaçan bu (tört yeklər mini bir) ev kabığına (ilt-dükte), ötrü ol kök tonluğ bəg attın kodı tüşüp, mini okıdı. Mən ol bəgnin öziñə təgdüktə, koyunıntın bir kəgdə bitig ündürüp maña okıdı. Okısar mən ol bitig içintə ol künki biziñ aştə ölürküçi,-ud, koyın, toñuz başlap tınlıgların cavi tutur. Savın inca tir: Biz kamıgün yilkuların öñrə yalañuk aşunlardakı ayıg kılınç(lar kü)çintə, bu oğurta yilkı aşunında tordumuz erti. Ötük birim ötägləgülük yıl, ay, öd kolu sakış tolsar, tükəsər, munta etüz kodup, kişi aşunında toğar ertimiz. İnçip biziñ yilkı aşunında ozğuluk, kotrulğuluk ödümüz, künümüz takı

7) tükəməsknə. İnçyü balıktakı çan bağığ Kü tau atlıq bəg bizni ölürtüdi. Anıñ üçün biz kamıgün ikiləyi yana yilkı aşun toğğuluk ötägkə, əmgək(kə təgər biz). Bu muntağ əmgək, tolğakka təgmiş öddə bu muñumuzm, əmgəkimizni açə, yada, okıtu sözləgəli uğuluk küçümüz, közünümüz yok erti. Kata takı utrunğuluk, turuşğuluk küçümüz bolğaj. Bu muñumuznu emti kılınç tənrisi öñərzün,-tip ötüntilər. Anıñ bizni sini alğalı ıdı. Munçulayru sav turur. Bu savların bitigdə mən tükəl okıyru tükəttim. Ötrü ol kök tonluğ bəg: “tuta təgininlər!”-tip kıkırduktə, üç yeklər maña yakın kəlip birisi uruk üzə boyumımız batı, birisi tolğakta tanımın altı, biri bədük berkə üzə mini tüz töbüre uru iki iligimin kadaru

8) . . . təbün . . . urdu. Batılar. . erkən yol . . . ol mini iltdeçi yeklər inca tip titilər: “Ay ər a! Bizni sini alğalı ıduktə, aşnuça an bitigdə körtilər. An bitig içintə cəniñ, öz yaş sanı saktışı takı tükəməyük ermiş təg, sən munça munça tınlıglarığ ölürtmişkə ol səniñ isig öz alımçılarının oğurında anın səni alğalı ıdılar. Munı sən bilmmiş kərgək”, -tip munı titilər. Bu savıq eşidip mən ötrü olarka inca tip titim: “Ay a edgülərim, tənriyərim, kim mən, ol ödtə yalañukların yirtinçülük et köz üzə ayıg kılınç kılınmışıg köür, bilir ertim ersər..Yemə nəñ ol ayıg kılınçın amtıku təg yavlak tüşin, utlısın

9) bilməz ertim. Yana mıntıda . . . neçə neçə kişilərnün sansız sakışsız özlügüg ölürməklərin körmüş. Həñ bu kişi belgülüg utğurak tüşünə təgmişlərin iti körtükim yok erti. Anıñ ikin ara yana mən munı təg irzim bəklənip ölmək əmgəkkə təgdim. Nə al altak kılınç mən, tikiləyü tirig öz bolğay ertim erki? Kəntü özüm bilmətin yazmış, yanılmış ayıg kılınçımın kəntü ökünüp erti, yitinçsiz titir. Emti nəçük kılınç”,-tip titim. Muntağ tısər, mən ötrü ol yeklər maña inca titilər:” Ay ər a, kimsəniñ isik öz alımçıların otuz artuk bağıq tutukluğ tınlıglar öñin öñin Erklig kannın karşızında kın közin salınmış karaklıkın səni kütə tuturlar. Kaçan anta təgdüktə Erklig kannın katır katıg kıymı alımçıların

10) . . . . . ağır törüsü içintə . . . . . antağ ı açığı tarka (əmgəklərintin) oskalı, kutrukalı umağay sən”,-tip munılayru sözləsərlər. Bu savıq eşidip mən ötrü takı utkurak korkunçım, əmgəkim üstəlti. Mañ mañ sayru ketkirə, töbün tüşə, öñdürti tarta, kindirti uru soka

takı takı ked tavrattılar. Ötrü mən yana olarka yalbaru, inca tip titim: “Ay edgülerim, mən özüm tanılasar mən, bu əmgəkimtin idi ozğum, kurtulğum yok turur. Emti mən sizlərkə ötürür mən, yalbarur mən: bu mənini alımçılarımka püsüp Erklig kan üskintə aytukta, təgdükdə nətəg kılaym,-anı maña ayu birinlər”, tip tisər mən ötrü olar maña inca tip titilər: Ay er a, sən birük kim ol sən ölürgüci tınığlar üçün ökünç köñül öridip nəçükin ersər

11) köñülünün süzük . . . yırtınçünü (umukı inakı tükəl bilgə) teñri teñrisi burkan nomlamış altun öñlük yaruk, yaltıklıg, kopta kötrülmüş nom, iliki atlıg nom, bitigig tükəl bütün bititkükə közüş öritəli usar sən, bu əmgəkiden ozğalı, kutrulğalı uğay ertin,-tip titilər. Bu saviq nə eşitü birlə ök, ötrü mən başınkita başınkı yiti süzük köñülümüze ol ol tınığlarıg ölürtmiş ağıg kılınçka ökünü katınu koturu süzük kirtkünç köñültə turup, ötrü altun öñlük yaruk, yaltıklıg kopda kötrülmüş nom iliki atlıg nom erdinig tolu tükəl bititkükə köñül öritdim. Yana: bu nom erdinig bititkəli kut közüş öritmiş buyan edgü kılınçım küçintə ol ol tınığlarıg yılki aşuntaki açığ tarka əmgəklərintin ozğuka, kutrulğuka bk

12) (katıg süzük köñülün) kut kolunu . . . ünün kıkıra birtim: bu kopta kötrülmüş nom iliki atlıg nom erdinig tükəl bititip . . . teñri aşunta tapıgçısı bolğay mən, isig öz alımçılarımın, yavlak köñülləri şaşılun,-tip tiyü ünümin iti üzmetin kıkıra bartım. Anca yorıy anı, ara bir balık kapıgı közünti. Ol balık kapıgça kigürüp, bir bök içinə iltip tağdın yınak üzläntürdilər. Tağdın yınakka körsər, mən, tərte Erklig kan oluru. Bərü yazısında sansız sakışsız kişilərin, boyunları buğağuluğ, iligləri, adakları bəklig savların ayıdu, öteklərin adırtılayı tururlar. O yazı içi yana bütürü yalbarmaq, ağırınmaq, müñrəmək, inçiklamakta ulatı eşitkəli umağuluk ünləri üzə yanğura

13) turur. Anı . . . yeklər Erklig kanka Kü tau atlıg ərig kəlürtimiz, tip ötüntilər. Atımın eşidü birlə inca tip: Ay yumışçılar, ol yalañukın ağıg kılınç ertingü üküş uluğ yazukluğ erur. Anı nəgü-lük munça keç kəltürtünüzlər? Emti anı, turuşçuların okınlar, savların ayıdalım,-tip yarlıkadı. Erklig kanı bu yarlıkın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru ünüp üntədilər, kıkırdılar. Ti-

ləp, istəp bulmatın, yanduru yana kəlip: bulmatımız, tip. Ötrü Erklig kan yana yumışçı yeklərig ıdıp bağ tutuk kayısı tınığlar arasın-ta isdətəkəli itdi. Ötrü ol yumışçı yeklər kəlip isdəp, tözüte ayıdıp yəmə ol bulmatın, yanduru kəlip,-bulmatımız,-tip, ötündilər. Erklig kan ötrü üçünç kata biş yol erkliglinə

14) . . . . osdaçı . . . . tik yata . . . turuşluğ . . . . takı tınığların . . . tip munlılayı bitig . . . . lıg biş yol Erkligi yanduru təgdük-tə, anı ara ol yekniñ yumışçısı bir yek bir bitig iltü kəlip Erklig kanka birti. Erklig kan anı açıp okıdıp ta, anta antağ , antağ sav ün-ti. Antağ antağ küntə yalañuk yırtınçüsindəki çan bağıg Kü tau at-lıg kişi özlüglərig ölürmüş üçün ökünüp tuyunup altun öñlük ya-ruk, yaltıklıg kobda kötrülmüş nom iliki atlıg nom erdinig tözü tük-əl bititkükə közüş öritip, kut koldı. Ol anı, küçintə ol çan bağıg Kü tau atlıg kişi ölürküci yılki azunıntaki ança ança tınığlar yılki azunıntın ozup kisi azun-

15) inıta toğdılar . . . . emti anı . . . . təginməz. Munı . . . . adırt-lap üzə tip muntağ ötüg ötüntilər. Bu ötüg bitigig okıyü tükətip, ö-trü Erklig kan örtinkü ögrünçülüğ, sevinçlig bolup maña inça tip ya-rlıkadı: ya Kü tau, tınığlarıg ölürtidı, ersər, yəmə emin yüründəkin tükəl kılğalı udun, kim sən kayu ödün bək katıg sözüg kirtkünç kö-ñülün nom iliki atlıg nom erdinig bititip, bir ödüntə tabıgçısı bolğu-ka közüş öritidı. Ol buyan jekniñ küçintə sən ölürmışçə tınığlarıg yılki azunıntaki əmgəkdin ozzun, kutrulzunlar, tip kut kolundun. Bu tıltaktın ol ança tınığlar yılki azunıntaki əmgətin ozup kişi azunınta toğdılar.

16) . . . . . tutuş . . . . . yok . . . . . ikiləyü tirig . . . . . yonğalı barğıl . . . . . ların, yol . . . . . edgü kılınçlar . . . . . . tatiğig ytarma, özlüğüg ölürmə, edkə, tavarka aşlanmağıl, ağıg kılınç kılma, edgü kılınçlıg, kimi, köbrük itkil, yaratğıl,-tip munçulayı tutuzup, ötrü mini boşuyı itdi. Mən boşuk yarlıkka təgip, ol balıktın üntüm. Nə oyan birlə ök kaltı töl tüşəp otunmuş təg, tiriltüküm bu erur,-tip titi. Bu savlarıg eşidip ol törütə yığılmış kamıg kişilər adıntılar, muñat-dılar. Tükəl bilgə teñri teñrisi burkan nomın, uluğ türlüg küçinə, közüniñə ordukrak süzük kirtkünç köñül öridip, yüz artuk kişilər bu nom erdinig

17) . . . . . bitikü . . . . . ülgüzüz . . . özlük ölürməz . . . . . ol oğurta tavğaç . . . erdini takı edgüti ki . . . erti. Balık ulusta bu nomuğu istəp tapışmadı. Neçədə İnçyü atlığ balıktakı Suvasdik Su atlığ sanramta tapışıp, ötrü kotdurup altı. Ol Kü tau atlığ bəg başın, mançları, evindəki uluğu, kiçigi barça bir azunta özlüg ölürgü sav birtəm kodıp, bir yintəm bu nom erdinig boşkundılar, tutdılar, bitidilər, bititdilər, okıdılar, okutdılar.

Tərcümə

4) Sonra o zamanlar İnçyü adlı şəhərdə çan bölməsində Kü tau adlı bir bəy şəhər bəyi idi. O bəy şəhər bəyi olub əvvəllər son dərəcə cəllad idi, (sonra dəyişdi). Bir dəfə qızının toy qonaqlığında öküz, qoyun, donuz, qaz, ördək, toyuq, başqa çoxlu heyvanları öldürüb böyük, yemək, içmək düzəltdi. Qonaqlıq bitdikdən sonra on gün keçməmiş o bəy iflic olub ağır xəstələndi. Beləliklə, xəstəliklə birlikdə ağıl, nitq qabiliyyətini itirərək işarə ilə anladarkən ölüb getdi. Ölüb bütün bədəni soyudu, tək yalnız ürəyinin yanında bədəninin bir damcı əti soyumadı. Onu görüb evindəki adamlar böyük

5) ağı, sıtqı edib ölünü basdırmağa . . . . . səy etməzdən üç gün keçib, dördüncü gün dan sökülərkən ertə . . . durur ikən o bəy dirilib durub oturaraq yemək, içmək istədi. Onu görüb bütün yaxınlarından başlamış orada nə qədər adam var idisə, onlar hamısı qorxub dəhşətə gəldi, uzaqlaşdı, qaçdı. Onların qaçdığını görüb o Kü tau adlı bəy sonra onları çağırıb belə deyib dedi: "Yaxın gəlin, mənim yaxşılarım. Mən diriləndə nə üçün qorxub qaçdınız. Qorxmayın, mən indi sizə dirilməyimin səbəbini söyləyim. Burhanların dininin qanununun böyük müxtəlif qaydalarını eşidin, deyib söyləyərək sonra belə deyib söylədi: Mən xəstələndikdə ən əvvəl mənə dörd şeytan yaxın gəldi. Onlardan biri əlində qamçı tutmuşdu, ikincisi

6) kəndir tutmuşdu, üçüncüsü–kəlbətin tutmuşdu. Dördüncü bir göy donlu atlı bəy idi. Bu dörd şeytan məni bir evin qabağına gətirdikdə sonra o göy donlu bəy atdan aşağı düşüb məni çağırırdı. Mən o bəyin yanına yetişdikdə o qoynundan bir göy kağız çıxarıb

mənə oxudu. Oxuyanda (gördüm ki), o kağızın içində bizim o günkü qonaqlığımızda öldürülmüş öküz, qoyun, donuz başda olmaqla heyvanların şikayətidir (sözüdür). Şikayətləri belədir: Biz hamımız heyvanlar aləmində olmazdan əvvəl insan aləmindəki pis əməllərimiz sayəsində bu halda heyvanlar aləmində doğulduq. Borcumuzu ödəmək, cəzamızı çəkmək üçün il, ay, zaman dövr vurub yetişsə, tükənsə biz öz varlığımızı burada qoyub insanlar aləmində doğular idik. Hələlik bizim heyvanlar aləmindəki xilas olmaq, qurtulmaq vaxtımız, günümüz daha

7) bitmədiyi, tükənmədiyi üçün İnçyü şəhərindəki çan bölməsinin məmuru Kü tau adlı bəy bizi öldürdü. Onun üçün biz hamımız ikinci dəfə yenə ilxı aləmində doğulub əzaba məruz qalırdıq. Bu belə əzab işkəncəyə məruz qalan zamanda bizim bu dərdimizi, əzabımızı açaraq, yayaraq, damşaraq söyləmək üçün lazım olan gücümüz imkanımız yox idi. Bununla belə dalaşma üçün, müdafiə üçün gücümüz olacaq. Bu dərdimizi indi əməl tanrısı sağaltsın,-deyib xahiş etdilər. Ona görə (böyük rəis) bizi səni alıb aparmaq üçün göndərdi. Söz bax belədir. Bu sözləri mən yazıda tamam oxuyub bitirdim. Sonra o göy donlu bəy: "tutun!" deyib qışqırdıqda üç şeytan mənə yaxın gəlib birisi kəndiri boynuma doladı, o birisi kəlbətinlə boğazımı sıxdı, biri böyük güclə başaşağı tutub iki əlimi arxaya qanıraraq

8) şallaqla vurdu . Getdilər . . . . . ikən yol . . . . . Məni qabaqlarına qatıb aparən şeytanlar yolda belə deyib dedilər: Ay igid! Bizi səni gətirməyə göndərəndə əvvəlcə tale kitabına baxdılar. Tale kitabında sən öz yaşının sayının hesabı hələ tükənməmiş imiş, sən bu qədər, bu qədər məxluqları öldürdüyündən o sən istədi canlarını borc verənlərin bizi səni aparmağa göndərdilər. Bunu sən bilməyin görək,-deyib bunu dedilər. Bu sözü eşidib sonra mən onlara belə deyib dedim: Ay mənim xeyirxahlarım, tanrılarım, mən kiməm ki, o zaman insanlar aləmində adam gözü ilə pis əməl etdiklərini görüm, bilim. Yenə heç bir pis əməlin indiki tək yava nəticəsi, əvəzi

9) olacağımı bilməz idim. Mən çoxdan neçə-neçə adamın say-sız-hesabsız canlıları öldürməsinə görürdüm. Ancaq heç bir adamın bu əlamət müqabilində cəza aldığına gördüyüm olmamışdır. Onun

üçün ikisinin arasında cəsurluğum bağlanıb ölmək əzabına çatdım. Nə kələk, hiylə işlədim ki, təkrar diri olum? Özüm bilmədən günah etdiyim, yanıldığım, pis əməllərim üçün özüm artıq dərəcədə peşmanam, əfsus, yetilməzdir. İndi necə edim?-deyib dedim. Mən belə deyən kimi o şeytanlar mənə belə dedilər: Ay igid, kim səni isti canlarını borc verənlərin otuzdan artıq tayfanın canlı məxluqları öz rəisləri ilə Erklig xanın sarayı qarşısında kinli gözləri ilə dikilmiş qüdrətlə səni güdürlər. Sən ora çatanda Erklig xandan çox sərt cəza istəyən borc verənlərin

10) . . . sərt qanunlar üzrə. . . . belə ağır əzablardan sən xilas olmağı, qurtulmağı bacarmayacaqsan,-deyib belə söylədilər. Bu sözləri eşidib sonra mənim qorxum, əziyyətlərim daha da artıdı. Addım-addım gedəndə onlar məni itələyir, tərəsi üstə düşəndə qaldırıb sürüyür, döyüb-vurur, tələsə-tələsə aparırdılar. Sonra mən yenə onlara yalvararaq belə deyib dedim: Ey xeyirxahlarım, mən özümü danlasam da, bu əzablardan xilas olmağım, qurtulmağım yoxdur. İndi mən sizə müraciət edirəm, yalvarıram: bu mənim borc verənlərim canımı almağı tələb edəndə mən necə onlardan gizlicə Erklig xanın yanına gedib onunla danışım,-bunu mənə deyin. Mən belə deyəndən sonra onlar mənə belə cavab verdilər: Ay igid, əgər sən öldürdüyün heyvanlar üçün açıq ürəkdən peşmançılıq çəkirsənsə

11) könlünün təmiz . . . . . aləminin ümidi, inamı kamil, müdrik tanrılar tanrısı burhanın dini təlimini, onun altın rəngli işığı, parlaqlığı ilə hər tərəfə işıq saçan müqəddəs kitabını, İliki adlı din kitabını qəbul edib özünə təlqin edirsənsə, bu əzabdan xilas olub qurtula bilərsən,-onlar belə dedilər. Bu sözü eşitdikdən sonra mən hər seydən əvvəl, yeddi təmiz ürəyimlə elə elə canlı məxluqları öldürmüş pis əməlimlə tamamilə peşman olub tövbə etdim, qızıl rəngli işıq, parlıtısı hər tərəfi tutan, o ilk müqəddəs din kitabını köçürməyə mənim qəlbimdə istək yarandı. Yenə bu günün qiymətli müqəddəs kitabını köçürmək səadəti dilək bəsləməyin savab, yaxşı əməlim sayəsində o canlı məxluqları ilxı aləmindəki əzab və məhrumiyyətlərdən xilas etməyə, qurtulmağa

12) möhkəm təmiz könlü ilə səadət arzulayıb . . . uca səslə qışqırdım: . . . . . Bu hər şeydən uca müqəddəs kitabı tamamilə

köçürdü, ... tanrılar aləminin nökrəri olacağam, mənim canımı almağı tələb edənlərin yava köülləri qoy çasıb qalsın,-səsimə ara vermədən qışqıra-qışqıra getdim. Beləcə gedərkən bu arada bir şəhər qapısı göründü. O şəhər qapısına gətirib bir zindan içinə aparıb dağa tərəf qalxmağa məcbur etdilər. Dağ tərəfdən baxsam, öndə, şərəfli yerdə Erklig xan oturur. Aşağıdakı düzənlikdə saysız-hesabsız adamların boyunları kəndirli, əlləri ayaqları bağlı halda sözlərini, xahişlərini incədən-incəyə bildirirlər. O düzənlik tamamilə yalvarış, sızıltı, böyürtü, hıçqırtı, digər eşidilməsi mümkün olmayan səslərlə cingildə...

13) yirdi. Bu vaxt . . . . . şeytanlar Erklig xana: Kü tau adlı kişini gətirdik,deyib müraciət etdilər. O mənim adıma eşidib belə dedi: Ey əmələlər! Bu adamın pis əməli olduqca çoxdur, o, böyük günahlar etmişdir. Onu nə üçün bunca gec gətirdiniz? İndi onun iddiaçılarını çağırın, onların sözlərini eşidək,-deyib əmr etdi. Erklig xanın bu əmrini eşidib məni gətirən xidmətçilər bayıra yüyürüb iddiaçıları səslədilər, çağırıldılar. Diləyib, istəyib tapmadan qayıdıb gəlib tapa bilmədik dedilər. Sonra Erklig xan yenə xidmətçi şeytanları onları qəbilə və tayfaların arasından axtarmağa göndərdi. Sonra o xidmətçi şeytanlar gəlib axtarıb, çağırıb yenə tapa bilməyərək geri qayıdıb "tapmadıq" deyib müraciət etdilər. Erklig xan sonra üçüncü dəfə beş yol sahibinə . . .

14) . . . . . xilas olan . . . . .dik yataraq . . . . . iddiaçı . . . . . daha məxluqların . . . . .deyib beləcə məktub . . . . .beş dəfə Erklig xana yaxınlaşdıqda, bu arada o şeytanın (mələyin) nökrəri bir şeytan qayıdıb gələndə bir məktub gətirib Erklig xana verdi. Erklig xan onu açıb oxudanda orada belə belə sözlər eşitdi: Belə bir gündə bəşər aləmində Çan tayfasında Kü tau adlı bir adam heyvanları öldürməsinə görə peşman olub, hiss edib qızıl rəngli işığı, şəfəqi hər tərəfə yayılmış İliki adlı din kitabını tamam kamal köçürməyə arzu bəsləyib səadət tapdı. Bunun sayəsində o Çan tayfası Kü tau adlı adamın öldürdüyü ilxı aləmindəki belə belə məxluqlar ilxı aləmindən xilas olub bəşər aləm...

15) ində doğuldular . . . . . İndi onun . . . . . razılaşmaz. Bunu . . . . . aydınlaşdırmaqla deyib belə xahişlə müraciət etdilər. Bu xahiş

Transkripsiya

607) Anta ötrü teñri teñrиси bürkan inca tip yarlıkadı: Ananta! Öñrә ertmiş ödtә bu çambudivın ulusta Mağaradi atlığ ilik kan bar erti. Ol yәмә Mağaradi atlığ ilik kan ertingü uluğ, bay barımlığ ts-añları, acılıkları, 1, tariğ, ed, tavar üzә tolu elp atım sülük küçinә tü-kәllik törttin sıñar yir orınığ ivmiş, basmış, üküşә ayatmış, ağırlatmış, ürük usadı köni nomça, törüçә başlataçı imәrigmә, kamığ bod-unın karasın aşmış, üklitmiş. Koptın sıñar yağısız, yavlaksız erti. Ol antağ oşukluğ, çokluğ, yalınlığ, küçlük, közünlük ilik kannıñ uluğı katunında toğmış körgәli

608) seviglik, körglüğ mәñizlig üç oğlanı erti. Əñ ilki uluğı oğlanın atı Mağabali erti. İkintisi ortun oğlın atı Mağadivi erti. Üçünçü əñ kiçigi oğlın atı Mağastvi erti. Bir oğurta ol ilik kan üç oğlanı birlә taştın tağta, arıkta ilinçükә bartı. Kaçan anta tәgip ilin-çü mәñi işin ertürdüktә, ötrü ol üç tigitlәр kua çeçәk tuş yimiş idig-әli adaları ilik bәgkә ötünüp ayıtıp kaltılar. Anta munta maru bәrү yorıyu bir uluğ kamışlığ bәrk arıkka kirip ötrü anta tıñalı olurtılar. Tıñalı olurmuşta añ uluğı tigin iki inilәrinә inca tip tidi: ay inilә-rim, mәniñ бүkünki күn ertingü korkum, belinlәgüm kәlir. Inca bolmazun, kaltı bu arık, sәmәk içintә katır yavlak keyiklәр bar bo-lup biz yokatkuluk, әmgәngүlүk bolmalım, tip. İkintisi tigin inca tip titi. Eşitü yarlıkazun, eçim a!

609) Kim mәniñ bu etüzümün isirgәküm idi kәlmәz tәg, biziñә nәçükin ersәр, әmraklartın adırılğuluk әmgәk bolmazun erti tip, korkar mән tip. Bu savığ eşitip üçünçü Mağastvi tigin iki içilәrinә ötrü inça tip ötünti. Bu ersәр, arzılar turğulıg orun ol mәniñ idi korkınçım, ayrınçım yok, eni adırılmaklıg poşuşum yәмә yok, incip etüzümtә tolu ögrünç, sevinç toğar! Bulğay erki biz yig adruk buyanıg,-tip titi. Ol ödün bu üç tiginlәр öz öz köñüllәrintәki sakınmış savların sözlәşip ötrü örü turup ol arık içintә takı içkәpü kirtilәр. Ança yorıyu yañı enüklәmiş bir tişi barsıg körtilәр. Ol aç bars yәмә enüklәp yitikün ertmiş erti, yiti enüklәrinә әkirtip, kavşatıp açmak, suvsamak üzә sıkılıp turmış, yavırmış, sınmış,

etüzlәri alanurup küçi, közünü üzülüp una knya ölgәli yatur erti. Nә?

610) Anı uluğı Mağabali tigin körüp inca tip tidi; ay irinç tişi bars, enüklәgәli yiti күn bolmuş, yiti enüklәri әñ mәñ yumşak, tilә-gü ok tәginç bulmayukka anın açmak, suvsamak әmgәk üzә sıkılıp yanturu yana öz enüklәrin yigәli kılınur. Muntada kez irinç tınlıg bolğay mu, tip tidi. Bu savıg eşitip Mağastvi tigin ötrü içisi tiginkә: bu barc nәgü yiyür, aşadıkı aşı nәgü ol, tip ayıttı. İçisi tigin inca tip, kikinç birti:barsnıñ, irbizniñ, manunıñ, arslannıñ, bõriniñ, tilkü-niñ aşı ersәр, yalañuz yintәм isig әt, kan ötür. Muntada adın takı öñi aş, içkü yok kim, bu alañurmış aç barsıg tирgүrgүlүk,-tip tidi. Bu savıg eşitip ötrü ikintisi Mağadivi tigin okunçsuzın inca tip tidi: “Bu muntağ oşukluğ törümüş, küçsirәmiş, alañurmış aç bars açmak, suvsamak әmgәkin ertinkü”

611) sıkılıp una knya ölgәli turur. Biznitә adm kim bolğay muna yarağlıg aş, içkü belgürttäçi, bu irinç tınlıg üçün etüzüg titip, munun isig özün ulağalı udaçı, tip tidi. Uluğı tigin bu savıg eşitip yana ortun inisiñә: ay inim, elp titkүlүk tavar elp iş, nәñ incip isig öztә artmaz, tip tidi. Bu savnıñ basa soñında Mağastvi tigin inça tip tidi: ay içilәrim a! Biz kamıgun emti isig özümүzkә, etüzümүzkә ertingü ilinmiş, yapşınmış biz, incip yana adınağuka asıg tusu kıl-ğalı bilgә biliglig yaruk közümүz yok bolur erki, yәмә antağ birәр uluğ yarlıkançuçı köñüllүg kutluğ yalañkular ürük uzatı öz etüzlәrin titip, ıdalap, tınlıglarka asıg tusu kılurlar,-tip tidi. Bu munça savıg içilәrinә sözlәp, ötrü kәntü köñülintә inca tip sakıntı. Kaltı bu mәniñ etüzüm yüz miñ açunlartın bәrү joksuz açunsız

612) neçә-neçә yırudı artadı, nәñ yәмә әtligsiz bolup nә er-sәр, acıgka tusuka kirmәdi, nәçükin бүkünki күntә munu tәk kәrgәklig işlәtkүlүk, yonlağuluk orun tapıp, bu muntağ yidiğ kәrgәksiz etüzümün sıtmış, kәmismış yin, yar tәg titip ıdalap, bu irinç yarlıg aç barska nәgүlүk umuk, inak bolmaz mән,-tip munçulayu sakınıp içilәri birlә sözlәşgүlүk kisikin tisikin өttürüp ol bars üzә öñin öñin yarlıkançuçı köñül turğurup irinçkәdilәр, tsuyurkadılar. Inçip olarnıñ arasında ağladı, takı Mağastvi tigin ol barsnıñ açın, turukın, әmgәkin, tolğakın titrü körüp, tәgrә tәgsinip

közün idi andıran kiterü umatın, ür kiç titrü körü turup ötrü kodup öñi yorıp bartılar. Ötrü ol ödün Mağastvi bodistv yorıyü inça tip sakıntı. Çak amtı maña oğrayu, etüzümün isig özümün titgülük, ıdalaguluk öd kolu soka kälti. Nə üçün, tip tiser, kim mən ilki

613) sizdin bəru bu yidiğ, sarsık, kanlığ, yirinlig sevgüsüz. taplağusuz yarsınçık etüzkə inçip inantım, aş, içkü, ton, kedim, orun, tüşək, at, yaña, kanlı, kölük, erdini, yinçü, ed, tavar üzə tapım-tım, artamak, buzulmak törülüg üçün ürük uzatı artadı, buzultı. Nəñ yemə bu etüzüg küyü, küzətü, ayayu tutup artatmağalı ıdı umadım. Nəçə ked usanıp igittim ersər, yemə kıldı. Yavlak yağı törüs-inçə yanduru mini kemişü udup sevinçsiz, ultısız kıldı mənñ küçümün. Anın inça bilmiş kərgək. Etüz ersər, bəksiz, mənüsüz titir, özkə yanduru asığsızı üzə yavlak yağı tæg korkınçığ erür, yarsmçık kırılıkı üzə tutsar, arığsızlık kık yükmək titir, anı üçün mən bükünki küntə bu etüzümün yonlap, munadıncık uluğ iş köttük kılayın, sañsarlığ taluy ügüz içintə tar kəmi bulayın! Toğmak, ölməklig tək-sinçin taskaru tartıp öndürəyin, tip sakıntı. Yana ok inça

614) tip sakıntı. Abam birük bu etüzümün ütsermən, ötrü ülgüsüz, sansız mün, kataklarığ, kartığ, bezig, yiriniğ, kamığ, igig, ağrığığ, korkınçığ, aymançığ barçanı titmiş, ıdalamış bolur mən. Takı yemə bu etüz ersər, altı kırk türlüğ arığsızların tolu suv üzək (i) kerkü tæg bəksiz, yarpsız kamığ kurtlarınñ, konuzlarınñ tirkini, kannıñ, yiriniñ ornakı, siğirin, tamırın yergəlmiş, söñüklər uluğı üzə tutuzmuş, ertingü yırınçık erür. Anı üçün təgimlig ol. Amu maña bu etüzümün titip, içdalap, üzəliksiz üstünki yig, abam uluğ menğü nirvaniğ tiləgülük puşuş sakınç əmgək, tolgakığ birtəm tarkarğuluk toğmak, ölməklig tək-sinçig amırtkurğuluk, nizvanılığ ilisig, üzgülük dian, bilgə biliglig, küçüg küçləndürgülüg tolu tügəl pışrunmaklığ, edgüg, əksüküz bütürgülük yüz buyanlığ, itigin itingülük, tolu tügəl bilgə biliglig tüpkərgülüg,

615) alğu burkanlar üzə igitmiş iduk nomluğ etüzük tanuklağuluk kamığ biş asun tınığlar oğlanın nom buşılığ mənñi üzə mənñilətgülük,-tip munçulayu adıra ödürə sakınıp, ötrü Mağastvi tigin yiti kınığ tölüktə turup uluğ, bedük közüşkə inip uluğ yarlıkançuçı köñül turğurup köñülin, köküzün yakçırtıp ol iki içilərin köñül kərip

nəçükin ersər, tuysar, oñarsar, ötrü ürüküp, belinləp tıdık ada kılıp, közəmis közüsümün, kanturmağay, tip böğünüp ötrü iki içiləriñ: azkia öñrə yorıyü turzunlar, mən una basa yitdim,-tip ötünüp içilərin ıdıp, Mağastvi tigin kəntü özü yanduru yana ol arıkka kirip aç bars üskintə təgip tərkin tavrata tonın süçülüg (suçulup?) kamış butıki üzə asıp inça tip bək katığ sav sözləti: Mən amtı tolpsansartakı tınığlar üçün üzəliksiz üstünki yig burkan kutı közüşin

616) təbrənçsiz, yayılmaksız uluğ yarlıkançuçı köñül turğurup bu mənñ sevrə amrak etüzümün tidərmən, ıdalayurmən, buzulmaksız, çolmaksız burkan kutın tiləyurmən kim, kamığ bilgələrəkə sevgülük, taplağuluk üç oğus yirtünçüdəki, əmgəklig taluytakı tınığlarığ örü tartıp ozkurup inç mənñilig kılayın,-tip titi. Ol ödün tigin munça sav sözləp, ol aç bars üskintə suna yattı, kəntünün uluğ yarlıkançuçı köñüllüg çoğı, yalını oğrınta, ol aç bars yigəli tidinməti. Bodistv anı körüp ötrü idiz tağka ağdınıp, etüzün kodı kəmistı. Kaçan yirkə təgdüktə, bodistv yana inça tip sakıntı: inçip bu bars turukı küçsüz oğrunta anın mini yigəli umaz, tip, ötrü bodistv örü turup, inaru bəru körüp, bı bıçku tiləp bulmatı, ötrü kurıms katığ kamış alıp anı üzə ömgən tamırın sañçıp, kan ündürüp akuru barzka yakın bartı. Kaçan barz üskintə təgdüktə

617) ötrü ol ödün bu ağırluğ yağız yir altı türlüğün təbrəti kabsatı. Inça kaltı uluğ yiil kəlip, köl suvın tokıp yaymış tæg yokaru kodı yayıldı, yaykaltı, kök kalık yüzintəki kün tənri Rağuka siğirtmiş tæg yasuksus(z), yaruksus(z), öñsüz üləz boltı. Bulun yınak barça bütürü karardı, kara tuman üzə örtüldi. Kök kalıktın tənritəm yıd, yıpar, kua çeçəklər tuşti, yağdı. Ol arık səmək içi kua çeçək üzə tolu boltı . . .

618) . . . . . ol ödün ol aç barz kaçan bodistvniñ ömgənintin kan akmasını körti, ötrü ol kamığ yalkayu ətin barça yip kodtı, yalağuz kuruğ söñükləri ök turu kaltı. Ançakınça bodistv tiginniñ uluğı içisi yir təbrəmisin körtip, inisinə inça tip tidi: yağız yir bütürü təbrəyür ügüzlər, tağlar birlə, kalısız bulun yınak kararıp, üləz boltı kün tənri. Köktin tüsər tənridəm kua çeçəklər bulğasu. Utkurak erki inimizniñ etüzün tidmək belğüsü,-tip tidi. Bu savığ eşitip kiçigi inisi inça tip tidi: esittim mən Mağastvi-

619) niñ tsuyurkayu sözləmiş çin savın timin knyа körmistə turuk, küçsüz aç barcığ aç əmgəkkə əgirtip önükin yigəli kılmısın anın sizintim inimkə: etüzin titti erki mu,-tip. Ol ödüñ ol iki tigitlər munçulayu sözləsü açığıları kəlip yiriñütülər, yığladılar. Ötrü tərkin yanturu yanıp yığlayu, bayakı ol barz yatur orunka bartılar. Kaçan anta təgdüktə ötrü iniləri Mağastvi tiginniñ tonı kamıs butıki üzə askın turup tururın, sını söñüki səçi birlə arkuru turkuru yatmısın, akmıs kanı toprakta titik yağrulup yirkə yukup turmısın körtilər. Nə?! Anı körüp ök etüzlərin ol söñük üzə kəmisip, ögsirəp, tınsırap kamıltılar. Nəçətə kin timin öglənip, ötrü iliglərin örü kötürüp uluğ ünin ulıdılar, sıktadılar. Ulıyu sığdayu inça tip titilər: Körkə köv-sək tokılık inimiz ertin, kövəz a! Öggə, kañka

620) sevitmiş ertin, kadaş a! Nəçükin yana birgərü birlə kya ünüp üçükü (üçəgü?)?! Nəgülik tittin özükin (özügin?), bizni birlə barmadm, ögümüz, kañımız biziñə utru körüp ayıtsar, biz ikəgü nəgü tip ötünəlim, sözləlim?! Ol yig bolğay üçəgü birlə kya ölsər biz, nəñ biziñə kərgəksiz bu etüzümüz tirigi,-tip, ol iki tigitlər munçulayu yanın kəyirgənçik kılını, ulıyu, sığtayı, talıp yöküp ançata kin timin andıran öñi yorıp bartılar. Ol ödüñ Mağastvi tiginniñ tapığçıları: tiginni keçti,-tip, kaçan bartı?! yorınlar, kanda ol, esidəlim!-tip tiyistilər. Ançakınça anası katun balıkta idiz kalıkta yatıp udiyur erkən ertingü yavız tültsədə: emiki töbürə bıçılur bolur, azığ tisləri ağızında koñrulup tüsər bolur, üç kögürçəkən adayı laçınka kavıtur erkən, birisi tutsukup, ikəgüsi korkınçlık osar (ozar) bolur, tip munçulayu tüsəyü yatar erkən yir təbrəməki

621) üzə bəliñləp udunup kəlti. Nə? Uduñu birlə ök anta korkunçlıkın puşuşlukın inça tip tidi: nəgü erki amtı ultakı, yağız yir munçulayu təbrəyür, ügüzlər, köllər yayılıp, ı ığaçlar ırğalır? Kün teñrinin yarukı öñsüz boltı, ertmis təg közüm, emikim təbrəyür, öñ-rəkıtə öñişük, okın yürəkiniñ ursukmıs təg sıkılurman, əmgəkin, tolپ etüzüm titrəyir, inçim idi belgürməz, tüsəmis ol tülümniñ yavız tutur belgüsü. Utkurak bar erki ərdimlig artak yavız adalar,-tip tidi. Anıñ ara iki emiki evitip süt akıp kəlti. Nə?! Anı körüp takı artukrak uyırkantı, yokurkantı. Ol ödüñ katunniñ bir tapığçı kızı tastın turur erkən kıyça(keyçə?) ertər yolki kisitin, tiginig tiləp, takı

bulmaz ermis, tip sav esitti. Nə?! Munı esitü birlə ök ürkip bəliñləp ötrü orduka kirip, katunka inça tip ötündi: Katun

622) uka yarlıkadı mu erki: tastın bir antağ sav turur, tiginig tiləp takı bulmaz,-tip. Bu nə sav erki, tip tidi. Ol ödüñ katun bu savığ esitip uluğ pususta, kadğuta turup açığı kəlin közintə tolu yaş birlə tərkin ilik bəgkə barıp: ay uluğ ilik bəg! Mən muntağ sav esitim, bu nə sav ol? Azu biziñ amrak ökükümüz añ kiçigi Mağastvi ığ ıçkımıs ergəy mu biz,-tip tidi. Bu savığ ilik bəg esitip, ürəkə bəliñləyü, açığı üzə tıkilip, ağılayu, inça tip sözləti: ay əmgək, ay əmgək! bükünki küntə amrak ökük kyə min yəmə yittürdim, ıçkıntım erki mu mən, tip yasın yatunu kayunun ötləyü inça tip tidi: tüzünüm-a (tüzüm-a uma?), sən nəñ pusma, pusrulma, mən amtı, kamığun ünüp amrak öküklərimin tiləyin, barın - yokın biləyin, tip tərkin buyurukları, inançları birlə yumkı balıktın taskaru ünüp öñi öñi yadılıp orun orun sayu tiləgəli, istəgəli

623) bardılar. Anıñ arasında bu sav takı keçməzken bir buyuruk tərkin tavrata kəlip, ilik bəgkə yakın təgip: ay uluğ ilik bəg, puşanu yarlıkamazın: iki tigitlər su əsən təginür, añ kiçigi Mağastvi tigin takı tapışu təginməz, tiləyü təginürlər, tip ötünti. Ilık bəg bu savığ esitip uluğ tınıp mça tip tidi: muñ ay, muñ ay, yitürmis mən isig sevər amrak adayımın. Oğulum yanı bolmısta ögrünçüm, sevinçim az erti, kinində oğuluğ yitürdüktə pususı, əmgəki üküs turur. Birük oğulum bu tusta tirig əsən kavışsar, ölsər məniniñ etüzüm, əmgənməgəy mən arıtı, tip tidi. Katun bu savığ esitip, okın ursukmıs kisi təg: pusus kadğuka köñüli, köküzi əgirtip, sıñılayu inça tip tidi. Üç öküklərim birgərü tapığçıları birlə kamığun yumkı bardılar arıkka ilinçü mənı kılğalı. Kamığta

624) kiçigi sevər, amrak oğulum yalnız kalıp kəlməsər bolmıs bolğay utkurak adırılğuluk elp ada, tip munçulayu sıñıladı, ançakınça sabça ikinti buryukı kəlip ilik bəgkə təgdi. Ötrü bəg aña: ay buryk a, amrak adayım Mağastvi kanta ermis, tip ayıtı yarlıkadı. Ol buryukı bu yarlıkığ esitip, közintə isig yaş tüküyü pususluğ kadğulukın yığlayu ağızı kurup, tili, tamğakı katıp sav sözləyü umadın, kikinç birmədin, sük (suk) turdı. Anı körüp, ilik bəg katunı birlə asukup, inça tip ayıttı: tərkin sözləñ buryuk-a: kiçi-

gi oğulum kanta ermiş? Etüzüm pusanur, pusırkanur, ootka örtənip küyər təg, ögümin, köñülümün ıçkınp munkul bolup, bilinməzmən, kılman mənñ köküzümün yarılğuluk, sınığuluk, tip tidi. Ol ödün ikinti buryuk ötrü botistv tigin etüzün buşı birip nətəg kılmiş işlərin yım (iyin?) kəzikçə tozu tügəti ötünti.

625) Bu saviğ ilik bəgli-katunlu esitip açtqları, əmgəkləri üzə umadın ulıstılar, sığtastılar, oğlının ölmis yirin körüksəp tərkin tavrətı yügrük atların koşukluğ kañlıta olurup, ol kamışlıg arıkkə tavrak bartılar. Kaçan bodistvniñ etüzün buşı birmis yir orunkə təgdilər ersər, anta ötrü bodistvniñ yas süñüklər, maru berü anta munta saçılıp yatmışın körüp, etüzlərin birgərü yirgəkə çalıp ögsirəp, tınsırap inça kaltı. Uluğı ıgac küçlüg katıg yilkkə tokıtılıp kamılmış təg tüşülər, kamıltılar, öglərin, köñüllərin ıçkınp, nə kılınmışın arıtı bilinməz boltılar. Ötrü ol ödün buryuklar basın təgrəki bəglər, inançlar soğık suv pükürüp, yilbükü üzə yilbiyü, ilik bəgig, katunuğ nəçətə kin timin ança knyə ögləntürdilər, öglənü birlə ög

626) ötrü iliglərin örü kötürüp, ulıyü, sığtayü mça tip taksurdılar: Nə ada erti, adayım, körklə kya öküküm, ölmək əmgək nəçükin öñrə kəlip ertürdi, sıntıda öñrə ölməkiğ bulayın, ni künki am, körməyin erti munı təg uluğ açığ, əmgəkig,-tip tidi. Anta ötrü ilik bəg katunı ançakı a ögsürməki səriliş saçı bası yatılıp iki iligi üzə köküzün tokıyü, kaltı balık suvıntın adırılıp isig kumta ağınamış təg yirtə ağımayı inça tip yığladı: kim erti erki bıçtaçı ökükki am etüzün, öñi saçılıp yaturı, kalmış süñük yir sayu, ıçkınmış mən kənçimin, sevər amrak agayımın, pususka, əmgəkkə basıtıp təbrənçsiz boltum erməzmu? Kim erti erki ölürtəçi, ökükki am, çak sini? təgürtəçi munı təg pusus kadğu əmgəkkə. Katıg vsir erməz mu, kim mənñ bu yürəkım yarılıp, böksilip barmadın.

627) nəçükin turur munı tək? tülümtə belgültüg körtüm erti bu belgüg. İki emikim birgərü töbürə bıçılır tüşətim. Azıg tısım koñrulup tüşüp kəlip boltı erti. Körür ermiş mən, utkurak bu əmgəkkə, toskuka yana tüşədim. Muntada adın: üç kögürçkən adayın laçın tokup üçəgünü birisin kabıp iltür bolur. Amtı yitürdüm anç kiçigi sevər amrak ökükümün,-yavlak belgü utlısı idi esük bolmatı, tip,-munçulayı yığladı. Ötrü ol ödünilik bəg ulatı iki oğlanı birlə ulı sığtasu ki? Terməyük yiviklig tısikligin kamıg bəglər birlə yumkı bo-

distvniñ kalmış söñüklüg seririn itidilər, yıgdılar, uluğ türlüg törtün, toğun ağır ayaq tapıg uduk kıltilar. Kaçan tapıg uduk kılğuluk törtüsün ertdürdükta, ötrü estup içintə bəklədilər.

TƏRCÜMƏ

607) Ondan sonra tanrılar tanırsı burhan belə deyib buyurdu: Ey Ananda! Əvvəllər keçmiş zamanlarda bu kainat ölkəsində Mağaradi adlı bir hökmdar var idi. Həmin o Mağaradi olduqca ulu, qüdrətli və varlı idi. Xəzinələri qiymətli şeylər, qızıl, gümüş, incilərlə dolu idi, taxıl ambarlarına, əkin sahələrinə, dövlət-malına görə çox qüvvətli idi. O hərbi gücünə görə də çox qüdrətli olduğu üçün bütün dörd tərəfdəki yer üzünü sıxışdırmış, basmış, böyük ehtirama məcbur etmiş, hörmət etdirmiş, daim doğru, həqiqi adətlə, qanunla dövlətə başçılıq etmişdi. O, bütün xalq kütləsini çoxaltmış artırmışdı. O hər tərəfdən yağsız, yavasız idi. Belə bərabəri olmayan ziyalı, parlaq, güclü, qüdrətli hökmdarın böyük arvadından doğulmuş qəşəng,

608) sevimli, gözəl bənizli üç oğlu var idi. İlk böyük oğlunun adı Mağabali idi. İkincisi ortancıl oğlunun adı Mağadivi idi. Üçüncü ən kiçik oğlunun adı Mağastvi idi. Bir dəfə o hökmdar üç oğlu ilə şəhərdən kənarında dağlarda və çay kənarında əylənməyə getdi. Onlar oraya çatıb əyləncə və şənliklə məşğul olduqdan sonra, üç şahzadə çiçək, giləmeyvə yığmaq üçün ataları hökmdardan icazə istədilər. Orada-burada, o yanda-bu yanda dolaşaraq böyük sıx qamış bitmiş bir qüdrətli çayın yatağına girib sonra orada dincəlməyə oturdular. Dincəlmək üçün oturanda ən böyük şahzadə iki kiçik qardaşına belə deyib dedi: ay kiçik qardaşlarım, bugünkü gün mənə çox qorxulu və dəhşətli gəlir. Belə olmasın! Deyəsən, bu çay və çəmən içərisində vəhşi heyvanlar var, biz onlardan zərərdidə olmarıq?! dedi. İkinci şahzadə belə deyib dedi: eşitməyə iltifat göstərsin, mənim böyük qardaşlarım!

609) Mənim öz canımdan çox qorxum yoxdur. O nədir ki?! Mən əzizlərimizin ayrılıq əzabına düşməsini istəmirəm, bundan qorxuram, dedi. Bu sözü eşidib üçüncü Mağastvi şahzadə iki böyük qardaşına sonra belə deyib müraciət etdi: Belə isə, dərvişlərin

yaşadığı məskənidirsə, mənim heç qorxum, hürküm yoxdur, qohum-əqrəbadan ayrı düşməkdən də yenə qorxum yoxdur, hətta vücudumda dolu şənlik, sevinc hissi doğar. Biz burada yaxşı, böyük bir xoşbəxtlik tapacağıq,-deyib dedi. Bu vaxt bu üç şahzadə ürəklərindən keçən sözləri deyib sonra ayağa duraraq yenə o arxın (çayın) içində daha içəri girdilər. Beləcə dolaşarkən orada yeni balalamış bir dişi pələng (bars) gördülər. O ac pələngin də balaladığı vaxtdan yeddi gün keçmiş idi. Yeddi küçüyünə bütün gücünü sərf edib taqətdən düşmüş, ac-susuz qalıb üzülmüş, zəifləmiş, sıxılmış, vücudu zəifləyib, gücü-qüvvəti üzülüb tamamilə ölü vəziyətdə uzanmışdı. Hə?

610) Onlardan böyüyü Mağabali şahzadə görüb belə deyib dedi: Vay! Yazıq dişi pələng balalamasından yeddi gün keçmiş, yeddi balasını yemləmək üçün istədiyi yumşaq, arzu edilən və əldə edilməsi mümkün olan bir yem tapmadığından, aclıq susuzluq əzabı ilə sıxılıb təkrar yenə öz balalarını yeməyə məcbur olacaq. Bundan da zavallı bədbəxt məxluq olarmı?-deyib dedi. Bu sözü eşidib Mağastvi şahzadə sonra böyük qardaşı şahzadədən: bu pələng nə yeyir, yediyi yeməyi nədir? deyib soruşdu. Böyük qardaşı şahzadə belə deyib cavab verdi: pələngin, bəbirin, çöl pişiyinin, aslanın, qurdun, tülkünün yemi yalnız həmişə isti ət və qandır. Bundan başqa daha özgə yem, içki yoxdur ki, bu zəifləmiş ac pələngi diriltsin, deyib dedi. Bu sözü eşidib sonra (onlardan) ikincisi Mağadivi şahzadə dəvət gözləmədən belə deyib dedi: Bu dərəcə güclü yaradılmış, lakin gücünü itirmiş, zəifləmiş ac pələng aclıq, susuzluq əzabından çox

611) üzülüb bax ölmək üzrədir. Bizdən başqa kim olacaq bu bədbəxt məxluqa yarayan yem, su aşkar edən ki, bu yazıq məxluq üçün canını verib bunun isti ömrünü uzatmağa qadir olsun,-deyib dedi. Böyük şahzadə bu sözü eşidib yenə ortancıl kiçik qardaşına: ay kiçik qardaşım, malı-mülkü və işdən əl çəkmək çətindir, ancaq həyatından keçmək daha çətindir deyib dedi. Bu sözlərdən başqa sonda Mağastvi şahzadə belə deyib dedi: Ay böyük qardaşlarım! Biz hamımız indi öz həyatımıza, vücudumuza olduqca çox bağlıyıq, yapışmışıq. Beləliklə, digər canlılara fayda, səmərə vermək üçün bizdə müdrik bilici aqlın işıqlı gözü yoxdur. Yenə o cür bir

neçə mərhəmətli könüllü, xoşbəxt insanlar həmişə öz vücudlarını qurban verərək digər məxluqlara fayda, səmərə verərlər,-deyib dedi. Bunca sözləri o böyük qardaşlarına söyləyib öz ürəyində belə deyib fikirləşdi: Mənim bu bədənim yüz min dünyalardan bəri olmandan aləmsiz

612) nə qədər çürüdü, məhv oldu! Əgər bədən ətsiz də olsaydı, yenə onun faydası, səmərəsi olmazdı. Bugünkü gündə bunun kimi gərəkliliklə, sərf edilməli yer tapıb bu cür pis qoxulu gərəksiz vücudumu dağıtmış, sərf etmiş irin, yara tək didib, əl çəkib bu bədbəxt; ac pələngə nə üçün ümid, inam olmayım deyib düşünüb böyük qardaşları ilə məsləhətləşərək gəzməyi başa çatdırıb o pələngin yanından keçəndə mərhəmətli ürək oyadıb acıdılar, təəssüfləndilər. Onların arasında ağladı. Sonra Mağastvi şahzadə o pələngin ac, arıq, əziyyət, əzabını diqqətlə görüb, onun ətrafında dolanıb nəzərlərini ondan çəkə bilmədiyindən uzun zaman sürəklə, diqqətlə baxa-baxa qalıb sonra onu fikrindən çıxardı və onlar başqa yolla getdilər. Sonra o zaman yolda Mağastvi yol gedə-gedə belə deyib fikirləşdi: Öz vücudumu, isti həyatımı bağışlamaq, qurban vermək çağırı indi gəldi. Bunlar nə üçündür?-dedi. Kiməm ki, ilk

613) əvvəldən bəri bu pis iy verən, çürük, qanlı, irinli, sevgisiz, etibarsız, dəhşətli vücuda belə inandım. Aş, içki, don, geyim, yaşayış yeri, döşək, at, fil, araba, yük heyvanları, cavahir, inci, dövlət, mal əsiri oldum, çürümə, məhv olma qanunu əsasında uzun müddət vücudum tədricən məhv oldu, yox oldu (pozuldu). Həm də bu vücudu yandıraraq, mühafizə edərək, etibarlı tutdumsa da məhv olmaqdan qoruyub saxlaya bilmədim. Neçə dəfə ona etibar edib yüksəltdimsə, səhvə yol verdim. Sonra yava düşmənlərin qaydasınca məni yanıldaraq vücudum məni sevincsiz, mükafatsız etdi mənim gücümü. Bunu belə bilmək gərəklilik! Vücut isə möhkəm və əbədi deyil, başqaları müqayisədə faydasızlığımıza görə yava düşmənlər tək qorxunc bir şeydir, mənfur kiçikliyi tutsa, natəmizliyi qığdan yüksəkdədir. Onun üçün mən bugünkü gündə bu vücudumdan istifadə edib fəvqəladə böyük bir iş görüm, sansarlı dəniz içindən bir dar qayıq tapım! Vücudumu doğrulmaq, ölmək dövrənindən bayıra çəkib çıxarım, deyib fikirləşdi. Yenə belə

614) deyib fikirləşdi. Əgər bir dəfə bu bədənimə məhv etsəm, onda saysız-hesabsız qəm, kədər, yara, şiş, irin, qan, xəstəlik, ağrı, qorxu və təhlükədən hamısından bağışlanaram, uzlaşmış olaram. Daha yenə bu vücud isə, otuz altı dürlü zibillə dolu su üstündəki ada kimi zəif, qüvvətsiz bütün qurdların, həşəratların hamısının qanının, irininin məkanındır, sinirlə, damarla hörülmüş, iri sümüklər ilə bərkidilmiş çox iyrenc, murdar bir şeydir. Ona görə də mənə aid olan odur ki, mənim bu vücudumu didib, parçalayıb qurban vermək əbədi, ən ali səadətdir. Yüksək; əbədi nirvana diləyib qəmli fikir, əzab və əziyyəti özümdən uzaq etdim, doğulma və ölüm dövrənini ələqələndirdim, bizim ehtiraslardan asılılığımızı aradan qaldırdım. Bunların hamısını dian vasitəsilə, müdrik biliyin gücü ilə gücləndirilməli olan dolu kamil ölgünlük, yaxşı, əksik olmayan bitirməli yüz xoşbəxt, hazırlananı hazırlayan, tam kamil, müdrik biliyi əsaslandıran

615) bütün burhanlar ilə yüksəltmiş müqəddəs dinli vücudu şahid çağırıb bütün beş aləmdə mövcud canlı məxluqları qurbanlığın nəşəsi ilə sevindirdim, deyib beləcə incədən-incə fərqləndirərək düşünüb ulu, böyük arzuya düşüb ulu, mərhəmətli ürəklə şəfqət göstərib və başqalarını xilas etmək məqsədi ilə dərin xəyala dalıb öz ürəyini və daxili hissələrini alovlandıraraq iki qardaşına yalvardı ki, onlar ağillanıb haqq yolunu tutsunlar! Sonra əgər qardaşları mane olsalar, özünün güclü istəklərinə nail olmayacağından qorxub səksənərək (diksinərək) onların qarşısında əyildi və qardaşlarına: onlar bir qədər irəlində gedib onu gözləsinlər, sonra mən sizə çataram deyib qardaşlarını irəli göndərdi. Mağastvi şahzadə özü isə qayıdıb yenə arxa girib ac pələngin yanına gəlib tez tələsik donunu çıxarıb qamış budağından asıb belə deyib bərkədən, hündürdün söz söylədi: Mən indi bütün sansardakı məxluqlar üçün əbədi yuxarıdakı yaxşı burhan səadəti arzusu ilə

616) sarsılmadan tərəddütsüz, ulu, mərhəmətli könül oya-dıb bu mənim çox sevdiyim istəkli bədənimə didib atıram, pozulmaz, zədələnməz burhan səadəti diləyirəm ki, bütün müdrik

adamlar üçün diləyirəm ki, istəkli və möhtərəm bu bərəkət o üç dünyada ki, əzablı dənizindəki bütün istəkli canlı məxluqları üzə çıxarıb, xilas edib onlara sakitlik, sevinc bəxş edim,-belə dedi. Bu vaxt şahzadə belə söz söyləyib o ac pələngin yanında yerə uzandı, özünün böyük mərhəmətli könlünün hərərəti, alovu sayəsində o ac pələng atılıb yemədi. Bodisatv bunu görəndən sonra uca bir dağa qalxıb özünü oradan aşağı atdı. Yerə yetişdikdə bodisatv yenə belə fikirləşdi: Bu arıq pələng yazıq, gücsüz olduğuna görə mənə yeyə bilməz, deyib sonra bodisatv ayağa qalxıb o tərəf-bu tərəfə baxıb bir bıçaq axtardı, tapmadı. Sonra qurumuş bərk qamış götürüb onunla boğaz damarını deşib qan çıxararaq yaxaş-yavaş pələngə yaxın getdi. Pələngin yanına yetişdikdə

617) bu zaman ağır böyük qonur yer altı dəfə silkələnib tərpəndi. Elə oldu ki, güclü külək qalxdı, bununla gölün suyunu coşdurub yaymış kimi altını-üstünə çevirdi, qalxdı. Mavi göyün üzündəki gün tanrı Rağuya tabe olmuş kimi işıqsız, parıltısız oldu, öləzidi. Dünyanın dörd tərəfi tamam qaraldı, qara dumanla örtüldü. Mavi göydən yerə tanrı nəfəsi, ətri, şanagüllə çiçəkləri düşdü, yağdı. O arxın, çəmənin içi şanagüllə çiçəkləri ilə dolu oldu. . .

618) . . . . . O zaman o ac pələng bodisatvın boğazından qan axdığını gördü, sonra qanı yalayaraq ətinə tamam yeyib qurtardı, yalnız quru sümükləri salamat qaldı. Elə ki, bodisatv şahzadənin böyük qardaşı yer tərpənməsini (zəlzələni) gördü, kiçik qardaşına belə deyib dedi: Qonur torpaq çaylar və dağlarla birlikdə bütünlüklə tərpənir, titrəyir, istisnasız bütün dörd tərəf, yan-yörə qaralıb, göydə günəş öləzidi. Göydən yerə səsküylə tanrısfət şanagüllə çiçəkləri səpələnir. Çox yəqin ki, bunlar kiçik qardaşımızın vücudunu qurban verməsinin əlamətləridir,-deyib dedi. Bu sözü eşidib onun kiçik qardaşı belə deyib dedi: Eşitdim mən Mağastvi

619) nin mərhəmətlə söylədiyi gerçək sözlərinin hamısını; o görəndə ki, ac bars aqlıq əzabından dönüb öz balalarını yeməyə məcbur olub, şübhələndim kiçik qardaşımdan vücudunu

qurban verməyib ki?-dedi. Bu zaman o iki şahzadə belə danışaraq acıqlanıb hiçqırdılar, ağladılar. Sonra cəld qayıdıb ağlaya-ağlaya bayaqkı o ac pələng yatan yerə getdilər. Oraya yetişdikdən sonra kiçik qardaşları Mağastvi şahzadənin donunun qamış budağından asıldığını, saçı, sümükləri ilə meyidinin yerdə uzanıb qaldığını, axan qanının torpağa qarışaraq yerə hopub durduğunu gördülər. Nə etməli? Bunu görüb özlərini o sümüklərin üstünə atdılar, huşlarını itirib, ağılı itirib üzüstə düşdülər. Bir qədər keçəndən sonra huşları başlarına gəldi, sonra əllərini yuxarıya qaldırıb uca səsle sızladılar, ağladılar. Ağlayaraq, sıtqıyaraq belə deyib dedilər: Görklü, qəşəng, gözəl kiçik qardaşımız idin, qürurumuz idin! Özünü ataya, anaya sevdirmişdin, qardaş ey!

620) Necə geriye dönərik?
Bərabərcə çıxmışdıq üçümüz.
Niyə atdın özünü,
Niyə bizimlə getmədin?
Anamız, atamız bizə
tərs baxıb soruşsa,
Biz ikimiz nə deyəcəyik?
Necə cavab verəcəyik?
Daha yaxşı olardı, üçümüz
Bərabərcə ölsə idik:
Bizə gərək deyil
Bu diri vücudumuz,-deyib

o iki şahzadə bu cür narahat olaraq ağlayıb, sızlayıb, dalıb, həyəcanlanıb bunlardan sonra büsbütün başqa yolla geri qayıtdılar. O vaxt Mağastvi şahzadənin xidmətçiləri səsləndilər: Şahzadəmiz keçdi,-deyib-nə vaxt getdi, gedin, harda olsa axtaraq!-deyib deyişdilər. Elə bu vaxt anası xatun şəhərdə sarayın yuxarı hissəsində yatıb yuxulayarkən çox pis bir yuxu gördü: döşləri tamam kəsilər olur, azı dişləri ağızında ovulub düşər olur, bir laçın üç göyərçini qovur. Birisi tutulub, ikisi qorxu içərisində xilas olub,-belə yuxu gördüyünü dedi. Beləcə uzanaraq yatarkən yerin tərpənməsindən

621) qorxub yuxudan oyandı. Nə olub? Yuxudan ayıldandan sonra qorxu, narahatlıq içində belə deyib dedi: İndi bunların səbəbi nədir? Qonur torpaq belə titrəyir! Çaylar, göllər sahilindən çıxır, kollar, ağaclar yırgalanır, günəş-tanrının işığı rəngsiz oldu, nə ilə isə örtülmüş tək, döşləri tərpənir, qabaqcadan hissetmə, oxla ürəyinə vurulmuş kimi sıxılıram, əzab içində bütün vücudum titrəyir, dincliyim yoxdur. Gördüyüm o yuxunun əlaməti, yozumu (əlaməti) pisdür. Çox xarab, pis fəlakətlər doğrudan vardır,-deyib dedi. Bu əsnada iki döşü də titrədi süd axıb gəldi. Bu nədir? Onu görüb daha artıq dərəcədə zəiflədi, donub mat qaldı. Bu vaxt xatunun bir qulluqçu qızı eşikdə idi. O, yoldan keçən adamlardan şahzadəni axtarırlar, hələ tapmayıblar,-deyən söz eşitdi. Bu nədir? Bunu eşitdikdə qorxub çox həyəcanlandı, sonra saraya girib (daxil olub) xatuna belə deyib müraciət etdi: xatun

622) ona qulaq asırmı? Eşikdə belə söz gəzir: şahzadəni axtarırlar, hələ tapılmayıb,-deyirlər. Bu nə sözdür?-deyə soruşdu. O zaman xatun bu sözü eşidib böyük kədər, qayğı içində, acığı gəlib (qəzəblənib) gözündə dolu yaş ilə tələsik hökmdarın yanına getdi: Ey böyük hökmdar! Mən belə sözlər eşitdim. Bu nə sözlərdir? Məgər biz əziz balamız, ən kiçiyimiz Mağastvini itirəcəyik?,-deyib dedi. Bu sözləri hökmdar eşidib qorxaraq, həyəcanlanaraq, qəzəblə qayğılanıb ağlaya-ağlaya belə söylədi: Ey əzab, ey əzab! Bugünkü gün əziz və sevimli kiçik övladımı itirdiyim, yox etdiyim günümü olacaq?,-deyib göz yaşını dayandıraraq xatununa təsəlli verərək belə deyib dedi: Ey mənim sədaqətlim! Sən heç kədərlənmə, qəmlənmə! Mən indi hamını çağırıb (əmr edərəm): sevimli övladlarımı axtarın, gedin, onların varın-yoxun öyrənin,-deyib cəld öz buyuruqları, inancları ilə birlikdə hamısı kənara çıxıb hər tərəfə yayılıb hər yeri qarış-qarış axtarmağa, araşdırmağa

623) getdilər. Onların arasında bu söz təzəcə yayılmışdı ki, bir buyuruk tələsik gəlib hökmdara yaxın çatdı: ey ulu hökmdar! Lütfən qəzəblənməyin, iki şahzadə sağ-salamat qayıdır, ən kiçiyi Mağastvi şahzadə bütün axtarışlara baxmayaraq tapılma-

yıb, onu diləyərək axtarırlar,-deyib müraciət etdi. Hökmdar bu sözü eşidib çox sakitləşdi və belə deyib dedi: ey dərd, ey dərd. Mən çox istəkli,əziz övladımı itirdim. Oğlum yeni doğulanda fərəhim, sevincim az oldu, sonra oğlumu itirdikdə kədərli, əzabım çoxdur. Əgər oğlum salamatdırsa, qoy bizimlə qovuşsun, əgər ölmüşsə, mənim vücudum əzab çəkməyəcək,-deyib dedi. Xatun bu sözü eşidib oxla vurulmuş adam kimi kədərli, qayğılı ürək, köks ötürüb zarıya-zarıya belə dedi: Üç övladım qulluqçuları ilə birlikdə bütün hamısı əylənmək, şadlanmaq üçün arxa getdilər. Hamısından

624) kiçiyi sevimli, istəkli oğlum yalnız qalıb gəlməsə, ölmüş olacaq, tamam bizdən ayrılacaq, (görünür), nə isə bədbəxtlik var,-deyib ağlayıb-sızladığı vaxt beləcə sözlə ikinci buyuruk gəlib hökmdarın yanına yetişdi. Onda hökmdar ona: ey buyuruk, sevimli övladım Mağastvi haradadır?-deyib cavab gözlədi. O buyuruk hökmdarın buyuruğunu eşidib gözündən isti yaş axıdaraq kədərli qayğı ilə ağlayaraq nitqi tutuldu, dili, damağı qurudu, söz söyləməyi bacarmadı, heç bir cavab verə bilməyib dimdik dayandı. Bunu görüb hökmdar xatunu ilə tələsərək belə deyib xahiş etdilər: tez ol, söylə, ey buyuruk, kiçik oğlum haradadır? vücudum əsir, titrəyir odda alovlanıb yanan kimi, hiss və düşüncələrim başımdan çıxıb, məntiqsiz olub, küt adam kimi heç nə dərk etmirəm, mənim qəlbimi yarıb, parçalayıb məhv etmə,-deyib dedi. O zaman ikinci buyuruk sonra bodisatv şahzadənin öz canını qurban verib necə etdiyi haqqında ardıcıl şəkildə düzgün məlumat verdi.

625) Bu sözü hökmdar və xanımı eşidib qəzəb və həyəcədən heç nə edə bilməyərək ancaq uladılar (ağladılar), sıtqadılar, oğullarının öldüyü yeri görmək istəyərək tez cəld gedən atlar qoşulmuş arabada oturub o qamış bitən arxa tərəf sürətlə getdilər. Onlar bodisatvın özünü qurban verdiyi yerə çatanda ondan sonra bodisatvın yaş sümüklərinin ora-bura səpələnib, yatmış görüb vücudlarını orada yerə çırpıb huşsuz, aqlını itirərək beləcə qaldılar. Böyük bir ağacı güclü, şiddətli külək yerə çırpan kimi özlərini onun üstünə atıb üzülquyulu düşdülər, qapandılar, huşlarını itirərək, bayılaraq özlərini bilməz oldular. Sonra bu vaxt orada dayanmış buyuruqların başçı-

lığı ilə ətrafdakı bəylər, inanclar onların üzünə soyuq su çilədilər, yelpiklə yelpiklədilər, bir qədər sonra hökmdarı və xatunu huşa gətirdilər. Huşları başlarına gələn kimi onlar əllərini yuxarı

626) qaldırıb ağlayaraq, sıtqıyaraq belə deyib oxşadılar: Necə bədbəxtlik oldu?! Övladım, gözəlciyəz balam! Ölmək əzabı nə üçün səni belə tez gəlib tapdı, səndən öncə mən gərək ölümü tapaydım. Bu nə gündür? Bunun kimi böyük acı, əzabları kaş görməyəydim,-dedi. Ondan sonra hökmdar xatununun baygınlıq vəziyyəti bir az keçdikdə saçı, başı dağılmış halda əllərini sinəsinə çırparaq balıq sudan çıxarılıb isti qumun üstündə çabalayan (ağnayan) kimi yerdə çabalayaraq (ağnayaraq) belə deyib oxşadı:

Kim idi əcəba biçən
yavrucuğumun vücudunu?
Saçılıb yatır ey
Sümükləri yer-yer.
Qeyb etdim oğlumu,
Sevgili yavrumu.
Kədəre, izziraba boğulub
hərəkətsiz qaldım, deyilmi?
Kim idi əcəba öldürən
Yavrucuğum ah səni.
Başıma gətirən bunca
Kədar, qayğı, izzirabı
Qatı şimşək deyilmi?
Mənim bu ürəyim
yarılıb partlamadan
Necə durur belə?
Yuxumuda

627) Mən açıqca
görmüşdüm bu əlaməti.
İki döşüm birlikdə
Dibindən biçilir gördüm.
Azı dişim qoparılib
Düşüb gəlir gördüm.
Görürmüşəm məgər

Bu ıztırabın  ng lini
Yenə bir yuxu gördüm:
  göyərçin yavrusu
Laçın qovalıyır   n .
Birini g t r r gördüm.
İndi itirdim  n kiiyi
 n sevimli yavrucuu
Pis yuxunun əlaməti
heç də yalan çıxmadı.

deyib belə oxşadı. Sonra elə bu vaxt hökmdar digər iki oğlu ilə birlikdə ağlayıb-sızlayaraq bərabər bütün bəylər ilə hamısı bodisatvın qalmış sümüklərini müqəddəs xatirəsi kimi yığıb topladılar. Cürbəcür böyük mərasimlər, ayinlər, sitayişl r icra etdilər. Ayin v  mərasimlərin icrası başı çatıb qurtardıqdan sonra qanuna görə şahzadənin nişanl rini bir binaya toplayıb kilidl dilər.

S AN-TSZANIN BIOQRAFIYASI

840-cı ildə Mərkəzi Asiyada uyğur xaqanlığı qırğızların t ziyiqi nəticəsində süquta uğradı. Uyğurların bir hissəsi in imperiyasının tərkibinə daxil oldu, bir hissəsi isə qərbə miqrasiya edib Turfanda yerləşdi. Turfana k  n uyğur qəbilələri yerli t rk qəbilələri ilə birləşib özəyini qədim uyğur qəbilələrinin təşkil etdiyi qədim uyğur dövlətini – Kou b yliyi yaratdılar. Yeni dövlətdə ilk uyğur xaqanlığının rəsmi dövlət dini olan manixey (Mani) dininin əsasları sarsılır, yeni şəraitlə, yeni siyasət və ideologiya ilə əlaqədar olaraq yeni din yayılmağa başılayır. XI əsrin ikinci yarısında uyğurlar arasında buddizm dininin təbliği ilə baėlı olan əsərlər t rk dilinə tərcümə edildi. Buddizm ideyalarını təbliğ edən bu qədim türk uyğur ədəbiyyatının az bir qismi bizim zəmanəmizə gəlib çıxmışdır. Qədim uyğur ədəbiyyatı nümunələrindən biri VII əsr in səyyahı S an-Tszanın bioqrafiyasıdır. Belə güman edirlər ki, bu əsər uyğur dilinə XI əsrin əvvəllərində tərcümə edilmişdir.  s ri uyğur dilinə, mən deyərdim ki, ilk t rk t rc m il rindən biri (bəlkə də birincisi), dövrünün görkəmli tərcüməçisi v  şairi Sınqu Seli Tudun tərcümə etmişdir. Sınqu Seli Tudun Kou

dövlətinin inkişaf etmiş mədəni mərkəzlərindən biri olan Beşbalık (Beşş h r) şəhərində yaşıyırdı. Onun, bizə atmasa da, şəirləri də olmuşdur. Bu  s r Sınqu Seli Tudunun ilk tərcüməsi deyildir. Oxucuya təqdim edilən bu kitabda onun tərcümə etdiyi, k  rd y  (Sınqu Seli Tudun yaxşı da x ttat v  katib olmuşdur) bir neçə nəzm (şair) və nəsr əsəri nümunə kimi verilir.

“S an Tszanın bioqrafiyası (s yah tnaməsi)” Anna fon Qaben, Fen Tzyaşen, L.Y.Tuquşeva tərəfindən tədqiq edilmişdir. Moskvada L.Y.Tuquşeva bu əsərin tənqidi mətnini çap etmişdir. Bu nəşrdə əsərin faksimiləsi, transkripsiyası, tərcüməsi v  izahlar təqdim edilir.

Başqa tərcümələrində olduėu kimi, Sınqu Seli Tudun bu əsəri də uyğur dilinə yaradıcı şəkildə tərcümə etmiş əlavələr, aydınlaşdırmalar, haşiyələr, müəllif (tərcüməçi) ric tləri əlavə etmişdir. Orijinaldan fərqli olaraq Sınqu Seli Tudun əsəri epos (kavi nom bitig) adlandırır. Burada bir sıra yer adlarına, o cümlədən Kou (Kou), Xotan (Udun), Kua (K s n) toponiml rin  tez-tez rast gəlirik.  slub baxımından “bioqrafiya” Orxon-Yenisey abidələrinin dili ilə səsləşir. Oxuculara təqdim edilən bu kitabda “S an-Tszanın bioqrafiyası”nın V və X f sill rindən parçalar verilir.

V FƏSİLDƏN PARÇALAR

Transkripsiya

1 a.

...Bu k ldin ilg ru  n p yoėta, evigt  irkl y  kap  z  yopıy  biş yuz yip yopin Kavanta vişay uluşka t gdi. Balıkı tikim... unka yastayu turur. Taėdın arkasmta Sıt  g z suvı akar. İlg ru t z ölən...sinip yir altırtı akıp...gir atlıq taėta  n r. Bu uluşka suv başı titir. Bu uluşdakı xanı titig bilgə...ermiş. İli turkalırdın b r   kt ş yıllar etmiş. K nt l ri s zl y rl r. inadivi oėuşluğ...tip. inadivi tis r, Tavğaç... oėuşluğ tip tiy r. Xan...s ki ayaėka təgimlig Kumaraçivi baxşının sanramı... bu Kumaraçivi baxşı Dakşaşil balıklığ

ermiş. Ög köñül üzəmişdə ertmiş. Bir күntə üç tümən iki miñ kərənt ağızında tutup ança...

1 b.

...Kamıg on bölük şastr yaratdı. Amtı barça kiñürü yopıyur. Bu açari Sudrantikiligləriniz tüz baxşısı erdi. Ol oğurda öñtün Aşvakoşi baxşı, күntün Kanadivi baxşı, kidin Nağarçuni baxşı, tağdın... Kumaraçivi baxşı tört...lar boltılar. Bu tört baxşılar tınlıqlar köküzin yarup yañılmakların yarutu közunturmişkə tört kun...tip atları. Bularnıñ... ta yana takı artukrak Kumaraçivi baxşınıñ atı, küsi kamıgta kötrülmiş erdi... bu ildəki öñrəki xan...ornınta ayağalı ilinş yluşına öñtünüp, öz ordusu içintə sañram itdi. Bu balıknıñ öñtün-küntün bulundın üç yüz bara yip yorıp... Savlagir athıg tağka

2 a.

...arxantlar nirudaşamabumi dyanka kirmiş. Köni etüzin...eksiz uz olurlar. Körsər ertinü turuk erip, inçip yəmə eşitmiş, kamıtması... kirmiş, artamış yok. Dyan olurğalı yidi yüz yıl bolmış. Samtso açari bu orunta yegirmi күn boldı. Anta kin yana öñtün tağdın bulunça biş күn yorıdı erdi, yağı tuşdı...iş...satıgçılar təzip tağıkadı...yaña kuyçukup suvda tidikti: Yağı ermişkə kin sağıtçılar yaña kəlti. Öñtün samtso açari yaña yükintəki burxanlanıg bitiglerig alıp... kadirka yüdürti. İşləri... unlar birlə tərkin tavrati öñtün kodı inip yoğ... yorıyü səkiz yuz bara bir yorıp Kəz artın önüp Uşar balıkka təgdi. Balık kidini iki yuz bara yirdə uluğ tağ ol. Səñirləri çikin.

2 b.

...eşidmiş karı kallar sözləyür: yüz yılda öñrə tənri kükrəyir təbrəmək tıtağında tağ yimrilip ünür açılmış. İçintə körsər, bir ertinü bedük toyın etuzi kyvırıp közi yümüklüg olurur erdi. Utunçılar körüp İlig bəgkə öñtünülər. İlig bəg kəntü özi körgəli yüküngəli bardı. Bodun bukun işitin ök irakdakı, yakındakı kişilər tözü yığıltilar,

kamıgun yüküntülər, ağır ayağ, tapıg, uduğ kılıp xua saçtilar. Saçmış xuaları uluğ ügmə boltı. Bu nə kişi ol tip, bir toyın sözlədi: bu ersər, arxant dintar ol. Nirudaşamabumi dyanka kirip...üküş yıl... ertməgingə saçı, sakalı uzap... bolmış erür.

3 a.

Odğurğalı bolurmu? – tip tidi. Toyın sözlədi: odğurğalı, turğurğalı bolur. Tançu aşıg etüz dyantın tursar ok... bardınur. Anı üçün aşnuça yağ, süt kodıp etüzük yağçirtmiş kərgək. Anta kin kəntik tokısar, odunur... yəmə turur, tip tidi. İlig bəg sözlədi: edgü edgü... uz sözlədiniz, antağ... Amtı siz timiş təg...tip. Toyın sözləmiş yağ, süt kodturup kəntik tokıtdı. Ança kınça arxant közin açıp köürüp inçə tip aydı: ay sizlər, nə kişisiz... bukay kya kiçig üçüz... ken-zə ton kedmiş turur sizlər. Toyınlar kiginç birdi: biz ersər, toyın biz, tip. Arxant sözlədi: antağ ersər, mənıñ, baxşım Kesip tənri burxan kanta yarlıkar tip. Kiginç birtilər: ür kiç boltı.

3 b.

...ıg eşidip uluğ tıntı, yana ayıtdı: Şakimuni tənri burxan kutın bulu yarlıkayuk- mu ol, azu yok tip. Kiginç birdilər: burxan kutın bulu yarlıkap kunkı burxanların işin ködügin barça ertürüp yəmə nirvanka kirü yarlıkadı, tip. Nə bu savıg eşidüktə kaşın tügüp ür kiç boltukta iligi üzə saçın saçın kötürüp örü turup kök kalıgka kaltı. Kök kalıgta uluğ kü kəlig ədrəm...ot belgürtüp etüzin örtəp, kalmış sünüki yirdə tüşüp. İlig bəg kamıg kuvrağ birlə şarırın yığıp stup itip anta urdılar. İnçip amtıki bu stup erür. Muntıran... tağdın yınak yorıyü biş yüz bara yir yorın Keş balıkka təgdi. Keş balıkdın öñtün күntün bulunğın yorıyü biş yüz bara yir yorıp Sıt ügüz...

4 a.

...balık күntünintə ol... Ol... tağta dyanka olurku ünürlər, aya-lar üküş... Enətkəkdəki arxantlar üküş munta kəlip... tutup. Bu tal-

tağı nirvanka kirdəçilər, üküş bolmışka anın ünürlər, ayazlar yəmə üküş bolmuş titir. Amtı... takı bar üç arxantlar, üç ünürlər, kim anta könjül öçürmək dyanka kirmiş... saçları, sakalları üzə... kamığ bur-saq kuvrağ kəlip... yurlar. Yana bu Çekük balıqta tayşın nomlar üküş... On tümən şlokluguğ bir bölük üzə tutarlar, munı tək on bölük nom ol. Çeküktin ilgerü səkiz yuz bara yir yorıp Udunka tə-gdi. Udun yirinin üküş yarımı kum, say. Tariğlıg yiri ikə, tariğka yarağlıg. Yimişi təlim, ilinjə keyiz, jinçgə kidiz, büzək, tuğçık...

4 b.

... tüz yoruyur. Kişisi... uku bilir. Takı artukrak bilig boşğut, ir, öt severlər. Törüləri, yanları adırtılıg köni, kamığ soğdak bu tərüsintə. Önisig iki bitigi, ırakta Enətkək üzikin ağırlayurlar, yağukta öz üziklərin tutar. Öz üzikləri yemə Enətkəkçesig ök erip, inçə yana ança kya təşsilür... Yi-ntəm burxan nom ayayurlar. Yüz sanram, bis miñ toyın... üküş mxayan nom boşğunur. Udun xan ertinü kadir bil... stürüp alplamaklıg, (?) antağ edgülerig, ədrəmliglərig sevdəçi, əmrədəçi ol... Adı Kustana ol. Kustana tisər, yir əmigliq tip tiyür. Nə üçün antağ tiyür? tisər Udun xan uruği, tu-ruğu Vayşiravani mxaraçdın törüp yir əmigin əmmişka, anın (ança) timiş ol.

5 a.

...bilmiş kərgək... ikən bu Udun uluş kişisiz kuruğ erkən Vayşi-ravani mxaraç munta ornağ tutmuş erdi. Kayu ödün Aşoki ilig kan oğlu Kunalı tigin Dakşaşil balıqta balıq bəgi erkən yañtakı bəgləri özük yarlıgıg kirtgünüp Kunalı tigin köz...oymuşka Aşoki ilig... igiləp Dak-şaşildakı buyrukların, atlıgın, yüzlügin barça stürtürdi, kuztın yınak ıtdı. Olar yəmə Karlıg tağdınuna... kısıl, kısımlarkta yorıdılar. Basa, yana ot. suv yidərü kəlip Enətkəkniñ, öñdün u.ı kidin sımığ tutup bu orunta olur-dılar. Yana kəntülərinə arasinta yigin üstünkisın taludap kamıgün taplaşıp kan kılıtlar. Çak ança tuşda ok öñdün Tavkaç.

5 b.

...tigin yəmə kəlip Tavkaçnın kidin uçı öñdün sımığ tutup olur-dılar. Birle kəligli kişilər ödləyü, erigləyü ol tigin yəmə özin kan atantı. Üküş yıl, ay ertdi. Bu iki kanlar törüsi savka kirişmədi. Kin bir oğurta av tiltağinta körüşüp... uruş ayıtuşu tütüş boltı. Ötrü anta ok sünüşüp... ad-nışğalı kılımtılar. Təgirə bəglər ödləti: ivgü... av tiltağinta sünüş kılalım tisər, bı, baçğı, tolum yok yarağay. Öz orunka... barıp, sü timəp kürəş uruşup kin timin sünüşgəlim, tip tidilər. İki kanlar, bəglər ödin, erigin alıp öz balıklarına bardı. Ötrü anta kin at ögrətdilər, alp ərenlərig kuvratdılar...

6 a.

...yoruyu sünüş birgərtidi... kidin sım idisi sançıtdı. Bu tiltağın tağdın sınar kovup ötrü anın başın bıçtlar. Öñdün sım idisi utdı, yi-nədti. Ukuş yıştı... ilig, uluşuğ köçürüp...otra yirdə uluğ balık tokı-ğalı oğratı. Yultuzçı, körümçi yokına buşanıp işimiz... bütköy erki, tip sizinti. Yakınta, ırakta manırt...kertdi. Yir yaraşurın biltəçi kim bar tip. Ol ödün... yutup İlig bəgkə: mən bilir mən yir yaraşurın... suv kutmuş orunuğ tuta balık tüpləzün, tip, munca sözləp ötrü kapakdakı suvın əgrisincə, kənisincə kuta yügürti. Kacan tükədəkdə yana başlatı. Başına təgdukdə tərkin

6 b.

...kara bodun ol suv... balık tokıdılar, oğramış işin ködügin bütürdilər...u amtı Udun kan olurur balık erür. Balıkı ayı (?) idiz erməz. Kəntik... ötkürüncəsüz titir. Tödin yəmə kim ersər, utmuş yi-nədmışi yok kim ol. Öñdün, sımdın ikig bəg kənt təgşürüp... uluğ balık itdürüp kişig... kamığ işin ködügin bütürdi. Bütürdi ersər, yə-mə uruğsuz batdı. İl ormina olurdacı inisi, oğlu bolmayıp kamığ ka-ra bodun buşantılar, bulkantılar. Yaşlıg karılığmñ, ödləməkingə ötrü Bişamin tənri tənrilikinə Vayşiravani mxaracka barıp ötüntilər, yalvardılar, il orına olurdacı idi ava bulalım tip. Olarnıñ küsüşlüg könjülinə Vayşiravani mxaracnıñ alını yarılıp

7 a.

...gürü-sevinü balıkka ilttilər. Balıkka təgdükdə oğul bir kya süt əmgəli unamadı. Anı körüp ölgəy-itkəy,-tip korkup kamıg kara bodun ikiləyu yana yula, tütstük yakış iltü kəldilər, yanala igitgəli ötüntilər. Olar antağ ötündükdə ötrü Vayşiravani mɔxarac öndü-nintəki yir kötiddi, incə kaltı əmig tək. Ol yirdə taɔlancıg tatiğhə şəkər kamış önti, incə kaltı süt tək. Alıp igitdilər. Ötrü oğul kya aru aru uluğatdı... ər büttdi. Kün, ay... kolu yaraşurın körüp il orunına olkurtıldılar. Siziksiz, kutluğ, uluğ çoğluğ, yalınlıg, alp ədrəmlik xan boltı. Alplıgı tıdıgsız yorıdı. Kamıg il, uluşlarıg öziɔə sanlıg kaltı. Amtıki Udun xan anın uruğı erür.

7 b.

...balıkının, uluşının atı “yir əmiglig uluş” tip kügülmüş erür. Bu erür tiltağı. Samtso acari Udun arkuşına kirip Mirkəy kəntkə təgdi. Ol kəntdə bir olurur tənri burxan ol. İdizi yiti cıg, başınta erdini üzəki didim kedmiş. Çoğluğ, yalınlıg... tolu tükəl eşidmiş sökilər sözləyurlər: bu tənri burxan önrəsi Kəşmirtə yarlıkamış erki. Nə tiltağın Udunka kəldi tısər... bir arxant dintarnıg şmırısı iglədi. Öz kod (?) ukta sirkəlig tört ötmək yuksəp (?) koltı. Baxşısı arxant bu ötmək kanta bar erki tip tənridəm köz üzə kördi. Körsər Udunta bar erdi. Kü kəlig ədrəmi üzə anı alıp şmırısınə birdi. Şmırısı yip...

8 a.

Kut kolunmaklıg kücinin adınısıg sizi üzə öz... Udun xan kuncuyının... Küni, ayı tükəp... bedup il orunıɔa olurup xan boltı. ədrəm yaruk, mınlık kadır, böğüsü uluğ, sıɔırməklik, ickərməklik. Anı üçün Karlıg tağta ınaru aşıp söki kəntünün öz balıkına sülədi. Ol ödün Kəşmir xanı yəmə urunutların talulap süsin arıg lap... süləgəli oğradı. Şmırısı baxşısı arxant sözlədi: Uluğ İlig bəg bı, bıçu işlətmək üzə əmgənməzün. Uduğ xanıg mən yaɔturayın tip mənça

sözləp Udun xanka barıp töpüdə abirik... ilig xanlar kadır, yavlak bolmaktırın münin, kadağın nomlap önrə azunta şmırısı erkənki

8 b.

...öz kılıkına... ertinü uyadıp Kəşmir xanı birlə edgüleşip kitdi. Basa yana özi yükünür burxanka barıp yükünti. Ötrü ol tənri burxan Udun xan süsi iyin Udun xanka kəlti. Kacan bu Mirkəçi kəntkə təgdükdə tənri burxan təbrəmədin turdı. Kamıg su küc öntürüp nə yəmə kılıp təbrədü umadılar, ötrü anta vrxar itdi... ədrəmlik toyınlarıg üntəp sevər didimin buşı birip... burxan töpüsintə yarutdı. Ol didim Udun busulkınçaka təgi bar erdi... kız erdinilər üzə bütmiş. Kördəçilər uluğ tınıp taɔla... erdilər. Samtso acari anta yiti kün turdı. Udun xan samtso acari kəlti, tip aşıdıp özi utru kəlip yükünti, ayadı. İkinti kün...

9 a.

...ötrü yana... ıdıp Udunun uluğ... balıkına kırk bara yir... tünətgəli öti. Ol tün taɔ adası Udun xan arka şazın kuvrağ, bəg, işi, atlıg, yüzlüg, bodun kara birlə öt, bədiz iitü yıd, yıpar, xua cecek, tuğ... önüp yolınıg soltunında turup, uduzup kigürdilər. Süşin acarilər vrxarı Sarıbatası atlıg saɔramda tüşürdi. Udun balık küntünün-tə on bara yirdə bir uluğ saɔram ol. Bu saɔramıg söki Udun xan Vayroçani atlıg arxant üçün idmiş erür. Nətəgin itdi, tip tısər: önrə bu iltə burxan nomı yok erkən Vayroçani atlıg arxant Kəşmirdin kəlip bu Udunta arıg ara dyan olurdu. Körtəçi kişi tanırkap toyın körkın aduklap Udun xanka ötünti. Udun xan

9 b.

...körüp siz nə kişisiz... yalıɔuzı bu bərk arıg icintə turağ tutup nəkü kılır siz tip ayıtdı. Arxant sözlədi: mən ersər, tükəl bilgə tənri tənrisi burxan tıtsisi mən, tikisiz ağlak orunlarda ermək öz törüm

ol, tip tidi. Udun xan tükəl bilgə tərri tərri burxan kim bolur, yana burxan timiş atnıñ yörügü yəmə nəkül tip aytdı. Arxant sözlədi: burxan timək ersər... tuymış tip yörük ol. Kim öñrə Sudutan xan oğlı Srvasatıdi bodisatv bu kamıg tınlıqlarınñ əmgəklig taluyta çumup, batıp umuğsuz, mağsız əmgənçlərin körüp irinçkəyu, yarlıkayu yiti erdini miñ, tona küclüg oğlanka tükəllig tört yirtincü erkligi bulğulık altun tilgənlig çakrvat ilig xan ornın tidip idalap.

10 a.

tanukladı baxşısız bilgülük nomuğ. Saçtı uş tatıgıg Sığun bər-kintə. Yarutdı nom erdinig Kara kuş səñirlig tağda. Səkit on yıl içintə körgitdi, boşğurtı, asıgıg kılı. Üküş adurtı asıg, tusu kılğuluk tıtağı tükədəktə belgürtməsin amırtqurup kirtü tüzke barı yarlıkadı. Kalınçu körki, nomı ulalıp, yadılıp takı bar... ilkidəki kut buyan üzə il xan bolmış erürsiz. İncip nom tilgənin tutmışıñız... uzmuşıñız kərgək. Tınlıqlar umuğ, mağ bulğuda kararıp, tünərip eşidməmək. Bu nə törü bolur, tip tidi. Udun xan sözlədi: kim mənıñ üğşürü ağıg kılncım üküşinə burxan tip atıg eşidgəli bolmadım. Amtı siz iduk tınlıqların edgüsintə eşidgəli boltum. Bu

10 b.

...kalıncu nomı ötünürmən, tapınu, udunu yoriğalı, yarlıgça kılı təgingəli, tip yidi. Vayroçanı arxant sözlədi: Birük uluğ bilig küşüşüñiz, tapıñız bar ersər, aşnuça sañram idin, kalınçu burxan körki özin kəntü kəlgəy, tip tidi. Anta ötrü Udun xan anıran ok kamıg bəgləri birlə atlanıp sañram itgülük yig adruk yir orun talulap bu orunuğ tapladılar. Edgü uz... yığıp Bayroçanı arxantka sañram itgülük yanın kilip ayıtıp küntə itip bütürdi. Sañram bütüktə Udun xan ikiləyu yana ötünti: Sañram bütə tükədi, içintə olurdaçı burxan körki kanta yarlıkər erki, tip. Vayroçanı arxant kiginç birdi: Uluğ ilig siz təg kirtgünç köñülün kut kolun, burxan.

11 a.

Udun xan kamıg uluğ bəgləri, bodunu, bukunu birlə çökidü oluruq öñün öñün tütük, xua çeçək tuta bir uçluğ köñülün kut koltalar. Kut kolup ança bolyuk erdi. Anın ara körü kamıçsız tükəl bilgə tərri burxan körki kök kalıg yolınca kalıyu uça kəlip ol yamı itmiş sañramta erdinilik örgün üzə yalrıyu, yaşuyı, oluru, ornanu yarlıkadı. Kim ol ödtəki körk məniz çoğ, yalm... kü kəligig bu til üzə tükəl sözləgəli bolmaz. Bu muntağ yitiñsiz, tıyınuçsuz kü kəligig Udun xan basın... kamıg tirin kuvrağ körüp ögürüp, sevinip, ansız uluğ tüzülməkkə təgip. Vayroçanı arxantıg nom nomlağalı ötünüp bu tıtağın tolp illig bodun birlə uluğ türüg tapıg, uduğ ağır ayağ kılılar.

11 b.

Samtso açarı Enətkəkin kəbir erkən Sinto uğüz keçmişte kimi yayılıp, suvda tüşmiş əlig bitig. Bunun Udunka təgdüktə Udun xanka ötünüp Keş balıka. Küsənke üstürkəli itdi. Yana kəntü özi yəmə bu bitiglər kəlgincə Udun xanta tıdılıp barğalı bolmayukka, ötrü bu tıtağ Tavğac xanka bitig kılıp bir Koculuğ oğlanıg satıçılar birlə katıp Tavğacka itdi kim, ol öñrə Enətkəkə nom tiləyü bartaçı Samtso açarı yanuru kəlip Udunka təgdi tıgil tip. Tavğac xanka idmiş bitigintə incə tip sav urdı: Toyın Kuintso savım. Kuintso, eşidmiş bar, Bayun atlıg bilgənin tükəl kedingə Çikuin atlıg bilgə yakın yağuk yolantı.

12 a.

...Çau tsəg atlıg ked kəntü özi tayantı Quy nam kednin boşğutına. Anın bilmiş kərgək, taç savlanıg biltəçi bəglər yakın yoriyur... söki savlanıg biltəçi kişilər irak tiləyür biligig. Takı nə ayıtmuş kərgək: ...burxanlar tınlıqlarka asıg, tusu kılmaqlıg yoriğları tütürüm tərri erür. Üç ağılık nomının əgriklərig... üzə edgü titmiş... Korkmazlar burxan kutlıg yol irakına, inçip yana tiliksiz, küşüşsüz bulu yarlıkayurlar. Mən Kuintso, bardım burxan toğmış kidin Enətkək ilinə kalınçu nomuğ öñdün Tavğac ilintə yadğalı. Kim öñdə yig adruk nom erdini Tavğac ilintə kəlmış erdi ersər, yəmə inçip yana tolu tükəl töz takı əkstik...

12 b.

...istəyü barıp boşğunğalı etüzürkə isig özüm kavyısız bolup ötrü Çığan atlıg yılın üçünç yılda tavrata erdim törü orunluğdın... özüm bardım Enətkək ilinə. İrklətim Liuşa sayıg suv yaltrıkı yaltnımayuğ. Yordım Karlıg atlıg idiztə, idizig Təmir kapıg tıglıg yoluğ, İsig köl er-kəçlənür orukuğ. Başlağı Çu nañ atlıg ıduk balıkdın üzlünçüsü bəglər evi tıgmə Paçagrix kəntkə dəki. Munun ikin ara yordım biş tımən bara yirig. Törüsü, tokusu miñ, öñi tıdıgı, adası tımən katın ersır, yemə inçip yana tənri xan çoğınca, yalınca təgmış yirtə tıdıg, ad bolmadı. Üğşürü yana ayağka, çiltəkkə təgdım, etüzün nən əmgək əmkənəmdim, köñülün küsüşüm kantı.

13 a.

...Yüküntüm mxa bodi söğütke, körtüm körməyuk yirig, eşidim eşidmə yük nomuğ, tüpkərdim arkuru turkaru orunların tanalançıg kutluğın, tükətdüm yaruklı, karalı yirlərin aşıg, tusu kılmişm, sözlədim tənri xan törüsünün edküşin,... Tanlançıg ögdüşinin, küsənçigin. Kəzdim, təgzindim on artuk yiti yıl. Amtı kəlip Baryağa vişay uluşdın ertip, Kavişa vişay ildin aşıp, Kez artın keçip, Piamal arkudın yanturun evrilip ötdüm. Udun uluşka kəlip erkən yolta yaña titikip ölti. Yaña yütmiş nom bitiglər üküş üçün küç kölük yitilməyükkə anın ança kya sərilip tavrak barğalı bolmadı. Tənri xanka irtəkən köñül ayıgğalı yarağsız bolmışka anın Koçuluğ ba bağlıg Kuinçik satıgçılar birlə..

13 b.

...aşnuça iştürdükkə ıdu təgindim tip bitigdə munılayu sav urdı. Bu bitig idmişta kin ötrü Samtso açarı Udundakı şazın kuvrağka Yoğ şastr. Tayşın abidarım, Koşnurtı. Maxayan sañram, bu dört uluğ şastrlarıg nomlatı. Udun xan basın toyın, igil umuğ, inağ tutup küninə minər san kişi tıñladılar, tutdılar. Ançağınca səviz ay ertdi. Tavğaçdın yantut sevinç yarlıg iltü arkaş kəlti. Yarlıgında savı antağ erdi: Eşidtimiz, samtso açarı nomluğ il uluşlarıg kəzip amtı yana yanturu evrilti tip. Ögirtimiz, sevinti-

miz ülgüstüz bolğay, tərək kəlip bizni birlə körüşsər. Yana antakı toyınlarda Enətkəkçə biltəçi nom yörünin yordacı ked toyınlarıg yemə birlə iltü kəlzün. Biz yarlıkayı tükətdimiz. Udun...

14 a.

...balık sayu Samtso acarig uzadı kəlzün, küç kölük tapıgçı, uduğçı əksük kərgək bolmazun. Şacıu bəginin ututu Lyuşa sayka təgi kəlzün. Şınşın balık ututu Dirbarka təgi kəlzün, tip munılayu yarlıkadı... muntağ yarlıg təgürdi. Samtso açarıg xan yarlıgın təgmışta kin ötrü... kəndi Udun xan aş, azuk... kərgəkin tüzəl birip kəntü özi üç yüz bara yirkə təgi uzadı bardı. Bim balıkka təgdi. Bimtə çıntan üzə basmış turur tənri burxan ol. İdizi yegirmi çıg körü kanınçsız...ədrəm körgitməki ertinü üküş. Kimlər birtük igləsər, ağrıtsar, iglin etüzüntə ağrıgı əmgiki kayuta ersər, burxan etüzintə ol orunta altun yabşursar, anta kya ok ağrıgı sönüp igi önədür. Kamıg ança kut koluntaçı

14 b.

...tüşünə, utlısına tüküş...təgip küsüşləri kanar. Ötüg savda inçə tip tiyür: bu burxanıg tükəl bilgə tənri tənrisi burxan əsən yarlıkar erkən Kauşambidəki Udayan ilig itdürti. Tənri tənrisi burxan nirvanka kirü yarlıkamakta kin anturdım özin uça kəlip bu Udun il təgdımında Araurak balıkta yarlıkadı. Kin yana antıran köçüb munta kəlti, tip tiyür. Kaçan...Şakimuni tənri burxan nom... alkınsar, bu çıntan tənri sakari prayanka kirür tip munılayu sözləyür. Bim balık öndünintə sayka kirip iki yüz bara yir yorıp Uğay balıkka təgdi. Uğay balıkdın yana öñtün uluğ lyuşa sayka kirdi. Yolu yiltik, kumı ağılur erdi. Yirintə suvsuz, otsuz isig üzə ağukup onçın üzə adakıp

15 a.

...barmış kəlmış... kişinin, yulkının kalmış süñükin körü belgüleyü katıg tapıg, sayıg taba kaltı. Bu bitig başında sözləmiş təg yana dört yüz bara yir yorıp toxrıların Əski balıkka tıgdi. Anturan yana altı yüz bara yir

yorip Sarmadan balıka təgdi. Bu Sarmadan balık Dirbar atlıg yir tütir. Munun öndün tağdın bulundın yana min bara yir yorip Nopka təgdi. Nop ersər, Lulan atlıg yir erür. Nopka təgdükdə öz yiriñe yağımış boltu. Nopta küç köllük alu tükədi Udun təgürtçisin yuk yütmiş atın yanturu itdi. Id-mışta kin yana yarlıg kəlti. Idmatın birlə iltgükə. Samtso açarı alğalı unamadın bardı. Şačyuka təgdi. Şačyuka təgmişta kin yağımış oğrınta yana bitig itdi. Ol ödün teñri

15 b.

...bitig təgip bilti... Samtso açarı biziñe yağımış tip. Ötrü karlıg önti. Kidinki Kiçyu balık bəgi, soltınkı Boğın İl-Limiyu bağıg Küçin bəgkə Samtso açarı kəlmış, ötrü bəglər ıdımlar, tip İl-Limi bəg bu yarlıgğ təginip Yuntsuy, Lyubin atlıg iki bəglərin idğalı erdi, arku kəlip ırgür-məgəy tip ötrü adın bəgləri itdi. Tavradı barı... turum ara kimi suvıña təgdilər. Ançağınça Samtso açarı yəmə anta təgi tükəmiş erdi. Ol bardaçı bəglər bulmadılar, utru barmışdaki törüg, tokuğ ayıtalm tısər, ayıtğuluk yik bulmadılar inçip Samtso açarı kəlti. Balık kidininteki kimi suvıña təgmiş tip eşidtäçilər kəntün ök yügürüşü bardılar. Körtünçlədəçi, yügürtäçilər kay tolu

16 a.

...tapıştılar, balıka... barğalı bolmadı. Bu tiltağın ol kün üzə kimi suvınta ok tünədi. Yəmə kutluğ uluğ Tavğaç ilintə üç ağılık nom ötkürmiş Kuiylip tayşi üdik alıp Tavğaç tilintə yaratmış. Kintsün vahşi atlıg nomçı açarı kinürtmiş. Tavğaç tilintin yana bişbalıklıg Sinku Seli Tutuñ yarjırtı türk tilinçə evirmiş. Bodisatv Tayto açarının yoruğın ukıtmak atlıg Tsi-in-çün tigmə kavı nom bitig bişinç ülüş tükədi. Namo but, namo darm, namo sañ. Bu bitig iduk nom erdini bitidäçi upasi Küç oğulnun, upasañ İl Öklitmişnin oğlum

16 b.

...utmış oğul... küstışləri kanıp kinintə burxan bolzunlar

Tərcümə

1 a.

...Bu göldən şərçə qalxıb zirvəyə çıxar aq qarın üstü ilə gederək beş yüz bərə yol yürüyüb Kavanta vişay ölkəsinə yetişdi. Baş şəhəri... söykənir. Dağın arxasında şimal tərəfdə Sıt çayının suyu axar. Şərçdə duz...yox olub yerin altı ilə axıb...adlı dağda yerin səthinə çıxır. Bu ölkə suyun başıdır (mənbəyidir). Bu (ölkədəki) xan ağıllı və müdrikdir. Onun dövlətinin yaranması vaxtından bəri çox illər ötür. Özü söyləyir ki, çinadivi qəbiləsindədir. Çinadivi deyilən Tavğaç ...qəbiləsindəndir deyib deyirlər. Xan...qədim hörmətə layiq Kumaracivi baxşının manastırındır. Bu Kumaracivi baxşı Dakşaşil şəhərindən imiş. Özü könlü ilə min-min adamdan yüksək imiş. Bir gündə otuz iki min şe`r deyirmiş...

1 b.

Cəmi on bölük şastr yaratdı. İndi hamısı geniş yayılmışdır. Bu açarı Sudrantikililərin nəsil müəllimi idi. O dövrdə şərçdə Aşvakoşi baxşı, cənubda Kanadivi baxşı, qərbdə Nağarcuni baxşı, şimalda Kumaracivi baxşı dörd kahin oldular. Bu dörd baxşı canlı məxluqların köksünü yarıb yaranmaqları ilə pərladaraq göstərdiklərindən “dörd günəş” adı almışdı. Bunların arasında yenə daha artıq Kumaracivi baxşının adı, şöhrəti hamıdan yüksək idi. Bu eldəki əvvəlki xan ....mahalında etimad göstərmək üçün onu elinə ölkəsinə dəvət etdi və ordası içində (qərərgahında) bir monastır tikdirdi. Bu şəhərin cənub-şərq tərəfindən üç yüz bərə yol gedib Cavlagir adlı dağa yetişdilər.

2 a.

...Müqəddəslər nirudatamabuni dyana girmişlər. Doğru vucudla...düz və hərəkətsiz oturlar. Görünüşləri çox hüznünlü olub belə yenə eşitməkləri, əyilməkləri... girməkləri, məhv olmaqları yox. Dyan oturduqları yeddi yüz il olmuş. Samtso ystad bu yerdə iyirmi gün oldu. Ondən sonra yenə şimal-şərçə tərəf beş gün yol gedib yağıya tiş oldu...

Tacir yoldaşları qaçıb dağa qalxdılar... Fil qorxudan suya yıxılıb öldü. Yağı çəkilib gedəndən sonra tacirlər yenə gəldilər. Sonra Samtso açarı filin yükündəki burhanları (bütləri), kitabları alıb qatıra yüklədi. Yoldaşları... ilə tez-tələsik şərqa doğru aşağı enib soyuq zirvələrdən yürüyüb səkkiz yüz bərə yol keçərək Kez aşırımından qalxıb Uşar şəhərinə yetişdi. Şəhərin qərb tərəfindən iki yüz bərə uzaqlıqda uca dağ var. Yamacları sərtidir.

2 b.

(Bu tarixi) eşitmiş qoca adamlar söyləyirlər ki, yüz il əvvəl göy kükrəyib yer tərpənmək səbəbindən dağ uçub mağara açılmış. Görmüşlər ki, mağaranın içində çox böyük rahib vücüdü cöməlib gözləri yumulu vəziyyətdə oturur idi. Oduñçular bunu görüb hökmdara xəbər apardılar. Hökmdar şəxsən özü görüb səcdə etmək üçün getdi. Xalq kütləsi bunu eşidib uzaqdakı, yaxındakı adamlar tamam yığıldılar, hamısı səcdə etdilər, böyük hörmət, ehtiram, pərəstiş göstərdilər. Səpilmiş çiçəklər böyük qalaq oldu. Hökmdar rahiblərə dedi: Bu necə adamdır? Rahiblərdən biri söylədi: Bu dinin müqəddəs adamıdır. O nirudatamabuni dyana girib. Çox illər keçdiyindən onun saçı-saqqalı uzamb... olmuşdur

3 a.

“Oyatmağ olarmı? – deyib (hökmdar) soruşdu. Rahib söylədi: Oyatmağ, qaldırmağ olar. Ancağ az yeməkdən zəifləmiş bədən ibadətdən duran kimi dağılar. Onun üçün əvvəlcə yağ, süd qoyub bədənini sürtmək gərək. Ondən sonra sine toxundursan, (vurdursan, çaldırsan), oyanar, durar, deyib-dedi. Hökmdar söylədi: Çox yaxşı mahir söylədiniz. Elə olacaq...indi dediyiniz tək... deyib. Rahibin söylədiyi kimi yağ, süd (bədəninə) sürtdürüb sine vurdurdu. Elə bu vaxt arxant gözünü açıb ətrafa baxdı və soruşdu: Ay adamlar siz kimsiniz...bu qədər kiçik...belə nimdaş, sadə don keyinmiş durursunuz? Rahiblər cavab verdilər: Biz rahibik,-dedilər, Arxant söylədi: Elə isə mənim baxşım Kesip tanrı burhanın harada olduğunu buyurub deyin. Onlar cavab verdilər: Çox zamanlar keçib...

3 b.

...eşidib dərindən köks ötürdü, yenə soruşdu: Şakumunu tanrı burhan səadətinə çatıb ya yox? – dedi Cavab verdilər: O, burhan səadəti taparaq şəfqət göstərib, baş burhanlara (bütlərə) xas olan iş və hərəkətləri tamamilə icra edib, yenə nirvana girərək iltifat göstərdi,-dedilər. Bu sözləri eşitdikdə rahib qaşlarını düyünləyib uzun müddət keçdikdən sonra əlləri ilə saçlarını götürüb yerindən qalxıb mavi göyə uçdu. Mavi səmada fəvqaladə qüvvə ilə od yaratmış, öz vücudunu yandırmış, qalmış sümükləri yerə düşmüş. Hökmdar bütün camaatla birlikdə müqəddəslərini yığıb stup düzəldib orada qoydular. Beləki indiki bu stupdur. Oradan şimala tərəf yürüyüb beş yüz bərə yol keçib Keş şəhərinə yetişdi. Keş şəhərindən cənub-şərq tərəfə yürüyüb beş yüz bərə yol kətib Sıt çayını...

4 a.

...şəhərdən cənub tərəfə... böyük bir dağ var... O dağda dyana oturmaq üçün çoxlu mağara var. Hindistandakı müqəddəslər kütləvi şəkildə buraya gəlib... tutub. Bu səbəblə nirvana girənlər çox olduğu üçün mağaralar da çoxalmışdır. İndi...daha üç müqəddəs, üç mağara var ki, orada köntül söndürmək (üçün) dyana girən... saçları, saqqalları ilə... bütün xalq kütləsi gəlib... Yenə bu Çekük şəhərində mahayana sutraları çoxdur. Yüz min şeir bir bölük təşkil edir. Bunun kimi on bölük bir təlim sayılır. Çekükdən şərqa səkkiz yüz bərə yol keçib Uduna çatdı. Udun torpağının yarısı qum və səhradır. Məhsuldar torpaqlar əkinə, səpinə yararlıdır. Çox məhsul verir. Ölkədə xalça, zərif keçə, naxışlı...

4 b.

...düz hərəkət edirlər. Adamları...qabiliyyətlidir. Daha artıq bilik, elm, musiqi, nəğmə sevrələr. Qanunları, adətləri doğrudur, bütün soğdadılar bu qanundadır. İki yazıları var: uzaqda hind yazısı üstün tutur, yaxında öz yazılarından istifadə edirlər. Öz hərfləri

hind hərfləri kimi olsa da yenə bir qədər fərqlənir. Həmişə burhan (budda) dininə etiqaat göstərirlər. Yüz monastırı, beş min rahib çoxu mxayan məzhəbinə inanır. Udun xanı çox qüdrətlidir... sürüb igidləri, o cür yaxşıları, ərdəmliləri eləcə sevir, onlara iltifat göstərir. Adı Kustanadır. Kustana deyəndə “yer döşlü” deməkdir, deyir. Nə üçün elə deyir-, desələr, - Udun xanının nəslı Vayşirvani mxaraçdan törəyib, onlar yerin döşünü əmdiyinə görə belə demişlər.

5 a.

...bilmək gərəkdir... Bu Udun ölkəsi adamsız quru yer ikən Vayşiravani mxaraç burada məskən salmış idi. Hansı zamansa Aşoki hökumdarın oğlu Kunalı tigin Dakşaşil şəhərində şəhər bəyi olanda oranın bəyləri yalan göstəriş və xəbərlərə inanıb, Kunalı tigin gözlərini... oyduranda Aşoki hökmdar Dakşaşildəki buyuruklarını, adlı-sanlılarını hamısını sürdürdü (sürgün etdi), şimala sürgün etdi. Onlar yenə Qarlı dağdan o tərəfdə dərələrdə, yarıqlarda doluşdılar. Sonra otu, suyu kifayət qədər (yetərli) olduğundan gəlib Hindistanın şərq ucunda (kənarında) qərb sərhədləri yaxınlığında məskən saldılar. Sonralar özlərinin arasında çox üstün olanı seçib onu hamının razılığı əsasında xan təyin etdilər. Elə-bu vaxt şərqdən tabğaçlar...

5 b.

...tigin də gəlib Tabğacın qərb ucqarının şərq sərhədində oturdu. Onunla birlikdə gələn adamların məsləhət və öyüdlərinə qulaq asıb o şahzadə də özünü xan adlandırdı. Çoxlu illər, aylar keçdi. Bi iki xanın qanunu sözdə toqquşmadı. Sonra bir təsadüfdə ov səbəbindən görüşüb... vuruşa çağırdılar, müharibə oldu. Sonra orada döyüşüb... onları ayırdılar. Ətrafdakı bəyləri məsləhət gördülər: ov səbəbindən müharibə etmək desə, nizə, xəncər mükəmməl yaramayacaq. Öz torpaqlarımıza...gedib qoşunu toplayaq və sonra dərhal vuruşaq-, deyib, -dedilər. Hər iki xan bəylərin məsləhətinə qulaq asıb öz şəhərlərinə yola düşdülər. Bundan sonra onlar at öyrətdilər, alp ərənləri topladılar...

6 a.

...yürüş edərək döyüş verdi... qərb sərhədinin sahibi məğlub oldu. Bu səbəbdən onu şimal istiqamətində qovub sonra onun başını kəsdilər. Şərq sərhədinin sahibi qalib gəldi... Çoxlu... eli, ölkəni köçürüb... orta yerdə böyük bir şəhər ucaltmağa hazırlaşdı. Münəcim və baxıcının yoxluğuna narahat olub işimiz... yaxşı bitəcəkmi deyə fikirləşdi. Yaxına-uzaya qasid göndərdi, münasib yer tanıyan kim olar? Bu vaxt bədəni kül ilə sürtülmüş bir şəxs ağzına dolmuş qabda...hökmdara: mən münasib yer tanıyıram, dedi. Su tökülmüş yerdə şəhərin binasını qoysunlar,-deyərək qabdakı suyu əyrisincə, doğrusunca tökə-tökə yüyürdü. Qurtaranda yenə təzədən başladı. Əvvələ çatdıqda cəld

6 b.

...qara camaat o suyun...şəhər tikdi. Düşünülmüş işi bitirdilər... İndi Udun xanının oturduğu şəhərdir. Şəhərin divarları hündür deyil. Paytaxtı...nifuzsuzdur. Qədimdən kimsə ona qalib gəlməmişdir. Şərq tərəfin hökmdarı paytaxtı deyişib, böyük şəhər saldırıb camaatı toplayıb bütün işini bitirdi. Bitirsə də... xələfsiz oldu. El taxtına oturan kiçik qardaşının oğlu olmadığından, bütün qara camaat həyəcanlandı, narahat oldu. Yaşlı qocaların (ağsaqqalların) məsləhəti ilə onlar Bişamin tanrının məbədinə Vayşiravani mxaracın yanına gedib dua etdilər, yalvardılar ki, el taxtına oturası sahib tapaq deyə. Onların arzulu ürəyinə görə Vayşiravani mxaracın alını yaralıb

7 a.

...fərəhlənərək, sevinərək (onu) şəhərə apardılar. Şəhərə çatdıqda oğlan bir az da süd əmmək istəmədi. Onu belə görüb öləcək, itəcək deyə qorxub bütün qara camaat təkrar əllərdə məşəl, tüstü, qurban götürüb gəldilər. Yenə böyütməyi xahiş etdilər. Onlar belə xahiş etdikdən sonra Vayşiravani mxaracın önündəki yer yüksəldi, beləcə döş kimi qaldı. O yerdə heyvət ediləcək qədər dadlı şəkər qa-

mışı qalxdı lap süd kimi. Onu alıb uşağı yedirdilər. Sonra balaca oğlan get-gedə böyüdü,...igid oldu. Gün, ay keçdi, qabiliyyətli olduğunu görüb onu el taxtına oturdular. O, uğurlu, xoşbəxt, böyük, zabitəli, cəsəətli və rəşadətli bir xan oldu. Alplığı ölçüyə gəlmədi. Çox el, ölkələri özünə tabe etdi. İndiki Udun xanı onun törəməsidir

7 b.

...onun şəhərinin, ölkəsinin adı "yer döşlü ölkə" deyə tanınır. Səbəbi budur. Samtso ustad Udun ölkəsinin karvanına qoşulub Mirkəy şəhərinə çatdı. Ol şəhərdə oturmuş vəziyyətdə bir burhan var. Uçalığı yeddi çığdır. Başına üstündə qiymətli daş olan tac qoyulmuşdur. Odlu, alovlu...dolu kamil eşitmiş köhnə adamlar söylədilər ki, bu tanrı burhan əvvəllər Kəşmirdə iltifat göstərmiş. Nə səbəbə Uduna gəlibdir, desələr... Bir arxant dindarın müdavimi xəstələndi. Ölərkən sirkəli düyü çörəyi istədi. Onun baxşısı arxant bu çörək harada olar deyə nəzərlərini tanrıya yönəltdi. Udunda olduğunu gördü. Fövqələdə qüvvənin köməyi ilə onu əldə edib müdaviminə verdi. Müdavimi yeyib..

8 a.

Səadət diləməklə gücünü başqa sizin ilə öz. Udun xanın xanımının...Gün, ay keçdikcə böyüyüb el taxtına oturub xan oldu. Ərdəmi parlaq, min qüdrətli, müdrikliyi böyük, gizli, cazibəli idi. Ona görə də Qarlı dağdan o tərəfə aşib özünün əvvəlki şəhərinə hücum etdi. Bu zaman Kəşmir xanı sərkərdələri seçib, qoşunu qaydaya salıb hücum etməyə hazırlıq gördü. Müdavimlərin baxşısı arxant söylədi: Böyük hökmdar nizə, xəncər işlətməklə özünə əziyyət verməsin. Udun xanını mən geri qaytararam,-deyib belə söyləyib Udun xanının yanına gedərək tərədə xoşbəxtlik... hökmdarların qəddar, yava olmağının gunahı, qüsuru haqqında moizə oxudu. Əvvəlki dünyada müdavim ikən...

8 b.

...öz xasiyyətindən...artıq dərəcədə utanıb Kəşmir xanı ilə sülh bağlayıb getdi. Sonra özü etiqad göstərdiyi burhanın yanına gedib səcdə etdi. Daha sonra o tanrı burhan Udun xanı qoşununun ardınca Udun xanlığına gəldi. Bu Mirkəçi şəhərinə çatdıqda tanrı burhan tərənəmədən durdu. Cəmi qoşun güc vurub nə elədilsə, tərpedə bilmədilər, onda orada monastırı tikdilər... Ərdəmli rahibləri dəvət edib sevimli daş-qaş qurban verib... burhan tərəsində parladi. O daş-qaş Udun məğlub edilincə orada idi... o qiymətli daşlarla bəzədilmişdi. Onu görənlər böyük təəccüb heyrət...idilər Samtso acari orada yeddi gün dayandı. Udun xanı samtso açarının gəldiyini eşidib özü onu qarşılayıb səcdə etdi, hörmət etdi. İkinci gün...

9 a.

...sonra yenə...gedib Udunun baş... şəhərindən qırx bərə məsafədə...gecələməyi qət etdi. O gecə dan ağaranda Udun xanı arxasında din xadimləri, bəylər, dostları, adlı-sanlı adamlarla birlikdə öydü, bəzək apararaq, ətirli-rahiyəli lotos çiçəkləri, bayraq...qaldırıb yolun sol tərəfində dayanıb, sıralanıb onu qarşıladılar. Siuşin açarilərin monastırı Sartbatası adlı monastırda yerləşdirdilər. Hörmətli şəhər civarında on bərə məsafədə bir böyük monastır idi. Bu monastırı əvvəllər Udun xanı Vayroçani adlı arxant üçün tikdirmişdi. Necə tikdirdi,-deyə soruşsalar, əvvəllər bu əldə burhan dini yox ikən Vayroçani adlı arxant Kəşmirdən gəlib bu Udunda meşə arasında dyana oturdu. Görən adam fərqlənən rahibin görkəminə təəccüb edib Udun hökmdarına xəbər verdi. Udun xanı...

9 b.

...görüüb: siz necə adamsınız... yalnızın bu sıx meşə içində duracaq tutub nə edirsiniz, deyib soruşdu. Arxant söylədi: Mən kamil müdrik tanrılar tanrısı burhanın şagirdiyəm. Sakit tənha guşələrdə olmaq mənim qanunumdur,-deyib cavab verdi. Udun xanı: Kamil

müdrük tanrılar tanrısı burhan kimdir, yenə burhan deyilən adın yozumu yenə nədir,-deyib soruşdu. Arxant söylədi: Burhan demək yüksək səviyyədə qavramaq demək mənasındadır. Vaxtilə Sudutan xan oğlu Srvasatv bu bütün canlı varlıqların əzab dənizinə cumub batmalarını, ümitsiz, inamsız, əziyyətlərini görüb mərhəmət edərək, iltifat göstərmək yeddi cavahiri, min rəşadətli, igid oğlanlarından, tam dörd tərəfin hakimiyyətini təmin edən qızıl təkərli dünya hökmdarı taxtından üz döndərüb, əl çəkib...

10 a.

qəbul etdi baxşısız qavranılan dini. Şeh səpdi Sığunlar qoruğuna. Nur saçdı din cavahiri ilə Qara quş silsilə (sıra) dağlarında. Səksən il içində təbliğ etdi, öyrətdi, fayda verdi. Çoxlu müxtəlif fayda, səmərə vermək üçün gətirdiyi dəlillər qurtardıqda surətini dəyişib, tam həqiqi biliyə yetərək iltifat göstərdi. Qalmış surəti, qalmış dini qaydaları bağlanıb, yayılıb indi də yaşayır. əvvəlki səadət xeyrixahlıq sayəsində il xan olmuşsunuz, bundan sonra qanun təkərini tutmağınız,...idarə etməyiniz gərək. Canlı varlıqlar ümid, inam axtaranda qaranlıqda qalıb, zülmətdə qalıb hər şey eşitmirlər. Bu nə qanun olur, deyib dedi. Udun xanı söylədi ki, mənim günah işlərim çox olduğundan Burhan deyilən adı eşidəli olmadım. İndi siz müqəddəs varlığın iltifatı sayəsində eşitmək imkanı tapdım. Bu

10 b.

...qalmış din qanunlarını xahiş edirəm hörmət edərək, e'timad göstərək hərəkət etməli, iltifat göstərüb tə'zim etməli,-deyib dedi. Vayroçani arxant söylədi: Əgər uca dinə inamınız, etiqadınız varsa, əvvəlcə monastır tikdirin, qalmış burhan heykəli özü özünə gələcək, deyib dedi. Ondan sonra Udun xanı oradanca bütün bəyləri ilə atlanıb monastır tikmək üçün daha yaxşı yer axtarıb bu yeri bəyəndilər. Ən yaxşı ustaları...yığıb Vayroçani arxantdan monastır üçün nümunə istəyib onu bir günə tikib bitirdi. Monastır tikilib qurtardıqda Udun xanı ikinci dəfə müraciət etdi: Monastır tikilib qurtardı, onun içində oturacaq Burhanın surəti harada təşrif buyursun de-

yib. Vayroçani arxant cavab verdi: Ulu hökmdar, təkə siz inamlı, ürəklə səadət diləyin. Burhan

11 a.

Udun xanı bütün ulu bəyləri, xalqı, camaatı ilə birlikdə diz üstə çökərək oturub əllərində cürbəcür şamlar, lotos çiçəyi tutaraq bir ucdan ürəkdən səadət arzuladılar. Səadət arzulayanda belə bir iş baş verdi. Bu arada gördilər ki, doymayan kamil müdrük tanrı Burhan heykəli mavi göy üzərinə qalxaraq uçaraq gəlib o yeni tikilmiş monastırda cavahirlə bəzəkli bərq vuran taxt üzərində parlayaraq, işıq verərək, oturaraq məskən salmağa təşrif buyurdu. O zamandakı fəvqəladə mənzərəni alov, atəş gurultulu gəlişi bu dil ilə kamil şəkildə təsvir etmək olmaz. Bu belə misli-bərabəri olmayan, təsvir edilməsi mümkün olmayan gurultulu gəlişi Udun xanı başda olmaqla bütün icma görüb fərəhlənib-sevinib hədsiz böyük ahəngdarlığa çatdılar. Onlar Vayroçani arxantdan moizə oxumağı xahiş edib bu münasibətlə ölkənin bütün xalqı ilə birlikdə ona böyük dürlü hörmət, etimad, təzim etdilər.

11 b.

...Samtso açarı Hindistandan gələrkən Sinto çayını keçəndə gəmi yirgəlanmış, əlli kitab suya düşmüş. Buna görə Uduna çatanda Udun xanından xahiş edib Keş şəhərinə Kūsənə xəbər göndərdi. Yenə özü də bu kitablara gəlincə Udun xanının yanında qalıb gedə bilmədiyindən ötrü bu səbəbdən Tavğac xanına məktub yazıb Koçudan olan bir oğlanı tacirlərə qoşub Tavğaça göndərdi ki, vaxtilə Hindistana din sorağı ilə getmiş Samtso açarı geri qayıdıb Uduna çatdı, yetişdi desin. Tavğaç xanına göndərdiyi məktubda belə deyib yazdı: Rahib Kuintso, sözümdür: Kuintso eşitmişəm ki, Bayun adlı müdrük kamil bilikli olduğundan Çikuin adlı müdrük onun yanına getmək üçün yollandı...

12 a.

...Çau tsay adlı alim özü dayandı (isnad etdi) Quy nam adlı alimin təliminə. Onu bilmək gerek (ki), səthi həqiqətləri üzdən olan sözləri dərk edən bəylər yaxına yürüyür... qədim həqiqətləri dərk edən adamlar isə uzaq diləyir biliyi. Daha nə demək gerek?!... Burhanların canlı varlığa fayda, səmərə verməsinin yolları çox əziyyətlidir (dərindir). Üç xəzinə dolambacları... ilə yaxşı qiymətləndirilən... Qorxmazlar Burhan səadətində çatmağın yollarının uzaqlığından, beləcə yenə diləksiz, arzusuz olub (arzu və diləkdən əl çəkib) ona nail olurlar. Mən Kuinso getdim burhanın doğulduğu qərbdəki Hindistan elinə ki, onun qalmış dini qanunlarını şərqdə Tavğaç elində yayım. Əvvəllər ən yaxşı qiymətli dini kitab Tavğaç elinə gəlmiş idisə də yenə belə tam mükəmməl, əsil deyildi, daha əksik...

12 b.

...təhsil almaq istəyi ilə gedib vücuduma, canıma özüm qayğılardan əl çəkib sonra çıguan adlı ilin üçüncü ilində tələsik ötdüm taxt qanunlarını...özüm getdim Hindistan elinə. Keçdim Liuşa qumlu səhrasının suyu olmayan parıltılı düzlərini. Yürüdüm. Qarlı dağ adlı dağ silsiləsini, uca Dəmir qapının dik olan (sıldırım?) yolunu, dalğalı İssik göl yolunu keçdim. Başlanğıcı Çunan adlı müqqədəs şəhərdə mənası "bəylər evi" demək olan Pacaqrı şəhərinədək bunların ikisinin arasında yürüdüm əlli min bərə məsafəni. Adət və qanunlar orada min, digər maneələr, təhlükələr on min qat olsa da beləcə tanrı xanın ziyasında, işığında çatdığım yerdə heç bir maneə, təhlükə olmadı. Dəfələrlə yenə mənsəb, hörmətə çatdım. Vücuduma heç bir əziyyət toxunmadı, könlümdə arzuladığım diləyim həyata keçdi.

13 a.

...təzim etdim mxa bodxi ağacına, gördüm körmədiyim yerləri, eşitdim eşitmədiyim qanunlarını, dərinlətdim dünyanın bütün ölkələrin heyrətamiz səadətlerini, tükətdim işıqlı, qaranlıq yerlərin faydalı, səmərəli olmasını, söylədim tanrı xan qanununun yaxşılığını.

... heyrətamiz tərifini, arzu edilənini. Gəzdim, səyahət etdim on yeddi il. İndi gəlib Baryaqa vişay ölkəsindən keçib Kavişavişay elindən aşib, Kez aşırımından keçib, Piamal dağ silsiləsinin dərələrini ötdüm. Udun ölkəsinə qəlirkən yolda fil yıxılıb öldü. Filə yüklənmiş dini kitablar çox olduğu üçün, güclü yük heyvanı çatışmadığından bir qədər gecikdik, sürətlə getmək mümkün olmadı. Tanrı xana əvvəllər öz ehtiramını bildirmək mümkün olmadığından Koçudan Kuinçik tacirlərlə birlikdə

13 b.

...qabağcadan xəbər vermək üçün göndərərək çatdırdım deyə məktubda belə yazdı. Bu məktubu göndərdikdən sonra Samtso açarı Udundakı din icmasına Yoğ şastr, Tayşin abidarım. Koşnurti, Maxayan monastır bu dörd böyük şastr izhar etdi. Udun xanı başda olmaqla rahiblər, ümid, inam tutub rəiyyət hər gün min-min sayda adam dinlədilər, qəbul etdilər. Beləliklə, səkkiz ay keçdi. Tavğaçdan qarşılıqlı sevinc xəbəri gətirən karvan gəldi. Fərmanda xəbər belə idi: Eşitdik ki, Samtso açarı dinə etiqad göstərən elləri, ölkələri gəzib indi yenə qayıdıbdır deyir. Fərəhimiz, sevincimiz hüdudsuz olacaq, tez gəlib bizimlə görüşsə, həm də oradakı rahiblərin içərisindən hind dilini bilən, dinin izahını yaza bilən alim rahibləri də yenə özü ilə götürüb gəlsin. Biz iltifat göstərib sözüümüzü tükətdik. Udun...

14 a.

...hər şəhərdən Samtso açarını müşayiət etsinlər, güclü yük heyvanları, xidmətçi, quluğçu gerek əksik olmasın. Şaçıy bəyinin bələdçiləri qoy Lyuşa səhrasına tək gəlsinlər. Şinşin şəhərinin bələdçiləri qoy Dirbara tək gəlsinlər, deyib beləcə əmr etdi... Bu cür fərman göndərdi. Samtso açarı xan fərmanı çatandan sonra... Udun xanı yemək, azuqə...kifayət qədər verib şəxsən özü üç yüz bərə məsafəyə tək müşayiət edib getdi. O, Bim şəhərinə yetişdi. Bimdə səndəl ağacından hazırlanmış ayaq üstə duran tanrı burhan heykəli var. Hündürlüyü iyirmi çığdır, ziyarətindən doymaq olmur. ərdəm göstərməyi olduğuca çoxdur. Kim bir az xəstələnsə, azarlasa, vücudu-

nun bir yerində ağrı, əzab duysa, burhan vücudunda həmin yerə qızıl yapışdırsa, azca sonra ağrısı sönər, xəstəlik keçib gedər. Bütün belə səadət arzusunda olan

14 b.

...nəticəsinə, mükafatına çoxlu... çatıb dilək diləyənlər. Rəvayət belə deyib deyir ki, bu burhanı kamil müdrik tanrılar tanrısı Burhan sağ ikən iltifat göstərərək Kauşambidaki Udayan hökmdar bu heykəli düzəltirdi. Tanrılar tanrısı Burhan mütləq sükunət icra etməyə icazə verəndən sonra oradan özü uçaraq gəlib Udun elinin şimalında Araurak şəhərinə təşrif gətirdi. Sonra yenə oradan köçüb buraya gəldi, deyib deyirlər... Şakimuni tanrı Burhanın dini qanunları məhv olsa, bu səndəl ağacından olan tanrı Sakari prayana (dənizlər padşahı əjdahanın sarayına) girəcəkdir-deyib belə söy-ləyirlər. Bim şəhərindən şərqə tərəf səhraya girib iki yüz bərə yol gedib Uğay şəhərinə çatdı. Uğay şəhərindən yenə şərqə tərəf böyük qumlu səhraya girdi. Yolu küləkli, qumları hərəkət edən idi. Yeri susuz, otsuz istidən yanırdı, pis ruhlarla qorxudulub

15 a.

...gedib-gələnlər...insan, heyvanların qalmış sümüklərini görərək, nişanlayaraq, bərk daşları, səhranı taparaq qaldı. Bu kitabın əvvəlində söyləndiyi kimi, yenə dörd yüz bərə məsafə yüyürüb, toxarların Əski şəhərinə yetişdi. Oradan yenə altı yüz bərə məsafə yüyürüb Sarmadan şəhərinə çatdı. Bu Sarmadan şəhəri Dirbar adlı yerə aiddir. Ondən şimal-şərqə tərəf yenə min bərə yol yüyürüb Nopa çatdı. Nop Lulan adlanan yerdir. Nopa çatdıqda öz yerinə yaxınlaşmış oldu. Nopda güclü yük heyvanları alaraq tükədir Udun bələdçisini, yük yüklənmiş atları geriye qaytardı. Göndərindən sonra yenə fərman gəldi ki, göndərməyib özü ilə aparsın. Samtso açarı almaq istəməyərək getdi. Şacyuka çatdı. Şacyuka çatdıqdan sonra yaxınlaşması haqqında yenə məktub göndərdi. Bu vaxt tanrı

15 b.

...məktub çatanda bildi ki,... Samtso açarı bizə yaxınlaşır, deyir. Sonra qarlığa qalxdı. Sağdakı Kiçyu şəhər bəyi, soldakı bağın İl Liliyü qəbiləsindən olan Küçin beyə "Samtso açarı gəlmiş, ondan ötrü bəyləri göndərin" –deyib. İl-limi bəy bu fərmanı çatdırıb Yuntsuy və Lyubin adlı iki bəyi göndərdi ki, hamı gəlib davranmayacaq deyib sonra başqa bəyləri göndərdi. Tələsik getdilər...durum arasına kimi çaya çatdılar. Elə bu zaman Samtso açarı da oraya gəlib çatdı. O gedən bəylər tapmadılar, qarşılamaq üçün getməyin qayda-qanunlarını soruşsaq desə, soruşmaq üçün əsas tapmadılar. Beləliklə, Samtso açarı gəldi. Şəhərin qərbindəki gəmi suyuna (kanala) çatdığını deyib eşidənlər yüyürüşərək oraya getdi. Maraqlananlar, qaçib gələnlər yolu bütöv tutdular.

16 a.

...bir-birini itələdilər, şəhərə...getmək mümkün olmadı. Bu səbəbdən o gün gəmi suyunda (kanalda) gecələdi. Böyük və xoşbəxt Tavğac elində üç xəzinə din təfsirçisi Kuylyp tayşi ilham alıb bunu Tavğac dilində yaratmış. Kintsün vahşi adlı qanunyan açarı isə genişləndirmiş. Tavğac dilindən yenə Beşbalıqlı Sıngu Seli Tutun yenidən türk dilinə çevirmiş. "Bodisatv Tayto Samtso açarının səyahətini öyrətmək" adlı Tsi-in-çün kavi üslubunda yazılmış din kitabının beşinci hissəsi başa çatdı.

Burhana məzim, günə məzim, xalqa məzim! Bu qiymətli müqəddəs dini kitabı yazdıran mən upasi Küç Oğulun, upasaç El Öklitmişin oğluyam.

16 b.

...Utmış Oğul...qoy diləkləri yerinə yetsin, sonda Burhan olsunlar.

X FƏSİLDƏN PARÇALAR

Transkripsiya

1 a.

2.tapınurlar, udunurlar... 3.nomlağı orunuğ itərlər, yaraturlar. 4.tip munılayu 5.sözləyür. Ol ödün 6.ol küğ xu ası saqramdakı 7.vrxar başçı Kütik açari 8.nom aktardaçı Kisu açari ol 9.tünle ikigü barça bir təg 10. tül kördilər. Saqram içintə 11.kiñ alkığ arğ körkə 12.adınçığ munadınçığ etik 13.yaratıç arğ tuğlar tauçan.

1 b.

3....ka barıp ülgüsüz sansız 4.ağır ayağ kılmışın kördilər. 5.Kaltı nom altında 6.aymış erdinin 7.itiglig burxanlar uluşı təg 8. yana yəmə eşidtilər Samtso 9.açarının biñ adakı üç 10.uluğ yaylıklarda nom nomlamışın 11.Samtso açari otrakı 12.yaylıkta nom nomlamışın 13.munı təg körü tükədir ögirü

2 a.

3.evin yipüni yürüni ertə kün 4.nəñ adın xua çeçək 5.lərnin təg erməz 6.ansız seviglig. Ol 7.ödün kamıç kuvrağ anı körüp. 8.bilip, ykyp, sözlədilər inçə 9.tip. Bu alımla söküti xua 10....makı ersər, Taybazaki nom 11. ikiləyu açılmak yadılmakın 12.belgüsi ol. Altırar evin 13.xua....ersər altı

2 b.

1....əmgəkləmə.... 2.munçalayu sözləyür erdi muntağ 3....tavranmaklığın nom 4.aktaru öngök 5.atlığ yılın üçünç 6.yılın kış onunç ay üç 7.otuzka aktaru tükədti. 8.Kamıç altı yüz təgziñç boltı. 9.Taybazaki sudur nom tip ata... 10.boltı. Samtso açari ayasın 11.kavşurup ögirü, sevinü kamıç 12.kuvrağka inçə tip tidi. Bu 13.nom erd...

3 a.

2.....tip tidi.... 3.ol kuğ xuası saqram.... 4.nomluğ işteki turk....5.açarılərnin baş.... 6.si Tsinçiu atlığ açari 7. nom tükədmışinə sevinç çav 8.kılıp tabıç, uduğ kılı. 9.Bu ok kün üzə öñi 10.öñi axtarmış nomuğ ayağlıç 11....bitmiş orduta edgün 12. yaşağuluk atlıç yaylıkka 13.iltükə ötüğçi boltı:çav 14.....kıp

3 b.

1....nom erdini..... 2.....gəylər, boşğunğaylar. 3....unğaylar, okığaylar. 4.sözləgəylər kingürü 5.yadğaylar. Bu buyan 6.edgü kılınç küçintə teñri 7.yirintə toğup kiniñə kutrulmak 8.edgükə təggəylər tip 9.biltürür: Emti nom evirmək... 10.....ımız bütüp şük tursañ 11.bolmağay tip. Bir yegirminç 12.ay iki otuzka kigü atlıç

4 a.

2....eki....tükədmış.... 3.ötrü etuzinin küçi 4.kusüni kevilmiş, 5.alkınmışın ertimlig 6.ürlügsüz törü kətü öziñə 7.yakın kəlmişin bilip tisi 8.ləriñə inçə tip yarlıkadı 9.....mış bolunlar, ukalım: kin 10.mən bu küğ xua ki atlıç 11.saqramka kəltim ersər: 12.taybazaki nomyğ tavğaç

4 b.

1....tidi bu....si 2.eşidip ertinü bəlinlədilər, 3.tuşnatılar. Yaşları 4....yığlayu inçə tip 5. ötüntilər: nomluğ kañımız 6.Samtso açarının etuzinteki 7.küçi, kusüni takı yarp təginür: 8. Iduk öñi kırtışı yəmə 9.nəñ idi artamışı təgşilmiş 10.təginməz: nəgülük yana muntağ 11.munadınısıç yarlıç yarlıkar tip 12.tidilər. Tayto samtso açari

5 a.

1....inçə.... 2.bu nə yavız tül tüşədim tip 3.sizinti korkdı: 4.ikinti kün tañda 5.titik Tayto samtso açarikə 6. ötünti: samtso açari yarlıkadı. 7.Bu tül saña körməz, maña 8.körü. Bu tül belgüsi

ersər, mən.... 9.bütgülük. kiyilguluk belgü ol. 10.tip tidi. Ol ok kün tokuz yanıka 11.kiçelik ödtə samtso 12.açarı binadın önüp bina

5 b.

1....tük ked.... 2.etig yaratığın itinmiş 3.bodları, sınıları ertinü 4.bedük yüz miñ 5.kişilər əliglərintə barça 6.çiknəmiş teyridəm körklə suçuğlar 7.xualıg çeçəklig, yinçülüg 8.itigler iltü kəlip: samtso 9.açarı yatur binanın yazı.... 10.ta nom evirmiş binanın təgiresintə 11.tukilip turur tüşədi: 12.....tağ iş....

6 a.

2.....təgimlik..... 3.Kuintso ol korka kəzi.... 4.takı təgməyükmən..... 5. bu tapıgka, uduğka.... 6.təgimlig erməz mən tip tiyu 7.etuzin kiterü təzgürür bolur... 8.Neçə təzgürsər, yəmə ol kişilər 9.amru yakın kəlip yarlıkazun. 10.Ayağka təgimlig tip tiyür bol... 11.Muntağ tüşəyü yatur erkən 12.ançakınça üskintəki tapıgçısı ödülti. 13.Amıñ....ötülmüşinə öt....

6 b.

1.....bil tıtağ 2.....lük nomlar 3.....turğalı anın mənə bu 4.belgümlər közünür, belgünər. 5.....munça sözləp: 6.....Aşu Vapşı athğ tisisinə 7....inçə tip yarlıkadı. 8.Sən emti tərkin mən evirmiş nomlar 9....kılmışça buyan, edgü 10.....kılınçlar ötigin bitigil tip tüzdi. 11.Ötrü ol vapşı inçə 12.tip bitidi. Mən Kuintso altı 13.otuz yaşımda....

7 a.

1.....əmgəklig..... 2. iki..... tapıglıgda bişər.... 3.kişilərke buşı nəñ.... 4.tapıg, uduğ, yaruk.... 5.tapıg, uduğ yüz miñ.... 6.kiltum tip munılayu bititdi.... 7.Bitiyü tükədmıştə kin ol ok.... 8.bitigüci vapşıka okıtdı.... 9.eşidtäçi, kördäçi kişilər kamıg 10.barça tizlərin çökidip, ayaların 11.kavşurup, samtso açarıkə yu.... 12.....kolp sevinç ötü.....

7 b.

1....bodistv kör...di 2....üzə bodistv üskintə 3.kamıg kuvrağ ara kşanti 4.kıltı. Yana özini 5.birlə nom evirdäçi açarılərke 6.ulatı kamıg titsilərinə 7.yəmə barçaka kşanti kılıp, 8.basa yana inçə tip tidi. Mən Kuintso 9.bu ağuluğ etüzük ertinü yirintim, 10.yarsıdım. Kılğuluk iş, ködük 11....igə kılı tükədtim. Emti 12.takı kiç turğar....

Tərcümə

1 a.

2.hörmət edirlər e`tiram göstəririlər 3.din tədris olunaçaq yeri düzəldirlər, bəzəyirlər. 4.deyib beləçə 5.oyləyirlər 6.Bu vaxt o çöl lotosu monastırındakı 7.monastır başçısı Kutik açarı 8.iki qanunu tərcüməçisi Kisu açarı 9.geçə ikisi birlikdə bir cür 10.yuxu gordülər. Monastır içində 11.geniş uzaq, təmiz gorkəmlə 12.seçilən, fərqlənən düzəldilmiş, 13.yaradılmış təmiz bayraqlar Taurana

1 b.

3.....gedib saysız-hesabsız 4.ağır hörmət edildiyuni gördülər. 5.Qaldı din altında 6.deyilmiş çavahirin 7.düzəldilməsi burhanlar ölkəsi tək 8.yenə də eşitdilər ki, Samtso 9.açarının min ayağı üç 10.boyuk yaylaqda din təlim etməsini, 11.Samtso açarı ortadakı 12.yaylaqda din təlim etməsini 13.bu belə görərək tükətib fərəhlənərək

2 a.

3.Tünd qimızı rəng səhər ertə 4.heç bir başqa lotos çiçək 5.ləri tək olmaz 6.Hədsiz sevimlidir. O 7.zaman bütün içmə onu körüb 8.bilib dərk elədi soylədilər, belə 9.deyib. Bu alma ağacı çiçək 10.ləsə, Taybazaki dinin 11.ikinci dəfə çiçəklənməsi, yayılmasının 12.əlamətidir. Altı ləçəkli 13.çiçək...isə, altı

2 b.

1.....əzab çəksə 2.....beləcə söyləyir idi: belə 3.davranmağının din qaydasını 4.tərcümə edərək onğok 5.adlı ilin üçüncü 6.ilində qışın onuncu ayın iyirmi 7.üçündə o tərcümə edib qurtardı 8.hamısı birlikdə altı yüz vərəq oldu 9.Taybazaki sudur qaydası deyib adlanır. 10.oldu. Samtso acari əllərini 11.qovuşdurub fərəhlənərək, 12.icmaya belə deyib dedi: Bu 13.bu qiymətli qayda....

3 a.

2.....deyib dedi..... 3.O kuğ çiçəyi monastırının 4.din məsələləri üzrə baş tur.... 5.acarilərinin baş 6.çısı Tsinqiu adlı acari, 7.qaydanın başa çatdırılması münasibətilə sevinc ziyafət 8.verib qoyun, inək kəsdi. 9.Elə o gün də hər 10.cür tərcümə edilən din qaydasını etimadlı 11.... yazdırmış saraydan yaxşı 12.yaşayışlı adlı saraya 13.aparnağa xahişçi oldu. Pul 14....olunmasına icazə verilməsini xahiş etdi

3 b.

1.....din cavahiri 2.....çəklər öyrənəcəklər 3.....çağlar, oxuyacaqlar. 4.söylənəcəklər, genişləndirərək 5.yayacaqlar. Bu cavab 6.yaxşı əməl sayəsində tanrı 7.yerində doğulub, sonra qurtulmaq 8.səadətinə çatacaqlar deyib 9.bildirir. İndi din qaydasının tərcüməsi 10.qurtaran vaxt sakit dursan 11.olmayacağı deyib on birinci 12.ayın iyirmi ikisində Kigü adlı

4 a.

2.....iki bitirmiş..... 3.Sonra bədənimin kücü, 4.qüvvətinin kecdiyini, 5.azaldığını, fanilik, 6.keçicilik qanunun daha çox özünə 7.yaxın gəldiyini başa düşüb şagird-, 8.lərinə belə deyib buyurdu: 9.....olun. başa düşək: 10.Vaxtilə mən bu Kuğ xuakin adlı 11.monastıra gəldim ki, 12.Taybazaki din qaydasını Çin dilindən tərcümə edim.

4 b.

1....dedi. Bu.... 2.əşidib son dərəcə qorxdular, 3.titrədilər. Yaşları 4.(gözlərindən axıdıb), ağlayaraq belə deyib 5.müraciət etdilər: din atamız 6.Samtso acarinin vücudundakı 7.gücü, qüvvəti hələ çox sağlamdır. 8.Müqəddəs bənizində də 9.hər bir pozulma, dəyişmə 10.hiss olunmur. Nə üçün o belə 11.təəcübü fərman buyurur deyib 12.dedilər. Tayto Samtso acari

5 a.

1...belə.... 2.bu nə pis yuxu gördüm, deyib 3.şübhələndi, qorxdu. 4.İkinci gün dan ağaranda 5.dilək Tayto Samtso acariyə 6.müraciət etdi. Samtso açari buyurdu: 7.Bu yuxu sənə aid deyil, mənə 8.aiddir. Bu yuxunun mənası isə, mən... 9.bitkinlik, ölmək əlamətidir, 10.deyib dedi həmin gün ayın doqquzuncu künü 11.gecə vaxtı samtso 12.açari binadan çıxıb bina

5 b.

1.... 2...bəzək-düzəklə bəzədilmiş 3. boyaları, vücudları fəvqəladə 4.boyuk yüz min 5.adam əllərində bütünlüklə 6.əzilmiş tanrısfət görkəmlə suçuğlar (?) 7.lotos çiçəkli, inçili 8.musiqi alətləri apararaq gəlib Samtso 9.açari yatan binanın ətrafında 10.da,din qaydası tərcümə edilən binanın dövrəsində 11.qayğılı vəziyyətdə durmuşlar. 12...

6 a.

2....ləyaqətli.... 3.Kuintso elə qorxaraq gəzməyi... 4.daha catmayım... 5.Mən bu ehtirama, təzimə layiq deyiləm, deyib deyərək... 7.vücüdünü uzaqlaşdıraraq dönüb gedir... 8.Dönüb gedəndə yenə o adamlar 9.daim yaxın gəlib şəfqət göstərsin, 10.hörmətə layiq deyib deyir ol-... 11.Belə yuxu görərək yatarkən 12.yanında saxladığı qulluqçu öskürdü. 13.onun öskürməsindən...

6 b.

1....səbəb.... 2....qaydalar.... 3....duran ona görə mənə bu 4.nişanələr görünür, tanınır. 5.Bunca söyləyib 6....Aşu Vapşı adlı şagirdinə 7.belə deyib əmr etdi: 8.Sən indi cəld mənim çevirdiyim qaydaların, 9.etdiyim cavab, yaxşı 10.əməllərin siyahısını deyib düzəltdi yaz, 11.Onda o vapşı belə 12.deyib yazdı: Mən Kuintso iyirmi altı yaşında...

7 a.

1....əzablı.... 2.iki...tarlada yetişən. 3.insanlara şəfqət hər şey. 4.hörmət, ehtiram, işıq 5.təzim, ehtiram yüz min... 6. etdim deyib belə yazdırdı... 7.yazaraq bitirdikdən sonra o... 9.katib adamlar bütün, 10.hamısı diz cöküb, əllərinin icini 11.qovuşdurub Samtso açarıyə... 12....diləyib sevinc...

7 b.

1...bodisatv gör... 2. ... ilə bodisatvın hüziirunda 3.bütün icmanın arasında tövbə mərasimini 4.icra etdi. Sonra onunla 5.birlikdə dini kitabı çevirən açarilərə 6.digər bütün şagirdlərinə 7.yenə hamılıqla tövbə edib 8.başqa yenə belə deyib dedi.Mən Kuintso 9.bu zəhərlə dolu vücudumdan hədsiz uyrəndim, 10.nifrət etdim. Görməli işləri, mucarəti 11.icra edib başa çatdırdım. İndi 12.daha uzun yaşamaq...

İblis Adavaki haqqında həkayət

Əsər dövrümüzədək dörd nüsxədə gəlib çıxmışdır. Bütün nüsxələr mühafizə edilmək baxışından naqisdir. Əsər poti tipli on iki böyük vərəqdə yazılmışdır. Qədim uygur abidələrinin əksəriyyəti kimi, bu abidə də Berlin əlyazmaları fondunda tapılmışdır. Əlyazmanı ilk dəfə Polşa türkoğlu T.Kovalski tədqiq etmişdir. Sonra A.fon Qaben onu giriş, transkripsiya, tərcümə (alman dilinə), qeydlər və lüğət şəklində nəşr etmişdir.

Abidənin IX əsrin sonu - X əsrin əvvəllərində qələmə alındığını güman edirlər.

Bu hekayə 565 sətirdən ibarətdir və iki ayrı-ayrı əsər təsiri bağışlayır, çünki əsərin əvvəlində bir, ikinci yarısında başqa məzmun vardır. Abidənin orijinal, yaxud tərcümə olduğunu söyləmək çətinidir. Lakin onu qeyd etmək istəyirəm ki, əsərdə çoxlu sanskrit sözü vardır.

Transkripsiya

1.....tükəl bilgə teñri 2.teñrisi burkan asankılığ yolta 3.bodistvlər yoriğin yoriyur erkən 4.bu muntağ çadıklıq iş işləp burkan 5.kutın bulmışı amtıka təgi 6.biş açun tınlıqlar üzə 7.yarlıkançuçı köñülün 8.yada yarlıkap üküş tınlıqlarka 9.asıg, tusu kılı yarlıkayur tip 10.ötünti. Ötrü Şastrakari bakşı 11.sözlədi: umuğumuz, mağımız on 12.küçlüg tükəl bilgə teñri 13.teñrisi burkan irig yavğan köñüllüg 14.yek içkəkniğ köñülün yəmə 15.tözün, yavaş kılı yarlıkadı. Takı 16.nə aytmış kərgək, kişi açunun 17.bulmuş yalñuklarığ tip yenə ök 18.titsisi bakşısıña: nomlayu 19.yarlıkazun teñri baxşı ya! Tükəl 20.bilgə teñri teñrisi burkannıñ 21.muñadğuluk, tañlağuluk iş işləyu 22.yarlıkamışın. Kayu mən anı eşıdıp 23.teñri burkanka.... 24.süzük köñülüm... 25....ötün...tözün 26.oğlum, amtı savıg sözüğ kiñ 27.alkıg sözləgültük öd kolu erməz. 28.Anı üçün Adavaki yekniğ 29.avdanın kavıra tirə sözləyun, 30.süzük köñülün tikə kulkakın 31.tınlıqlı. Amtı bu savıg Mağat 32.uluşta Andayakri athıg suzakta 33.bilmış,

ukmuş kərgək. Ötrü bu 34.Adavaki yek katığ ünün kıkımp
 35.ülgüsüz sansız tınlıqlarığ ölürgəli. 36.uğradı. Epüş üküş içlig
 37.kunçuyların 38.yürəkləri yarılıp öltülər. 39.Amarıları tınlıqlar
 40.isig kan kusup adın açunka 41.bardılar. Anta ötrü Andayağrı
 42.atlığ suzakdakı tınlıqlar isig 43.öz korkınçına artukrak korup
 44.Bimbazari iligkə arkış üntürüp 45.incə tip ötüğ itdılar. 46.Alku
 iliglər bəglərinin kut teñrisi ya! 47.Takı siz bu yirtinçüdə tirig esən
 erür siz. 48.Adavaki yek 49.bu irinç tınlıqlarığ umuğsuz, 50.ınağsız
 kılıp ertinü əmgəkin 51.ölürür. Kənt təgrəki bodunuğ, 52.bukunuğ
 ölürgəli alkıp muna 53.amtı balık içinə kirgəli turur. 54....uluş
 kuruğ kılıp 55...ötrü nə al altağ bar? 56.....tip 57.itdılar. Ötrü ol
 arkış vayram yüil. 58.təg barıp Andayakri suzakdakı 59. tınlıqların
 ol ötüglərin tüzü 60.tükədi Bimbazari iligkə 61.ötünti. Bu savığ
 eşidip çoğluğ, 62.yalınlığ Bimbazari ilig busuşluğ, 63.sakınçlığ
 bolup... 64.inçə tip tidi... 65.Edgü sakınçlığ yaljuk... 66.şakilərinin
 arçısı on küçlüğ 67.tükəl bilgə teñri teñrisi burkan 68.ol. Bu bizim
 əmgəkimizdə 69.umuğ, ınağ boltaçı teñri 70.burkanta adın kim
 ersər yok. 71.Atası oğlı tapa kəlmış təg 72.otğurak tıdılmadı
 kəlgəy. Tükəl 73.bilgə teñri teñrisi burkan ertinü 74.yarlığançuçı
 köñüllüğ ol, adınların 75.əmgəkin körsər bir kşan ödün 76.yemə
 sərıp turğalı umaz. Mən amtı 77.on küçlüğ teñri teñrisi burkanka
 78.arkış üntürüp ıdaym, ol ok tükəl 79.bilgə teñri burkan Adavaki
 80.yekig utup yigədi yavlak köñülün 81.yavalturğalı uğay erki tip.
 ötrü 82.Bimbazari ilig bəg Çivakığ okıp 83.kayudın yınak ayağka
 təgimlik 84.tükəl bilkə teñri burkan bolur erdi. 85.Antın yınak....
 86.birlə töpüsin.... 87.burkanka ötüğ.... 88....sözlədi... 89.burkanka
 mən bar.... 90.....bodunnun ötügin... 91.ötüngil. Yarlıkançuçı
 köñüllüğ 92.umuğ, ınağ teñrim! 93.Yüz klp üç asanki içintə uzun
 turkaru biz 94....əmgənıp bir 95...arukın tıntur 96....katıqlanıp
 tözkərinçsiz 97.burkan kutın bulup bükünki 98.künkə təgi alku
 tınlıqka 99.asığ, tusu kılı yarlıkar. 100.Bizın, umuğsuz, ınağsız
 101.bolup uzun turkaru 102.yavlak sakınçlığ yek, içkək əmgəkin
 103.ölürür bizni. Yarlıkançuçı köñüllüğ 104.on küçlüğ teñrim, ol
 yeknin 105.üstün teñri, altın yaljukta 106.kim ersər, küçin tıdtaçı
 yok. 107.Bu bizim əmgəkimizdə atı kötürülmış 108.ayağka təgimlig

tükəl bilgə teñri teñrisi burkanta adın kimni 109.ersər umuğ, ınağ
 110.tiləp bulmaz biz. 111.Anın kamıkınığ umuğı, ınağı 112.tükəl
 bilgə teñri teñrisi burkan 113.Mağat uluşka kəlgəli taplayu
 yarlıkazun tip, 114.bu savığ eşidip 115.Çivaki vayram yüil təg
 tavrak 116.....arkasında oluruq 117...Şravst uluşka 118....Bimbazari
 119.ilig bəgnin ötügin teñri 120.burkanka əgsüksüz tükəl ötünti.
 121...tükəl bilgə teñri teñrisi 122.burkan alku korkıqlarığ kitərdəçi
 123.seviglig ünün Anantığ okıp: 124.tözün Ananta! Batırımın
 sunçuğumın 125.kötürgil. Mağat 126.uluşka barıp... 127.kuçin,
 küsünün... 128.Mağat ildəki tınlıqların isig 129.öz korkınqların
 kalısız tarkarayın, 130.tip yarlıkadı. Anta 131.ötrü on küçlüğ tükəl
 bilgə teñri teñrisi. 133.burkan kazlar bəginə oxşatı, 134.kök kalıhta
 uçup bardı. Nə təg 135.osuğluğ bardı, tip tısər, incə 136.bilmış
 kərgək. Şakilərinin arçısı 137.tükəl bilgə teñri teñrisi burkan
 136.kök kalıhta üçüp bardukta 139.üç min yirtinçü 140.yir suv
 təbrəyür osuğluğ közünti. 141.Küsüşlüğ enlüğ yirtinçüdəki
 142.sansız üküş teñrilər teñri burkan 143.basasında bardılar. Kinari,
 Qntrvita ulatı 144.teñrilər ırın, oyunun 145.ırlayın, büdiyü ayaların
 kavşurup 146.ıraktın teñri burkanığ ögə 147.yıva turdılar...
 152.Kanınçsız közin 153.burkan tapa tıtrü körüp aruksuz
 154.köñülin uzun turkaru teñridəm kua 155.çəçək saçtılar,
 yağıtıdılar. 156....Maytri bodisatv 157.bod...birlə teñri 158.bur-
 kan.... yınak turdılar. 159.Soltun yınak akıksız edgükə 160.təgmiş
 arxantlar kazlar üzigi 161.təg bolup turdılar. 162.Ol oğurta bu
 yağız yir 163.katunı altı türlügin 164.təbrədi, kamşadı. Munçulayı
 çoğlamı 165.on küçlüğ tükəl bilgə teñri 166.teñrisi burkan Mağat
 uluşka 167.kəli yarlıkadı. Ötrü tükəl bilgə 168.teñri teñrisi
 burkanın Mağat 169.uluşka kəlmışin bilip Bimbazari 170.ilig bəg
 başın kamığ kara bodun 171.ulug türlüğ ağır ayağın teñri
 172.burkanka utru üntilər. Yakın 173.təgdüktə isig özlərinə umuğ,
 174.ınağ bulmuş təg bolup teñri burkan 175.adakında bağırın suna
 yatıp inçə 176.tip tidilər. Şutodani iligtin 177....rulmuş umuğ, ınağ
 bakşı ya 178.yarlıkançuçı köñül eritü yarlıkap 179....umuğ, ınağ
 bolu yarlıkazun. 180.Korkınçlığ Adavaki yek 181.....kamığ
 kağadaş 182.....adın kitərip isig 183.özümüzni üzər tip ötüntilər.

184.Ötrü tükəl bilgə teñri teñrisi 185.burkan Maytri sakınçın tolu
186.bolup kök raçavrt öñlüg közin 187.ol Mağat uluş.... 188.titrü
körtüp kəl.... 189.-larnıñ seviglig ünin.... 190.yigədmış alku bu....
buzdaçı 191.tikilig yañkuluğ Braxmasavar Ezrua 192.ünin
Bimbazari ilig 193.bəgig okıp inçə tip 194.yarlıkadı: Mağat il
195.üzə erklig, türklüg, uluğ iligi 196.öri turğıl. Amtı köñülündəki
197.nə busuşun, sakınçıñ ersər mini 198.körmiş sevinçkə irak
tarkarğıl. 199.Amtı muna burkanlıg küçümin 200.taşkaru üntürüp
Adavaki yekniñ 201.küvənçlik tağın yimirəyin. 202.Körəyin amtı
anıñ küçin, küsün 203.-in bükünki küntə məniniñ üskümtə 204.bel-
gülüg kılzun. Burkanlıg.... 213.öñrə yipün linkua... 214.təg kiñ,
yitiz iduk... 215.styanuparvirt tilin ad mañgal 216.bulğuluk nə ersər
edgü savlar sözləyü yarlıkazun. 217.Anta basa 218.....ıña berü....
219.....ötünti. Ötri tükəl 220.bilgə teñri teñrisi burkan yüz klp
221.üç asanki içintəki buyan edgü 222.kılınç kücintə tüş utlı
bulmuş 223.styanuparvirt tilin səkiz 224.türlük edgün yaratıglıg,
225.seviglig ünin rakşand 226.mañgal bolğuluk savlar sözləyü
227.yarlıkadı. Purni athıg teñri 228.burkannıñ ançulayu yemə
Kaundini, 229.Apraçiti, Hitaysi, Ratnaşiki, 230.Pranati, Artadrşi,
Yaşotari, 231.Anurutı, Sunitri ta ulatı burkanlarınıñ 232.Kutınta,
buyanınta bu 233.Mağat uluşdakı adası, tudası 234.kitzün, tarık-
zun. Tamonuti, 235.Suçati, Kşamanşari, Mahintari, 236.Sudršani,
Drtiraştri braxma... 243.....kintzün. 244....Baqirati, Anqirasi,
245.....Punyapratiki taulatı 246....burkannıñ yəmə küçintə, 247.kü-
sinintə Mağat uluştakı kadğu 248.ları kalısız tarıkzun, kitzün.
249.Atavaki yekniñ tapığçılardı tişi içkək- 250.lər siziklig bolup bir
ikintişkə inçə 251.tip tidilər: Kim erdi erki bu bütün yırtınçü
252.yir suvdaki alku alplarınğ utmış, yigədmış 253.kayu bu yavlak
sakınçılıg yekniñ pryandınta 254.korkınçsız köñülün kirip kəlti? Ança
255.yəmə çoğluğ, yalınlıg közünməz mu? 256.Sevgülüg amran-
ğuluk təg 257.körtlä körkin yarlıkançuçı köñüllüg 258.yavlak
Atavaki ağu... 259.kodğay erki. Atavaki yekniñ.... 260.inisi Qar-
dabhi yek... 261.artukrak ögrünçülüg, sevinçlig...262.etüzin, ayasın
kavşurup... 263.inçə tip ötünti. On küçlüg... 264.teñrim, bu utun
yavız yek.... 265.uçuz təg inçəli nəğülük... 266.yırtınçü yir
suvdaki....öñtün sıñar... 271.nayvazikilər, Altın yız yirdə erdəçi

272.iliglər, bəglər barça anıñ adakınta yinçürü 273.yüküntürlər.
Kimniñ kurtulmaklıg ödin, 274.kolusın otğurak bilsər, timin ök
anıñ 275.eviñə barğalı taplayur. Kəntü özi 276.yarlıkançuçı
köñülüg tükəl bilgə teñri 277.burkan səniñ eviñə kəlyük ol. Anın
278.sözləyür mən: irig, yavğan 279.köñülünin kiterip añar
280....ayağ kılğıl tip 281.....közin sini tapa 282.....üntəyür təg
yumşak 283.....gay. İçim ol, tip amran..... 293.Bütün etüzintə anta
ötrü.... 294.türtünüp közünürdə ölüm madar osuğluğ 295.ağzın
açıp yil təg tavrak yügürüp öz 296.pryanıña kirdi. Anı körüp yeklər
bəgi 297.Vayşirvani teñri yaşlıg közin yığılayu 298.Atavaki yekniñ
pryan ordusın.... 299.körüp ayasın kavşurup ağır 300.ayagın
Xormuzta teñrikə 301.inçə tip tidi: Aya əmgək.... 302.....teñrilər
iligi Xormuzta 303.teñri a, añ mıntın üstünki teñrilərkə 304.korkınç
....köñül örtgünlük təg 305.....bu Atavaki yek burkanlıg kün teñri
306.öz küçin örtgəli, küşitgəli kar.... 307.....yavlakıña yağız yir
katunı altı 308.kat təbrəyü, kamşayu közünməz mu?.....
309.....çoğratmış yavlak yañkuluğ ün 310.....üstün köktə uçğma
kuşlar 311.....kodi yirdə tüşərlər. Amtı mən 312.....yarıkımın kedip
yeklər kuvrağ.... 313.....yek pryandınta kirip barayın. 314.yeklər
süümin yok yodun 315....köntü özüm teñri burkanka 316.....inçay
mən. Tümmən artuk 317.....niñ yañkuluğ ünintə üstün 318.....yavlak
tikilig yañkuluğ ün ay 319.....ersər üç enim yırtıçü 320....umuğı,
mağı tükəl bilgə teñri 321.burkanıñ yok yodun kılmazun. Bu savıg
322.eşidip külçirə yüzin Xormuzta teñri 323.Vayşirvani teñrikə
inçə tip tidi: Yeklər 324.bəgi Vayşirvani a, bu savka busuşsuz,
sakınçsız 325.bolğıl. Birök bu yırtınçüdəki yağız 326.....ot, yem
sanınça.... 327.....yeklər, içkəklər bolsarlar.... 328.burkannıñ tüü....
329....təbrətğəli, kamşatğalı umazlar. 330.....inip sıñar Sumir tağka
təgmiş 331.təg ol yekniñ küçi yəmə teñri burkanka 332.....təñlik ök
bolğay. Nə üçün, tip 333.tisər körgil, amtı, yeklər bəgi Vayşirvani
a, 334.Şakiləmin arçısı on küçlüg teñri burkan 335.Atavaki yekniñ
ornıta təbrənçsiz yarp 336.oluryuk ol. Yarlıkançuçı köñüllüg
337.süsin təgrəsintə təgrəkləp 338.ançakıfya yəmə korkmatın,
aymanmatın 339.olurur. Yavlak sakınçılıg 340.Atavaki yek iki
közintin ört yalın 341.üntürüp teñri burkan üzə idu turur. 342.Teñri

burkan yenə Maytri edgü ögli sakınç 343.örutip....lımğ barça turğınçara öçür.... 344.....umuğ, ınağ teñri burkanığ korkınçsız, 345.ayançsız köñülün neçə təñlig çoğluğ, 346.yalınlığ közünür. Seviglig ımrak.... 347.....anıñ yavlak eriglərin, barıqların.... 348.ürür. Atavaki yek əlgintə yeti kılınç 349.turup teñri burkan təgrəsintə.... 350....yügürtür. On küclüğ teñri burkan 351.añar ançakıya yemə korkmatın, aymatın 352.süzük köñül eritgüllük teñri.... 353.erigin olurmaz mu? Ötrü ol.... 354.tumluğ yüzlüğ Atavaki yek bəliqtəğ 355.tölkün teñri burkanka yakın sikriyü 356.barıp teñri burkanığ kılıçın sançğalı oğradı. 357.Anta ok kılıçı iki öñi bolıp yirkə 358.tüşti. Yenə ök yalınayu turur. Trizulin 359.alıp teñri burkanığ sançğalı kılını. 360.Anın arasınat ol ört, yalın təğ trizuli.... 361.-itra kəlip bardı. Anta ötrü ol Atavaki 362.yek korkğu təğ yavlak katığ ünün 363.kıkırtı, alakırtı. Tükəl bilkə teñri burkan 364.bu yavlak kıkırımış ünüğ teñridəm.... 365.....ünlər belkürtdi. Ötrü Atavaki yek 366....baskukın kəlürüp teñri 367.burkannıñ uluğ yarlıkanç... 368...niñsiz ol. Ançulayu yemə.... 369.....miş köni kirtü nom.... 370.bilmış kərgək..... 371.....yirtinçü yir suv..... 372.....anı körsər, adın savka..... 373.....oğurğalı umaz erdi. Yemə.... 374....balıkdakı Yakişi urı.... kördi.... 422.....Motqalayani arxantığ okıyu yarlıkadı: 423.ay Motqalayani a, tərkin..... 424.yarlığımın barğıl isig öz.... 425.təgmiş Yakişi urığ bilgə.... 426.saklanu körgil. Öñrəki azunınta 427.ertinü katığl... 428.....lığ ödün ol.... 429.Anta ötrü Motqalayani arxant 430.Yakişi urınıñ.... 431.kalığda turup.... 432.Yakişi urı ol.... 433.Anta ok Açataştru ilig bəg.... 434.....Mamika.... 435.turmazmu? Başıntakı birər evin saçı anta 436.munta saçılıp birin tartmış təğ. Tuyo köz 437.kaşı kapakı közünü turur. Yağlığ, yumşak közin 438.artukrak küvənıp örü kodı körüp yorıyur. 439.Nipur itigin itiglig adakın mañğılap 440.yorısar, oyun kög arasınat aya. 441.yapınıp körki yaraşı yorıyur. Oğlağı 442.yavaşı ünün yırdap köñlülümün 443.....kunup tartıp iltmiş təğ 444.....kiñ, körtlə kögüzintə 445.katıqtırak bürtgəli yumşak iki əmigləri 446.itiglig yaratıqlığ turur. İlinçğa yanları 447...ertinü yaraşı közünüp açılmış 448.....körtlə oğlağı közləri.... 449.üstün, altın çöp çəkşig irinləri 450.yinçü tizigi təğ körtlə tişləri köñlülümün, 451.yürəkimin ertinü

təbrəttdi, titrədi. 452.....ök tilgəni yemə ay teñri birlə öçəşür.... 453.....bir yarukı ok əgsük 454.teñrinin kızı təğ erməz mu? 455.....yemə yig üstün kunçuy 456.....bolğay. Anta ötrü Açataştru 457.ilig bəg amartapatr atlığ söğütinğ 458.....dığ kuasın alıp tağunçısıña suna 459.Mamika kız tapa çınaru körüp inçə tip tidi: 460.Bramanlarınğ adrukı Ratikri a, mənıñ ök 461.....bilməz sən. Etüzüm ök közünü turur. 462.Öğümün, köñülümün barça ol 463.kız kunup iltidi. Bu kua anaru iltip 464.Mamika kızka birgil. Birmiştə kiñ yenə 465.inçə tip tigil: mənıñ köñülüm, yürəkım... 466.sintədə öñi kitip bargısı yok. Otğurak 467.kirtgünzün bu savığ. Ötrü Ratikri atlığ 468.braman amartapatr söğütinğ kuasın alıp 469.büdiyü barıp alku kişi.... 471.Mamika kızka yakın kəlip inçə tip tidi: 472.Ay kızım, mini birlə bir oğuşluğ turur sən, 473.inçə sakınçın bolmazun, bular mini 474.bilməz, tip, bramanlar küvənçlig bolurlar. 475.Sən ülgüsüz, sansız türk yigit kızlarınğ 476.itigin, yaratıñın itinmiş, yaratınmış 477.közünür sən. Birük bu savığ 478.kirtgünməsar sən muna amtı (?).... 479.ilig bəg saña yilinmiş, yapmışın 480.orunımta yarp oluru umadın.... 481.amrak köñülün sini tapa çınaru körür. Bu 482.yemə amartapatr söğütinğ kuasın saña 483.ıdıp mini yemə saña ok urunçak ıdyuk ol. 484.Sən yemə mənıñ sıñlım... 485.Vişnu teñri oğuşuğ braman... 486.belgür-yük biz, birlə kavışğuluk küsüşin.... 487.ıdmış Açataştru ilig bəg-niñ kuasın 488.yirməksiz köñülün alıp başınat tikgil. 489.Ötrü Mamika kız külçirə yüzün 490.Açataştru ilig tapa körüp.... 491.yalturukın itiglig iligi birlə amartapatr 492.söğütinğ kuasın yanturup Ratikri atlığ 493.bramanka inçə tip tidi: Ay Ratikri teñri, 494.ilig bəg teñridəm oğuşluğ ol. An mıntın.... 495.küçüm yok ilig bəgnıñ yarlığın yanturğuluk, 496.tıdğuluğ. Üküş türlüğ oğrın mənıñ köñlülümün 497.ilig bəgkə ukıtu ötünğəli, ilig 498.bəg köñülü üküş savığ biltəçi ol. Maña 499.təñlig kişig yemə kim ayıtur. Kunçuylarınğ 500.ağruş törüsün ertgəli törü umadım. 501....küşüşin, sakınçın ıdmış savka kim 502. köñülü, yürəki təbrəp kunçuylarınğ 503....tin itip bir ödünkiyə etüz 504.....anar yemə tirig öz 505..... teñri təğ ilig bəg.... umuğ... 509.sakınur erdi. Tükəl bilgə teñri burkan 510.Yakişi urığ isig öz əmgəkiñə yorımışın 511.körüp

tərkin ök Qratakuti oryanın... 512.taştın ünüp Yakişi ırı körgüçə yirdə..... 513.Qrdakul tağ üzə inaru, bertü çankirmit kılıp 514.yorıyu yarlıkadı. Anta ötrü Yakişi ırı 515.az ulatı nızvanılarığ tarkarmış nırvan körklüg 516.amrılmış, erigliğ, süzük köñül öritgünlük 517.təg tözün yavaş erigin tükəl 518.bilgə teñri burkanığ çankramit kılı yorımışın 519.kördi. Anta ok anıñ öñrə azuntakı 520.köni körüm eritmiş teñri burkan 521.nomın eşidmiş, tınlamış ögrətigi üzə bu 522.şlok nom köñülintə kəlti, 523.meñgilig yaturlar nızvanısız arzılar. Nəñ olar Mamika 524.kız üçün busanmazlar. Ol kutluğ tınlıqların 525.köñülləri dyan sakınçta ökrünçülüg 526.ol. amranmak nızvanı olarda artı bultukmaz. 527.Bu muntağ öñrəki burkanlar sözləmiş şlok nom kəntü özi ök köñülintə kəlti. 529.Ötrü tükəl bilgə teñri teñrisi burkan 530.Yakişi ırın 531.köñülün sakınçın... 533....ögrətig kılması bar 534.üçün kuşal edgü kılınçları köñülintə udunu, 535.tapınu Mamika kız tapa titirü körüp öz 536.etüziñə inçə tip tidi: Bu ok Mamika kız ol. 537.Kaçan mən kılıç uçınta təgmiştə 538.isig özümkə siziklig erdim. Nəñ bu 539.Mamika umuğ, mağ bolğalı umadı. Nəçədə anıyatlığ 540.ürüksüz yat yatlanğuçı kəlip isig 541.özümün kungalı uğrasar, ol oğurda yəmə 542.bu maña umuğ, mağ bolğalı umaz. Anın 543.amtı bu kızığ munta ok titəyin, ıdalayın. 544.Nə üçün tip tisər, bu Mamika kızın 545.etüzi yəmə bəksiz, meñgüsüz ol. Neçə yəmə 546.körtlə körki mənizi ol. Kaçan ölüm 547.yağı kəlsər, tolp etüzin ıdıtıp, şaşıtıp 548.içi içəğüsi taşılıp, karnı kibərip, bağırsukları 549.salımp kan, yiriñ arıqsız birlə 550.katı üzüksüz akar. Təñ körtlə, seviglig 551.közin karakın, kalılığın uçar kuşlar 552.sovup kök kalıgka ilgü barırlar. Ol 553.oğurda munuñ etüziñə amranmak köñül 554.sevintü kəlip üçün bir nom 555.şlokın sözlədim. Tükəl bilgə 556.teñri burkan yarlıkamış keni 557.kirtü nomnuñ tınlıqlar bu 558.muntağ yigin adrukın bilzünlər. 559.Kayu ol Yakişi ırı Mamika 560.kızka amranmakın iki 561.yegirmi yıl yat yatlanğuçı braman basasın 563.barıp Mamika kızka köñülü ertinü ilin... 565.Kaçan ol kız....

1. ...kamil müdrük tanrılar 2. tanrısı burhan dövrü yolda 3.bodisatvlar qaydası ilə yürüyürkən 4. bu belə çatıqlıq iş işləyib burhan 5. səadətine çatdığı indiki təki 6. beş aləm canlı varlıqları üzərinə 7. mərhəmətli ürəyi ilə 8. yayaraq buyurub çoxlu canlı varlıqlara 9. fayda, səmərə verərək, lütf köstərir, - deyib 10.müraciət etdi. Sonra Şastrakari baxşı 11. söylədi: Ümidsiz, inamsız on 12. (cür) güclü kamil müdrük tanrılar 13. tanrısı burhan iri xain ürəkli 14. şeytan, iblisin ürəyini yenə 15.nəcib, həlim etməyi buyurdu. Daha 16. nə demək gərək. Bəşər aləmini 17. tapmış insanlar haqqında deyib yenə də 18. şagirdi müraciət etdi ki, baxşısı vəz edərək 19. buyursun, tanrı baxşı ya. Kamil 20.müdrük tanrılar tanrısı burhanın 21. heyrətəməz, möcüzəli iş işlərindən danışaraq 22. iltifat göstərsin. Elə ki mən onu eşidib 23.tanrı burhana.... 24. təmiz könlüm... 25. ...müraciət... nəcib 26.oğlum, indi sözü, sovu geniş 27. ətraflı söyləməyin vaxtı deyildir. 28. Onun üçün Adavaki iblisin 29. hekayətini qısaca, müfəssəl söyləyim, 30. təmiz ürəklə, diqqətli qulaqla 31. dinlə. İndi bu sözü Mağat 33. ölkəsində Andayaqri adlı kənddə 33.bilmək, başa düşmək gərək. Sonra bu 34. Adavaki iblis uca səslə qışqırıb 35. saysız-hesabsız canlı varlıqları öldürməyə 36.yollandı. Çoxlu hamilə 37. xanımların 38. ürəkləri yarılıb öldülər. 39. Bəzi canlı varlıqlar 40. isti qan qusub o biri dünyaya 41. getdilər. Ondan sonra Andayaqri 42. adlı kənddəki canlı varlıqların canları 43. öz qorxusundan çox artıq qorxub 44.Bimbazari hökmdara qasidlər göndərib 45. belə bir xahiş yolladılar. 46. Ey bütün hökmdar və bəylərin səadət tanrısı! 47. Bu dünyada həmişə sağ və salamat olasınız! Adavaki iblis 49. bu yazıq canlı varlıqları ümidsiz, 50. inamsız edib, hədsiz əzabla 51. öldürür. Şəhər ətrafı xalqı, 52. camaatı öldürərək məhv edib. 53. İndi şəhərə girmək üzrədir. 54. ölkə quru qalıb 55.....buna nə çarə var? Deyib 57. (xəbər) yolladılar. sonra bu elçi vayram yeli 58. təg gedib Andayaqri kəndindəki 59. canlı varlıqların o xahişlərini olduğu kimi 60. bütünlüklə Bimbazari hökmdara 61. müraciət etdi. Bu xəbəri eşidib qüdrətli, 62. parlaq Bimbazari hökmdar qəzəbli,

63.fikirli narahat olub 64. belə deyib dedi: 65. Yaxşı fikirli insanların.... 66. Şakilər arçısı, on cür güclü 67. kamil müdrik tanrılar tanrısı burhandır. 68. Bu bizim əzabımızda 69. ümid, inam olan tanrı 70. burhandan başqa kimsə yox. 71. Atası oğluna tərəf gələn tək 72. oturub dincəlmədən gələcək. Kamil 73.müdrik tanrılar tanrısı burhan həddən artıq mərhəmətli üreklidir. Başqalarının əzabını görsə, bir an belə səbr edib durmağı bacarmaz. Mən indi 77. on cür güclü tanrılar tanrısı burhana 78.elçi göndərəcəyəm. Yəqin ki, kamil, 79. müdrik tanrılar tanrısı burhan Adavaki 80. iblisi məğlub edib ona üstün gəlib bədxah qəlbinə 81.rəhmə gətirməyi bacaracaq deyib. Sonra 82. Bimbazari hökmdar Çivaki çağırır 83. hansı tərəfdə hörmətə layiq, 84. kamil, müdrik tanrı burhan olur idi, 85. o tərəfdə... 86. ilə baş əysin... 87.burhana xahiş.... 88. ...söylədi.... 89. (Səni) burhanın yanına göndərirəm. 90.Xalqın xahişini 91. ona yetir. Mərhəmətli könüllü, 92. ümid, inam tanrım, 93. yüz kalp, üç asanki içində uzun müddət biz 94.əziyyət çəkib bir... 95. yorğunluqdan dincələrək 96.möhkəmlənib təmənnəsiz 97. burhan səadətə tapıb bugünkü 98.günədək bütün canlılara 99. fayda, səmərə verərək iltifat göstərir. Bizim ümidimiz, inamımız 101. olub uzun zaman 102.bədxah iblis və şeytanlar əzabla 103. öldürürlər bizi. Ey mərhəmətli könüllü, 104. on cür güclü tanrım! O iblisin 105.yuxarıdakı tanrılardan, aşağıdakı insanlardan 106. kimsə gücü ilə qabağını alan yox. 107. Bu bizim əzabımızda adı uca. 108.hörmətə layiq kamil müdrik tanrılar tanrısı burhandan başqa kimi 109. isə ümid, inam 110. diləmək üçün tapmayacağıq. 111.Onun üçün hamısının ümidi, inamı 112. kamil, müdrik tanrılar tanrısı burhan 113. Mağat ölkəsinə gəlməyi təqdir edib iltifat göstərsin deyib 114. bu sözü eşidib 115. Çivaki vayram yel tək sürətlə 116. ...arxasında oturub 117. Şravast ölkəsinə ....Bimbazari 119. hökmdarın xahişini tanrı 120. burhana əksiltmədən bütüblüklə yetirdi. 121. ....kamil, müdrik tanrılar tanrısı 122. burhan bütün qorxuları aparın 123. sevimli səsi ilə Anandı çağırır (dedi:) 124.Nəcib Ananda! Mənim şalım, yastığımı 125. gətir. Mağat 126.ölkəsinə gedib.... 127. güclə, arzu ilə... 128. Mağat elindəki canlı varlıqların həyatı 129. üçün mövcud olan təhlükələri

tamamilə aradan qaldırım, 130. deyib buyurdu. Ondan 131. sonra on cür güclü kamil, müdrik tanrılar tanrısı 133. burhan qazların bəyinə oxşadə (çevrildi), 134. mavi göydə uçub getdi. Hansı 135.üsulla getdi, deyib desə, belə 136. bilmək gerek: Şagilərin arçısı 137. kamil, müdrik tanrılar tanrısı burhan 138. mavi göydə uçub gedəndə 139. üç min dünyaların, 140. yerin, suyun tərpendiyi üsulluca göründü. 141. Arzu və dilək dünyadakı 142. saysız çoxlu tanrılar tanrısı burhanın 143. ardınca getdilər. Kinari, Qntrvita, digər 144. tanrılar mahını, oyun 145. oxuyaraq, oynayaraq ovucların qoşalayıb 146. uzaqdan tanrı burhanı mədh edərək 147.hamısı durdu... 152. Doymayan gözləri ilə 153. burhan tərəfə diqqətlə baxıb yorulmaq bilməyən 154. könül ilə uzun zaman tanrı sifət lotos 155. güllərini səpdilər, yağdırdılar. 156. .... Maytri bodisatv 157. boy.... ilə tanrı 158. burhan... üzü durdular. 159. Sol tərəfdən əziyyətsiz səadətə 160. çatmış arxantlar qazlar sırası kimi 161.düzülüb durdular. 162. O zaman bu qonur torpaq 163.qadını altı dəfə 164. tərpendi, silkələndi. Beləcə parlayıb 165. on cür güclü, kamil, müdrik tanrılar 166. tanrısı burhan Mağat ölkəsinə 167. gəlməyə lütf etdi. Sonra kamil müdrik 168. tanrılar tanrısı burhanın Mağat 169. ölkəsinə gəlməsini bilib Bimbazari 170.hökmdar başda olmaqla bütün qara camaat 171. böyük dürlü ağır hörmətlə tanrı 172. burhanın qarşısına çıxdılar. Yaxın 173.çatdıqda isti canlarına ümid, 174. inam tapmış kimi olub tanrı burhanın 175. ayağına üzü üstə uzanıb belə 176. deyib dedilər. Ya Şutodani hökmdardan 177. törəyən ümid, inam baxşı, 178.mərhəmətli könül bəsləyərək iltifat göstərüb 179. ..ümid, inam olaraq iltifat göstərin.180. Qorxunc Adavaki iblis 181. ...bütün qardaş 182. ...başqalarını aparıb, (indi bizim) isti 183. canımızı üzər (məhv edir), - deyib yalvardılar. 184. Onda kamil, müdrik tanrılar tanrısı 185. burhan Maytri əqidəsi ilə dolu 186. olub göy lacivərd rəngli gözü ilə 187. o Mağat ölkəsinə.... 188. Diqqətlə baxıb gəl-.... 189. -ların sevimli səsi ilə.... 190. ...yüklədilmiş bütün bu.... pozan 191. yüksəkdən əks edən Braxmasavar Ezrua 192. səsi ilə Bimbazari hökmdarı 193. çağırır ona belə deyib 194. əmr etdi: Mağat eli 195. üzərində qüvvətli, qüdrətli, böyük hökmdar! 195.Ayağa dur! İndi könlündəki 197. nə dərdin-qəmin varsa, mən

198. görüb sevindiyin üçün özündən uzaq et. 199. İndi buna bax: burhana məxsus gücümü 200. bayıra çıxarıb Adavaki iblisin 201.güvəndiyi dağı parça-parça edim. 202. Görüm indi onun gücünü, qüdrətini 203. bu günki gündə mənim hüzurumda 204.göstərsin. Burhana məxsus.... 213. şərqdə bənövşəyi lotos... 214. tək geniş, yüksək müqəddəs... 215. styanupavirt (həqiqət) dili ilə xoşbəxtlik 216. tapmaq üçün nə işə yaxşı sözlər söyləyərək iltifat göstərsin. 217. Ondan başqa 218. ...-na verərək... 219....xahiş etdi. Sonra kamil, 220. müdrik tanrılar tanrısı burhan yüz klp 221.üç asanki (bodisatvın böyümə dövrü) içindəki savab, yaxşı 222.əməl sayəsində səmərə, mükafat tapmış 223. styanuparvirt (həqiqət) dili ilə, səkkiz 224. cür yaxşılıqla yaradılan, 225. sevilən səsi ilə xoşbəxtlik və 226. şöhrət timsalı olan sözlər söyləyərək 227. buyurdu: Purni adlı tanrı 228. burhanın, beləcə yenə Kaundini, 229. Apraçiti, Hitayşi, Ratnaşiki, 230. Pranati, Artadrşi, Yaşotari, 231. Anuruti, Sunitri və digər burhanların 232. bəxtindən, taleyindən bu Mağat 233. ölkəsindəki təhlükə, bəla 234. getsin, məhv olsun, Tamonuti, 235. Suçati, Kşamankari, Mahintari, 236.Sudrşani, Drtiraştri brəhmən.... 243. ...getsin. 244. ...Baqirati, Anqirasi, 245. ..Punyapratiki taulatı 246. ..burhanın da gücündən, 247. qüvvətindən Mağat ölkəsindəki qayğı- 248. ları qalıqsız məhv olsun, getsin. 249. Atavaki iblisin xidmətçiləri dişi şeytan- 250. lar şübhələnib bir-birinə belə 251. deyib dedilər: Kim idi bu dünya, 253. aləmdəki bütün igidləri məğlub etmiş, onlara üstün gəlmiş 253. hansı bədxah fikirli şeytanın, iblisin hücrəsinə 254. qorxusuz ürəklə girib gəldi? Elə 255. də o qədər qüdrətli, parlaq görünməzmi? 256. Sevimli, əziz kimi 257. gözəl surəti ilə mərhəmətli könüllü 258. yava Atavaki zəhər...259. qoyacaq Atavaki iblisin... 260. kiçik qardaşı Qardabhi iblis.... 261.artıq dərəcədə fərəhli, sevincli 262. vücudunu, ovuclarını qovuşdurub.... 263. belə deyib müraciət etdi. On güclü.... 264.tanrım, bu utanmaz iblis... 265.ucuz kimi enmək üçün nə cür....266. dünyadakı, yer üzündəki....şərq tərəfdən...271. Xehirxah ruqlar, Altun meşəli dağları deyilən yerdə olan 272. hökmdarlar, bəylər hamısı onun ayağına səcdəyə düşüb 273.təzim edirlər. Kimin qurtulma vaxtını, 274. diləyini düzgün bilsə, dərhal onun 275. evinə getməyə razılıq verir. Şəxsən özü

276. Mərhəmətli könüllü, kamil müdrik tanrı 277. burhan sənin evinə gələsindir. Onu 278. söyləyirəm, bədxah qara 279. qəlbini uzaqlaşdırıb ona... 280. ehtiram et deyib 283. ...-açaq. Böyük qardaşımdır, deyib sev.... 293. Bütün vücudunda ona görə... 294.məlhəm sürüb görünən ölüm şeytanı kimi 295. ağızını açıb yel kimi cəld yüyürüb öz 296.hücrəsinə girdi. Onu görüb iblislərin bəyi 297. Vayşiravani tanrı yaşlı gözlə ağlayaraq 298. Atavaki iblisin hücrə qarargahına... 299.baxıb ovuclarını qovuşdurub böyük 300.ehtiramla Hürmüz tanrıya 301. belə deyib dedi: Ey əzab.... 302. Ey tanrılar hökmdarı Hürmüz 303. tanrı, bundan ən üstün tanrılara... 304. ...qorxunc könül bəsləyən tək 305. ...bu Atavaki iblisi burhanlı gün tanrı 306. öz gücü ilə örtüb gizləmək üçün... 307. ...yava olduğundan qonur yer qadını altı 308. dəfə tərpenərək,titrəyərək, görünməzmi? 309. vahiməli yava əks-əda verən səslə 310. yuxarıda göy üzündə ucan quşlar 311....aşağı yerə düşərlər. İndi mən 312. zirehimi geyib iblislər icmasına.... 313....iblislər sarayına girib gedim, 314. iblislər qoşunumu məhv etməsin. 315....şəxsən özüm tanrı burhana... 316....cağam. On mindən artıq 317. ....nın əks-səda verən səsinə üstün 318....yava uca əks-səda verən səs ay 319....isə üç hissəli dünya 320....ümidini, inamını, kamil müdrik tanrı 321. burhanı qırıb məhv etməsin. Bu sözü 322. eşidib gülümsəyər üzlə Hürmüz tanrı 323. Vayşirvani tanrıya belə deyib dedi: Ey iblislər 324. bəyi Vayşiravani, bu sözlərdən dərdsiz, qəmsiz 325.ol. Əgər bu dünyadakı qonur... 326....ot, dərman qəder... 327.şeytanlar,iblislər olsa... 328.burhanın tükünü də... 329. tərpenməyi bacarmazlar. 330....yarısı Sumir dağına çatmış kimi 331. o iblisin gücü də tanrı burhanın gücü 332. ..eyni bərabərdə olacaq. Nə üçün deyib 333.desən, bax, indi, ey iblislər bəyi Vayşirvani! 334. Şakirlərin müqəddəsi, on cür güclü tanrı burhan 335. Atavaki iblisin taxtında tərpenmədən möhkəm 336. oturmuşdur. Mərhəmətli könüllü 337.qoşunları dövrəsində toplanıb 338.beləcə qorxmadan, çəkinmədən 339. oturur. Bəd fikirli 340. Atavaki iblis iki gözündən od, alov 341. çıxarıb tanrı burhan tərəfə püskürür.342. Tanrı burhan Maytriyə məxsus yaxşı, dərəkəli düşüncə 343. göstərir... hamısını dərhal söndürür... 344. ....ümid, inam tanrı burhanı qorxusuz, 345.hürkütsüz könüllü ilə nə qədər oda, 346. alova bənzər görünür! Sevimli, əziz.... 347....ondan pis oyud, hərəkət. 348. hürkür. Atavaki

iblis əlində yeddi qılınc 349.tutub tanrı burhanın dövsində... 350....yüyyürür. On cür güclü tanrı burhan 351. ondan azacıq da qorxmada, çəkinmədən 352.saf könül göstərərək tanrı... 353.davranışı ilə oturmazmı? Sonra o 354.zülmət üzlü Atavaki iblis qorxaq 355.həyəcanla tanrı burhana yaxın sıçrayaraq 356.gedib tanrı burhanı qılıncıla sancmaq üçün uzatdı. 357.Həmin anda qılıncı iki parça olub yerə 358.düşdü. Yenə də alov saçaraq durur. 359.Trizulun 359. alıb tanrı burhanı sancmaq istədi. 360.Bu arada o od, alov tək trizulu da.... 361.gəlib getdi. Ondan sonra o Atavaki 362.iblis qorxaraq pis, uca səslə 363.qışqırdı, nərildədi. Kamil, müdrik tanrı burhan 364.bu yava qışqırtı səsi tanrısifət.... 365...səslər göstərdi. Sonra Atavaki iblis 366...qaya parçası gətirib tanrı 367.burhanın ulu mərhəmətli... 368.Beləcə yenə... 369....təmiz doğru din.... 370.bilməş kərək.... 371....yer üzündə, dünyada... 372....onu görsə, başqa sözə.... 373....çalışmağı bacarmazdı. Yenə... 374...şəhərdəki Yaqişi oğlu... gördü.... 422....Motqalayan arxantı yanına çağıraraq buyurdu: 423....Ay Montalyanı, cəld... 424.mənim fərmanım ilə get, isti həyatınla.... 425.çatmış Yaqşa oğlunun müdrik.... 425.həyatını qoru. Şərqdəki dünyada 427.hədsiz möhkəmlən... 428...o....429. Ondan sonra Motqalayanı arxant 430.Yaqişi oğlunun.... o... 431.göydə dayanıb.... 432. Yaqişi oğlu o... 433.Onda da Açıtaştru hökmdar... 434...Mamika.... 435.durmazmı? Başının gur saçları ora, 436.bura saçılıb bir-birini dartmış kimi (pərişan şəkildə). Tuyo gözü, 437.qaş-qabağı o saat gözə çarpırdı. Ağıllı mehriban gözləri ilə 438.həddindən artıq güvənib yuxarı-aşağı baxıb var-gəl edirdi. 439.Daş-qaşla bəzədilmiş yaraşlıq ayaqları ilə xəşbəxtcəsinə 440.yürüyür, musiqi melodiyasının ahənginə uyğun əl 441.çalıb gözəlliyinə yaraşan hərəkət edirdi. Şəfəqli 442.yavaş səslə oxuyub sanki ürəyimi 443....köksümdən qoparmış kimi 444....geniş, gözəl köksündə 445.möhkəmtəhər, toxunanda yumşaq olan iki məməsi 446.bəzəkli, yaraşlıqdır. Yarışlıq yanları 447....çox yaraşlıq körünüb (çiçək kimi) açılmış 448.gözəl, zərif gözləri... 449.üst və alt zənəxdanlı dodaqları, 450.inci düzümi kimi dişləri könlümü, 451.ürəyimi həddən artıq tərpətdi, titrətdi. 452....üzünün dövrəsi yenə ay tanrı ilə öcəşir (gözəllikdə aya sataşır) 453....bir parlaqlığı da əksik 454.tanrının qızı kimi olmazmı? 455....də yaxşı üstün xanım 456...olacaqdır. Ondan

sonra Açıtaştru 457.hökmdar amartapatr adlı ağacın 458...çiçəklərini alıb (dərib) əyanına uzadaraq 459.Mamika qız tərəfə həsrətlə baxıb belə deyib dedi: 460.Ey brəhmənlərin ən yaxşısı Ratikri! Sən mənim (düşdüyüm vəziyyəti) 461.bilməzsən, görünən vücudumdur. 462.Ağlını, ürəyimi, isə tamam o 463.qız oğurlayıb aparmışdır. Bu çiçəkləri ora aparıb, 464.Mamika qıza ver. Verəndən sonra yenə 465.beləcə deyib de: Mənim könlüm, ürəyim... 466.səndən artıq uzaqlaşmağa təqəti yox. Tamamilə 467.inansın bu sözə. Sonra Ratikri adlı 468.brahman amartapatr ağacının çiçəyini alıb 469.ağır-ağır (ahəgdar) gedib bütün adamlar... 471.Mamika qıza yaxın gəlib belə deyib dedi: 472.Ay qızım, mənimlə bir qəbilədəsən, 473.belə fikrin olmasın, bunlar məni 474.başa düşməz, deyib Brahmanlar məğrur olurlar. 475.Sən saysız-həsabsız türk igid qızların 476. ən qəşəng, yaraşlıq xəlv edilmiş, yaradılmışı 477.görünür sən. Əgər bu sözə 478. inanmırsansa sən, buna indi.... 479.hökmdar sənə məftun olandan, vurulandan 480. taxtında rahat otura bilmir,... 481.sevən ürəyi ilə sənə tərəf həsrətlə baxır. Bu 482.amartapatr ağacının çiçəyini sənə 483.göndərib məni də sənə girov kimi göndərdi. 484.Sən də mənim kiçik bacım.... 485.Vişnu tanrı qəbiləsindən olan brəhmən... 486.zühür etmişik, qovuşmaq arzusu ilə.... 487.göndərmiş Açıtaştru hökmdarın çiçəklərini 488.qəzəbsiz ürəklə başına (saçına) sanç. 489.Onda Mamika qız gülümsər üzü ilə 490.Açıtaştru hökmdar tərəfə baxıb... 491.parıltılı bəzəkli əli ilə amartapatr 492.ağacının çiçəyini geri qaytarıb Ratikri adlı 493.brəhmənə belə deyib dedi: Ey Ratikri, tanrı 494.hökmdar tanrı sifət qəbilədənindir. Bundan ən.... 495.qüdrətim yox ki, hökmdarın fərmanını geri qaytarım, 496. rədd edim. Çoxlu dürlü hissimi mənim könlümlə hökmdara 497. bildirmək, anlatmaq üçün 498.hökmdar ürəyi çox söz biləndir. Mənə 499. bənzər adamı yenə kim danışdırır? Xanımların 500. izzətini qanununu keçirən qanun bilmədim 501. ..arzusunu, düşüncəsini göndərmiş sözə kim 502.könlü, ürəyi tərpətib xanımların 503. ...edib bir anlığa vücüd 504....ona da diri can 505. ..tanrı kimi hökmdar... ümid.... 509.bəsləyirdi. Kamil, müdrik tanrı burhan 510.Yaqşa oğlunun həyatının necə əziyyətlə keçdiyini 511. görüb tez də Qratakuti çadırına... 512...eşikdən səsləyib Yaqişi oğlunu gördüyü yerdə.... 513.Qrdakul dağda o tərəf-bu tərəfə çankramit edib 514. gəzərək buyurdu. Ondan

sonra Yakişi oğlu 515. həvəs, digər ehtirasları məhv etmiş, nirvan mənzərəli 516. sakitləşmiş, qüdrətli, təmiz ürək bəsləmək 517.kimi alicənab, həlim, iradəli, kamil, 518. müdrik tanrı burhanı çankramit edərək hərəkət etdiyini 519.gördü. Onda da ondan əvvəlki aləmindəki 520.doğru baxış oyatmış tanrı burhan 521.dininin eşitdiyi, dinlədiyini təlimi üzrə bu 522.vəz yadına düşdü. 523.Ey əbədi ehtirassız yatan zahidlər. Onlar heç Mamika 524.qız üçün məyus olmazlar. O xoşbəxt canlı varlıqların 525.könlüleri dyan fikri ilə fərəhlidir. 526.Sevgi ehtirası onlarda qətiyyəni duyulmur. 527.Bu belə keçmiş burhanların söylədiyi ibrətamiz vəzlər şəxsən özünün yadına düşdü. 529.Sonra kamil, müdrik tanrılar tanrısı burhan 530.Yakişi oğlunun könlünün düşüncəsini.... 533.təlim etdiyi 534.üçün kuşal (?) yaxşı əməlləri könlündə hörmət, 535.ehtiram Mamika qız tərəfə diqqətlə baxıb özü-536.özüne belə deyib dedi: Bu da Mamika qızıdır. 537.Mən qılinc ucuna dəyəndə 538.isti həyatıma (sağ qalacağıma) şübhəli idim. Heç bu 539. Mamika (mənim üçün) ümid, inam olmağı bacarmadı. Necə də anıyatlı 540.qəddar düşmən gəlib isti 541.həyatımı oğurlamaq istəsə, o zaman da 542.bu mənə ümid, inam olmağı bacarmaz. Ona görə də 543. indi bu qızı burada bağışlayım, çıxıb gedim. 544. Nə üçün deyib desə, bu Mamika qızın 545. vücudu da zəif, müvəqqətidir, necə ki, 546.dilbər gözəliyi təsiredicidir. Haçan ölüm 547. düşmən gəlsə, bütünü vücudu iylənib, üfunətlənib 548. içi-ıçaladı bayıra tökülüb, qarnı şişib, bağırsaqları sallanıb qan, irin natəmizliyi ilə 550.qarışıq aramsız axar. Bənzərsiz gözəl, sevimli 551. gözlərini. bəbəyini, yanaqlarını yırtıcı quşlar 552. dimdikləyib mavi göylərə uçub gədərlər. O 553. zaman bunun vücuduna məhəbbət, könlü 554.sevinməyi gəldiyi üçün bir dini 555.mənzumə söylədim. Kamil müdrik 556.tanrı burhan buyurduğu həqiqi, 557. gerçək məxluqlar bu belə üstünlüyünü, artıqlığını bilsinlər. 559.Beləliklə, o Yakişi oğlunun Mamika 560.qıza məhəbbəti ilə on 561.iki il yad düşmən brəhmənin ardınca 563.gedib Mamika qıza könlü hədsiz bağlan-... 565. Haçan o qız....

KUANŞI İM PUSAR

IX əsrin 40-cı illərində Şərqi Türkünstanda Koçu dövlətində oturaq həyat tərzini keçirən uygurlar arasında buddizm dini geniş şəkildə yayılır və bu din dövlət dini olur. Uygurlar buddizm təlimini öz xasiyyətlərinə, dünyagörüşlərinə uyğunlaşdırmağa başlayırlar. Yaşayışlarının mənasını ilahi qüvvələrdən almağa çalışan türklərin məişətində, dünyagörüşündə buddizm dini mühüm yer tutur. Bunu XX əsrin əvvəllərində Şərqi Türkünstan arxeoloji ekspedisiyası zamanı keçmiş Koçu dövləti ərazisində tapılan və Avropaya aparılan budda dini məzmunlu qədim türk uyğur abidələri də təsdiq edir. Yeni bir mədəniyyət dairəsinə gələn hər bir millət kimi qədim türklər də ilk olaraq o mədəniyyət dairəsinin əsərlərini öz dillərinə tərcümə etməyə təşəbbüs göstərmiş və bu sahədə böyük uğurlar əldə etmişlər. Rəsmi dövlət dini buddizm olan Çin dövləti ilə uygurların yaxın ictimai-siyasi və mədəni əlaqələri buddizm dini təliminin onların arasında daha sürətlə yayılmasına təkan verdi. Təsədüfi deyildir ki, buddizm ilə bağlı dini əsərlərin böyük əksəriyyəti uyğur dilinə Çin dilindən tərcümə edilmişdir. Haqqında bəhs olunan əsər çincə "Miao fa liek – hua – kinq" ("Əsl dinin nilufər çiçəyi kitabı", uyğurcası: "Vap xua ki atlıq nom çeçeki sudur") adlı mahayana burhançılığına aid əsərin 25-ci fəslinin tərcüməsidir, əsərin sanskritçə əslinin 24-cü fəslinə bərabərdir. Əsrin sanskrit dilində yazılmasının tarixi məlum deyildir. Onun Çin dilinə tərcüməsi 266-cı ildən sonraya aiddir, üçüncü və sonuncu tərcümə 600-cü ildə edilmişdir.

"Kuanşi im pular" əsərinin uyğur dilinə tərcüməsinin zamanı, yeri və tərcüməçinin adı da məlum deyildir, güman ki, tərcümə moŋqol dövründən sonraya aiddir.

"Kuanşi im pular" əsəri 4 püsxə şəklində Turfanda tapılmışdır. A püsxəsini Dyakov tapmışdır. 124 sətirdən ibarət olan bu nüsxəni ilk dəfə V.V.Radlov nəşr etmişdir. Qara və solğun qırmızı mürəkkəblə yazılmış B nüsxəsi 60 sətirdən ibarətdir. Bu nüsxə ilk dəfə F.V.K.Müller tərəfindən nəşr edilmişdir. 61 sətirdən ibarət olan S nüsxəsi qara mürəkkəblə yazılmışdır. D nüsxəsində cəmi 11 sətir vardır. Sonuncu iki nüsxə Mayns Elmlər və Ədəbiyyat Akademiyası-

sında saxlanılır. O dövrün fəlsəfi və dini anlayış və təsəvvürləri əsərin 15 və 16-cı fəsillərində öz əksini tapmışdır. 21-26-cı fəsillər isə müxtəlif bodisatvların tərənnümünə həsr edilmişdir. Oxuculara təqdim edilən kitabə də bodisatv Avalokiteşvaraya həsr olunmuş 25-ci fəsli təşkil edir. Avalokiteşvara canlı varlıqlara qarşı sonsuz bir acıma hissi dünya, insanların müxtəlif diləklərini yerinə yetirən. əziyyətə düşdükləri zaman bir peyğəmbər kimi yetişən və onlara Nirvana (mütləq sükunət) yolunu göstərən bodisatvlardan biridir. Uyğurcadakı *pusar* “bodisatv” sözünün Çin dili vasitəsilə sanskritdən uyğurcaya keçmiş şəklidir.

“Kuanşi im pusar” qədim uyğur əlifbası ilə yazılmışdır. V.V.Radlov, F.V.K.Müller və Ş.Tekin tərəfindən tədqiq və nəşr edilmişdir.

Transkripsiya

1. namo but....namo drm...namo saɣ
2. kuanşi im pusar alkudın sɣnar etüz körkin
3. körtgürüp tınlıqlarka asıɣ tusu kılmakı biş otuzunç
4. ....ornınta
- 4 a.ün eşidgüçi tip atantı ki...inçə
5. tisər, tözün.... tisər, eşidgəli erklig
6. tip titir....Bu yirtinçüdəki kim əmgəklig tınlıqlar atasar, ol
7. sav yok kim kəntü eşidməsər...Anı üçün bu bodistv Arya-
8. valokdişvar tip atanur...Tavğaçça kuanşi im titir...İnçə
9. tip yarlıkadı. Tözünüm, birük bu yirtünçüdə sansız
10. tümən tınlıqlar...əmgəkintə
- 10 a.kuanşi im pusarka umuğ, ınağ tutup...atasar,...
- 10 b.bu bodisvt kəntünü atamış üçün anta ok eşidür...O-...
11. əmgəklərintə ara kirip kutğarur...Ol kamıɣ
12. əmgəkliglər əmgəkintə antağ kurtulur. Anı üçün bu
13. bodisvt kuanşi im tip atanur...Takı yirmə kim kayu
14. tınlıɣ kuanşi im pusar atın uzun turkaru
15. atasar, tünlə küntüz atayu tutsar, antağ
16. oğrı bar uluğ otka kirsər,...
17. uluğ suvka kirsər, ölməgəy, sıɣta təgip öngəy...Takı yirmə miɣ

18. tümən tınlıqlar altun, kümüş, erdnü, monçuk,
19. satıɣsız erdnilər tiləgəli... Taluy ügüzkə kirsər,
20. taluy içintəki kara yil kəlip kəmisin tokıp yeklər
21. ergüsi otuɣlarınta ölüm yirkə təgürsər,...anıɣ
22. ara bir bilgə kişi kuanşi im pusar atın atasar,
23. ol kamıɣ tınlıqla taluydakı tişi yeklərdə ozar, kurtulur, əsən
24. tükəl öz yirintə barurlar...Anı üçün bu bodisvt
25. kuanşi im pusar tip atanur...Takı yimə kim
26. kayu tınlıɣ bəglərdə ağır yazukluɣ bolup, tutup
27. ölürgəli, azu kınağalı sakınsar, kılıçı, biçgəsi, kağılı
28. tsun tsun sınar, uvşanur, nəɣ bat kılı umaz
29. kurtulur...Takı yimə birük bu üç miɣ, uluğ miɣ
30. yir suvda tolu yavlak yek, içgək ersər, kəlip
31. ol kişig ölürgəli, örlətgəli sakınsar, anar
32. utru kuanşi im pusar atın ursar, ol kamıɣ yeklər
33. ol kişi tapa kınırıtı yavlak közin körü umağaylar.
34. Anı takı nə timiş kərgək kim ol kişig ölürtü
35. usar...azu adın kor yas kılı usar,...
36. takı yimə kim kayu tınlıɣ bəglərdə ağır yazukluɣun,
37. yazuksuzun yana yokıla kəlip kınlıkta kirip ba-
38. ....miş bağda, bukağuda yatıp əmgək əmgənsər, ol
39. əmgəkintə kuanşi im pusar atm atasar, kut
40. kolu yalvara ötünsər,bağda, bukağuda yimə ol tınlıɣ boşunur,
41. kurtulur...Takı yimə bu üç miɣ, uluğ miɣ
42. yir suvda sansız tümən yağı yavlak kuvrap
43. ol kalın yağı yavlak ara kalın satıɣçılar yolayu ertgəli sakın-sar, korkunclıɣ
44. busuşluɣ ersər, yana ol biş yüz satıɣçılarda bir
45. bilür ər, sartbav, satıɣçılar uluɣı ol kalın satıɣçılariɣ
46. başlap yolçısı, yirçisi bolup ertünü üküş ağı barım
47. ağır yüklər birlə ol yağılar ara uduzup iltgəli
48. sakınsar, etiñü alp erür...Birük ol sartbav
49. satıɣçılar uluɣı...ol kalın satıɣçılarka
50. inçə tip tisər, sizlər kamıɣ korkmanlar, arıɣ,
51. süzük kirtgünç köñülin kuanşi im pusar
52. atın atanlar...Ol bodisvt sizlərkə korkunçsuz

53. buşı birgəy, sizlər kamığun atamışka bu kalın
54. yağı yavlakta ozğay sizlər, tip tisər,...ol kamığ
55. satığçılar eşidip tüzü bir ünin namo kuanşi
56. im pusar tip atamışta ol kamığ satığçılar
57. ol kalın erüş yağı yavlakta ozar, kurturlar...
58. Anı üçün kuanşi im pusar tip atanur...Anı üçün
59. siz alkinçsüz kögüzlüg bodisvt incə biliñ, ukun
60. Kuanşi im pusar kutadmak ərdəmi antağ kasınçığ uluğ
61. titir. Takı yimə kim kayu tınlıg amranmak uvutsuz
62. biligi küçlüg ersər, kuanşi im pusar atın
63. atasar,...ol uvutsuz biligdə kitər, amrılır...Kim kayu
64. tınlıg artuk küçlüg övkəçi ersər, kuanşi im pusar atın atasar.
65. övkəsi korayur...Ökrünçülüg koñüllüg bolur.
66. Birük kim aşığ kılınçlıg, kararığ, biligsiz kögüzlüg
67. ersər, uzun turkaru kuanşi im pusar atın
68. atayu, tapınu, udınu təginsər, erüş kararığ, biligsiz
69. biligintə kitər, kögüzi bolur, Yaruk, bilgə alkinçsüz
70. kögüzlüg bodisvt kuanşi im pusarın
71. kutadmak küçi, ərdəmi antağ uluğ titir. Anı üçün
72. kamığ yalañuklar ayayu, ağırlayututmuş kərgək. Kim
73. tünlə küntüz unıtmasar,...takı yimə kim kayu tişi
74. tınlıg ırı oğul tiləsər, kuanşi im pusarka tapınu,
75. udunu təginip atın üzüksüz atasar, ötrü
76. köñültəki təg körkə kutluğ ülüglüg ırı oğul kəlürür...
77. Birük kız tiləsər, yimə körkə kız kəlürür... Ertinü üküş edgü kılınç kazğanç
78. kazğanur...Alku kişikə amrak bolur...Kim kayu kişi
79. kuanşi im pusarka tapığ, uduğ ayamak, çiltəmək, atamak
80. kirtgünməkdə ulatı təgürgəli əmgək əmgənsər, ol əmgəki nəñ
81. yoksuz bolmaz...Anı üçün kamığ yalañuklar alkuğun
82. kuanşi im pusar atın atamış kərgək...Takı yimə
83. alkinçsüz kögüzlüg bodisvt, inçə biliñ. Kim kayu tınlıg
84. altmış iki koltı sanı, Qanq ügüz içintəki kum sanınça bodisvt-lər atın
85. atayu, tapınu, udunu katıglansar, ölüm küniñə təgi atayu
86. tapıñın, uduğın əgsütməsər, aşın, içgüsin, tonın, tonanğusın

87. ....ltin, töşəkin otıña, emiñə təgi alku tükəti təgürsər,
88. ol edgü kılınç erüş mu titir. Alkinçsüz kögüzlüg bodisvt
89. ol edgü kılınç ertinü üküş titir teñrim tip ötünti... Teñri
90. burkan yana inçə tip yarlıkadı... Birük takı bir kişi bir tək kuanşi
91. im pusar atın atayu, tək bir ödün tapınu, udunu, atayu təgin-sər,
92. ol kişi... Edgü kılınçı öñrəki kişi edgü kılınçı irlə tüz
93. titir. Bu iki kişiniñ edgü kılınçı bir təg tüz, adruksuz
94. titir...Miñ tümən klp öd nomlasar, takı alkinmağay. Kuanşi
95. im pusar atın atamış oğrınta edgü kılınçlıg asıgı,
96. tususu antağ titir...Takı yimə alkinçsüz kögüzlüg
97. bodisvt teñri burkanka inçə tip ötüg öyünti. Teñrim
98. bu kuanşi im pusa neçükin, nə alın, çevişin bu çambudvip yir suvda
99. yorıyur tınlıglarka asız tusu kılur, nom nomlayur, alı
100. çevişi nə təg erki... Teñrin burkan inçə tip yarlıkadı. Alkinçsüz
101. kögüzlüg bodisvt siz inçə biliñ. Bu yirtinçü yir suvdaki
102. tınlıglar...Birük burkanlar körkın körü kurtulğu
103. tınlıglar ersər, kuanşi im pusar ol tınlıglarka...burkanlar
104. körkın körtgürür, nomlayur, kutğarur... Birük pratikabutlar
105. körkın körü kurtulğu tınlıglar ersər, kuaşi im pusar ol tınlıglarka
106. pratikabutlar körkın kötgürüp nomlayur, kutğarur... Birük şravaklar
107. körkın körü kurtulğu tınlıglar ersər, kuanşi im pusar ol tınlıglarka
108. şravaklar körkın körtkürü nomlayur, kutğarur...Birük Ezrua teñri körkın
109. körü kurtulğu tınlıglar ersər, kuanşi im pusar ol tınlıglarka Ezrua teñri körkın
110. körtgürü nomlayur, kutğarur...Birük Xormuzta teñri körkın
111. körü kurtulğu tınlıglar ersər, kuaşi im pusar ol tınlıglarka Xormuzta
112. teñri körkın körtgürür, nomlayur, kutğarur... Birük uluğ

113. Erklig teŋri kökin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol
114. tınığlarka uluğ Erklig teŋri körkin körtgürür, nomlayur,
115. kutğarur. Birük mxışvar uluğ teŋri körkin körü kurtulğu tınığlar
116. ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka mxışvar teŋri körki körtgürür,
117. nomlayur, kutğarur... Bu birük teŋri yirintəki sü başı Tay Saŋun
118. körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, ol tınığlarka
119. Tay Saŋun körkin körtgürü nomlayur, kutğarur... Birük
120. Bışamn teŋri körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol
121. tınığlarka Bışamn teŋri körkin körtgürü nomlayur, kutğarur...
122. Birük kiçig-kiçig iliglər körkin körü kurtulğu
123. tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka kiçig-kiçig iliglər
124. körkin körtgürü nomlayur, kutğarur... Birük uluğ əmrənçlər,
125. atlığlar körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka
126. uluğ əmrənçlər körkin körtgürü nomlayur, kutğarur. Birük igid
127. nomçı, törüçi körkin körü kurtulğu tınığlar ersər,
128. kuanşı im pusar ol tınığlarka igid nomçı, törüçi körkin körtgürü nomlayur,
129. kutğarur... Birük ilçi bilgələr körkin körü kurtulğu tınığlar
130. ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka ilçi bilgələr körkin körtkürür,
131. nomlayur, kutğarur... Birük bramnlar körkin körü kurtulğu
132. tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka bramnlar körkin
133. körtgürü nomlayur, kutğarur... Birük toyın, şmnanç, upasi,
134. upasançlar körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka
135. toyın, şmnanç, upasi, upasançlar körkin körtgürü

136. nomlayur, kutğarur... Birük adın-adın ögə, bilgə, atlığ, yüzlük,
137. ər, evçi körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol
138. tınığlarka adın-adın ögə, bilgə atlığ, yüzlük ər, evçi
139. körkin körtgürü nomlayur, kutğarur... Birük kənc ury, kənc
140. kızlar körkin körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka
141. kənc ury, kənc kızlar körkin körtgürü nomlayur, kutğarur...
142. Birük teŋrilər, yeklər, lular, qantarlar, qintirvilər, asular, talım kara kuşlar,
143. maxuruklar, kişili, kişi erməzlilər körkin körü kurtulğu tınığlar
144. ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka alkuka yaraşı etüz körkin
145. körtgürü nomlayur, kutğarur... Birük vçirpanlar körkin
146. körü kurtulğu tınığlar ersər, kuanşı im pusar ol tınığlarka
147. vçirpanlar körkin körtgürü nomlayur, kutğarur...
148. alkinçsız kögüzlük bodisvt, siz inçə biliŋ, ukuŋ.... Bu kuanşı im
149. pusar munçulayu taŋ adınçılığ alp ərdəmin kamıŋ tınığlarka
150. asıŋ tusu kılı kutğarur... Adruk-adruk etüz körtgürüp
151. bu sav atlığ yir suvda yoriyur tınığlarıŋ kutğarur... Asıŋ
152. tusu kılır... Anın kamıŋ tınığlar ayayu, ağırlayu, tapınu,
153. udunu, atayu tutmuş kərgək. Alkuka korkunçsuz buşı birgüsi
154. titir üçün ol ödün alkinçsız kögüzlük bodisvt inçə
155. tip ötüğ ötünti... Teŋrim, biz amtı kuanşı im pusarka
156. tapıŋ, aduğ təgürəlim... Ötrü kəntünüŋ tükəl türlüŋ
157. satıŋsız erdniliŋ küntəgüsin alıp kuanşı im pusarka
158. tutdı, inçə tip tidi. Tözünüm, ahıŋ, bu nom buşısı
159. titir... Kuanşı im pusar alğalı unamadı... Alkinçsız kögüzlüŋ
160. bodisvt yana ikiləyü ötünti. Tözünüm, biziŋə yarlıkançuçı
161. köŋül turğuruŋ, bu buşımıznu alıp asıŋ tusu
162. kılıŋ, tip ötünti. Ol ödün teŋri burkan kuanşı im
163. pusarka inçə tip yarlıkadı.... Tözünüm, bu alkinçsız

164. kögüzlüg bodisvt ulatı teñrili kişili kalın kuvrağka
 165. yarlıkançuçı köñül turğuruñ. Bu buşısın alıñ. Asıǵ tusu
 166. kılı birin, tip yarlıkasar... Ötrü kuanşi im pusar ol buşı
 167. birmiş erdnilik küntəgig alıp iki ülüş kılı, bir ülüşin
 168. erüş erdni burkanka tutdı, bir ülüşi teñri Şakimun
 169. burkanka tutdı. Kuanşi im pusar antağ uz al çevişin
 170. timin, bu yirtinçüdə asıǵ tusu kılı yonyur... Ol ödün
 171. alkinçsız kögüzlüg bodisvt şlok takşutın teñri burkanka
 172. inçə tip ayıtu, təginti. Soğançıǵ körkinə tükəlligim
 173. teñrim, ikiləyu ayıtu təginür mən. Bu bodisvt nə
 174. üçün, nə tiltağın kuanşi im pusar tip atantı. Teñri
 175. burkan yimə şlok takşutın inçə tip kiginç yarlıkadı.
 176. Koduru tıñlañ siz, ol kuanşi im bodisvt yortıǵın
 177. nomlayın, kut kolup ant antıkmış taluy ügüzdə
 178. tərinqrək ol... Klp ödün kolulasar, bilgülük erməz. Koltı
 179. sanınça burkanlarka tapınıp... antıka kut kolmış
 180. ertür... Mən amtı siziñə azkıya nomlayın, atın eşidsər,
 181. etüzin körsər, sakınmışı, təginmişı yoksuz bolmaz. Kop
 türlüg
 182. əmgəkintə kutğarur. Bu yirtinçüdəki kamıǵ yalañuklar
 183. adruk-adruk muñınta, alku türlüg əmgəkintə ozgurur.
 184. Yilvikip ağukup ölürgəli sakınsar, yana ol ok kıltaçıka
 185. təgir... Añıǵ irinç yarlıǵ umuǵsuz, ınaǵsız əmgəklig
 186. tınıǵlar ögintə, kañınta takı yegrək adasınta,
 187. tudasınta ara kirtür, ozgurur. Al çeviş bilgə bilig
 188. kazğanç ertinü üküş kazğanmış üçün bögülüg
 189. ərdəmkə tıdıǵsız erür... Ontun sınar etüz körtgürür ol.
 190. Yir suv yok kim kəntü özi təgməsər, kəntüni atamış
 191. ünüg anta ok eşidür. Tamu, prit yılki açunta özi
 192. kirip əmgəklərintə ozgurur. Kuanşi im pusar tınıǵlarıǵ
 193. kolulamışı çin kirtü kolulamak titir... Arıǵ, turuǵ kolulamak
 194. titir... Kiñ bilgə bilig kolulumak titir, uluǵ yarlıkançuçı
 195. kolulamak titir... uluǵ edgü oǵlı kolulamak titir mən.
 196. Kut kolur mən. Kulkıya uluǵ yarlıkançuçı kolulamak biligin
 197. mini kolulayu, buyanlayu yarlıkazun. Arıǵ, turuǵ yarlıkançuçı
 198. yarukuñuz kün teñri təg. Bilgə biliglig yarukuñuz. Kop kamıǵ

199. yalañuklar kögüzin yarutır siz. Məniñ yimə karanıǵımın
 200. yarutı birzün, tsuyumta, yazukumta boşuyu birzün. Tüzü
 201. yirtinçü yir suvda uluǵ yarlıkançuçı bulıt eritir siz, teñrim,
 202. noş təg tatıǵlıǵ yağmur suvın yağıtıp yalañuklarını
 203. nızvanı otın öçürür siz. Bu bodisvt soğançıǵ ünlüg
 204. titir, Ezrua ünlüg titir, taluy ünlüg titir, yirtinçüdə
 205. yigədmış ünlüg titir... Anı üçün turkaru atamış
 206. kərgək. Atamış sayu sizik kılmañlar... Əmgəktə ara
 207. kirməgəy tip... kuanşi im pusar bögü biligin alkumı körür,
 208. bögülənür. Yarlıkançuçı közin körtip umuǵı, ınaǵı bolu
 209. birür... Kop türlüg edgü kılınç kazğançı taluy ügüzdə
 210. tərinqrək titir. Aǵlak, tözkərinçsız ərdəmi ol erür. Kanta
 211. atasar, anta ok eşidür. İçğınmaz muñıta, əmgəkintə ara
 212. kirür ozgurur... Anın tınıǵlar atamış, tapınmış kərgək.
 213. Ol ödün yir tutar bodisvt ornınta turup teñri burkanka
 214. inçə tip ötüg ötünti... Kim kayu tınıǵ bu kuanşi
 215. im pusar ərdəmin, bögülənməkin, kutadmakin eşidsər, atım
 216. atayu tutsar, mən inçə kolulayur mən. Ol tınıǵın
 217. edgü kılınç utdısı ertinü üküş titir... Teñri teñrisi
 218. burkan kuanşi im pusarın alkuđın sınar kutadmak
 219. ərdəmi nomlayu vidyağ kılınmışın eşidgəli kuvrağda səkiz
 220. tümən tört miñ tınıǵlar alkuğun tözkərinçsız
 221. burkan kutıña köñül turğurdılar....
 222. namo but... namo drn... namo sañ....

***

223. drnuruç Seli upası Kulkıya küsüşinə bitidim. Əgsük
 224. ....l.....məki.... bolzun

Tərcümə

1. Burhana ehtiram! Dinə ehtiram! Xalqa ehtiram!
 2. Kuanşi im pusarın hər yerdə vücüd gözəlmeyini
 3. göstərib canlı varlıqlara fayda verməsindən (bəhs edən “Əsl
 dinin nilufər çiçəyi”nin) iyirmi beşinci fəslə... (Tükənməz könüllü
 bodisvt)

4.yerindən (qalxdı. Sağ çiyini açıqdən və əllərini çarpazlayıb şax dayandıqdan sonra Burhana sarı döndü və bu sözləri söylədi: “Ey tanrım, Kuanşi im pular bu adı hansı səbəbdən daşıyır?” Tanrı burhan tükənməz köüllü bodisatvaya cavab verdi: “Ey nəcibim, iztirab çəkən bir çox canlı varlıqlar vardır”).

4a. Səs eşidən deyib adlandırıldı. Ki belə

5.desə, nəcibim... desə, eşitməyə qadir olan.

6.deyibdir.... Bu yer üzündəki əzab çəkən canlı varlıqlar çağırarsa, elə bir

7.söz yoxdur ki, özü onu eşitməsin... Onun üçün bu bodisvt. Arya-

8.valokdişvar deyə adlandırılır. Çincəsi Kuanşi im deməkdir”. Balə deyib

9.buyurdu: Ey nəcibim, əgər bu yer üzündə saysız

10.on min canlı varlıqlar (olsa və iztirab çəkib, o əzabları içində

10a. Kuanşi im pusara ümid, gətirib adını anarsa,...

10b. bu bodisvt onu çağırtdıqları üçün həmin saat eşidir. (Eşidən kimi) onların

11.əzabları arasına girib onları qurtarır. Bu bütün

12.iztirab çəkənlər iztirablarından belə qurtulurlar, onun üçün bu

13.bodisvt Kuanşi im deyib adlandırılır. Daha yenə hansı

14.canlı varlıq Kuanşi im pular adını hər zaman

15.çağırarsa, geçəli-gündüzlü durmadan çağırıb tutsa, belə

16.(təsadüfən bunlar) böyük bir oda girsə (alovu bunları, bu bodisatvın qüdrət və ilahiliyi sahəsində yandıra bilməz)

17.böyük suya girsə və (Kuanşi im pular adını çağırırsalar), ölməz, islanmaz və dayaz bir yerə yetişib çıxar. Daha yenə min,

18.on min canlı varlıqlar qızıl, gümüş, cavahir, muncuq

19.satılma qiyməti olmayan cavahir (mirvari) diləyərək... çayına girsələr,

20.dəniz içindəki qara yel gəlib gəmilərini parçalayıb onları şeytanların

21.oturduqları ölüm yerinə çatdırsa və onların

22.arasında bir müdrək adam Kuanşi im pular adını çağırarsa,

23.bütün o canlı varlıqlar, dənizdəki insan yeyən dişi şeytanlardan xilas olar, qurtular, sağ

24.salamat öz yerlərinə gədərlər, onun üçün bu bodisavt

25.Kuanşi im pular deyib adlandırılır. Daha yenə də

26.hər hansı bir canlı varlıq bəylərə qarşı ağır günah işlətsə, onu tutub

27.öldürməyi və ya ona işkəncə verməyi düşünsələr, qılınc, bıçaq və qamçıları

28.parça-parça olar, ovulub tökülər, heç bir yaramaz hərəkət edə bilməz,

29.qurtulur. Daha yenə əgər bu üç min, çoxlu (böyük) min

30.ölkələrdə çoxlu pis adam yeyən şeytanlar, iblislər olsa, gəlib

31.o kimsəni öldürmək, əziyyət vermək haqqında düşünsələr, o kimsə onlara

32.qarşı Kuanşi im pular adını tutsa, bütün o şeytanlar

33.o adama qarşı qızgın və əyri baxışlarla baxa bilməzlər,

34.hələ daha demirəm ki, o adamı öldürməyi

35.bacarmazlar, yaxud başqa pis, bəd əməli bacarmazlar

36.Daha yenə hər hansı bir canlı varlıq bəylərə qarşı ağır günah iş körsün və ya

37.görməsin, yenə də müttəhim olaraq tutulub həbsə salınsa,

38.bağ və qandalda yatıb, iztirab çəksə, bu

39.əzabı çəkərkən Kuanşi im pular adını çağırarsa, mərhəmət diləyib

40.yalvarağ, xahiş etsə bağdan, qandalda yenə o canlı varlıq azad olur,

41.qurtulur. Daha yenə bu üç min, çoxlu (böyük) min

42.ölkələrdə saysız on min yağlı və pis adamlar toplanıb

43.bu çoxlu yağlı və pis adamlar arasından bir çox tacir yola çıxıb keçməyi düşünsələr, qorxub

44.kədərli olsalar, yenə bu beş yüz tacirdən bir

45.bilikli adam, bir karvanbaşı, tacirlərin böyüyü, bu bir çox tacirin

46.başlarında bələdçi, yol göstərəni olaraq bir çox mal-mülk,

47.ağır yüklər ilə bu yağılar arasında keçirib aparmağı

48.düşünsə, bu çox çətin olar. Ancaq bu karvanbaşı,

49.tacirlərin böyüyü o çoxlu tacirlərə 50.belə deyib desə: “Siz heç biriniz qorxmayın!

51. Təmiz, duru imanlı könül ilə Kuanşi im pusar
 52. adını çağırın. Bu bodisvt sizə qorxusuz
 53. qurtuluş verəcəkdir. Siz hamınız onun adını çağırduğunuz üçün
 bu çoxlu
 54. yağı və pis adamlardan xilas olarsınız” deyib söyləsə, o bütün
 55. tacirlər (bu sözləri) eşidib hamısı bir səsle “Kuanşi
 56. im pusara ehtiram” deyib çağıranda bu bütün tacirlər
 57. o çoxlu yağı və pis adamlardan xilas olar, qurtularlar.
 58. Onun üçün (bu bodisvt) Kuanşi im pusar deyib adlandırılır.
 Onun üçün
 59. siz tükənməz könüllü bodisvt, bunu belə bilin, anlayın
 60. Kuanşi im pusarın xilas etmə qüdrəti belə həddindən çox
 böyükdür.
 61. Daha yenə hər hansı bir canlı varlığın ehtiras,
 62. hissi güclüdürsə, Kuanşi im pusar adını
 63. çağırırsa, o ehtiras hissi gedər, sakitləşər. Hər hansı bir
 64. canlı varlığın qəzəbi coşsa, kuanşi im pusar adını çağırırsa,
 65. qəzəbi soyuyur, nəşəli könüllü olur.
 66. Əgər bir canlı varlıq bədəməlli, qaralmış və nadan könüllü
 67. isə uzun müddət Kuanşi im pusar adını
 68. çağıraraq, ona tapınaraq, hörmət edərək təzim etsə, bütün
 qaranlıq, nadan
 69. fikri gedər, qəlbi parlaq, müdrik olar. Tükənməz
 70. könüllü bodisvt. Kuanşi im pusarın
 71. xilas etmək gücü, qüdrəti bu qədər böyükdür. Onun üçün
 72. bütün insanların ona hörmət edərək, ehtiram göstərmək
 hörmətini tutmaq gərəkdir. Kim
 73. gecə-gündüz unutmasa, daha yenə hansı dişi
 74. canlı bir oğlan övladı diləsə, Kuanşi im pusara tapınaraq.
 75. hörmət edərək təzib edib adını durmadan çağırırsa, sonunda
 76. könültəki tək gözəl, xoşbəxt taleli bir oğlan övladı (dünyaya)
 gətirər.
 77. Əgər qız övladı diləsə, yenə gözəl qız (övladı dünyaya)
 gətirər... son dərəcə çoxlu yaxşı əməl qazanc.
 78. qazanır, bütün adamlar tərəfindən sevilir. Hər hansı adam

79. Kuanşi im pusara hörmət və ehtiram göstərmək, hörmət
 etmək, onu çağırmaq
 80. ona etimad göstərməklə, başqa xidmət əzabı çəksə, o əzabı
 heç
 81. boşa getməz. Onun üçün bütün insanların hamısının
 82. Kuanşi im pusar adını çağırmaları gərəkdir. Daha yenə
 83. tükənməz könüllü bodisvt, belə bilin, hər hansı bir canlı varlıq
 84. altmış iki koltu qədər, Qanq çayı içindəki qumların sayı qədər
 bodisvtlər adını
 85. çağıraraq, tapınaraq, ehtiram edərək möhkəmlənsə, ölüm
 gününə qədər adını çağırıb
 86. ehtiram və hörmətini əksiltməsə, yeməyini, içməyini,
 geyimini, keçimini
 87. yastığını, döşəyini, dava-dərmanına qədər hər şeyini tamamilə
 yetirsə,
 88. bu yaxşı əməl çoxdurmu”? Tükənməz könüllü bodisvt
 89. ”Bu yaxşı əməl lap çoxdur, tanrım!” – deyib peşman oldu.
 Tanrı
 90. burhan yünə belə deyib buyurdu: Əgər daha bir adam bir də
 Kuanşi
 91. in pusar adını çağıraraq yalnız bir dəfə tapınaraq, ehtiram
 göstərərək adını çağıraraq təzim etsə,
 92. o adam... yaxşı əməli əvvəlki adamın yaxşı əməli ilə eynidir.
 93. Bu iki adamın yaxşı əməli bir-birinə tən, bərabərdir. 94. Min
 on min dövrlər boyunca dini öyrətsə, yenə də azalmaz. Kuanşi
 95. im pusar adını çağırdığı vaxtdakı əməlin faydası 96. belədir.
 Daha yenə tükənməz könüllü
 97. bodisvt tanrı burhana belə deyib sualla müraciət etdi: Tanrım,
 98. bu Kuanşi im pusar necə və nə kimi üsul və yollarla bu
 Çambudvipa deyilən dünyada
 99. yürüyən canlı varlıqlara fayda verər, onlara dini öyrədən,
 100. əl atdığı yol üsullar neçədir? Tanrı burhan belə deyib buyurdu:
 Tükənməz
 101. könüllü bodisvt, siz belə bilin! Bu dünyada aləmdəki,
 102. canlı varlıqlar..... əgər burhanların üzünü görərək qurtula
 biləcək

103.canlı varlıq isələr, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara... burhanlar

104.görkəmi ilə görünər, din vəz edər, qurtarar... əgər Pratikabutların

105.üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıqlardır, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara

106.pratikabutlar görkəmini göstərərək din vəz edir, qurtarar. Əgər Şravakların

107.üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıqlardır, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara

108.şravaklar görkəmini göstərərək, din vəz edər, qurtarar. Əgər Indra tanrı üzünü

109.görərək qurtula biləcək varlıqlardır, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara, Indra tanrı görkəmi

110.göstərərək dn vəz edər, qurtarar. Əgər Hürmüz tanrı üzünü

111.görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara, Hürmüz

112.tanrı görkəmi göstərir, din vəz edər, qurtarar. Əgər ulu

113.qüdrətli tanrı üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıqlar isə, Kuanşi im pular o

114.canlı varlıqlara, ulu qüdrətli tanrı görkəmi göstərərək, din vəz edər,

115.qurtarar. Əgər Mxişvar, ulu tanrının üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq

116.isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara Mxişvar tanrı görkəmi göstərir,

117.din vəz edər, qurtarar. Bu tanrılar yerindəki ordu komandanı Tay sanun

118.üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, o canlı varlıqlara,

119.Tay sanun görkəmi göstərərək din vəz edər, qurtarar. Əgər

120.Bişamn tanrı üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o

121.canlı varlıqlara Bişamn tanrı görkəmi göstərərək, din vəz edər, qurtarar.

122.Əgər kiçik-kiçik hökmdarların üzünü görərək qurtula biləcək

123.canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara, kiçik-kiçik hökmdarlar

124.görkəmli göstərərək, din öyrədən, qurtarar. Əgər ulu əmrənlər,

125.şöhrətlilər üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara,

126.uldu əmrənlər görkəmini göstərərək, dini öyrədən, qurtarar. Əgər igid

127.din xadimi, qanunçu üzünü görərək qurtula biləcək varlıq isə,

128.Kuanşi im pular o canlı varlıqlara igid din xadimi, qanunçu görkəmi göstərərək dini öyrədən,

129.qurtarar. Əgər Elçi müdriklər üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq

130.isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara, elçi müdriklər görkəmli göstərir.

131.din vəz edər, qurtarar. Əgər Brahmanların üzünü görərək qurtula biləcək.

132.canlı varlıqlar isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara, brahmanlar görkəmini,

133.göstərərək, din vəz edər, qurtarar. Əgər rahib, rahibə, upasi,

134.upasançların üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara,

135.rahib, rahibə, upasi, upasançlar görkəmi göstərərək, 136.din vəz edər, qurtarar. Əgər Cürbəcür bilici, müdrik, məşhur, hörmətli

137.kişi və qadınların üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o

138.canlı varlıqlara cürbəcür, bilici, müdrik, məşhur, hörmətli kişi və qadınlar

139.görkəmi göstərərək, din vəz edər, qurtarar. Əgər gənc oğlan, gənc

140.qızların üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pular o canlı varlıqlara

141.gənc oğlan, gənc qızlar görkəmi göstərərək, din vəz edər, qurtarar.

142. Əgər tanrıların, şeytanların əjdahaların, cinlərin, ilan hökmdarlarının, göydəki musiqiçilərin, qüdrətli divlərin, qızıl qanadlı afsanəvi quşların,

143. böyük ilanların, insan olan və olmayanların üzünü görərək qurtula biləcək canlı varlıq

144. isə, Kuanşi im pusar o canlı varlıqlara, hamıya bənzər vücut görkəmi

145. göstərərək, din vəz edər, qurtarar. Əgər vçirpanlar üzünü

146. görərək qurtula biləcək canlı varlıq isə, Kuanşi im pusar o canlı varlıqlara,

147. vçirpanlar görkəmi göstərərək din vəz edər, qurtarar.

148. Tükənməz könüllü bodisvt, siz belə bilin. anlayın! Bu Kuanşi im

149. pusar. beləcə heyrətamiz üstün dərəcədə alp igidliyi ilə bütün canlı varlıqlara

150. fayda verərək, onları qurtarar. Cürbəcür görkəm göstərüb
151. bu söz adlı yer üzündə yürüyən canlı varlıqlararı qurtarar, onlara fayda

152. verər. Ona görə bütün canlı varlıqlar hörmət edərək, ehtiram göstərərək, tapınaraq, durmadan ona ehtiram göstərmələri, tapınmaları,

153. arıdıncə gedərək onu çağırmaları gərək. Hamısı qorxusuz azadlıq verəsi

154. olduğu üçün adını anmaları gərəkdir. O zaman tükənməz könüllü bodisvt belə

155. deyib rica etdi: Ey tanrım, biz indi Kuanşi im pusara

156. sitayiş, hörmət edək. Bundan sonra özünün mükəmməl. cürbəcür qiymətli

157. cavahirli böyük bacısını götürüb Kuanşi im pusara

158. təqdim etdi, belə deyib dedi: Ey nəcibim, alın, bu din üçün verilən nəzirdir.

159. Kuanşi im pusar almağa razı olmadı. Tükənməz könüllü

160. bodisvt yenə ikinci dəfə yalvardı: ey nəcibim, bizə mərhəmətli
161. könül bəsləyin. Bu nəzirimizi alın, fayda verin

162. deyib yalvardı. O zaman tanrı burhan Kuanşi im 163. pusara belə deyib buyurdu: ey nəcibim, bu tükənməz 164. könüllü bodisvt

ilə digər tanrı və insanların sıx kütləsinə 165. məhəmətli könül göstərin, bu nəzirlerini alın, onlara fayda

166. verin. Belə dedikdə Kuanşi im pusar bu nəzir olaraq

167. verilmiş olan cavahirlə bəzənmiş boyunbağını alıb ikiye boldü. Bir payını

168. hər şeydən qiymətli burhana verdi, bir payını tanrı Şakimun

169. burhana verdi. Kuanşi im pusar belə qüdrətli üsullara, yollara əl atır,

170. bu dünyada asanca fayda verərək yürüyür. O zaman

171. tükənməz könüllü bodisvt şeir beytləri ilə tanrı burhana

172. belə deyib soruşaraq təzim etdi: Ey mübarək üzünə heyran olduğum

173. tanrım, baş əyərək soruşaraq təzim edirəm. Bu bodisvt nə

174. üçün, nə səbəbdən Kuanşi im pusar deyə adlandırıldı? Tanrı

175. burhan yenə şeir beytləri ilə belə deyib cavabını buyurdu

176. Siz yaxşıca dinləyin! Bu Kuanşi im pusar bodisvtın gəzib-dolanmasını

177. vəz edim Canlı varlıqlara səadət diləməsi, (onları qurtaracağına) and içməsi, dənizlər, çaylardan

178. daha dərinidir. Hürdudsüz zaman diləmələr, bitib-tükənməz. Milyon

179. sayınca burhanlara tapınıb... indiyə səadət diləmiş

180. olur. Mən indi sizə azacıq vəz edim. Adını eşitsə,

181. vücudunu görsə, ağılına gətirdiyi, ehtiramla dilədiyi şey boşə çıxmaz. Çox dürlü

182. İztirablardan qurtarır. Bu dünyadakı bütün insanlar

183. ayrı-ayrı dərdlərindən, bütün cürbəcür əzablardan xilas olur.

184. (Bir şəxs canlı varlıqlara) cadu edib, zəhərləyib onları öldürməyi düşünsə, yenə o şəxsə hücum

185. edir. Səfil, acınacaqlı halda olan ümitsiz, inamsız iztirab çəkən

186. canlı varlıqların, anasından, atasından daha yaxşı təhlükəsində,

187. fəlakətində araya girər, xilas edər. (Canlı varlıqları qurtarmaq üçün) üsulları, çarələri, müdrik biliyi

188. qazancı fəvqəladə dərəcədə çox qazandığı üçün hikmətinin

189. qüdrəti hüdudsuzdur. Dünyanın hər yerində vücut göstərir.
190. Ölkə yoxdur ki, onu özünə qatmasın. Onu çağırın
191. səsi dərhal eşidir. Cəhənlilər, ac ruhlar və heyvanlar dünyasına özü
192. girib, əzablarından xilas edir. Kuanşi im puların canlı varlıqları
193. (qurtarmağı) arzulaması gerçək arzudur, təmiz, duru arzudur,
194. geniş müdrik biliklə arzulamaqdır, ulu mərhəmətlə
195. arzulamaqdır, ulu, yaxşı oğul arzulamaqdır. Mən
196. səadət diləyirəm. Qula böyük mərhəmət arzulamaq hissi ilə
197. mənə diləyərək yaxşılıq etmək buyursun. Təmiz, duru mərhəmətli
198. işığınız gün tanrısı kimidir. Müdrik bilikli işığınız ilə bütün hamı
199. insanların qəlbini işıqlandırırınsınız. Mənim də nadanlığımı
200. işıqlandırın, xəstələrimdən, günahlarımdan azad etsin. Bütün
201. dünya ölkələrində çox bərəkətli buludlar yaradarsınız, tanrım,
202. siz noş kimi dadlı yağış suyunu yağdırıb insanların
203. ehtiras odunu söndürürsünüz. Bu bodisvt şirin səslidir,
204. Ezrua səslidir, dəniz səslidir, dünyada
205. ən uca səslidir. Buna görə durmadan adının çağırması
206. gərəkdir. Çağırma zamanı təmiz olmayanlar..... iztirablarımız arasına
207. girməyəcək deyib (şübhə etməyin). Kuanşi im pular hikmət biliyi ilə hər şeyi görür,
208. hikmətlənir. Mərhəmətli gözü ilə onları görüb ümidləri. inamları olur.
209. çox dürlü-dürlü yaxşı əməlləri qazanan dənizlərdən, çaylardan
210. daha dərinidir. Zərif, təmənnasız igid olur. Harada
211. çağırırsalar, elə orada eşidir, çəkilməz dərdləri, iztirabları arasına
212. girir, xilas edir. Bu üzdən canlı varlıqların onu çağırmaları, ona tapınmaları gərəkdir.

213. O zaman dünyanı tutan bodisvt məkanından qalxdı, tanrı burhana
214. belə deyib xahiş etdi: hər hansı bir canlı varlıq bu Kuanşi
215. im puların qabiliyyətini, sehr gücünü, xoşbəxt etməsini eşitsə, adını
216. durmadan çağırırsa, mən and içirəm: o canlı varlığın
217. yaxşı əməllərinin mükafatı daha çoxdur. Tanrılar tanrısı
218. burhanın Kuanşi im puların hamıya xoşbəxtlik vermək
219. qabiliyyətini anlatdığını, sehr gücü açıqladığını eşidən icmadakı səksən
220. dörd min canlı varlığın hamısı təmənnasız
221. burhan səadətində könül verdilər.
222. Burhana təzim! Dinə təzim! Xalqa təzim!
223. Mən Drmuruç Selinin upası Kulkıya diləyinə yazdım. Əksik...
224. Çatışmazlıqları bağışlasın.

SƏKKİZ YÜKMƏK

Bu abidədə burhan (buddizm) dini qayda-qanunlarından bəhs edilir. Abidənin yazıldığı tarix məlum deyildir. Abidəni V. Banq, A. fon Qaben, R. Rəhməti Afət tədqiq və nəşr etmişlər.

Transkripsiya

- namo but, namo dram, namo saq
- teqri teqrisi burkan yarlıkamış teqrili yirliyə
- səkiz yükmək yarumış, yaltrımış, iduk darnı təg Vip
- athğ sudur, nom bitig, bir təgzinç.
- ançulayu erur məniq eşitmişim: yimə bir ödün uluğı
- tükəl bilgə biliglig teqri teqrisi burkan Vayşali atlığ
- nomluğ, törülüg balıqta, kiq, alkığ orduda, ontın
- siqarkı burkanlar uluşıntın gəlmiş erüş üküş bodistvlar
- bu yirtəki tört türlük tirin kuvraqı birlə yarlıkayur.
- Ol ödün tıdğısız bodistv ol kuvraqı arasında erür erti.

- ☑ Ötrü olurmış orunıntın örü turup,
- ☑ 11a. Oñ egnin tonın birtin açınıp
- ☑ 11b. Tizin çöküdip.
- ☑ ilikin kavşurup teñri teñrиси burkanka inçə tip ötüğ
- ☑ ötünti: teñrim, bu çambudvip atlığ yirtinçütəki tınlıqlar
- ☑ bir ikintikə turkaru, əñ ilki sansız tümən açunta bəri
- ☑ ötkürü bükünki künkə təgi, toğa ölü ulağ sapığ üzülməz.
- ☑ Teñrim, inçip bu kamığ tınlıqlarda bilgə az, biligsizlər
- ☑ üküş. Tenrim, üç erdinikə tapığçı tınlıqlar az, yekke,
- ☑ içkəkkə, kamka tapığçı tınlıqlar öküş, teñrim, yimə
- ☑ arığ çakşapıtılığ tınlıqlar az, çakşapıtı sıyuk tınlıqlar
- ☑ üküş. Teñrim, edgükə katıqlanur tınlıqlar az, ayıgka tavratur
- ☑ erməgü tınlıqlar üküş. Teñrim, uzun yaşayur tınlıqlar az,
- ☑ ödsüz ölü tınlıqlar üküş. Tenrim, dyan sakınçılığ, kiñ kögüzlüg
- ☑ tınlıqlar az, saçuk köñüllüg yañluk sakınçılığ tınlıqlar
- ☑ üküş. Teñrim, bay barımlığ tınlıqlar az, yok
- ☑ çığay tınlıqlar üküş. Teñrim, tüzün
- ☑ yumşak yavaş tınlıqlar az, kadir
- ☑ katğı tosun tınlıqlar üküş. Teñrim, köni
- ☑ tınlıqlar az, teñrim, tevlig kürlüg tınlıqlar üküş. Teñrim,
- ☑ tükəl bilir, tavar tiləməz tınlıqlar az, üküş tiləyir, tükəl
- ☑ bilməz tınlıqlar üküş. Teñrim, buşı birgəli akı tınlıqlar az,
- ☑ kızgak, buşı birməz tınlıqlar üküş. Teñrim, kirtü tınlıqlar az,
- ☑ özü, yalğan tınlıqlar üküş. Teñrim, anı üçün bu yirtinçütəki
- ☑ tınlıqlar kutsuz, ülügsüz erür. Teñrim, kəntülərinin kutsuzın
- ☑ ülügsüzün üçün közünür açunta etüzləri...
- ☑ uzun turkaru əmgək əmgənür, uluş sayu, balık sayu kim bəgləri,
- ☑ azu karı başları ersər, iyinür basınır, yinik yazukka ertinü
- ☑ ağır kımka təgürür, ertinü əmgək əmgənür, irti birti ağır
- ☑ bolur. Kara bodun kəntünün kutuzı, ülügsüzi üçün yok
- ☑ çığay bolur. Ertinü alp əmgəkin kazganç tiləyür. Yana korka
- ☑ tüşər, nəğ bulmaz. Yaş turkaru əkini bütmez, yalın boğazı todmaz,
- ☑ aç yorıyur. Ertinü əmgək əmgənür. Öz biligsiz tərs kılınçın

- ☑ bilməz, ykmaz, kim, məniñ açunta kılınmış öz kılınçım
- ☑ məni inçə əmgətür, tip inçip yana yirkə, teñrikə, burkanka,
- ☑ ilkə, kanka, bəggə, işikə yirinür, övkiləyür, kut birməz, igidməz
- ☑ tip, emti, teñrim, bu kutsuz kovı tınlıqlar üçün tərs biligin,
- ☑ ayığ kılınçın kitərmək alın, çevişin yarlıkazun, teñrim, kim
- ☑ ukzun, bilzünlər. Bu munça türlüğ ağır əmgəktə kurtulzunlar.
- ☑ Teñrim, ol ödün teñri burkan tıdıgsız bodisvtüğ ögdı, alkadı.
- ☑ Sadu, sadu, tıdıgsız bodisvt, siz uluğ yarlıkənçüci köñülün
- ☑ kamığ kutsuz, kovı, tərs biliglig tınlıqlar üçün köni yol
- ☑ soğançığ nom ötünür siz. Sizlər, kamığ tüzünlər, koduru tıñlanlar.
- ☑ sizləni üçün utğurak nomlayu birəyin: ol kim ertmiş
- ☑ burkanlar nomladı, teñrili yirli səkiz yükmək arvış nom bitig
- ☑ emti mən yimə nomlayur mən. Kin kəltəçi burkanlar yimə nomlağay.
- ☑ Inçip yirtə, teñridə anı ağırı ögütmiş kişi titir....
- ☑ Kişi yalañukta ağırı yok, ol kim kişi titir, yörügi çın,
- ☑ kirtü köñüllüg titir. Köni kirtü erip, köñül kılınçı əgri
- ☑ erməsər, etüz kılınçı köni kirtü ersər, soltun kılınçı köni
- ☑ titir, oñtun kılınçı yimə kirtü titir. Turkaru köni kirtü
- ☑ yonıñ yorisar, ol timin kişigə sanur, anı üçün inçə
- ☑ bilmiş kərgək. Nomuğ, törük kişi itər, kişi ağırılayur, kişig
- ☑ igidir. Nom oğrınta kötrülür, ağırılığ bolur. Yana oluk
- ☑ nom, törü yana kişig itər, kim kayu tınlığ bu nomuğ umuğ,
- ☑ mağ tutsar, ol tınlığ yimə kut bulmuşlarka sanur.
- ☑ Takı yimə, tıdıgsız bodisvt, inçə bilin: kamığ tınlıqlar üküş
- ☑ əmgənip, edgü kılınç kılıp timin etüzün bulurlar. Inçip
- ☑ kişi etüzün bulup, yana edgü kılınç kılmazlar, kirtü nomuğ
- ☑ kaymadın tərs, tətrü, yañluk törüg tutarlar. Tükəl türlüğ
- ☑ ayığ kılınç kılır, kaltı etüz kodsar, üç yavlak yolka
- ☑ tüşərlər. Ertinü ağır əmgəkkə kirürlər. Ol antağ yazukluğ
- ☑ ayığ kılınçılığ tınlıqlar bu nomuğ eşitip siziksiz köñülün

- ☑ kirtgünüp aşığlamasar, ol antağ suyda, yazukta ağır əmgəktə
- ☑ kurtulur, əmgəklilik taluy üküzdən önər, mənjülük mənjigə
- ☑ təgir. Kamıq kutlar, vaqşiklər turkaru iyə basa küyü küzətü
- ☑ tutarlar. Etüzi adasız bolur, özi yaşı uzun bolur. Ödsüz,
- ☑ kolusuz ölməz. Tək kirtgünç köñül üçün ança atlısı
- ☑ bolur. Amı üçün takı nə kərgək? Kim kayu tınlıq bu nom
- ☑ bitigig bitisər, bititsər, okısar, okıtsar, azu nomsalar,
- ☑ nomlatsar, tükəti törüsünçə ayayu ağırlayu, tapınu, udunu
- ☑ tutsar, ol edgü kılınç samı sakışı yok. Tərk ödün ol
- ☑ tınlıq burkan kutın bulır. Takı yimə tıdıqsız bodisvt
- ☑ inçə ukuq: kayu tınlıq biligsiz, aşığ kılınçlıq erip, tərs
- ☑ tetrü törügə kirtgünç kirtgünsər, tükəl törüsüz
- ☑ aşığ kılınçlıq iş işləsər, ötrü kamıq aşığ kılınçlıq şimnu, tərs
- ☑ tetrü nomluq tirtilər, oñçın, yiplig, yeklər, kuzğun, koburğa
- ☑ ulatı yavlak belgünlük korkınç ünlük kuşlar tükəl türlüq
- ☑ yavlak, irü belgünlük alku evdə, barkta közünür, kəlip örtlätir.
- ☑ Teñ teñ ig, ağırlıq, ada, tuda kəltürür, yilin ayın turkaru
- ☑ ev, bark içintə ada, tuda, kor, yas əgsüməz. Ög, kañ, ka,
- ☑ kadaş, küñ, kul bir ikintigə karışur. Oltı, suvlı təg
- ☑ tütüslük bolurlar. Ev iyəsi turkaru bulğanyuk köñüllük,
- ☑ kadir sarsıq övkəlik bolur. İnçə bilmiş kərgək. Ol barça
- ☑ yeklərinə kılınçı ol. Birük antağ edgü öglisi bar erip,
- ☑ bu nom bitigig evintə okıtsar, ulatı üç kata okımıştə bu
- ☑ munça türlüq ada, tuda alku yokadur, etüzləri igsiz, toğasız,
- ☑ adasız bolur. Birük bitig okımıştə edgü kılınç ədrəmi bu: kanyu tınlıq
- ☑ uvutsuz biligi ertinü küçlüq erip, övkə, az almır kılınçı
- ☑ artuk küçlüq erip, ertinü ağır əmgənsər, biligsiz, kövənçəñ
- ☑ kılınçı artuk küçlüq erip, bu muntağ nızvanlar turkaru amru
- ☑ örlətsər, yimə bu nom bitigig okıtsar, ayayu, ağırlayu, tapınu,
- ☑ udunu tutsar, tək üç kata okısar, bu munça türlüq
- ☑ yavlak bilig alku alkınur, sönər, amrılır. Edgü ögli
- ☑ yarlıkançuçı köñül, ögrünçü köñül, tuz köñül alku burkanlar
- ☑ biligigə təgir, nom ülüşin bulır. Takı yimə tıdıqsız bodisvt

- ☑ kanyu tınlıq itiglig, yaratıqlıq iş ködüq kənt, uluş, ev, bark
- ☑ itgəli, yaratqalı sakınç sakınsar, aq aşnu bu nom bitigig
- ☑ üç kata ol yirtə okımıştə kərgək. Anta kin toprak
- ☑ kaza tam tokıyu, titik yoğuru iş ködüq timin başlamış
- ☑ kərgək. Ötrü siziksizin ev, bark turğurmış kərgək. Küntin
- ☑ sınar, tağtın yınak igidin teñ yaylıq, itgünlük öntün
- ☑ yınak, kidin yınak, ikidin sınar bulañ anta ulatı aşlıq,
- ☑ kütənlilik, uluq kiçik kapiq, kuduq, oçuk taş, sokğu təgirmən,
- ☑ ağıllıq, komsoluk, ulatı yıldıqqa atlıq, kişigə batıqlıqqa təgi
- ☑ tözü tükəti itmiş kərgək. Ötrü ol ödün yir altınkılar
- ☑ kıyınçılar, ölütpilər alku kitgəy. Başı kün erkligin yoriqlı,
- ☑ ay erkligin yoriqlı, yıl erkligin yoriqlı, üzüt erkligin
- ☑ yoriqlı, Erklig kan susin başlaquçı kasınçlıq, korkınçlıq
- ☑ erkliglərinə atları bu. Kün yoriqlı, ay ölütpi, Erklig, Taysuy
- ☑ sarıq urunğuluq, irpiz kudrukı, yumuzuqluq biş türlüq
- ☑ toprak erkligi, yir teñri kanı, soltun kök luu, oñdn ak
- ☑ bars, küntün kızıl sağızğan, kidin kara yılan, altı kap yaraşmazı,
- ☑ iki yigirmi erkligi, topraktakı karı başları, atlıq yüzlüq, batıqdakı
- ☑ ağıluq luular, kamıq yeklər, yilpiqlər, adırtaçı erkliglər alku yaşarlar
- ☑ yokadurlar, yirik, toprakıq iş işləyürlər, orunuq boş
- ☑ kodup irak təzərlər, bodsuz, kəligəsiz barırlar, ada, tuda kılı
- ☑ umuzlar. Itmiş, yaratmış yanı ev, bark iyəsingə kutadur. Kutluğun
- ☑ kıvlıqlın ornanur, turkaru ögrünçin mənjin erməki bolur.
- ☑ barımı artuk kazğanmadın, əmgənmədin ügün kirür, azu irak
- ☑ barqalı sakınç sakınar, azu sü süləsər, azu at yol tiləsər,
- ☑ azu satıqka. yuluqka barsar, kazğançı ökliyür, aşılır,
- ☑ oğulu, kızı, uruqı, tarıqı, bağı, bösüki üküş bolur. Ögi,
- ☑ kañı ol oğul, kızka yarlıkançuçı köñüllük bolur. Ögi
- ☑ kız yimə öginə, kañına tapıqsak bolur. Ka kadaş, bəg,
- ☑ yütüz yimə bir ikintigə ertinü amrak bolur. Nə köñülintə
- ☑ sakınmışı alku köñülinçə bolur. Birük kınlıqqa kirsər, azu
- ☑ oğrı oğurlasər, tutsuksar, baqta, bokağuda kirip, bərkə
- ☑ kağıl ulatı kısıq kavriq əmgəki kəlsər, yimə bu bitigig üç
- ☑ kata okısar, alku boş bolur. Takı yimə kim kayu tınlıq siziksiz

- ☑ kirtgünç köñülün bu bitigig bititsər, azu adınağuşa
- ☑ okıtsar, azu nomlatsar, ayayu ağırlayu tutsar, antağ bar kim
- ☑ ol tınlıq örtkə örtənməz, suvda ölməz, tağda öñ yirtə,
- ☑ kanta yorisar, bars, irpiz, böri ulatı yavlak tınlıqlar alku
- ☑ təzərlər. Kamıq kutlar, vaxşiklar küyü küzətü tutarlar. Añ
- ☑ kinintə tuz kərinçsiz burkan yolınğa kirgəylər. Takı yimə
- ☑ kanyu kişi artuk yalğan igid savlıq, çası savlıq, ootun savlıq,
- ☑ sarsıq savlıq ersər, yimə bu bitigig tutsar, okıtsar, sözləsər,
- ☑ tilintəki bu tört türlüq mününtə kadağinta kitər. Tört
- ☑ türlüq tıdışsız, kadağsız anğ til bulur. Takı yimə kanyu tınlıq
- ☑ artuk ağıq kılınçlıq erip, etiz kodsar, üzütü tamuşa barmış kərgək
- ☑ İnçip oğulu, kızı, bağı, böşüki, kaşı kadaşı, ölmüş ögi, kaşı
- ☑ üçün bu bitigig yiti kata okıtsar, üzütü antak kurtulur.
- ☑ Teñri yirintə barır, azu burkanlar yirintə toğar, burkanlarıq
- ☑ körür, burkan nomın eşitür, nom közü yarıyur, toğmaz, batmaz.
- ☑ biligkə təgir. Burkan yolına kirür.

Tərcümə

1. Burhana təzim, dinə təzim, xalqa təzim!
2. tanrılar tanrısı burhanın fərman verdiyi göydə və yerdə
3. səkkiz yükmək parlayan, işıq saçan müqəddəs din tək Vip
4. adlı sutra, qanun kitabı, bir hissə.
5. Belədir mənim eşitdiklərim: Yenə bir vaxt ulular ulusu
6. kamil, müdrük bilikli tanrılar tanrısı burhan Vayşalı adlı
7. din, qanun şəhərində, geniş, uzaq qərargahda, irəli
8. tərəfdəki burhanlar ulusundan gəlmiş çoxlu bodisvtlər
9. bu yerdəki dörd növ uca icma ilə birlikdə buyururlar:
10. o vaxt qadir bodisvt o icma arasında olurdu.
11. Sonra oturduğu məkanından ayağa durub
- 11a.əyninin donunu sağ çiyinə atıb
- 11b.diz çökərək
12. əllərini qovuşdurub tanrılar tanrısı burhana belə deyib
13. yalvardı: Tanrım, cambudivip adlı aləmdəki canlı varlıqlar

14. bir-birinə dayanaraq ən əvvəlki saysız-hesabsız on minlərlə dünyalardan bəri
15. ötüb keçərək bugünkü günədək doğaraq-ölərək zəncir üzülməz.
16. Tanrım, beləcə bu bütün canlı varlıqlarda bilici az, biliksiz
17. çoxdur. Tanrım, üç cavahirə tapınan canlı varlıqlar az, şeytana,
18. iblisə, şamana tapınan canlı varlıqlar çoxdur, tanrım, yenə
19. təmiz vəsiyyətə, təmiz etiqad göstərən canlılar az, etiqadı zəif canlı varlıqlar
20. çoxdur. Tanrım, yaxşılıqda özünü sınayan canlı varlıqlar az, yamanlığa can atan
21. canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, uzun yaşayan canlı varlıqlar az,
22. vaxtsiz ölən canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, mütəfəkkür fikirli, gen köküslü
23. canlı varlıqlar az, açıq-saçıq qəbli, yanlış düşüncəli canlı varlıqlar
24. çoxdur. Tanrım, varlı, dövlətli canlı varlıqlar az, yoxsul
25. kasıb canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, xeyirxah,
26. yumşaq, şəfqətli canlı varlıqlar az, çox qəddar,
1. azgın özbaşına canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, həqiqi
2. canlı varlıqlar az, ey tanrım, fırlıdaqçı, hiyləgər canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım,
3. kamil bilici, mal-dövlət diləməyən canlı varlıqlar az, çox diləyən, kamil
4. nadan canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, səxavətli, əliaçıq canlı varlıqlar az,
5. xəsis ehsan verməyən canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım, doğruçu canlı varlıqlar az,
6. bayağı, yalançı canlı varlıqlar çoxdur. Tanrım onun üçün bu yer üzündəki
7. canlı varlıqlar bəxtsiz, talesiz olurlar. Tanrım, öz bədbəxtlikləri,
8. talesizlikləri üçün görünən dünyadan vücudları. . .
9. uzun müddət əzab çəkir, hər diyarda, hər şəhərdə bəyləri
10. yaxud ağsaqqalları (qocabaşları) varsa, orada onlar camaatı təqib edir, sıxışdırır, çox kiçik qəbahətə görə çox
11. ağır cəzaya məruz qoyurlar, çox əzab çəkirlər, vergiləri ağır
12. olur. Qara camaat öz bədbəxtliyi, talesizliyi üçün yoxsul,
13. kasıb olur. Çox ağır əzabla qazanc diləyir. Yenə qorxuya

14. düşər heç nə tapmaz. göz yaşından əbədi əkin bitməz, əyni yalının, boğazı (qarnı) doymaz,
15. ac dolanar. Çox əzab çəkər. Öz biliksiz, tərs əməlini
16. bilməz, başa düşməz ki, mənim əvvəlki aləmdə etdiyim əməllər,
17. mənə belə əzab verir deyib belə yenə yerə, tanrıya, burhana
18. elə, xana, bəyə, onun arvadına hirsələnir, qəzəblənir ki, bizi xoşbəxt etmir, yaşayışımızı təmin etmirlər,-
19. deyib indi, tanrım, bu bədbəxt, içiboş canlı varlıqlar üçün qoy tərs bilikdən,
20. bəd əməllərdən uzaqlaşmaq yol və vasitələrini öyrətsinlər tanrım ki,
21. onlar yol və vasitələri dərk etsin, bilsinlər, bu belə cürbəcür ağır əzablardan qurtulsunlar.
22. Tanrım, o vaxt tanrı burhan qüdrətli bodisvtı öydü, alqışladı:
23. Əhsən, əhsən, ey qüdrətli bodisvt, siz ulu mərhəmətli könüllə
24. bütün bədbəxt içiboş tərs bilikli canlılar üçün əsl yol,
25. dəyərli təlim buyurursunuz. Sizlər, ey bütün əsilzadələr, tamam ciddi-cəhdlə dinləyin,
26. Sizlər üçün müfəssəl şəkildə vəz edəcəyəm: o ki keçmiş
27. burhanlar vəz etdi ki, "Göy və yer işlərinin səkkiz toplusu" adlı mağ ovsun və sehrlərinin din kitabı,
28. indi mən yenə din qanunlarının öyrədirəm, sonra gələnlər burhanlar yenə din qanunları öyrədəcəklər.
29. Beləliklə, onlar yerdə və göydə ən tərifli və sayılan adamlardır. . . .
30. insandan təriflisi yoxdur, o ki adam deyirlər, yozumu gerçək,
31. həqiqi, təmiz ürəkli deməkdir. Əsl, doğruçu olub qəlbindəki əməllər əyri
32. olmasa, şəxsi əməli həqiqi doğru olsa, soldan əməli həqiqi
33. olar, onun əməli yenə doğru olar. Həmişə doğru, həqiqi
34. həyat təzi keçirsə, o adam əsl adam sayılır. Onun üçün belə
35. bilmək gerek: dini və qanunları insan yaradır, insan onlara ehtiram göstərir, insan
36. yüksəldir. Din sayəsində o yüksəlir, hörmətli olur. Yenə olan
37. din, qanunlar yenə insanı kamilləşdirər, hansı canlı varlıqlar bu qanunlara ümid,

38. inam bağlasa, o məxluq səadət tapmışlardan sayılar.
39. Daha yenə qüdrətli bodisvt beləcə bilin(dedi): bütün canlılar çox
40. əzab çəkib, yaxşı işlə məşğul olub insan olaraq varlıqlarını taparlar. Beləliklə,
41. insan şəklini alıb, yenə yaxşı hərəkət etməzlər, həqiqi dini
42. qəbul etmədən tərs, əks, yalnız qanunlara iman gətirərlər, tamam müxtəlif
43. pis əməllərlə məşğul olub bütün varlığından əl çəksələr, üç pis yola
44. düşərlər. Çox ağır əzablara düşər olarlar. Bu belə günahkar
45. pis əməlli məxluqlar bu dini eşidib şübhəyə düşməyən könül ilə
46. inanıb pis əməl işləməsələr, elə suçdan, günahlardan, ağır əzablardan
47. qurtularlar, əzablı çay və dənizlərdən çıxarlar, əbədiyyət sevinclərinə
48. çatırlar. Bütün ruhlər, vəksiklər (mifiki varlıqlar) həmişə onların ardınca gəzərək onları güdüb
49. qoruyarlar. Vücutları təhlükəsiz olar, ömürləri isə uzun olar. Vaxtsız-
50. vədəsiz ölməzlər. Həqiqi, doğru imanla dolu könül üçün belə mükafat
51. olar. Ona görə də daha başqa söz demək nə gerek? Hər hansı məxluq bu din
52. kitabını yazsa, yazdırsa, oxusa, oxutdursa yaxud dini öyrənsə,
53. öyrətsə, tükənən qanun qədər ona hörmət bəsləyib sitayiş edərək iman gətirsə, arxasınca
54. getsə, onun yaxşı əməlinin əvəzi olmaz, tez bir zamanda o
55. canlı varlıq burhan səadətini tapır. Daha yenə qüdrətli bodisvt
56. belə düşüncə dedi: hansı canlı varlıq nadan, pis əməlli olub, tərs,
57. əksinə olan qanuna iman gətirsə, kamil dürlü qanunsuz
58. pis əməlli iş işləsə, sonra bütün pis əməlli şeytanlar, tərs
59. əks dinli din müəllimləri, xəstəlik ruhlər, cinlər, şeytanlar, quzğun, bayquş,
60. digər bədbəxtlik nişanəsi olan, qorxunc səslə quşlar kamil dürlü

61. yava, müqavimət göstərən əlamətlər bütün evdə, sarayda gözə görünər, gəlib narahat edər.
62. Hər cür xəstəlik, ağrı, təhlükə, xəta gətirər, illərlə, aylarla, həmişə
63. ev, saray içində təhlükə, xəta, ehtiyac, zərər əksilməz. Ana, ata, dost,
64. qardaş, qul-qaravaşları bir-birinə qarışarlar, odla su kimi
65. tutuşarlar (düşmən olarlar). Ev yiyəsi həmişə həyəcanlı, ürəkli
66. qəddar, kobud və qəzəbli olar. Belə bilmək gərək: bunların hamısı
67. şeytanların əməlidir. Əgər elə yaxşı niyyətli adam olsa,
68. bu kitabı evində oxudursa, daha üç dəfə oxuyanda
69. bu cür müxtəlif təhlükələr, xətalər bütün yox olur. Vücutları ağrısız, sağ-salamat,
70. təhlükəsiz olar. Kitabı oxumağın yaxşı əməlinin əlaməti budur. Hansı canlı varlıqda
71. utanmazlıq hissi çox güclü, şiddətli olub, qəzəb, nifrətli əməli
72. artıq dərəcədə güclənsə, qüvvətlənsə, çox əzab çəksə, nadan, təkəbbürlü
73. ədaləri həddən artıq qüvvətlənsə, bunun kimi ehtiraslar həmişə narahat
74. etsə, yenə bu din kitabını oxutsa, hörmət göstərərək ehtiram bəsləyib, pərəstiş edərək
75. iman gətirsə, ancaq üç dəfə oxusa, bu kimi cürbəcür
76. yava biliklərin hamısı yox olar, sönər, sakitləşər. Yaxşı niyyətli
77. mərhəmətli könül, şəfqətli könül, düz könüllər hamısı burhanların
78. biliyinə yetişər, din payını tapır. Daha yenə qüdrətli bodisvt dedi
79. hansı canlı varlıq lazımı, yaradıcı iş görmək, şəhər, ulus, ev, saray
80. tikmək, yaratmaq haqqında fikirləşirsə, ən əvvəl bu din kitabını
81. üç dəfə o yerdə oxuması gərək. Ondan sonra torpaq
82. qazaraq, divar hörərək, palçıq yoğuraraq iş görməyə dərhal başlamaq
83. gərək. Sonra tərəddüdsüz ev, saray ucaltmaq gərək. Gün

84. tərəfdən (cənubdan), dağ döşündən (şimaldan) yüksəyə bənzər yaylıq, yaşamalı şərq
85. cinahdan, qərb cinahdan hər iki tərəfdən eyvan, ondan başqa, yemək və
86. qonaq otaqları, böyük və kiçik qapılar, quyu, ocaq daşı, su dəyirmanı,
87. ambar, pəyə, tövlə, adamlar üçün ayaqyolu, ya tək
88. hamısını tükənənədək düzəltmək gərək. Sonra o zaman yer altındakılar
89. cəlladlar, qatillər hamısı gedəcək. Başda günəşin qüdrəti ilə yürüşlü,
90. ayın qüdrəti ilə yürüşlü, il qüdrətilə yürüşlü, ruhun qüdrəti ilə
91. yürüşlü Erklig xan qoşununa başçılıq edən dəhşətli qorxunc
92. hökmdarın adları bu günəşin yürüşü, ay məhv edən. Erklig (Yupiter), Taysuy,
93. Sarı urunguluq, bəbir quyruğu (Merkuri planeti), beş cür möhkəm torpaq
94. qüdrəti, yer tanrı xanı, soldan göy əjdaha, öndən ağ
95. bars, cənubdan qırmızı sağsağan, qərbdən qara ilan, altı zirehin yaraşmayanı
96. on iki hakim, torpaqdakı rəis başları, nəcib adamlar, bataqlıqdakı
97. zəhərli əjdahalar, bütün xəstəlik puhları, cinlər ayıran hakimlər, bütün məxluqlar
98. məhv olurlar. Yeri, torpağı iş işləyirlər, meydanı boş
99. qoyub uzağa qaçarlar, vücutsuz, kölgəsiz gedərlər, fəlakət, bədbəxtlik yarada
100. bilməzlər. Tikilmiş, qurulmuş ev, saray sahibinə xoşbəxtlik gətirər. O, xoşbəxtcəsinə,
101. bəxtiyar yaşayar. Əbədi, fərəhli, şad güzəranı olar.
102. Mal-mülkü artıq qazanmadan, əziyyət çəkmədən evinə girər, yaxud
103. uzağa getmək fikrinə düşsə, yaxud qoşunla səfərə çıxsə, yaxud şöhrət, müvəffəqiyyət diləsə,
104. yaxud bazarlığa, alış-verişə getsə, qazancı artar, çoxalar,
105. oğlu-qızı, qohumu-əqrabası, nəslə, qan qohumları artar, anası-

106. atası o oğul-qıza mərhəmətli könüllü olur. Anası
 107. qız da anasına, atasına qulluqçu olur. Qohumlar, bəy,
 108. arvadı da bir-birinə yenə çox mehriban olar. Nə ürəyində
 109. düşündüyü olsa, hamısı ürəyincə həyata keçər. Əgər cəllada
 rast gəlsə, yaxud
 110. oğru oğurlasa, tutulsa, bağa, kəndirə girib, qamçı,
 111. qırmanc, başqa dar həbsxana əzabı gəlsə, yenə bu kitabı üç
 112. dəfə oxusa, hər şey boş olur. Daha yenə də hansı canlı varlıq
 sübhə etmədən
 113. təmiz ürəklə bu kitabı yazdırsa, yaxud başqasına
 114. oxutdursa, yaxud dini öyrətsə, ona hörmət bəsləyib iman
 gətirsə, bu cür var ki
 115. o məxluq odda yanmaz, suda batmaz, dağda qar uçğununda,
 116. harada hərəkət etsə, bars, bəbir, qurd digər pis canlı varlıqların
 hamısı
 117. qaçıb gədərler. Bütün ruqlar, mifik varlıqlar onların qoruyarlar.
 118. ən sonunda düz, təmənnəsiz burhan yoluna girəcəklər. Daha
 hansı adam yenə həddən
 119. artıq yalan danışan, dedi-qoduçu, şaiyəçi, pərtöv, odsözlü,
 120. sarsaq sözlü olsa, yenə bu kitaba inansa, oxusa, söyləsə,
 121. dilindəki bu dörd cür qüsurlar və qəbahətlər keçib, gedər, dörd
 122. cür qüsursuz əgər-əksiyyəti olmayan təmiz dil tapır. Daha yenə
 hansı canlı varlıq
 123. çox bəd əməllərlə məşğul olub varlığından əl çəksə, ruhu
 cəhənnəmə getməlidir.
 124. Belə olanda oğlu-qızı, qohum-əqrabası, qan qohumları, ölmüş
 ana-atası
 125. üçün bu kitabı yeddi kərə oxusalar, ruqları həmin anda xilas
 olar.
 126. göydən, yerdən gedir yaxud, burhanlar məkanında (yerində)
 doğular, burhanları
 127. görər, burhan sözünü eşidir, dinin gözü parlayır, doğulmayan,
 məhv olmayan
 128. biliklərə yetişərlər. Burhan dininin yoluna girərlər (gələrlər).

İki qardaş hekayəsi

Bu abidəni “Kalyanamakara və Papamkara” da adlandı-
 rırlar. Hekayə Çin dilindən tərcümə olunmuşdur. Elm aləminə
 bir nüsxəsi məlumdur. Bu abidəni fransız alimi P.Pelliot 1908-ci
 ildə Çin Türkünstanının Qansu əyalətində Dunxan yaxınlığında-
 kı Min Budda məbədinə digər materiallarla birlikdə aşkar et-
 mişdir. 1914-cü ildə faksimile, transkripsiya və fransız dilinə tərcümə
 ilə birlikdə nəşr etdirmişdir. Abidə qədim uyğur əlifbası
 ilə yazılmışdır və belə güman edilir ki, əlimizdə olan nüsxə X
 əsrə aiddir.

Transkripsiya

1. Taşkaru ilinçükə atlanturdı erti. Balık taşın tarıçlarığ kö-
 rür erti: kuruğ yirig suvayu, ol yirig tarıyu, kuş, kuzğun, sokar
 yoriyur, sansız tümən özlüg ölürür. Tarığ tarıyu amarı tınlıqla-
 rığ kuşçı, keyikçi, balıqçı, avçı, tuzçı, tuzakçı. . . 2. bolup, ağığ
 kılınç kılur, tınlıqlarığ ölürür. Amarı tınlıqlar çağay enjirər, yuñ
 enjirər, boz butatıp karış tokıyur, takı yimə adruk uzlar kəntu
 uz işin işləyür. Adruk adruk əmgək əmgə əmgənür . . . . kördi,
 amarı tınlıqlar 3.yont, ud, sokar, koñ, lağzın, ulatı tınlıqlarığ
 ölürür, tərısın surar, kan ügüz akıtar, atın, kanın satar, anın öz
 igidür. Yimə bodısvat tıgın bu uluş bodun ağığ kılınçlar kıl-
 mışın körüp, ertünü busuşluğ kadğuluğ 4. bolup balıkka kirdi.
 Ol ödün Mahayt ilig edgü ögli tığınig busuşluğ körüp, inçə tip
 yarlıkadı: Amrak oğlum, nə üçün busuşluğ kəltiniz? Tıgın kañı
 kanka inçə tip ötünti ığlayu, bu . . . . əmgəklig yir ermiş, nə-
 gülük 5. toğdum mən? Kañı kan inçə tip tip ayıttı. Nəke ığlayu
 busuşluğ kəltin? Tıgın inçə tip ötüntü. Taştın ilinçükə önmiş
 erdim, üküş yok çığay, əmgəklig tınlıqlarığ körüp ığladım. Kañı
 kan inçə tip yarlıkadı: amrak ögüküm, yir, teñri törümüştə 6.
 bay yimə bar, yok çığay yimə bar, kayusıña əmgəktə
 özğürgaysən? Tıgın inçə tip ötünti: kañım kutı, mənı sevərmi
 siz? Kañı ilig inçə tip yarlıkadı: amrak ögüküm, sizni inçə sevər-
 mən, ayadakı yinçü, monçuk təg, közdəki . . . . 7. köñülçə bir-

di. Ol edgü kü at tört bulunğa yadıltı, küniñe, ayıña munçulayu birip, ağıltıdaki ağı barım azğına kaltı. Ol ödün ağıçı uluğı kanka inçə ötünti: Teñrim, ağalık kuruğ bolğanın ağı barım alkın-sar . . . 8. yazukka tüşə təginməgəy ertimiz, teñrim. Yimə kañı kan inçə tip yarlıkadı: Kañ kazğansar, oğlı üçün timəzmü? Kö-nülüg birzün, köñlün bartmanlar. Ötrü küniñe tıdığsız birdi. Ol ödün inançları, buyurukları işidip kanka inçə tip 9. ötüntilər: Teñrim, ilig törüg ağı barım tutar, ağı barım alkın-sar, il törü nəçük tutar biz, teñrim? Ol ödün kañı kan inçə yarlıkadı: amrak ögüküm, nəçük bartayın mən? ağıçı . . . ağıçılar birer ödün önsər, 10. barzun kəntü bilingəy, irinç tip yarkıladı. Anta ötrü kiyə koltığçılar kəlsər, ağıçılarnın bulmadı, birgü bulmay, koltuğçılar yılğayu barsar, tigin yimə ıǵlayu. . . . erti. Ötürü tigin inçə tip sakıntı: ağıçı ersər, 11. mənıñ ol, kañım kan bodun tilıñə korkıp inçə yarkıladı erinç, közünür atı burkan ög, kañ titir. Kayu kişi ög, kañ köñlin bartsar, ol tınlıǵ, tamuluğ bolur, oğul, kızğa sanmaz, mən amtı ög, kañ köñlin 12. bartmayın, kañım ilig tilgə kirməzün, öz kazğançım üzə edgü kılınç kılayın tip sakıntı. Anta ötrü atlıǵ yüzlügkə inçə tip ayıttı: Nəçükün ağı barım kazğansar, üküş bolur? Atlıǵlar inçə tip ötünti, 13. öñi öñi kazğanç kılmak ayu birdilər. Biri ayur: kazğanç nəñ tarıǵ tarımakta, edgü yuñ, kəntir bir tarısar, min tümən bolur. Biri ayur: koñ yılki igidsər, yılıña aşılır, bay bolur. Biri ayur: öñtün kidin satıǵka, 14. yuluǵka barsar, bay bolur. Yimə bir bilgə nom bilir ər inçə tip tidi: Tavar kazğanmak nəñ taluy ügüzkə kirip köñültəki kūsüşin kanturğalı sakın-sar, bulunçız Çintamani erdini bulsar, kamuğ yirtünçüdəki 15. tınlıǵlarınñ kūsüşin almış bolğay. Inçip tigin alkunı taplamadı, tək taluy ügüzkə kirmişig tapladı. Ötürü içgərü kañı iligkə ötüg birdi, taluy ügüzkə kirəyin tip. Ol ödün kañı kan bu ötüg sav işidip nəñ kiginç birü umadı. Ertinü 16. busuşuǵ boltı. Ötrü oğlı tiginkə inçə tip yarlıkadı: Amrak ögüküm, mənıñ iltə kazğançım sizin erməzmü? Amtı köñülçə alıñ, barça buşı birin, nə üçün ölüm yirkə barırsız. Biş türlüg 17. ada bar, bir ada ol erür: talım balık oluğ erkən saklanmadın tuşar, alkunı kəmi birlə siñürür. İkinti, suvda suv

eñlüg taǵlar bar, kəmi susup sınur, kişi alku ölür. Üçünç, suvda yeklər urup, kəmi suvğa çomurur. Törtünç, uluğ təgsinç kəmi-kə 18. kigürür, suv ikəkşilüyür, sokuşur. Bişinç, teñri tapınar, korkınçıǵ yıl turur, kəmi aktarılır, ölür. Bu munça korkınçıǵ adaka kirip ölgəysiz, bizni irinç kılğay siz tip tidi. Ol ödün bodisvat tigin kañı kanta bu yarlıǵ işidip 19. yarlıǵ bolzun, tıdmazun, barayın tip ötünti. Ötrü kañı kan yarlıkamadı, barmağaysın tip tidi. Ötrü tigin başın tönitip ıǵlayu yirdə yatıp yokaru turğalı, aş aşlaǵalı unamadı, tip tidi: yarlıǵ bolmaz ersər, bu yirdə yatayın, yokaru turmaz mən, aş aşlamaz mən, ölür mən, 20. tip tidi. Kaltı altı kün ertip bardı, ögi, kañı, atlıǵı, yüzlügi ıǵlayu, busanu turkurup nəñ unamadı. Ol ödün ögi, kañı onçə tip tidi: Biz kəntükə edgükə ötləyür biz, unamasar, asıǵı 21. tususı nə bar? Tigin inçə tip ötünti: luu kañlarınca Çintamani erdəni bar kim, ülüglüg kişi ol erdəni bulsar, kamuğ tınlıǵlarka asıǵ tusu kılur. Anı üçün taluyka kirigsəyür mən, tip ötünti. Ol ödün kañı kan yarlık yarlıkadı: 22. Kim taluyka barayın tisər, kirinlər, oğlum tiginə iş bolunlar, nə kərgəkin barça birgəy biz, kim yirçi, suvçı, kəmiçi bar ersər, yimə kəlzün, tiginig asan tükəl kəlrüzünler. Ötrü bu yarlıǵ işidip biş yüz 23. satıǵçı ərənler tərilib içgərü ötüg birdilər. Kamuğın edgü ögli tiginə kulluğ barır biz, ölsər, birlə ölür biz, kəlsər, birlə kəlr biz, tip ötüg birdilər. Ol ödün Baranas ulušta bir edgü alp yirçi bar erti, kaç 24. kata taluyka kirip bişər yüz ərın barıp asan tükəl kəlmış erti. Inçip səkiz on yaşayur karı erti, yana iki közi körməz erti. Ol biş yüz ər kamuğın ol körməz yirçikə ötüntilər. Ol ödün 25. tigin özi barıp kolın yitip içgərü kañı kan tapa kigürdi. Kañı kan inçə tip yarlıkadı, bir kiyə amrak oğlumın sizinə tutuzur mən, asan tükəl kəlrün, tip yarlıkadı. Ötrü ol av-ıçka ıǵlayu kanka inçə tip ötünti: 26. Teñrim, nə muñ tak boltı kim, antağ teñri təg, erdəni təg ögükünüzni ölüm yirinə ıdur siz, ol taluy suvı ertinü korkınçıǵ, adalıǵ ol. Üküş tınlıǵlar barıp ölüglər bar, barsar . . . . arağaymu? tip ötünti, 27. Uluş barça tigin üçün busanur. Yimə kan incə tip yarlıkadı: Tıdu umadım, erkim tükəmadi, erksiz ıdur mən. Amtı siz katıǵlanıñ, birlə

kulkakıntakı Çıntamani alıp söküp 51. tiginə birdi. İnçə tip kut koltı: mən uluğ küsüşün bu Çıntamani erdəni alıp sizinə buşu birür mən, siz kaçan burkan kutın bulsar siz, mini tutmañ, kutkarıñ. Sizinə kutuñuzta bu suçluğ etüzdə 52. ozalım, kurtulmak yolka təginəlim. Ötrü luu kanılar katıltı, iliti taluy ügüzkə kızığınə təgürdi. Kaltı anta təgdüktə inisi birlə kavıştı, iki kadaş asan tükəl kavışıp öpişti, koçuştı, 53. iğlaşdı. Ötrü sıқтаştılar, yinə ögürdilər, sevintilər. Ötrü tigin inçə tip ayıttı: amrak kadaşım, işiñ, tuşuñ biziñ biş yüz ərən kañça bardı? Esən təgdü mu? Inisi ağığ ögli tigin inçə tip tidi: Taluy içintə 54. yokadı. Kutsuz kovılar üçün alku yokadı, alku öltilər. Ötrü tigin ertinü busantı, iğladı, sin nəçük oztuñ? tip tisər, bir kəmi sıyukın tuta öntüm, tip tidi. Ötrü içisi tiginkə inçə tip ayıttı: Erdəni bultuñuzmu?-tip tidi. 55. Tigin köni savlığ üçün: bultum, ögüküm, tip tidi. Ötrü içisi inçə tip tidi: siz aruk siz, aruğlañ, az udıñ, erdəni maña biriñ, mən tutayın. Ötrü edgü ögli tigin başıntakı erdəni alıp inisiñə 56. birdi. Bəkrü kizləp tut, oğrı almazun, tip tidi. Ötrü udıdı. Ol ödün ağığ ögli tigin köñlinə yek sakınçı kirdi, inçə tip tidi, sakınç sakıntı: ögüm, kañım söndə berü: mini sevinəz erti, içim tiginkə sevər erti. 57. Amtı bu erdəni birlə təgdüktə, içim kök teñrikə yoklağay. Mən özüm yıtta sansız yir körü yorımış kərgək, amtı munı iki köz təglərip sançayın, bu kañça barğay, kəntü ölgəy, tip sakıntı. Ötrü turup iki kemiş şiş kılıp 58. iki köziñə sançıp təzti. Ol ödün edgü ögli tigin inisin okıyu mañradı, inim kanta sən? Oğrı kəlip közümin təglərü sançtı, tip iğladı, sıktadı, balıqça ağnayu. 59. Ötrü ol yir suv irşi teñri bar erti. Tigin əmgəkin körü umadın tiginkə inçə tip tidi: oğrı tip tidükünüz nəgü ol, öz ininiz erti, sizni ölzün, tip inçə kılı, təzip bardı. 60. Amtı iğlamañ, turuñ, mən yirçiləp ilitgəy mən, sizni bodunka təgürgəy mən, tip tidi. Ötrü edgü ögli tigin yokaru turdı. Teñrisi üntəyü yolayu birdi, bodunka təgdi. 61. Tirig oztum, kəltüküm bu, tip ötünti. Ol ödün kañı kan bu sav işidip kök teñri tapa ulıdı, sıktadı, yüksək idiz orunlıktın kodı, öz kemişti, ögsirədi taltı, ölüğ təg kamılı tüştı. 62. Ür kiç timin öglənti. Ötrü ol ödün Baranas uluş bodun alku busantı.

iğladılar. Ol ödün kañı kan ağığ kılınçlığ ak oğlın inçə tip sakıntı: amrak oğlum ölti ersər, 63. munuñ yüzün yimə körməyin, oğlum savı edgü yavlak belgürginçə kınlıkta yatzun, tip yarlığ boltı. Əligin adakın bəkləp kınlıkta urdılar. Ol ödün edgü ögli tigin 64. kəntünin kutı ülügi üçün kutı vahşəqa uduzup öz kadını yiriñə təgdi kim, kañı kan ol ilignin kızın edgü ögli tiginkə kolmuş erti. Təñür, böşük bolmuş erti. Kaltı balık kapığda 65. olurup erkən, kan udçısı beş yüz ud sürə önti. Bukası aşnu önüp tiginin çumburu yatğurup, tört adakın inləyü kəlitdi turdı. Sürüg ud kamığ öntüktə tilin yalap iki közintəki şişin kotdı. 66. Ötrü kapığçı ər turğurup yolta öñi olğurtı. Udçı ər körüp inçə tip ayıttı: Siz kişidə adruk bəgrək ər közünür siz, nəgülük inçə irinç yarlığ boltuñuz? Tigin inçə tip sakınc sakıntı. 67. Tözümün oğuşımın belgürti sözləsər, inim ölgəy . . . . Ötrü tigin toğa yok, buşçı mən tip tidi. Ol ödün udçı ər öz eviñə ilitti, açıntı, Evintəki uluğ kiçigğə tutuztı, artuk edgü 68. açınıñlar tip. Bir ay artuk açıntı. Anta kin yimə ağruk boltı. Kiñrənü aş birür boltılar. Kaltı tigin uktı, köñli yirinti. Ötrü udçı ərgə: barayın, tip tidi. Udçı ər: nəgülük barıqçadıñız, köñülünüzünü 69. kim birtıdı? barmañ, tip tidi. Tigin inçə tip tidi: Küdən ür tursar, yaramaz, siz maña kadaş boltuñuz, maña edgü sakınçınız bar ersər, maña amtı bir kuñkayu tiləp kəlürün; 70. əligim atızu, ağızım yırlayu öz igidəyin. Ol udçı ər bir kuñkayu tiləp kəlürdi, birdi. Anta uduzup balık ortusında beltirdə kalın kuvrağ ara olğurtı, tigin kobuzka ertinü uz erti. 71. Əligi kobuz atızu, ağızı yırlayu olurdu. Uluş bodun alku kuvradı. Yırığ tañlayu, isirkəyü, iğlayu təgire tolı tururlar erti. Küniñə təni adınçığ, tatıqlıq aş, içkü kəlürup tapınurlar erti. Takı ol uluşta neçə irinç yarlığ 72. koltğuçılar bar ersər, alku anta kuvardı. Biş yüz koltğuçı tigin anta igidti, alku meñlik boltılar. Ol ödün kadını kan borlukçısı tiginin körüp inçə sakıntı: içgərülüg edgü yimişik kuşlar artatır 73. üçün tırkaru kınka təginürmən. Amtı bu ərik ilitəyin, borlukımın küzədzün, anta açınayın, tip ötrü tiginin ilitgəli sözlədi. Tigin 74. təgir üçün busanıp balık uluşta bilgəlgə ayıtıp kim yimə ötkürü umadılar. Üküş bilgə kişilər

inçə tidilər. Ol közsüz kişi kişiñə 75. ilitiñ anta al çeviş ayu birgəy mən, yimişinjin kuş kuzğun artatmağay ötrü yimişin əligçi ər ilitəyin, tip tidi. Ötrü tigin ol biş yüz koltğuçularıñ aşın, suvın 76. tonı ertüki kobı tükəti kılı, barçaka kumarı sav kodtı. İkileyü sizləni körüşməgəymən, kaçan burkan kutın bulsar mən, sizləni barça anta kutarğay mən, tip tidi. Ötrü 77. ol ödün ol biş yüz koltğuçılar bu saviğ işidip ulıdılar, sıktadılar. Kaltı bozağusun intürmiş ingək təg ulıyü inçə tip ötüntilər: ögsiz ögi, kaqsız kañı siz boltuñuz. Amtı bizni irinç 78. yarlıg kılıp, kaçça barırsız. Ol ödün tigin inçə tip yarlıkadı: bu yirtünçü törüsi antağ ol, amrak yimə adrılır, sevig yimə serilür, tip tidi. Ötrü tigin ol borlukçı ər birle 79. bardı. Borlukta təgmiştə borlukçı ərke inçə tip tidi: Kaç kenlig yimiş söküüt üzə, birər çınartğu asıñ, bir söküüt üzə birər çınartğu asıñ, 80. ısığ bañ, kamıg ısığ başın birgərü bap, miniñ əligdə uruñ. Kuş, kuzğun konsar, ısığ-ıg tartğayman, söküüt təbrəgəy. Kuşlar konmağay, yimişiniz artamağay, tip tidi.

Tərcümə

1. Şəhərdən kənarda əyləncə üçün atlandırdılar. O, şəhərdən kənarda əkinçiləri görürdü: quru torpaqları suvarır, o torpağa toxum səpir, quş, quzğun, sokar yürüyür, saysız-hesabsız canlıları öldürür. Toxum əkərək bəzi canlıları, quş ovçuları, ceyran ovçuları, balıqçılar, ovçular, duzçular, tələ quranlar. . . 2. olub, pis əməllərlə məşğul olur, canlıları öldürür. Başqa canlılar, çağay(?) əyirər, yun əyirər, budaq kəsib məkik düzəldib, daha yenə müxtəlif ustalar hər biri ayrılıqda öz işini görür, ayrı-ayrılıqda əzab, əziyyət çəkir . . . . gördü ki, digər canlılar 3. at, inək, sokar, qoyun, donuzları, başqa canlıları öldürür, dərisini soyur, qanını çay kimi axıdır, əlini, qanını satır, bununla özlərini dolandırır. Yenə bodisvat şahzadə bu ölkə xalqının bəd əməllərlə məşğul olduğunu görüb artıq dərəcədə kədərli, qayğılı olub 4. ağlayaraq şəhərə girdi. Bu zaman Mahayt hökmdar ağıllı şahzadəni kədərli görüb belə deyib buyurdu: Sevimli oğlum nə üçün kədərli gəldiniz? Şahzadə

ağlayaraq atası xana belə deyib müraciət etdi: bu . . . əziyyətli yer imiş, nə üçün mən 5. doğuldum? Atası xan belə deyib danışdı: niyə ağlayaraq kədərli gəldin? Şahzadə belə deyib müraciət etdi: Şəhərdən kənara əyləncəyə çıxmışdım, çoxlu yoxsul, əzab çəkən canlı məxluqları görüb ağladım. Atası xan belə deyib buyurdu: Sevimli balam, yer və göy yaranandan 6. varlı da var, yoxsul da var, hansını əzabdan qurtaracaqsan?. Şahzadə belə deyib müraciət etdi: atam həzrətləri, məni sevdirmisiniz? Atası hökmdar belə deyib buyurdu: Sevimli balam, səni belə sevirəm: ovucumdakı inci muncuq tək, gözdəki (ışıq) tək. . 7. (Atasının xəzinəsindən olanlara) könlü istəyən qədər verdi. O yaxşı şöhrət dörd tərəfə yayıldı, hər gün, hər ay beləcə paylayıb xəzinədəki dövlət, vardan azacıq qaldı. O zaman xəzinədar xana belə müraciət etdi: tanrım, xəzinə quruyub boşalsa, xəzinədəki var-dövlət qurtarsa. . . . 8. günaha batıb yanılmayacaq idik, tanrım. Yenə atası xan, belə deyib buyurdu: Xan qazananda “oğlum üçündür” deməzmi? Qoy ürəkdən versin, könlünü sındırmayın. Sonra o hər gün (yoxsullara xəzinədən) maneəsiz payladı. O zaman inənləri, buyuruqları eşidib xana belə deyib 9. müraciət etdilər. Tanrım, dövləti və qanunu var-dövlət (xəzinə) saxlayır, var dövlət tükənsə, dövləti, qanunu necə əldə saxlaya bilərik, tanrım? O zaman atası xan belə buyurdu: Sevimli balamın könlünü necə sındırım mən? Xəzinədar . . . xəzinədarlar eyni vaxtda yığılıb 10. getsinlər, özü başa düşəcək, yazıqdır, deyib buyurdu. Ondan sonra yoxsul xahişçilər gələndə xəzinədarları tapmadılar. Pay (hədiyyə) toplayacaq xahişçilər ağlayaraq gələndə şahzadə yenə ağlayaraq . . . idi. Sonra şahzadə belə deyib düşündü: xəzinədarlar 11. mənimdir. Yəqin atam xan xalqın dilindən qorxub belə əmr vermişdir. Ata-ana burhanın görünən adıdır. Hər kəs atanın könlünü sındırsa, o canlı varlıq cəhənnəmlik olar, oğul, qız tanımaz, mən indi ata-anamın könlünü 12. sındırmayım ki, atam hökmdar dilə-dişə düşməsin, öz qazancım vasitəsilə yaxşı əməl görüm, deyib fikirləşdi. Ondan sonra adlı-sanlı adamlara belə deyib müraciət etdi: Necə var-dövlət qazansam, çox olar? Adlı-sanlılar belə deyib müraciət etdilər: 13. növbənöv qazanc

əldə etmək yollarını söylədilər. Biri deyir: qazanc əkin əkməkdədir, yaxşı pambıq, çətənə bir əksən, min on min olur. Biri deyir: kim qərbə, şərqə ticarətə 14. getsə, o varlı olar. Yənə bir müdrik qanun bilən kişi belə deyib dedi: Mal qazanmaq üçün dənizə girib könlündəki arzuna yetişmək haqqında düşünsən, əlçatmaz Çintamani mirvarisini əldə etsən, bütün dünyadakı 15. canlı varlıqların arzusunu yerinə yetirmiş olarsan. Beləliklə, şahzadə qalanlarını bəyənmedi, bircə dənizə girmək qərarını bəyəndi. Sonra sarayda atası hökmdardan xahiş etdi, dənizə girim deyib. O zaman atası xan bu xahişi eşidib heç bir cavab verə bilmədi. Çox 16. kədərləndi. Sonra oğlu şahzadəyə belə deyib buyurdu: Sevimli balam, mənim dövlətdən qazandığım sizin deyilmi?! İndi könlünüzə götürün, hamısını sədəqə verin, nə üçün ölüm yerinə gedirsiniz. Beş cür 17. təhlükə var, bir təhlükə odur: yırtıcı balıq ayıq olanda ehtiyatsızlıq üzündən ona toxunsalar, hamını gəmi ilə birlikdə udar. İkincisi, dənizdə su rəngində dağlar var, gəmi ona toxunub parçalanır, adamların hamısı ölür. Üçüncüsü, sudakı şeytanlar vurub gəmini suda batırırlar. Dördüncüsü, böyük girdablar gəmiyə 18. girər, su dönər və çarpışar. Beşinci, göy yarılar, dəhşətli bir fırtına qalxar, gəmi çevrilər, hamı məhv olar. Bu bunca qorxunc təhlükələrə düçar olub öləcəksiniz, bizi bədbəxt edəcəksiniz, deyib söylədi. Bu zaman bodisvat şahzadə atası xandan bu əmri eşidib 19. əmr edin, mənə tutub saxlamasınlar, gedəcəyəm,-deyə xahiş etdi. Sonra atası xan əmr etmədi, getməyəcəksən, deyib dedi. Sonra şahzadə başını torpağa dayayaraq, ağlayaraq yerə uzanıb ayağa durmaqdan, yeməkdən imtina etdi, deyib dedi: əmr olmasa, bu yerdə yatacağam, ayağa durmayacağam, yemək yeməyəcəyəm, öləcəyəm, 20. deyib dedi. Altı gün belə keçdi, anası, atası, adlı-sanlı adamlar ağlayaraq kədərlənərək onu ayağa qaldıra bilmədilər. O zaman anası, atası belə deyib dedi: biz onun xeyri üçün təkid edirik, razı olmasa, faydası, 21. səmərəsi nədir? Şahzadə belə deyib xahiş etdi: Əjdahalar padşahında Çintamani cavahiri var ki, qisməti olan xoşbəxt adam o cavahiri əldə etsə, o bütün canlı varlıqlara fayda verir. Onun üçün dənizə girmək istəyirəm,-deyə bildirdi. O zaman atası xan əmr verdi: 22. kim dənizə girim desə, girsin, oğlu şahzadəyə yoldaş olsun, nə gərək olsa.

hamısını verəcəyik, nə qədər bələdçi, dənizçi, gəmiçi varsa, yənə gəlsin, şahzadəni sağ-salamat gətirib çıxartsın. Sonra bu əmri eşidib beş yüz 23. tacir toplanıb xahişlə saraya müraciət etdilər: hamımız yaxşı niyyətli şahzadənin qulluğuna gedirik, ölsək, birlikdə ölərik, gəlsək, birlikdə gələrik,- deyib müraciət etdilər. O vaxtlar Baranas ölkəsində bir yaxşı igid bələdçi var idi. O neçə 24. dəfə dənizə girib beş yüz kişi ilə sağ-salamat qayıdıb gəlmişdi. Artıq səksən yaşlı qoca kişi idi, iki gözü də görmürdü. O beş yüz kişi hamısı birlikdə həmin gözü görməyən bələdçiyə müraciət etdilər. O zaman 25. şahzadə özü gedib onun qolundan yapışaraq atası xanın yanına apardı. Atası xan belə deyib buyurdu: bircə sevimli oğlumu sizə tapşırıram, sağ-salamat gətirin, deyib buyurdu. Sonra o qoca ağlaya-ağlaya belə deyib xana belə deyib müraciət etdi: 26. Tanrım, nə kədər üz verdi ki, o cür tanrı tək, cavahir tək balanızı ölüm yerinə göndərirsiniz, o dənizin suyu olduqca dəhşətli və təhlükəlidir. Çoxlu canlı varlıqlar gedib ölüblər, getsə... dönəcəkmimi?- deyib müraciət etdi. 27. Ölkə hamılıqla şahzadə üçün kədərlənir. Yənə xan belə deyib buyurdu: mane ola bilmədim, cürətım çatmadı, gücsüzəm. İndi siz möhkəmlənin, birlikdə gedin, bələdçilik edin, deyib buyurdu. Qocadan hamı xahiş etdiyi üçün qoca 28. bələdçi oldu. O zaman atası xan şahzadəni təchiz etdi, beş yüz igidin yeməyini, içməyini, daha nə gərəkdirsə, bütün hamısını verib onları yola saldı. Bu vaxt bədnyyət kiçik şahzadə qardaş belə düşündü: anam, atam böyük qardaşım şahzadəni 29. sevərdi, məndən isə zəhlələri gəldirdi. İndi böyük qardaşım dənizə gedib cavahir gətirsə, daha əziz olacaq, mən daha ucuz olacağam,-deyib düşündü. İndi onlarla birlikdə gedim. Sonra atası xana belə deyib müraciət etdi: Böyük qardaşım şahzadə ölüm yerinə gedir, 30. nə üçün mən qalırım, tanrım, mən də gedim, yaxşı, pis nə olsa, birlikdə taparıq,-deyib. Yənə atası əməli pis olduğuna görə oğlunu sevməzdi. Ona görə, "gedirsən, get" deyib buyurdu. Bu vaxt atası xan, o yerin camaatı ağlayaraq fəryad edərək 31. xoş niyyətli şahzadəni sürətlə uzaqlaşdırıb dənizə yola saldılar. Elə ki dəniz sahilinə yetişdi, (orada) yeddi gün dayanıb gəmi düzəltirdi. Gəmiyə yeddi dəmir zəncir bağladı. Yeddinci gün dan yeri ağararkən, xoş niyyətli şahzadə böyük təbil 32. vurdurub belə

deyib buyurdu: Dənizə girirsiniz, kim, ölüm təhlükəsindən qorxursa, əvvəlcədən çıxıb getsin, mən sizi zorlayıb aparmıram. Sonra əmri əsiddənlərdən heç kim qayıtmadı. Hər gün 33. beləcə təbil vurdurub əmri elan etdi. Heç kimdən səs çıxmıdıqda yeddinci gün zənciri açdı, gəmi yola düşdü. Şahzadənin taleyi, qisməti olduğu üçün təhlükəsiz, xətasız bir neçə günün içində cavahir olan adaya çatdılar. Yeddi gün orada 34. dincəldilər. Yeddinci gün dan ağaranda cavahir, inci gəmi tutan qədər gəmiyə vurdurub şahzadə belə deyib buyurdu: mən bu cavahirlə birlikdə getsəm, bütün varlıqların hamısına artıq fayda, səmərə verə bilməyəcəyəm. Siz gedin, mən buradakılardan daha 35. qiymətli olan Çintamani cavahirini əldə etmək üçün yola düşüm, belə ki, canlılara mən bununla daha çox fayda, səmərə verə bilmərəm. Sonra qardaşı bədniiyyət şahzadəyə öyüd verərək gəmini etibar edib geriye göndərdi. Şahzadə bələdçi qoca ilə birlikdə 36. ikisi qaldı. Bu zaman xoş niyyətli şahzadə bələdçi qocanın qolundan yapışib yeddi gün qurşağa qədər, boğaza qədər suyun içərisində gedib gümüş olan adaya, dağa yetişdi. Yeri, qumu bütün gümüş idi, sonra şahzadə dincəlməyi düşündü. Beləliklə, 37. qocanın yorğunluğu sona yetdi, gücü lap tükəndi, tərənməyi, yeriməyi bacarmadı. Onda şahzadəyə belə deyib müraciət etdi: Oğlum, irəlidə bunun arxasında şərq tərəfdə dağ var, görünürmü? Bax, deyib dedi. Qoca belə deyib dedi: O qızıl 38. dağa çatarsınız göy şanagüllə gülünü görəcəksiniz, o gülün hər gülünün üstündə bir zəhərli ilan var. Zəhərin nəfəsi uzaqdan elə görünür ki, sanki hər şanagüllə kolu tüstü buraxır. Elə olarsa, bu həddən artıq ciddi təhlükədir. 39. O şanagüllədəki maneəni dəf etməyi bacarsanız, onda əjdahalar xanının cavahirli şəhərinə, qərargahına yetişəcəksiniz. O şəhərin ətrafında da yeddi qat xəndək içində bütün zəhərli əjdahalar, ilanlar yatır, o maneəni dəf etməyi bacarsanız, içəri şəhərə girəcəksiniz. Əjdahaların 40. xanına rast gələcəksiniz, cavahir tapacaqsınız. Mən indi ölürəm, təkcə yalnızcasına qalırınsınız, tanırım. Qorxmayın, həyəcanlanmayın, sağ-salamat yetişəcəksiniz. Beləliklə, hansı günü burhan səadətini tapsanız, mənə unutmayın. Yaxşı doğru rəhbər, bələdçi olub 41. belə çatdı. Qapıda iki təmiz (bakirə) qız durub, əllərində qiymətli sap əyirirlər. Onda şahzadə: kimsiniz deyib soruşdu? O qızlar “biz qapıçıyıq”

deyib dedilər. Onda şahzadə şəhərə daxil oldu. Şərq tərəfdəki 42. qapıya yetişdi, orada dörd gözəl kənz ağ gümüş ip əyirirlər, bu qapını gözləyirlər, qoruyurlar. Şahzadə soruşanda “biz qapıçı kənzlənlik”, dedilər. Sonra yenə içəri keçdi, saray qapısına yetişdi. O qapıda səkkiz gözəl 43. şafəq kimi bakirə qız sarı qızıl ip əyirirlər. Şahzadə gözəllərə heyran qalıb: siz əjdahalar padşahının xanımlarınısınız? ,soruşduqda: biz saray qapısının gözetçisiyik, deyib dedilər. Sonra şahzadə içəriyə (saraya) belə bir xəbər göndərdi. 44. Bu çambudivip ölkəsindəki Baranas ölkəsi xanının oğlu xoş niyyətli şahzadə gəlib qapıdadır. (Qapıçı kənzlər) içəri girib xəbər verdilər. 45. Əjdahalar xanı belə deyib fikir düşündü: Böyük qüvvətli, xoşbəxt bodisvat olmasaydı, bu yerə də gəlib çıxma bilməzdi. O bodisvat gəlsin, deyib əmr etdi. O zaman şahzadə içəri girdi. Əjdahalar padşahı 46. onun qabağına çıxdı, əlindən yapışib içəri apardı, cavahirlə bəzədilmiş taxt üstünə oturtdu. (Şahzadə) əjdahalar xanına dadlı, lətif din hikmətlərini anladı, böyük sevincli üreklə ehsan verməyin faydasından danışdı. O əjdahalar xanı həddən artıq 47. sevindi, sakitləşdi. Belə deyib dedi: Nə görə oldu ki, o qədər əziyyət çəkib bu yerə gəldiniz, Bodisvat şahzadə belə deyib müraciət etdi: Bu dünyada olan bütün canlı varlıqlar üçün burhan səadətini 48. diləyərək, yoxsul, səfil, fəqir varlıqlara fayda, səmərə bəxş etmək üçün Çintamani cavahirini əldə etməyə gəldim,-deyib müraciət etdi. Əjdahalar xanı belə deyib buyurdu: mümkündür, əvvəllər də bodisvatlar beləcə 49. mirvari əldə etməyə gəlmişdilər. Hamısına (cavahir) verib yola saldım, sizə də verəcəyik. Yeddi gün burada qalın, bizə din öyrədin, dinə qulluq edək, etiqad göstərək. Bizə fayda, səmərə verin. 50. Yeddinci gün cavahiri götürüb gedin, deyib dedi. Onda xoşniyyətli şahzadə yeddi gün əjdahaların dini qulluq, etiqadlarını təmin etdi. Yeddinci gün əjdahalar xanı Naranta adlı əjdaha xanı qulağındakı Çintamani (cavahiri) açıb diz çökərək 51. şahzadəyə verdi. Belə deyib uğur dilədi: mən böyük məmnuniyyətlə bu Çintamani cavahiri götürüb sizə bəxş edirəm, siz nə vaxt burhan səadətini tapsanız, mənə unutmayın, xilas edin. Sizin səadətinizlə bu günahkar vücuddan 52. xilas olaq, qurtuluş yoluna yetişək. Sonra əjdahalar xanı ayağa qalxıb onu dəniz qırağına gətirdi. Ora çatdıqda kiçik qardaşı ilə

qovuşdu, iki qardaş sağ-salamat qovuşub öpüşdü, qucaqlaşdılar. 53. ağlaşdılar. Sonra şahzadə belə deyib dedi: sevimli qardaşım, bəs beş yüz ərən, tay-tuşumuz hara getdi? Sağ-salamat gedib çatdıarmı? Kiçik qardaşı bədnıyyət şahzadə belə deyib dedi: Dəniz içində 54. məhv oldular. Onun bəduğur suallarının günahı üzündən hamısı məhv oldu, hamısı öldü. Onda şahzadə hədsiz kədərlandı, ağladı; bəs sən necə xilas oldun?-deyə soruşduqda “bir gəmi parçasından tutaraq üzüb çıxdım”, deyib dedi. Sonra kiçik qardaş şahzadəyə belə deyib dedi: cavahiri tapdığınızı? 55. Şahzadə doğrucu olduğu üçün: tapdım, övladım, deyib dedi. Sonra kiçik qardaşı belə deyib dedi: siz yorğunsunuz, dincinizi alın, bir az yatın, cavahiri mənə verin, saxlayım. Belə olanda xoş niyyətli şahzadə başındakı cavahiri götürüb kiçik qardaşına 56. verdi. Bərk gizlət, saxla, oğru aparmasın, deyib dedi. Sonra yuxuya getdi. Bu vaxt bədnıyyət şahzadənin qəlbinə şeytan fikri girdi, belə deyib dedi, fikir fikirləşdi: anam, atam əvvəldən mənə sevmirdi, böyük qardaşımı şahzadəni sevirdi. 57. İndi bu cavahir ilə birlikdə evə çatdıqda böyük qardaşım mavi göylərə yüksələcək. Mən boş yerdə yaşamalı olacağam. İndi bunun iki gözünü oyum, bu hara gedəcək, öz-özünə öləcək, deyib düşündü. Sonra ayağa durub iki qamışı şiş düzəltdi. 58. İki gözünə sancıb qaçdı. Bu zaman xoş niyyətli şahzadə kiçik qardaşını səsləyərək inlədi, kiçik qardaşım, haradasan? Oğru gəlib iki gözümü deşib çıxartdı,-deyib ağladı, sıtqadı, balıq kimi çabaladı. 59. Sonra o ölkədə xeyirxah ilahi varlıqlar var idi. Şahzadənin əzabına baxmağı bacarmadığından şahzadəyə belə deyib dedi: oğru dediyiniz nədir, öz kiçik qardaşınız idi, sizi ölsün deyə bu günə qoyaraq qaçıb getdi. 60. İndi ağlamayın, ayağa durun, mən bələdçilik edib aparacağam, sizi xalqa çatdıracağam deyib dedi. Onda xoşniyyət şahzadə ayağa durdu. Tanrısı onu səsləyib yol göstərdi, xalqa çatdırdı. 61. Diri xilas oldum, gəldiyim budur, deyib xahiş etdi. Onda onun atası xan bu xəbəri eşidib üzünü mavi göyə tutub ağladı, sıtqadı, uca taxtından özünü yerə atdı, ağı başından çıxdı, özündən getdi, huşunu itirdi, ölü kimi düşdü. 62. Xeyli vaxtdan sonra yavaş-yavaş özünə gəldi. Sonra o zaman Baranas ölkəsinin xalqı hamısı kədərlandı, ağladı. O zaman atası xan zəhləsi getdiyi pis

əməlli oğlu haqqında belə deyib düşündü: Sevimli oğlum ölsə də, 63. bunun üzünü də görmək istəmirəm, oğlumdan yaxşı, pis xəbər gələndək qoy zindanda yatsın, deyib əmr verdi: əlini, ayağını qandallayıb zindana atdılar. O vaxt xoşniyyət şahzadə 64. bəxti, taleyi olduğundan qoruyucu mələyin köməyi sayəsində öz qaynatasının torpağına çatdı ki, atası xan o hökmdarın qızını xoşniyyətli şahzadəyə istəmişdi. Onlar bəy və gəlin olmuşdular. Belə ki, şəhər qapısında 65. oturdu, çoban beş yüz inəyini sürüb gətirdi. Buğası irəli çıxıb şahzadənin üstünə atılaraq, onu vurub yerə yıxdı. Dörd ayağını büküb kölgə elədi. Naxır uzaqlaşdıqda dili ilə yalayıb iki gözündəki şişi təmizlədi. 66. Sonra qapıcı onu qaldırıb yolun kınarda oturtdu. Naxırçı onu görüb belə deyib dedi: Siz deyəsən bu adamlardan çox fərqlənən qüvvətli şəxssiniz, necə oldu belə bədbəxt oldunuz? Şahzadə belə deyib fikir düşündü. 67. Əslimi-nəslimi nişan verib söyləsəm, kiçik qardaşım öləcək. Ona görə şahzadə “mən zəif, heç nəyi olmayan bir dilənçiyəm” deyib dedi. O zaman naxırçı onu evinə apardı, qeydinə qaldı. Evindəki böyük, kiçik hamısına tapşırırdı, ondan artıq yaxşı 68. muğayat olsunlar. Bir aydan artıq onu qorudular. Ondan sonra yenə ağırlaşdı, yeməyi ona deyinə-deyinə yedirtməyə başladılar. Elə ki, şahzadənin huşu özünə gəldi, narahat oldu. Sonra naxırçıya, gedim deyib dedi. Naxırçı niyə getmək istəyirsiniz, könlünüzü 69. kim sındırdı? Getməyin, deyib dedi. Şahzadə belə deyib dedi: qonaq çox qalsa, yaramaz, siz mənə qardaş oldunuz, mənə barəmdə xoş niyyətiniz varsa, mənə indi bir qopuz diləyib gətirin; 70. əlim çalar, ağzım oxuyar, bir təhər dolanaram. O naxırçı bir qopuz tapıb gətirdi verdi. Ondan sonra onu aparıb şəhərin ortasında yol ayrıcında camaatın sıx olduğu yerdə otururdu. Ölkə camaatı hamısı toplaşdı, şərqisinə heyran olaraq, təəssüf edib ağlayaraq onu dövrəyə alırdılar. Hər gün dərin ehtiram göstərərək bahalı, dadlı yemək, içmək gətirib hörmət edirdilər. Daha o ölkədə nə qədər yoxsul, səfil 72. dilənçilər var idisə, hamısı orada yığışdı. Beş yüz dilənçini şahzadə orada saxladı, hamısı razılıq etdi. Bu vaxt hökmdar qaynatasının üzüm bağı

sahibi şahzadəni görüb belə bir fikir elədi: saraya mənsub olan yaxşı meyvələri quşlar dağıtdığı 73. üçün daim çətin vəziyyətə düşürəm. İndi bu kişini aparım, üzüm bağını gözləsin, orada ondan muğayət olaram, deyib sonra şahzadəni aparacağı söylədi. Şahzadə 74. getməyə narahat olub şəhər ölkəsində müdriklərdən soruşdu, onlar onu buraxmadılar. Çox müdrik adamlar belə dedilər. O gözsüz adam çox bilici kimi tanınır, ondan soruşun. Bağ sahibi gözsüz kişidən soruşanda 75. “məni aparın elə bir əlac edim ki, quşlar sənin bağındakı meyvələri dağıtmasın”, – dedi. Onda bağın gözetçisi olan kişi: aparım dedi. Sonra şahzadə ... beş yüz dilənçi bu sözü eşidib ağladılar, sıtqadılar. Sanki buzovunu itirmiş inək tək hönkürüb belə deyib yalvardılar: anasızların anası, atasızların atası siz oldunuz. İndi bizi – bədbəxtləri 78. qoyub hara gedirsiniz? Belə olanda şahzadə deyib buyurdu: bu dünyanın qaydası belədir, istəklilər də ayrılır, sevgi də yox olur, deyib dedi. Sonra şahzadə üzüm bağı sahibi ilə birlikdə 79. getdi. Üzüm bağına çatdıqda bağ sahibinə belə deyib dedi: bir cərgə meyvə ağaclarına bir-bir zınqrov asın. 80. kəndir bağlayın, bütün kəndirlərin uclarını bir yerdə bağlayıb mənim əlimə verin. Quş, quzğun qonsa, kəndiri dartacağam, ağac tərpnəcək, quşlar qonmayacaq, meyvəni dağıtmayacaq, deyib dedi.

Dantipala

Transkripsiya

.....14. muntada ulatı yıldı açunuğa barmış 15. keyiklərinin ülgüsüz üküş korkinçları ol. 16. Kör, oğlum, a, mastrda,-inçə tip timiş,-bar. 17. Tamuda ört içintə örtənü 18. turur tınlığka inçə tip tısər, kəl sini 19. ölürəyin, bu əmgəktin sağıl, teñri 20. yirintə toğğay sən, tısər, alku tamuluklar 21. barça turup kamığ ünin kıkırışu 22. inçə tip tiyürlər: Bizni ölməgil, nə əmgək 23. ersər, munta ok əmgənəlim. isig 24. özümüznü adırma tip muntağ tiyürlər. 25. Kör, isig öz amrakı...Ötrü titsisi baxşısına inçə tip 26. ötüntü: Teñri baxşı, özlüg ölməkniñ ağığ tuşın 27. ikinti açunta ok mu təginür: azu bu açunta yimə mü təginməki bar? 28. Baxısı inçə tip tidi: amarılarınığ bu közünür 29. açuntuya yimə təginməkləri bar. Timin ök 30. titsisi inçə tip öküntü:....Baxşı ya, özlüg ölməkniñ 31. közünür açunta ağığ tuşınə kim təgdi erti? Anı 32. nomayu yarlıkazun, upasılar işidip şansarka korkinç köñül örtüzünlər. 33. Anta ötrü Şastarkariki baxşı inçə tip tidi: Kaltı şastrada işidür: 34. Öñrə ertmiş ödün bu ok Çambudivip...uluşda Dantipali atlığ...ilig bəg 35. bar erti. Yek...köñülüg...turkaru adılarınığ 36. isig özlərin üzgəli kanmaz erti...ölməktə 37: ögrünç, sevinç bultuk ....ol. Alku edgü törülərkə çığay 38. .... köñüllüg Dantipali ilig adınlarığ 39. ölürsər anı üzə artukrak sevinur erdi. Öz etüzün alp katığ üzə tutar erdi. 40. Adın kişi əmgəklig bolsar, etüzün meñilikçə sakınur erti. 41. Kanlığ türtünü üzə turkaru etüzün türtünür erdi. Bir oğurda ol. 42. Dantipali ilig katığ avçı ərənləri, alpağutları birlə arığ 43. siməktə avka atlanıp bardı. Ülgüsüz, sansız keyikləriğ. 44. avlap ölürdi. Adın bir ağırda altun öñlüg körgəli 45. körtlə sığun bar erdi. Yıldı yüzün arzılar təg amrılmış köñülüg, tüzün, yavaş 46. alku sığunlarda, keyiklərdə adrukak. Biş yüz 47. sığunların yirçisi, iligi, bəgi erdi. Ötrü ol Dantipali 48. bəg ilig alku alpağutu birlə keyik avlap yortup anı 49. arasinta ol biş yüz sığunları körüp . . . . . 50.. . . . .yavlak ünin kıkırışu alakırdılar. Ol biş 51. yüz sığunlar isig öz korkinçına ögsüz bolup 52. yirkə yapşını sığıntılar . . . . . .Oğulın közədür sən . . . . Tünlə

küntüz 53. isig özünə artukrak açını, küyü, küzədi tutdu. Kayu korkınsız 54. yınak ersər, ol yınakta turkaru bizni uduzup iltid. 55. Ağruş könjüllüg bilgə biliglig.....san. ....sintədə adın 56. biziñə umuğ, inağ boltaçı tınlıq arıtı yok. Rakşaslar tæg 57. katıg ünin kıkıra tægirmiləyü....avlayurlar ol. Katıglangıl 58. sığunlar bəgi ya . . . Bu adadın özğurup biziñə isig öz buşı birgil. 59. Ötrü ol edgülg sığunlar bəgi biş yüz 60. sığunlarıg ötləyü erigləyü inçə tip tidi: Meniñ isig 61. özümgə ançakıya yimə yilinməkim, korkınmakım yok. 62. Antağ uluğ katıglangınmakın katıglangınayın. Amtı ok tıdığsız könjülin 63. Dantilapi iligkə barıp sizlərkə isig öz birəyin, amrak 64. mənini isig özümün satayın, sizləriniz özünizlərin satgın alayın. 65. uzun turkarı menjilig bolurjar. Ötrü ol altun 66. önlüg sığunlar bəgi kayudan sınar Dantipali ilig erdi. 67. Anta ok sınar bardı. Iraktın tiz çöküdü olurup.....iligkə .....68. Siz yalnjukların bəgi siz. Sığunlar bəgi mən.....siməkdə tikisiz.....69. ot yiyü, suv içə yorıyur biz. Yarlıkançuçı könjül öritzün, 70. uluğ ilig bəg e. Biş yüz sığunlarka isig öz buşı birzün. 71. Aşınız, içkünüz, ediniz, tavarınız əksüki yok. 72. Bularni ölməkügə ödləyü ötürür mən. Ötügümün 73. tınlayu yarlıkazun. Kim ölütl ölürgüci ersər, ol ayıg kılınç tüşin kəntü özi aşayur, 74. adın kişi aşamak törüsü yok. Özlüg ötürüp kimkə ersər, öpgü 75. kılı umaz. Ayıg kılınç bütin yirtinçüdə ayıg atı yadılır. 76. Ötrü ol ilig sarsıg könjüllüg Dantipali ilig altun önlüg sığunnuñ ötügin tınlıgali 77. unamatın köziñə, karakına kan kodulup kiñ közin sığun 78. tapa körüp, övkəsi kəlip anıñ ara ağuluğ yılan tiliñə 79. okşatı yadınlayu turur yitti kılıçın tartıp altı, 80. kınıg, katıg könjülin edgülg sığun bəginin boyının bıçıp başın 81. yirdə yıktı. Anıñ arasınca ilig bəginin oñ kolu biləkəndin kəsilib kılıçı birle yirdə tüşti. 82. Bu muntağ kolu kəsilmışin körüp bəlinləyü ögsüz osuğluğ bolup katıg ünin kıkıra inçə tip tidi: Əmgək e!.....84. Sansız üküş ayıg kılınç ..... oğlumın, 85. kızımın, kamın, kadaşımın, tørt türlüg süümün, balıkımın, 86. uluşımın, kənt sozak künki yinçgə kırkınların 87. barça pək mençü sakındım erdi. Öz kılınmış ayıg kılınçım başta təpti. 88. Mini üçün əmgəntəçi kim ersər yok. Bu muntağ əmgəklig savlar səzləyür 89. erkən anıñ arasınca yir yarılı.

90. Avış tamudın ert yalın önüp Dantipali iliginiñ ol ok etüzün yergəyü 91. alıp altın Avış tamukka tartıp ildü bardı. Ol Avışdın önmiş əsrinü 92. önlüg yavlak ört yalın ilig bəgig yegəmiştə örtü kök tərrikə 93. tayayu turdı. Korku tæg yanju ün eşitildi, yağız yir titrədi, 94. tørt yınak örtəndi, uluğ, böduk tağların basukları yimrilti. 95. Dantipali ilig ört, yalın arasınca turup umuğı 96. üzülüp sərü umatın tørt yınakıg yanılıp, ögsüz bolup talıp etüzi süklirti. 97. Avış tamuluğ madar ağzın uluğ açıp . . . . . Dantipali iligig . . . . . .sıjirip kottı. 98. . . . . .titsi baxşısına inçə tip ötünti: Yirtinçüdəki tınlıqlar . . . . . 99. yolta toğarlar. Olar nə üçün ayıg 100. kılınçın tıdılmazlar. Ötrü baxşısı inçə tip tidi: ol savıg yemə 101. mənini, tükəl sözləgülg gücim yokı 102. kayu tınlıqların uthsız, sevinçsiz 103. kılınmışları tükəl bilgə tənri tənrisi 104. burkan əsəngilig yolta bodisatvlar 105. yorıgında yorıyur erkən isig özün 106. ıdaladı, açıg əmgəklərig sərıp 107. kut koluntı. Bu yirtinçüdəki tınlıqlar 108. özlüg ölmək, ulatı on 109. krmanata ertmək ayıg kılınçın tıdıgavlı udaçı bolayın tip ol ok yana 110. tınlıqlar bu muntağ bodisatvların kut 111. kolmuşların yemə sınımatın ayıg kılınç 112. kılurlar. Titsisi inçə tip ötünti: tənri baxşı anı nomlayu yarlıkazun maña. 113. Kayu tənri burkan əsənkilig yolta.....

Tərcümə

.....14. Bundan başqa ilxı dünyasına getmiş, 15. keyiklərin saysız çox qorxunlarıdır. 16. Bax, oğlum, şastrda, belə deyib demiş,-var. 17. Cəhənnəmdə alov içində alovlanan 18. canlı varlıqlara belə deyib desən ki, gəl səni 19. öldürüm, bu əzablardan sağal, tanrı 20. yerində doğulacaqsan, desən, bütün cəhənnəmlilər 21. hamısı ayağa qalxıb bütün səsləri ilə qışqıraraq 22. belə deyib deyərler: "bizi öldürmə, nə əziyyət" 23. olsa, burada çəkərik, şirin 24. canımızı ayırma, deyib belə deyərler. 25. Bax, öz isti istəkli vücudunu qoru. Sonra şagirdi baxşısına belə deyib 26. müraciət etdi: Ey tanrı baxşı, canlıları öldürməyin pis əvəzi 27. ikinci dünyadadı çatır? Yoxsa bu dünyada da (cəzaya) çatması var? 28. Baxşısı belə deyib dedi: Bəzilərinin bu görünən 29. dünyada da

(cəzasına) çatmağı var. Dərhal 30. şagirdi belə deyib müraciət etdi: Ey baxşı, canlıları öldürməyin 31. görünən dünyada pis əvəzinə (cəzasına) kim çatdı? Onu 32. vəz edib buyursun, rahiblər eşidib sansaraya qorxunc könül bəsləsinlər. 33. Ondan sonra Şastarkariki baxşı belə deyib dedi: Şastrada belə deyilir: 34. Qədim keçmiş zamanlarda bu Çambudivip adlı ölkədə Dantipali adlı bir hökmdar 35. var idi. Şeytan ...ürəkli həmişə başqalarının 36. isti canını üzməkdən doymaz idi. Öldürməkdən 37. fərəh, sevinc duyardı. Bütün yaxşı qanunlara yoxsul 38. ...könüllü Dantipali hökmdar başqalarını 39. öldürsə, bundan daha çox seviniirdi. Öz vücudunu çox möhkəm tutardı. 40. Başqa bir adam əzabda olsaydı, o öz vücudunun nəşəsini düşünərdi. 41. Qanlı məlhəm ilə vücudunu daim məlhəmlər idi. Bir dəfə o 42. Dantipali hökmdar möhkəm ovçu igidləri və alpoğutları ilə təmiz 43. meşəyə ova atlanıb getdi. Saysız-hesabsız keyikləri 44. ovlayıb öldürdü. Başqa bir meşədə qızıl rəngli, görüləcək 45. gözəllikdə bir sığın var idi. Heyva sifəti ilə müəllimlər kimi sevən ürəyi, nəcib, həlim, 46. bütün sığınlardan, keyiklərdən çox artıq (üstün) idi. Beş yüz 47. (sığın) başçısı, hökmdarı, bəyi idi. Sonra o Dantipali 48. bəy hökmdar bütün alpağutları ilə keyik ovlayıb dolaşarkən onun (meşənin) 49. arasında o beş yüz sığın görüb....50. (onları dövrəyə alıb ovlamağa başladı. Sığınlar) dəhşətli səslərlə qışqıraraq bağırtdılar. O beş 51. yüz sığın isti canlarının qorxusundan ağıllarının itirib 52. yerə yapışb (bir-birinə) sığındılar. Sığınlar başçıları olan sığına belə dedilər: Sən övladların tək bizi qoruyursan. Gecə-gündüz 53. isti canından daha çox ayıraraq, güdərək bizi qorudun. Hara qorxusuz 54. yerdirsə, həmişə o yerə bizi ardınca apardın. 55. Ürəyi yanan, müdrək biliklişən. (Bu dar macalda) səndən başqa 56. bizə ümid, inam olası canlı tamamilə yox(dur). Şeytanlar kimi 57. sərt səslərdə bağınşaraq dövrəyə alaraq bizi ovlayırlar. Möhkəmlən, 58. ey sığınlar bəyi. Bu təhlükədən xilas edib bizə isti canını qurban ver. 59. Onda o yaxşı sığınlar bəyi beş yüz 60. sığına öyüd verərək belə deyib dedi: Mənim isti 61. canıma azacıq da heyfslənməyim, qorxmağım yox. 62. Mən o qədər böyük iztiraba qatlanaram. İndicə elə əngəlsiz könüllə 63. Dantipali hökmdarın hüzuruna gedib sizlər üçün isti canımı verərəm, sevimli 64. mənim isti canımı sataram.

sizlərin canım satın alaram. 65. Uzun zaman bəxtiyar olun. Sonra ol qızıl 66. rəngli sığınlar bəyi Dantipali hökmdarı bələdlədi, 67. o tərəfə getdi. Uzaqdan diz çöküb oturub...hökmdara 68. (belə dedi): Siz insanlar bəyisiniz, sığınlar bəyi isə mənəm...Meşədə səssiz...69. ot yeyərək, su içərək gəzirik. Mərhəmətli könül yüksəlsin, 70. ey ulu hökmdar. Beş yüz sığına isti canını ehsan versin. 71. Yeməyinizin, içməyinizin, dövlətinizin, malınızın əksiyyəti yox. 72. Bunları öldürməyiniz üçün öyüd verərək yalvarıram. Yalvarışlarımı 73. diləyib mərhəmət etsin. Kim bir canlıyı öldürəcək olsa, bu pis əməlinin cəzasını şəxsən özü çəkər, 74. başqa adamın çəkməsi qanunu deyildir. Canlıları öldürüb kimə isə yaxşılıq 75. edə bilməz. Pislik edənlərin bütün yer üzündə pis adı yayılır. 76. Sonra o hökmdar, kobud ürəkli Dantipali hökmdar, qızıl rəngli sığın yalvarışını dınləməyə 77. razı olmadan, gözüne, göz bəbəyinə qan gəlib kinli gözlərlə sığın 78. tərəfə baxıb qəzəbə gəlib bu ara zəhərli ilan dilinə 79. oxşayan alov kimi parlayan iti qılıncını dartıb çıxardı, 80. sərt, qatı ürəklə yaxşı sığın bəyinin boynunu kəsib başını 81. yerə yıxdı. Bu zaman hökmdarın sağ qolu biləyindən kəsilib qılıncı ilə birlikdə yerə düşdü. 82. Bu belə qolunun kəsildiyini görüb qorxudan titrəyərək ağılsız kimi olub dəhşətli bir səslə qışqıraraq belə deyib dedi: Ey əzab! .....84. Saysız-hesabsız pis əməllər oğlumu, 85. qızımı, qohumlarımı, qardaşlarımı, dörd növ qoşunumu, şəhərimi, 86. ölkəmi, kəndlərimi, hərəmxanadakı incə kənzlərimi 87. hamısını əbədi hesab etmişdim. Etdiyim pis əməllər öz başıma gəldi. 88. Mənim üçün əzab çəkən kimsə yox. Bu belə əzablı sözlər söyləyərkən 89. bu zaman yer yarıldı, 90. Avış cəhənnəmdən od, alovlar çıxıb Dantipali hökmdarın vücudunu bürüyərək 91. alıb altındakı avış cəhənnəmə dartıb, çəkib apardı. O, Avış cəhənnəmdən çıxmış alabəzək 92. rəngli yava od, alov hökmdarı bürümüş halda yüksəlib mavi göyə 93. dayandı. Qorxunc əks-səda səsləri eşidildi, qonur yer titrədi, 94. dörd tərəfi alov aldı, ulu, böyük dağların zirvələri çökdü (dağıldı). 95. Dantipali hökmdar od, alov arasında durub ümidi 96. üzülüb dözə bilməyəcək, dörd tərəfi yanb, ağılı itirib, dəliləşib vücudu qovruldu. 97. Avış cəhənnəmin şeytanı ağızını geniş açdı.....Dantipali hökmdarı ..... gizlədib apardı. 98.....şagirdi baxşısına belə deyib müraciət etdi: Yer

üzündəki canlı varlıqlar .....99. yolda doğularlar. Onlar nə üçün pis
100. əməllərdən uzaqlaşmazlar. Onda baxşısı belə deyib dedi: O
sözü 101. mənim mükəmməl söyləməyə gücüm yoxdur. 102. Hansı
canlı varlıqların mükafatsız, sevincsiz 103.qalmış kamil, müdrik
tanrılar tanrısı 104. burhanın sağlamlığı yolunda bodisatvlar 105.
hüzurunda yürüyürkən isti canından 106. əl çəkdi, acı əzablara
dözüb 107. səadət arzuladı. Bu yer üzündəki canlı varlıqları 108.
canlı öldürmək başqa on 109. krmanata (?) etmək pis əməlin fəv-
qündə qadir olun deyib o da yenə 110. canlı varlıqlar bu belə bo-
disatvların səadət 111. arzularını da sındırmadan onu vəz edərək il-
tifat göstərsin mənə. 113. Hansı burhan sağlamlığı yolunda...

Çastanı bəy

Arsılanların yorığın yorup çayan balığın kidinintə turup
ınaru bəru yorıdı. Ötrü ilig bəg tört beltir yolta yorıyu anın arasına
sansız üküş yeklərig gördi. Ol yimə yeklər yalaşukların etin yiyü
kanın üçüp bağirsukların etizlərinə yörgəyürlər erdi. Korku təg
körk məñiz tutup yavlık, katıg ünin kıkırışı darzul, badruk
iliglərintə tutup kapkara uluğ bedük təg etüzün önəyü oot öñlüg
işin saçların öñinlərində tuşurup ağuluğ yılanın etüzlərin itinip,
yaratınıp kay beltir sayu yorıyurlar erdi. Anı körüp Çastanı ilig bəg
yürəkin katrunup toğalar bəgi təg kşatrik bəglər məñiz məñləp
korkınçsız, aymıçsız köñülin ol yeklər arasına kirip bardı. Ötrü ol
yeklər Çastanı iligig körüp sıñirkəlig osuğluğ kılınıp təgirmiləyü
avlap inçə tip tidilər: Ay, kim sən? Nəgüluğ kəntü özün ök bizim
üstün, altın təg tişimizkə yoki bolğalı kəltin? Bu savıg eşidip
Çastanı ilig yürəgin katrunup ançakıya yimə korkadın ol yeklərkə
inçə tip tidi: Ay yeklər, tərkin maña sözlənlər, məñin balıkımtakı
bodunuğ bukunuğ nəgüluğ öldürür sizlər? Sizlərkə bu balıkka
kırgülüg küç, küsün kim birdi? Bu məñin yiti kılınçımın körünlər.
Etüzünüzlənri bıçıp öñi öñi kəmişəyin. Balıkımın, uluşumnuğ bu
muntəg tod uçuz savların körüp sərgüm təg erməz. Ötrü ol yeklər
Çastanı ilig bəgnin munçulayu küçlüg, yavlak savın eşidip
övkələrintə ötkürü artukrak bulğanıp anta ok yeklər ətin önəyü
küdəyü yırlayu ayaların yapınıp, sıçğanakların tutunup oot öñlük
kıp kızıl saçların artlarında ıtdıp ört, yalın təg darzul, badruk,
vaçırılığın tokımak əliglərintə tuta Çastanı ilig bəgig sançğalı,
urğalı kılınıp bir ikintiskə inçə tip tidilər: Takı nəgü küdərsizlər?
Tərkin munı sançınlar, bıçınlar. İsig özin üzüp adın açunka
ıdınlar. Anta ötrü Çastanı ilig bəg bar küçin öntürüp tölükin sigriyü
barıp Urumuki athıg yeknin töpüsintəki saçın tarta tutup kılınçın ötrü
kötürüp başın bıçğalı oğradı. Anta ok ol yeklər Çastanı ilignin
küçin, küsünün, çoğın, yalının, kutın, kıvın körüp artukrak
korktılar. Ünlərin ösürüp ilig bəgkə incə tip tidilər: yalaşukların
arslanı iliglər bəglərinin kut tənrisi e, yarlıkançuçı köñül öritip
köñülünün süzgil. Birük bizni ölürsər, sən, yəmə nəñ səñin balıktakı
ig, toğa kütgüsi yok. Amtı bizim isig özümüzə edgü köñül turğurup

umuğ, mağ bolğıl. Ilig bəg inçə tip tidi: Ay yeklər, tərkin sözlənlər, nəçüklədi məniñ balıkmıdaki, uluşumtaki ig, toğa kitməz. Yeklər inçə tip tidilər: Uluğ ilig, bu ok səniñ balıkmıta küntin yınak bir uluğ bedük sökütk bar, anta yavlak sakınçılığ rakşas bolur, bedük közləri, oot önlüg saçı arkasında yadılu turup tamtırmış yuda yalını təg közi karakı yalınayu təgzinü turur. Uzun turkaru yarlıkançsız köñülün sansız üküş tınlıqlarığ azıqları üzə tançıklayu ölürup todunçsuz, kanınçsız.....Anı nəçük utlağı, yigədgəli uğay sizlər? Ertinü katıqlanmaqlıq, bilgə biligkə tükəllig yağız yir erkligi Çastanı ilig bəg mən erürmən. Katıq köñül eritip korkınçsız, ayınçsız köñülün sizləni birlə süñüşgəli kəlyük mən, ay yeklər e, çin, kirtü alp, katıq ersər, sizlər mini birlə süñüşgəli anuk turunlar, amtı bir ikintikə sınaşalım, kayusu küçlüg ermiş biz. Ança sözləp ert, yalın təg yeti kılıçın iligintə tuta yeklər tapa yakın sikirip içgərü kirdi, aq uluğa Kaloşotari atlıq yekniñ töbüssüntəki saçın tutup kılıçın bıçğalı, sançğalı kılın..... təgip ayaların kavşurup ilig bəgkə inçə tip tidilər: Iliglər iligi e, nə yarlığın ersər, ol yarlığın bütürgəli anuk turur biz. Ilig bəg inçə tip tidi: Balıkmıdaki, uluşumdaki adasın körtüp bu məniñ kılıçım sizləniñ kanınsızlarını içgəli tapım. Ol yeklər inçə tip tidilər: Uluğ ilig, munta inaru iki ertinü yavlak rakşaslar bar: bir Uru atlıq, ikinti Vnişikisi atlıq. Biz .. olarka sanlıq erürbiz. Onların utğalı, yigədgəli usar sən, köñülüntəki nə kösüşün ersər, köñül iyin kanğay . . . . . Ötrü ilig bəg tərkin ök ol rakşasığ tiləgəli bardı. Ol yimə Dušta atlıq rakşas ilig bəgig ıraktın körtüp ök öz körkün belgürüp ilig bəg basasında yorıyu oğlağı ünün üntəyü ilig bəgkə inçə tip tidi: Amrak bəgim. mini orunta yatğuru kodup kança barğalı sakınur siz? Azu, yimə adın sevər amrakınız bar erki? Anı üçün mini kodup barır siz, tərkin maña sözləñ, amrak bəgim e. Birük sözləməsər siz, muna isig özüm üzülgəli turur....Ötrü Dušta atlıq rakşas ertinü korkup öz rakşas körkün ök ilig bəgniñ adakında bağarın suna yatıp inçə tip tidi: Uluğ ilig, amtı mən saña erürmən, nə təg yarlıkasar, anı bütürgəli anuk turur mən. Munta inaru ayı ırak erməz, Tariçanta atlıq yavlak rakşas bar, səniñ uluşumdaki ig, əmgəkniñ tözi yiltızı ol erür. Anıñ yarlıkına erksizin mən bu muntağ yavlak, ada kılur mən. Anta ötrü Çastanı ilig bəg alp

katıq yürəkin ol rakşasığ tiləgəli bardı. Ança yorıyu ıraktın konçkyu yni yır üni işdilti. Anta ok ilig bəg kapkara tünlə taviş tınlayu bir ödün kyə turdı. Ol yır üni işidilmıştə ök bodisatvların bilgə biligin utğurak bilti, yekləniñ alın, altağın, təvin, kürin belgürtmiş yır, oyun üni ol, tip ança tərkin ög ol Tariçanta atlıq rakşaska yakın kəlip inçə tip tidi: Biltim səniñ utun rakşas tevin, kürin belgürtmiş kılınç..... Vrunı teñri inçə tip tidi: Arvişçılar bəgi, tüzün Kamrakkti a, amtı Çastanı ilig bəg közünməz bolup bardı. Kalın yeklər təgirmiləyü avlap iltilər ergəy. Ança sözləyü turur erkən anıñ arasında Çastanı iligkə yakın bəlintək yavlak ün yanqu təg eşitildi. Yeklər trzul, badruk, çkir, bintipalta, ulatı bı bıçğuları bir ikintikə salmış, tokımış üniñə miñ artuk kövrüklər ünintə üstünrək yavlak ün turdı. Anta ok Kormuzta teñriñ Çitraviri atlıq oğulu teñridəm tonın bilinə yörgəyü alıp İntradanu yasın iligintə tutup Çastanı iligniñ təgiresintə kəzə yorıdı. Anta ötrü yirtünüşü yir suv təbrəmişin körtüp Maytri bodisatv Yaşomaytri bodisatv birlə kök kalıq yolınça yorıyu kətilər. Ötrü Maytri bodisatv inçə tip tidi: Tüzün Yaşomaytri a, bu Çastanı ilig bəg, siziksiz, bu tün ök alku yeklərig barça bulun yınak saçğay. Bu teñrilər yoksuz əmgənürlər. Birük yağız yir arkasındaki toprakniñ prmanu, koğ, kıçmık, sanı neçə ersər, yana yəmə alku tınlıqların sanı, sakışı neçə tənlig bolsar, neçə tənlig kalın, küçlüg, yavlak yek, içkək bolsarlar, bodisatv oğuşluğ ilig bəgniñ anı muntun etüzintəki bir evin tüsiñə yəmə ada, tuda təgürgəli uğuluğ erməzlər. Nə üçün tip lisər, ögil, sakıñıl, tüzünüm e, bu ilig bəgniñ öñrəki savların. Bu btraklapdaki biş yüz bodisatvlar barça muntada öñrə burkan kutın bulup sanşardın ozğuçılar erdi. Kəntü öziniñ katıqlanmağına köñülün, yürəkin vçır təg kılıp alku bizni barça utup, yigədip biznidə öñrə burkan kutın bultaçı boltı. Kınığ köñüllüğü Avışın Sitsatan kılıp köñülün, yürəkin buyan, edgü kılınçka öklitdi, astı. Burkan kutlıq kösüşintə ançakya yəmə tınmadın kılğuluğ işiñə aruksuz köñülün arıtı armadı. Öz isig özin ıdalayu yaraş yaraş adınların əmgəkin kötürü kəntü öziniñ əmgəkçə əmgənıp uzun turkaru adın tınlıqlarığ edgügerü

katıqlantı, tavrantı. Bu kutluğ tınlığ nirvan kapıqına yağukka turur. Kiçmədin ara bu yirtinçü yir suvda burkanlıg kün teñri örləyü toğa kəlgəy. Üstün teñri, altın yalañuk azu yek, içkək kim ersər, anıñ utru turçadı yok. Toñalar bəgi təg korkınçsız, ayançsız köñülin təbrənçsiz turup kalın yeqlərinə yavlakın ömətin muna amtı amtı barçanı utar, yigədür. Yaşomaytri bodisatv inçə tip tidi: Ayağka təgimlig tüzün Maytri a, amtı biz yəmə ol edgülüg Çastanı iliggərü yakın barıp ol kutluğ tınlıgıg körməkin közümüzni kutluğ, kıvlıg kılalım. Maytri bodisatv: inçə kılalım, tip sözləyü ikisi barça Çastanı ilig tapa bardılar. Ağızlarıntın, közləriintın, burunlarıntın barça korkğu təg örti, yalın öntürüp tişlərin, ağızların çikratıp sıçğanakalrın urunu, ayaların yapıntı.....Satagiri, Xaymavadi, Pañçikita ulatı yeqlər urunutları erdinilig yarığların kedip bosuşluğ sakınçlıg köñülin kəlip.....lıgta maru bərü yorıdılar. Ötrü Çastanı ilig bəg korkınçsız köñülin rakşaska yakın kəlip tidi: ..... balıkdaki yavız, irtü belgümlər barça kalısız yıtılınıp barıp yeqlərinə korkğu təg yavlak ünləri yəmə eşidilmədi. Ötrü Çastanı ilig bəg toğa adasın tarıkmışın kitmişin körüp.....

Tərcümə

Aslanlar kimi yürüyüb Uçayan şəhərinin qərbindən durub o tərəf-bu tərəfə dolaşdı. Sonra hökmdar dörd yol ayrıcına yürüş edib onların arasında saysız çox şeytanlar gördü. O şeytanlar da yenə insanların ətinə yeyərək, qanını içib bağırsaqlarını bədənlərinə dolayırdılar. (Adanı) dəhşətə salan sir-sifət düzəldib kobud, uca səslə qışqıraraq, darzul (trizula-yabaya bənzər üçdişli silahdır), bayraq əllərində tutub qapqara. ulu, böyük dağ kimi vücudları ilə dikələrək, od rəngli hörülmüş saçlarını çiyinlərindən uzadıb zəhərli ilanla vücudlarını bəzəyib-düzəyib bütün yol qovşaqları boyu dolaşırdılar. Onu görüb Çastanı hökmdar ürəyini möhkəmləndirib qaplanlar bəyi kimi hərbi bəylər bənizi ölməzləşdirib qorxusuz, qayğısız bir könüllə o şeytanlar arasına girdi. Sonra o şeytanlar Çastanı hökmdarı

görüb udub həzm edirləmiş kimi hazırlayıb onu dövrələyərək ovlayıb belə deyib dedilər: Ey, sən kimsən? Niyə özün özünü bizim üstdəki, altdakı dağ (kimi) dişlərimiz arasında yox etməyə gəldin? Bu sözü eşidib Çastanı bəy ürəyini möhkəm tutub azacıq yenə qorxmadan o şeytanlara belə deyib dedi: Ey şeytanlar, tez mənə söyləyin, mənəim şəhərimdəki xalqı, camaatı nə üçün öldürürsünüz? Sizlərə bu şəhərə girməyə güc, qüvvəti kim verdi? Mənəim bu iti qılıncıma baxın. Vücudunuzu biçib parça-parça edəmə. Şəhərimin, ölkəmin bu dərəcə pərişan və zavallı vəziyyətini gördüm, səbrim tükənir. Sonra o şeytanlar Çastanı hökmdarın belə qüvvətli, sərt sözlərini eşidib qəzəblərindən son dərəcə əsib-coşaraq onda şeytanlar ətlərini (əzələlərini) şişirdərək, bağıraraq, nəğmə oxuyaraq, əllərinin içini yapışdırıb sıçğanaqlarını (?) tutub od rəngli qıpqırmızı saçlarını arxalarına atıb, atəş, alov tək darzul, bayraq, almazlı toxmaq əllərində tutaraq Çastanı hökmdarı sancmaq üçün, vurmaq üçün hazırlayıb bir-birinə belə deyib dedilər: Daha nəyi güdürsünüz (gözləyirsiniz?). Cəld bunu vurun, biçin. İsti canını üzüb o biri dünyaya göndərin. Ondan sonra Çastanı hökmdar var gücü ilə irəli atılıb həyəcanla sıçrayaraq Urumuki adlı şeytanın təpəsindəki saçı dartaraq tutub qılıncını havaya qaldırıb başını üzməyə hazırlayırdı. Onda o şeytanlar Çastanı hökmdarın gücünü, qüvvətini, odunu, alovunu, bəxtini, taleyini görüb daha çox qorxdular. Səslərin alçaldıb hökmdara belə deyib dedilər: Ey insanların aslanı, hökmdarlar hökmdarının bəxt tanrısı, mərhəmətli könül bəsləyib qəlbini təmizlə. Əgər bizi öldürsən, yenə sənəim şəhərimdəki xəstəlik, bədbəxtlik getməyəcək. İndi isti canımızı saf qəlblə bağışlayıb ümid, inam ol. Hökmdar belə deyib dedi: Ey şeytanlar, cəld söyləyin, nə üçündür mənəim şəhərimdəki, ölkəmdən xəstəlik, bədbəxtlik getməz? Şeytanlar belə deyib dedilər: Ulu hökmdar, sənəim bu şəhərinin cənub tərəfində bir ulu böyük ağac var, orada bir pis niyyətli şeytan olur, böyük gözləri, od rəngli saçları arxasına tökülür, yanmış məşəlin alovu kimi gözləri, bəbəyi alovlanır, oynayıp. Həmişə rəhmsiz qəlbə ilə saysız-hesabsız canlıları yekə (azı)

dişləri ilə parçalayaraq öldürüb acgözlüklə, doymadan.....onu necə udmağı, ona necə qalib gəlməyi bacaraqsınız? Həddən artıq möhkəm olan mürdük biliyə yiyələnmiş qonur torpaq qüdrətlişi Çastanı hökmdar mənəm. Möhkəm iradə bəsləyib qorxusuz-hürkümsüz könüllə sizinlə döyüşmək üçün gəlmişəm, ey şeytanlar, həqiqi, əsl igid, cəsur ərsinizsə, mənimlə vuruşmağa hazır durun, indi bir-birimizi sınayaraq, (görək) hansımız güclüyük. Belə söyləyib od, alov kimi iti qılıncımı əlində tutaraq şeytanlar tərəfə yaxın sıçrayıb onların içinə girdi, ən böyüyü Kaloşotari adlı şeytanın təpəsindəki saçını tutub qılıncı ilə vurub biçməyə, sancmağa başla..... çatıb əlinin ayalarını qovuşdurub hökmdara belə deyib dedilər: Hökmdarlar hökmdarı ey, nə fərmanın olsa, o fərmanı yerinə yetirməyə hazırıq biz. Hökmdar belə deyib dedi: Şəhərimdəki, ölkəmdəki təhlükəni görüb bu mənim qılıncım sizin qanınızı içməyə yetər. O şeytanlar belə deyib dedilər: Böyük hökmdar, buradan irəlində iki çox qəddar şeytan var: biri Uru adlı, ikincisi Vnikişi adlı.... Biz onlara tabeyik. Onları məğlub edə bilsən, onlara qalib gələ bilsən, ürəyindəki nə arzun olsa, ürəyincə yerinə yetər. .... Onda hökmdar cəld həmin şeytanları axtarmağa getdi. Həmin o Duşta adlı şeytan da hökmdarı uzaqdan görüb öz şəklini dəyişdirib hökmdarın ən çox sevdiyi xanımının qiyafəsinə girib yüyürərək, zərif səslə səslənərək hökmdara belə deyib dedi: İstəkli bəyim, məni yataqda yatmış qoyub hara getməyi düşünürsünüz? Yoxsa, başqa sevdiyin istəkliniz var? Onun üçün mü məni qoyub gedirsiniz, tez mənə söyləyin, ey istəkli bəyim! Əgər söyləməsəniz buna isti canım üzülmək üzrədir. Sonra Duşta adlı şeytan hədsiz dərəcədə qorxub öz şeytan sifətilə hökmdarın ayaqlarına üzü üstə düşüb belə deyib dedi: Ulu hökmdar, indi mən sənə tabeyəm, necə buyursan, yerinə yetirməyə hazırım. Buradan çox uzaq deyil, orada Tariçanta adlı yava şeytan var. sənin ölkəndəki xəstəlik, əzabın əsas ulduzu (səbəbi) odur, onun əmri ilə mən bu belə pisliklər, müsibətlər edirəm. Ondan sonra Çastanı hökmdar möhkəm, qəti ürəklə o şeytanı axtarmağa getdi. Beləcə yürüş edərkən uzaqdan .... nəgmə səsi eşitdi. Orada-

ca hökmdar qaranlıq gecədə gurultu dinləyərək bir az dayandı. O nəgmə səsi eşidiləndə bodisatvların müdrük biliyini aydınca tanıdı, şeytanların alını, hiyləsini, məkrini, fəsadını təzahür etdirən nəgmə, rəqs səsidir, deyib eləcə də o Tariçanta adlı şeytana yaxın gəlib belə deyib dedi: Tanıdım sənin utanmaz şeytanı hiyləni, fəsadını təzahür etdirən əməlin .... Vrunu tanrı belə deyib dedi: Ey ovsunçular bəyi nəcib Kamrakkti, indi Çastanı hökmdar görünməz olub getdi. Qalın şeytanlar dövrələyərək ovlayıb aparacaqlar. Belə söyləyərək dururkən bu zaman Çastanı hökmdara yaxın tük ürpədicisi, pis bir səs əks-səda kimi eşidildi. Şeytanlar bir-birinə durzul, badfur (silah növüdür), çakır (silah növüdür), mizraq, başqa nizə, bıçaq atmaqlarının sancmaqlarının, vurmaqlarının səsinə mindən artıq təbilin səsinə daha üstün olan yava səs çıxardı. Bu zaman Hürmüz tanrının Çitraviri adlı oğlu tanrı-sifət donunu belinə sarıyaraq İntradanu yayını əlində tutub Çastanı hökmdarın ətrafında gəzməyə başladı. Ondan sonra dünyanın, yer-suyun tərpəndiyini görüb Maytri bodisatv Yaşomaytri bodisatv ilə mavi göy yolu ilə yüyürüb gəldilər. Sonra Maytri bodisatv belə deyib dedi: Ey nəcib Yaşomaytri, bu Çastanı hökmdar, şübhəsiz, elə bu gecə bütün şeytanları bütün künc-bucaqda sancacaq. Bu tanrılar nahaq yerə narahat olurlar. Əgər qonur yerin səthindəki torpaqda atom, toz, hissə zərrələrinin sayı nə qədərsə, bütün canlıların sayı, sırası o qədər olsa, nə qədər saysız qalın, güclü, yava, şeytan, iblis olsa, bodisatv nəsindən olan hökmdarın vücudundakı sıx tükəndən ən mindən birinə də təhlükə, xəta toxundurmağa imkanları olmaz. Nə üçün deyib desən, düşün, fikirləş, ey nəcibim, bu hökmdarın əvvəlki sözlərini. Bu btraklapdakı beş yüz bodisatv hamısı bundan əvvəl burhan səadəti tapıb sansardan xilas olacaq idi. Özünün möhkəmliyi sayəsində ürəyini, könlünü almaz tək edib bütün bizim hamımızı udub yüksəldib bizdən əvvəl burhan səadəti tapan oldu. Şiddətli arzulu könlünü Avişla Sitsatana edib ürək və qəlbi ilə savab yaxşı əməllərini çoxaltdı, artırdı. Burhan səadəti diləyi ilə azacıq da dincəlmədən görəcəyi işləri yorulmaz könüllə

tamamilə yorulmadı. Öz isti həyatından əl çəkərək təbiətin yaratdığı başqalarının əziyyətini öz şəxsi əziyyəti kimi çəkib uzun zaman başqa canlılarla yumşaq, səmimi davrandı. Bu xoşbəxt məxluq nirvana qapısına çox yaxındır. Çox keçmədən bu dünyaya, yer-suya burhan günəş tanrı yüksələrək, doğaraq gələcək. Üstdə tanrı, altda insan, məgər şeytan, iblis kimi isə, onlara qarşı dura bilməz (duran yox). Qaplanlar bəyi tək qorxusuz, hürküşüz könüllə qalın şeytanların pisliyini fikirləşmədən indi, indi onların hamısını udar, hamısına qalib gələr. Yaşomaytri bodisatv belə deyib dedi: Ey hörmətə layiq nəcib Maytri, indi biz də o xoşniyyət Çastanı hökmdara yaxın gedib o xoşbəxt məxluqu görməklə gözüümüzü xoşbəxt, bəxtiyar edək. Maytri bodisatv da: belə edək,- deyib söyləyərək hər ikisi birlikdə Çastanı hökmdara tərəf getdilər. Onda Çastanı bəyi saysız-hesabsız şeytanlar dövrəyə alıb dəhşətli səslə qışqırırdılar, ağızlarından, gözlərindən, burunlarından dəhşətli od, alov püskürdübl dişlərini, azı dişlərini şaqıldadıbl səçganaqlarını (?) vuraraq, əllərinin ayaqlarını yapışdırıbl... Satagiri Xaymavidi, Pañçikita, başqa şeytanların başçıları qiymətli yaraqlarını geyib kədərli, düşüncəli könüllə gəlib ..... o tərəf-bu tərəfə gezişməyə başladılar. Sonra Çastanı bəy qorxusuz ürəklə şeytana yaxın gəlib dedi..... Şəhərdəki pis, yava nişənələr hamısı qalıqsız yoxa olub getdi, şeytanların qorxu kimi yava səsləri bir də eşidilmədi. Sonra Çastanı hökmdar xəstəlik, təhlükənin məhv olduğunu, getdiyini görüb.....

Böyük meymun və Padvamati

Transkripsiya

.....Tınlıqlarka edgü kılğalı katıqlanğay mən. Ötrü ilig bəg artukra artuk.....-zülüp öz Prohitisinə inçə tip tidi: Eşidgil, tüzün baxşı a! Bu edgülüg, kutluğ tınlıq .....yılıkı körkin ança yimə bilgə biliglig .....Purohiti baxşı inçə tip tidi: Uluğ ilig, tınlıqlar toğum üzə erklig bolurlar. Kayuda toğğalı tapları ersər, anta toğum açun tutarlar. Biçin etüzün adın tınlıqlar edgü kılğalı uğuluk erti. Anı üçün biçin açunıta toğğalı tapladı. Üstün tənri, altın yalıñuk birgərü yığılsar, munun biligintə artuk üstün bolup yigədgəli umazlar. Anın bu edgülüg, kutluğ tınlıq bilgə biliginə sizik köñül turğurmağuk ol. Ötrü ol biçinlər bəgi tanı nomluğ öd, erig sözləyü turur erkən anıñ arasına isig özi üzülüp üstün Tüzit tənri yiriñə bardı. Anı körüp ilig bəg təgirəki alpı, alpağutı birle biçinlər bəginin etüzün ağar ayağın tapıq, uduğ kılıp divdar ığaç üzə ertəgəli yarlıkadı. Ötrü ilig bəg buyrukların okıp inçə tip tidi: Büküntə ınaru mənini uluşumta biçin avka barmanlar.....Tınlıqlar bodisatvniñ tañlançıq, muñadınçıq, edgülüg savarın işidip inçə tip köni.....ursunlar. Tükəl bilgə tənri burkan bodisatv yolında yoriyur erkən ança üküş açıq əmgək əmgənip timin ök burkanlıq bilgə biligkə tükəllig boltı.....bilgə biligin tərs körüm.....tıda yarlıkadı biz yəmə .....tərs körümüg kitərməz biz tip. Anın üküş tınlıqlar tərs körümkə təzkəylər. Ötrü Şastrapiryi baxşı tisisinə inçə tip tidi: tüzün oğlım, tənri burkan Asanki yolta yoriyur erkən çadik kılmişin sözləyin, inçə kaltı şastrda iştilür.....Yimə ertmiş ödün Şakimuni burkan bodisatv yolında yoriyur erkən Padmamati atlıq kız erti. Körki, mənizi ay tənri tilgənintə sevigliqrək, közi kapağı tüptüz, kaşı, kök aryavrt öñlüg kiñ, yitiz alını, kavuşmamış təg körtlə burunu yipün linxua öñi təg üstün, altın irinləri, Kormuzta tənriyin vaçrı təg yinçkə bili, kiñ, yitiz kögüzintə iki əmigi artukrak yaraşıp turur erdi.

.....Canlılara yaxşılıq etməyə çalışacağam. Sonra hökmdar artıq-dan artıq .....öz baş rahibinə belə deyib dedi: Eşit, ey nəcib baxşı. Bu bəxtiyar, xoşbəxt canlı .... ilxı (heyvan) görkəmində də elə müdrik bilikli olur? Baş rahib baxşı belə deyib dedi: Ulu hökmdar, canlılar doğum barədə qüdrətli olurlar. Necə doğulmaq arzuları isə, elə də doğulmaq dünyası tutarlar. Meymun vücudu ilə başqa canlılara yaxşılıq etmək imkanına malik idi. Onun üçün meymunlar aləmində doğulmaq istədi. Üstdə tanrı, altıda insan bir araya yığılsa, bunun biliyindən artıq üstün olub yüksəlməyi bacarmazlar. Ona görə də bu bəxtiyar, xoşbəxt canlımın müdrik biliyinə şübhəli könlü ilə baxmaq olmaz. Sonra o meymunlar bəyi ..... dini öyüd, nəsihət söyləyərək durarkən bu arada (bu zaman) iti canı üzülüb üstdəki Tuzit tanrı yerinə getdi. Bunu görüb hökmdar ətrafındakı alpları, alpağutları ilə meymunlar bəyinin vücudunu dərin etimadla hörmət, ehtiram edib ehtiramla divdar ağacı ilə yandırmalarını əmr etdi. Ondən sonra hökmdar buyurduklarını çağıraraq belə deyib dedi: Bu gündən o yana mənim ölkəmdə meymun ovuna getməyin.....-...Canlı varlıqlar bodisatvın heyrətamiz, qeyri-adi, xoş sözlərini eşidib belə deyib həqiqi ..... vursunlar. Kamil müdrik tanrı burhan bodisatv yolunda yürüyərkən beləcə çoxlu acı əzab çəkib həmin anda burhanlıq müdrik biliyə mükəmməl yiyələndi.....müdrik biliyin tərs təsəvvürü .....buyurduq yenə .....səhv təsəvvürləri aradan qaldıra bilərik, deyib. Ona görə çoxlu canlılar səhv təsəvvürlərdən qaçaçaqlar. Bundən sonra Şastrapiriyi baxşı şagirdinə belə deyib dedi: Nəcib oğlum, tanrı burhan Asanki yolunda yürüyərkən çadik (Sakyamuninin doğum tarixi) etdiyini söyləyim, necə ki şastrdan eşidildi ki kimi .....-.....Yenə keçmiş zamanlarda Şakimuni burhan bodisatv yolunda yürüyürkən Padmavati adlı qız var idi. Güzəlliyi, bənizi ay tanrının haləsindən daha sevimli, göz qapağı dümdüz, qaş, kirpiyi mavi lacivərd rəngli, geniş, yüksək alnı, yonulmuş kimi gözəl burnu, qırmızı lotos növü kimi üst və alt dodaqları. Hüzmüz tanrının üzüyü kimi incə beli, geniş, yüksək köksündə iki məməsi (ona) həddindən artıq yaraşq verirdi.

.....4.....bodisatv oğuşluğ tavişgannın
5..... üç işləri, adaşları bar erdilər. 6. bir biçin, ikinti kuntuz, üçüncü irbiç. 7. Olar üçəgü yəmə tüzün yavaş erip 8. ertinü sımtağsız erdilər. Anı üçün 9. bodisatv oğuşluğ tavişgannın edgü 10. yoldaşı (?) bolyuklar erdi. Ötrü bir oğurda 11. tavişgannın işləri biçin, kuntuz, irbiç 12. olar üçəgü bodisatv oğuşluğ tavişganka 13. kəlyük erdilər. Ol yəmə edgü lüğ tavişgan 14. edgü kılınç körgəli küçintə artukrak 15. ....çoğluğ, yalınliğı erti. Ötrü ol 16. üç işləri yakın kəlip iki tizin 17. çöküdüp bodisatv oğuşluğ tavişganka inçə 18. tip ötündilər: Umuğluğ, ınalıq, kirtülüğ, isig 19. özümüz təg amrak adaşımız a, sini köngülümüzte 20. sakınıp bu arıqda siməktə ögrünçülüğ, 21. sevinçliğ köngülün yorıyur biz. Sini körgəli 22. küsüşin sağaru yakın kəlyük biz. Közlük 23. kılınçımızı sini körməklig yağmur özə 24. kanturadım. Ötrü olar-bodisatvın adaşları 25. ağırdakı, siməktəki yig edgü tuş yemiş 26. kəlrüp bodisatv oğuşluğ tavişganka suna 27. birdilər. Anta ötrü edgü lüğ tavişgan oların 28. arukları tınmısta kin yig edgü 29. nomluğ sav sözləgəli oğradı. İsig, amrak 30. köngülün yüzləri tapa titrükörüp incə 31. tip tidi: edgü lermi e, uzun turkaru adınçığı 32. edgü kılğalı, sakıntacı bolunlar. Kamığ 33. adınların əngəkin körsərsizlər öz 34. əngəkçə sakınıp sımtağ köngülüğ bolmaqlar, 35. adınlarığ bir kşan ödün yəmə örlətməqlər. 36. Öz isig özünüzlər üçün adınların 37. isig özin üzüməqlər ..... 38.-inçliğı sevinc utlu bilməklig tutı.....39. uruk uzatı todmuş, kanmış bolunlar.....40. -ğaru yorisar, yarlıkançunu köngülünüz üzə 41. öntün yoritğuçı bolunlar. Bir sizlər 42. məniğ ötimin, erigimin tutsarsızlar 43. kop ödün maña yakın 44. bolmuş bolğaysızlar. Uzadı sini 45. kördüm, tip sakınqlar. Bu muntağ.....edgü lüğ 46. bodisatv oğuşluğ tavişgan ürük.....47. -larda adınlarka tapığ, uluğ kılğalı erməki 48. bar üçün ol işlərinə artukrak ..... 49. ....ilip basa-basa seviglig közin.....50. tapa titrükördi. Biçin, kuntuz, irbiç üçəgü lərin

51. yemiş kəlürüp tapmışların artukrak 52. sevinip adaşlarına utlu sevinç 53. təgürgəli sakınçın öz etüzünə inçə 54. tip tidi: bu yirtüncükə edgü sakınçın kim 55. adaş böşüg tutup bir ikintikə edgü, 56. köni sakınçın edgüleşmişniş utlism, 57. sevinçin bilgəli usar anı timin edgü 58. ögli üzə atağalı təgimlik bolur. 59. Anı təg işkə tüşkə edgü sakınç sakınıp utru 60. edgüleşmiş kərgək. Kim birük sansız üküş 61. oğrın səniş isig özüntə .....62. adaşın, işin mən, tip tilin sözləp 63. sözləmişçə kılmanın utru sevinç utlu 64. bilməgçi bolsar, anı adaş böşüg atın 65. atağalı təgimsiz bolur. Bu biçin ulatı 66. üçəgüni adaş üzə atayur mən. Bular yəmə 67. iraktın bərü maña təggəli, mini körgəli 68. kəltilər. Birük bularka edgü ögli törüsinçə 69. tapıg, uluğ kılmasar mən, işlərim 70. adaşlarım tip atamışım, sözləmişim yoksuz 71. bolğay ..... 81. Muntağ sakınıp bodisatv 82. oğuşluğ tavişğan katıg köñülin isig özin 83. titgəli katıg kınıg köñül eritdi. 84. Yumşak savın yalğanturu olarka inçə tip 85. tidi: Adaşlarım a, bükün barmanlar, yarın mindidə 86. tapıg, uluğ alıp timin barğaysızlar. 87. Anıñ arasında bodisatv oğuşluğ tavişğanın 88. katıg köñül eritmişinə inçə 89. kaltı türk yigit kunçuyular sevər bəgdin 90. adrılp nəçük titrəyür, bəzər ersər. ançulayu 91. yəmə bu yitincəsiz, yitiz yağız yir-titrəyü 92. altı türlük oğrın təbrədi, kamsadı. .... 93. Uluğ teñrilər uluğ Kormuzta teñri 94. teñridəm közin köñülgərip bodisatv oğuşluğ 95. tavişğanın köñülin .....96. .... yəmə burkan kutlıg edgü tüşin 97. yakın kılğalır üçün .....108. inçə tip tidi: Kəliñlər, tüz-109. ünlər e. Ol əmgəkiğ kim tınlıg erki anı .....baralım. 110. Ötrü olar tavişğan, biçin 111. ulatı dört işlər tərgin barıp əmgəklig 112. braman tapa yakın kəlip inçə tip tidilər: 113. Ay braman baxşı, nəgü boltuñ yalñuz, 114. kya bu arıgda, siməktə əmgəklig ünin 115. üntəyürsən? Braman inçə tip tidi: 116. tüzünüm e, yol yañılıp kaç kün boltı ertinü 117. ....barğuluk yol, yırnak yəmə arıtı 118. ....mən? Bu savıg eşidip kuntuz tərkın 119. ....barıp suvka kirdi, yiti orohitk 120. balıkiğ kəlürüp bramanka birdi. Basa 121. irbiç kəlip ölmüş sot keyikniñ 122. ....sağuda yoğrut birlə kəlürüp ..... bra-

manka birdi .....128. ....üzə bışurup yigəymən. Yəmə ök tavişğan 129. inçə tip tidi: Amtı mən oot tiləgəli 130. barayın. Nəñ sizin aç əmgəkiñizni 131. boş ertürgəli uğuluk erməzmən. Ötrü 132. bodisatv oğuşluğ tavişğan .....közin .....bolğay erki ol tip sakınçın .....tiləyü yoriyur erdi. .... 139. Sünükün kötürüp Strayastriş teñri yiriñə 140. iltü bardı, Anta təgdüktə kamıg teñridəm 141. kuvrağıg okıp inçə tip tidi: körünlär tüzünlərim, bu 142. edgüluğ kutluğ tınlıgıg yağız yirdə 143. ağırarak . .... kiñrək munuñ 144. edgüluğ köñülin körünlär.....

Tərcümə

.....4.....bodisatv nəsilli (nəslindən olan) dovşanın 5. ... üç dostu, yoldaşı var idi. 6. birinci meymun, ikinci qunduz, üçüncü irbiz (çöl pişiyi) 7. Onlar üçlükdə çox səmimi, mehriban olub 8. hədsiz çalışqan idilər. Onun üçün də 9. bodisatv nəsilli dovşanın yaxşı 10. yoldaşı olmuşdular. Sonra bir dəfə 11. dovşanın dostları meymun, qunduz və irbiz 12. onlar üçlükdə bodisatv nəsilli dovşanın yanına 13. gəldilər. O bəxtiyar dovşan 14. yaxşı əməllər görməsi sayəsində artıq dərəcədə 15. ....ziyalı, parlaq idi. Ona görə də o 16. üç dostu yaxına gəlib iki dizi üçtə 17. çöküb bodisatv nəsilli dovşana belə 18. deyib müraciət etdilər: Ey ümidim, inamlı, inanılmış, isti 19. canımız tək əziz dostumuz! Səni ürəyimizdə 20. düşünüb bu meşədə fərəhli, 21. sevincli dolanıraq. Səni görmək 22. arzusu ilə sənə yaxın gəlmişik. Gözlərimizin 23. susuzluğunu sənin baxışlarının yağışı (suyu) ilə 24. doyduraq. Sonra onlar–bodisatvın dostları 25. meşədəki ən yaxşı meyvələrdən 26. gətirib bodisatv nəsilli dovşana təklif 27. etdilər. Ondan sonra bəxtiyar dovşan .... onlar 28. dinclərini aldıqdan sonra daha yaxşı 29. din sözü söyləmək istədi. İsti, sevimli 30. qəlbi ilə onların üzünə tərəf diqqətlə baxıb belə 31. deyib dedi: Ey əzizlərim, uzun zaman seçilən 32. yaxşı əməl edən, düşünən olun. Bütün 33. başqalarının (hamının) əziyyətini gördükdə onu özünüünkü kimi düşünüb, xəbis ürəkli olmayın, 35. başqalarına bir saniyə zaman belə qəzəblənməyin. 36. Öz isti canımız üçün başqalarının 37. isti canını üzməyin .....38.

.....sevinc mükafatlı bilməyi tutaraq ..... 39. həmişə doymuş, qanmış olun ....40. ... getsəniz, mərhəmətli könlünüz ilə 41. öndə gedən olun. Əgər siz 42. mənim öyüdümlü, nəsihətimi götürsəniz, 43. uzun müddət mənə yaxın 44. olmuş olacaqsınız, həmişə səni 45. gördüm, deyib düşünün. Bu belə ... bəxtiyar 46. bodisatv nəsilli dovşanın daim..... 47. .... başqalarına hörmət, etimad etməyi 48. olduğu üçün o, işlərində çox artıq.... 49. ....durmadan sevilən gözləri ilə ... 50. tərəfə diqqətlə baxdı. Meymun, qunduz, irbizin üçlükdə 51. meyvə gətirib ona qulluq etmələrindən artıq dərəcədə 52. sevinib dostlarına öz razılığını 53. bildirmək düşüncəsi ilə öz-özünə belə 54. deyib dedi: Bu dünyada kim yaxşı fikirlə özünə 55. dost tutub bir-birlərinə yaxşı, 56. səmimə düşüncə ilə yaxşılığının mükafatını, 57. sevincini bilməyi bacarsa, onu dərhal yaxşı 58. ağıllı (dost) adlandırmağa layiqdir. 59. Belə dost haqqında yaxşı fikir düşünüb onun müqabilində 60. yaxşılıq etmək gərək. Kim əgər: saysız-hesabsız 61. hissə sənin isti vücudundan .... 62. yoldaşnam, dostunam deyib dili ilə söyləyib 63. söylədiyi kimi etmədən qarşılıqlı sevinc, mükafat 64. bilən (gözləyən) olsa. onu dost, yoldaş adı ilə 65. adlandırmağa layiq deyildir. Bu meymun, başqaları 66. hər üçünü dost adlandırırım. Bunlar da 67. uzaqdan bəri mənə dəyməyə, məni görməyə 68. gəldilər. Əgər bunlara yaxşı ağıllı qanuna görə 69. qulluq, hörmət göstərməsəm, dostlarım, 70. yoldaşlarım deyib adlandırmasam. söylədiklərim mənasız 71. olacaq... 81. Belə düşünüb bodisatv 82. nəsilli dovşan möhkəm ürəklə isti canını 83. bağışlamağa şiddətli arzulu könül bəslədi. 84. Şirin dillə yalandan belə 85. deyib dedi: Ey dostlarım, bu gün getməyin, sabah məndən 86. hörmət, ehtiram alıb dərhal gedərsiniz. 87. Bu arada bodisatv nəslinə mənsub dovşanın 87. sərt könül bəsləməsinə necə 89. ki. türk igid xanımlar sevdiyi bəydən ayrıldıqda necə titrəyər. əsərsə, eləcə 91. də bu ucsuz-bucaqsız qonur torpaq, elə titrəyərərək 92. altı dəfə oğruncasına tərپəşdi, titrədi...93. Ulu tanrılar ulusu Hürmüz tanrı 94. tanrıya məxsus gözlə dərk edib bodisatv nəsilli 95. dovşanın könlünü .....96. yenə burhan səadətini

yaxşı qarşılığını 97. yaxşı etdiyi üçün ....108. ....belə deyib dedi: Gəlin, ey nə - 109. ciblər O canlı varlıqlar ki əzab çəkir.....gedək. 110. Onda onlar dovşan, meymun, 111. digər dörd dost tez gedib kədərli 112. brəhmən tərəfə yaxın gəlib belə deyib dedilər: 113. Ay brəhmən baxşı, niyə oldun yalnız, 114. bu meşədə əziyyətli səslə 115. inləyirsən? Brəhmən belə deyib dedi: 116. Ey nəcibim yolu yanılib neçə gün oldu (ki), hədsiz 117. getmək üçün yol, iz axtarıram. 118. ... mən? Bu sözü eşidib qunduz cəld 119. ...gedib suya girdi, yeddi orohitik 120. balıq gətirib brəhmənə verdi. Ardınca 121. irbis gəlib ölmüş kök keyikin 122. ... yoğurt ilə gətirib ... brəhmənə verdi. ....128. .... bişirib yeyəcəyəm. Yenə də dovşan 129. belə deyib dedi: İndi mən od axtarmağa 130. gedim 132. bodisatv nəslindən olan dovşan ..... gözü ilə .... olacaqdır deyib fikirli halda .....axtarmağa getdi. (135. Ondan sonra (xeyirxah) Hürmüz tanrı o xeyirxah dovşanın ..... fikrini ....) 139. Sümüyünü götürüb Strayastriş tanrı yerinə 140. apardı. Oraya çatdıqda bütün tanrı sifət 141. camaatı çağırub belə deyib dedi: Baxın, ey nəciblərim, bu 142. bəxtiyar, xoşbəxt canlı varlıqları. Qonur torpaqda 143. çox ağır .... çox geniş bunun 144. bəxtiyar könlünü görün...

Uyğur dilində iki kollofon

Bədii əsərdə verilən ön sözə yaxud son sözə kollofon deyilir. Qədim uyğur dilində olan istər orijinal, istər tərcümə əsərlərdə kollofonlar müəllifi, yaxud tərcüməçini, əsərin yazılma yaxud tərcümə tarixini və yerini, habelə əsərin yaranması səbəb və məqsədini göstərən əsas mənbədir. Kollofonlar, habelə, onomastika və titulaturanı öyrənmək üçün də böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Qədim uyğur dilinin nümunəsi kimi təqdim edilən bu iki kollofon dövrümüzə parçalar şəklində gəlib çatmışdır.

Birinci kollofon

Birinci kollofon lülələnmiş kağızın bir parçasıdır. Pardaxlanmış, sarı rəngə boyanmış və xətləri aydın seçilən (bir santimetrədə beş xətt) qalın kağızda kiçik hərflərlə sıx yazılmış 27 sətir yazı vardır. Vərəqin eni 28 sm, yazının çərçivəsinin eni isə 24 santimetrdir.

Digər qədim uyğur mətnlərdən fərqli olaraq bu kollofondada (təkrar etməmək üçün deyim ki, habelə ikinci kollofondada) Q, S, N və Z qrafemləri müəyyən məqsədlər üçün bir yaxud iki diakritik işarə ilə təchiz edilmişdir. S qrafeminin altında (uyğur yazısında – sağında) qoyulan iki nöqtə Ş səsini, Z işarəsinin altında (sağında) qoyulan iki nöqtə isə j səsini ifadə etmək üçün işlədilir. Q qrafemi mətnlərdə üç variantda işlədilir: üstdə (solda) bir nöqtə ilə, üstdə (solda) iki nöqtə ilə və diakritik işarəsiz. Güman ki, bu üç variant üç səsi – K (dilarxası ka), ğ və x səslərini ifadə etmək üçün işlədirilir.

Transkripsiya

- ....nom bitig...
....namo darm...
1. ... bək katıǵ süzük kirtg...
2. ...ularım öp sakınıp a... lmiş
3. ...təgimdimiz: bu nom bititməgdin turmış buyanıǵ evirə ötüni təginir
4. ...tın yaǵız takı alkınçsız təlim tişi irkək kut vaxşik ayaz
5. ...larnıǵ teñridəm ıduk küçləri, kösünləri aşılp, üslədip
6. ...bodunuǵ kraǵ alamukdəki adasızın, tudasızın küyü, küzädü
7. içim adsızka: içim yəm ınalka: yəñəm sumaq teñrimkə
8. ...miş buyanıǵ nomluǵ dintarımız üsən açari bəgkə: içim edgü toǵrul
9. ...yengəm içkəlmış teñrimkə: içim əsən ınalka, yəñəm il
10. ...ınalka: yəñəm başana teñrimkə: içim bəgicük ınalka
11. ...içim kan kulıka: yengəm aday kunçuyka: İç kədiçükke

12. ...kaya səlikə: sumak tərrikə: kadın atam kədik tutuğ bəgkə
 13. ...içim basana inalka: inim kərəksizkə: kəlinim tilik sarığ
 14. ...İl almış tərrikə: adaşım bolmuşka: içim sarığ toyın inalka
 15. ...kə: kızım aday kızka kızlarım kiçik kyəkə: tağına (?) inalka:
 16. ...b edgölüg kösüşləri kanıp aň kinitə burxan kutın bulmaları bolzun
 17. ...miş adın ajunka sanlığ bolmuş: uluğ adam sıñkur tutuk bəgkə, uluğ anam
 18. ...u tutuk bəgkə: içim tuda açarika: yəngəm tutuk tərrikə: toğmuş adam
 19. ...inal ...anam oğul yitmiş tərrikə: içim tağaj inalka: yəngəm sevinç tərrikə
 20. anam üsdək tərrikə: anam katun tərrikə: bögümiş tutuğka: adam karamuk inalka
 21. anam arıq kunçuy tərrikə: adam ödüş mlka: adak tutuk inalka: anam təz küñ tərrikə
 22. anam buyançuk tərrikə: əkəm tarım kunçuy tərrikə: yəngəm tadarçın tərrikə: içim edsiz inalka
 23. içim sansız inalka: adaşım kutluğka: karna selikə: ana kadun tərrikə adaşım ılıgkə
 24. yığmış tərrikə: kəsik tərrikə:
 25. ülgüşlük ödlərintə öglərin köñüllərin yığımı umadın erməz yaramaz orunlarda toğmuş ersər
 26. ol ol orunların ozup kurtulup üstün tujit tərri yirintə burxanlar ulusınta toğmağları bolzun:
 27. sadu sadu edgü edgü

Tərcümə

- ... kitab...
 .... təlimə eşq olsun...
 1. ...çox möhkəm şirin (aydın) inam...

2. ...düşünüb...
 3. ...səy göstərdik. Bu müqəddəs yazını yazıb bitirmək savabı dairəsinə girmək diləyərək səy edir.
 4. ...qonur torpaq daha saysız dişi erkək bəxt ruhları göydə
 5. ...tanrisifət müqəddəs gücləri, qüvvətləri yüksəldib, ucaldıb
 6. ...xalqı İndirə əbədiyyətdəki qorxusuz, təhlükəsiz qoruyaraq, mühafizə edərək
 7. ...əmim (böyük qardaşım) Adsıza, əmim (böyük qardaşım) Yəm İnala, böyük qardaşım arvadı Sumağ xanıma
 8. ...miş savabı mömin dindarmız Əsən açarı bəyə, əmim (böyük qardaşım) Edqü Toğrul
 9. ...böyük qardaşım arvadı İçkəlmiş xanıma, əmim (böyük qardaşım) Əsən İnala, böyük qardaşım arvadı El
 10. ...İnala, böyük qardaşım arvadı Basana xanıma, əmim (böyük qardaşım) Bəgiçük İnala
 11. ...əmim (böyük qardaşım) Kan Kuluya (Xanquluya), böyük qardaşım arvadı Aday xanıma, İç Kədiçükə
 12. ...Kaya Seliyə, Sumağ xanıma, qaynatam Kədik Tutuk bəyə
 13. ...əmim (böyük qardaşım) Basana İnala, kiçik qardaşım Kərəksizə, gəlinim Tilik Sarığ
 14. ... İl Almış xanıma, adaşım Bolmusa, böyük qardaşım Sarığ Toyın İnala
 15. ...qızım Aday qıza, qızlarım Kiçik Kyəyə, Toğına İnala,
 16. ...ən yaxşı arzuları diləyib ən axırda Burhan (Budda) xoşbəxtliyini tapmaları olsun.
 17. ...başqa (o biri) dünyaya təşrif aparmış ulu atam (babam) Sıñkur Tutuk baya, ulu anam (nənəm)
 18. ...Tutuk bəyə, böyük qardaşım Tuda açariyə, böyük qardaşım arvadı Kutuk xanıma, doğma atam
 19. ...İnal...anam Oğul Yitmiş xanıma, böyük qardaşım Tağay İnala, böyük qardaşım arvadı Sevinç xanıma
 20. anam Üsdək xanıma, anam Ana Xatun xanıma, Bögümüş Tutuğa, atam Karamuk İnala
 21. anam Arıq xanıma xanıma, atam Ödüş İnala, Adak Tutuk İnala, anam Tez Kün xanıma

22. anam Buyançuk xanıma, böyük bacım Tarım xanın xanıma, böyük qardaşım arvadı Tadarçın xanıma, böyük qardaşın Edsiz Inala

23. böyük qardaşım Sansuz Inala, adaşım Kutluğa, Karna Seliyə, Ana Kadun xanıma, adaşım İligə

24. Yığmış xanıma, Kəsik xanıma

25. bölgü zamanı fikirlərini, könüllərini toplamağı bacarmaz larsa, yaramas yerlərdə doğulsalar,

26. göy yerlərdən azad olub, qurtulub yuxarıdakı xoşbəxt tanrı yerində burhanlar diyarında doğulsunlar.

27. amin, amin, yaxşı, yaxşı.

İkinci kollofon

İkinci kollofondan vərəqin hər üzündə on sətir olmaqla 20 sətirlik mətn qorunub saxlanmışdır. Yazı nazik, sarımtıl, pardaxlanmış, xətsiz kağız üzərindədir.

Ön

Transkripsiya

1. ...urmuş malka: il ornatmış tənrimkə:
2. ...ınalka: sevik tənrimkə: yarp
3. ...öklitmiş tutunğa: ilig tənrim
4. ...ınalka: bolat buka malka: il
5. ...(ina)lka kız turmuş tənrimkə
6. ...toğrul tutunğa: baçağ kurtka
7. ...tənrimkə: kitay bört inalka:
8. ...ınalka: sevik tənrimkə: vjir kız
9. ...ğar inalka: il tını tənrimkə: basana
10. ...s malka: altmış selikə...

Tərcümə

1. ...urmuş Inala, İl Ornatmış xanıma
2. ...ınala, Sevik xanıma, Yarp
3. ...Öklitmiş tutuna, İlig xanıma

4. ...ınala, Bolat Buka inala, İl
5. ...ınala, Kız Turmuş xanıma
6. ...Toğrul tutuna. Bıçaq Kurta
7. ...xanıma, Kutay Bört inala
8. ...ınala, Sevik xanıma, Vajur Qız
9. ...ınala, İl Tını xanıma, Basana
10. ...ınala, Altmış Seliyə...

Arxa

Transkripsiya

1. ...alkanmış iduk ilig...
2. ...iliglərig bəglərig abamu saradika
3. ...tənridəy erti: yama evirərbiz bu buyan
4. ...kıysto tutun bəgkə: il yığmış
5. ...mkə bögi şilavanti tənrimkə
6. ...toğrul tutunka: vərşintu tutunka
7. ...(teğ) rimkə: yarıçuk tənrimkə:
8. ...(teğri)mkə: buyanlığ inalka: il ornatmış (?)
9. ...turmuş malka: kutaçuk tənrimkə
10. ...i turmuş inalka: ornaçuk tənrimkə:

Tərcümə

1. ...məşur, müqəddəs hökmdar...
2. ...hökmdarları, bəyləri əbədi, nəcib
3. ...tanrı kimi idi. Yenə çevirərik. Bu savalı
4. ...Kıytso Tutun bəyə, İl Yığmış
5. ...Bögi Şilavanti xanıma
6. ...Toğrul Tutuna, Vərşinta Tutuna
7. ...xanıma, Yarıçuk xanıma
8. ...xanıma, Buyunluq inala, İl Ornatmış
9. ...turmuş inala, Kutaçuk xanıma
10. ...turmuş inala, Ornaçuk xanıma...

Qeyd

tənrim sözü əslində tanrı deməkdir. Xanım məfhumu qədim türk dillərində kunçuy sözü ilə ifadə edilir.

Londonun Britaniya muzeyində qədim uyğur şairlərindən Çısuva Tutun, Asıǵ Tutun, Pratyta Şiri və Aryaşan Kalın Kaysının Burhan mühitinə həsr edilmiş əsərlərinin əlyazması Or 8212 şifresi ilə saxlanır. Həmin əlyazmalarını təqdim edirəm.

Handwritten text in a cursive script, likely Uyghur, covering the majority of the page. The text is dense and fills most of the page area.

Handwritten text in a cursive script, likely Uyghur, covering the majority of the page. The text is dense and fills most of the page area.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is dense and spans the width of the page. It appears to be written in a historical language, possibly Latin or a related Romance language, given the context of the page numbers. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear.

Handwritten text in a cursive script, continuing from the previous page. The text is dense and spans the width of the page. It appears to be written in a historical language, possibly Latin or a related Romance language, given the context of the page numbers. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is dense and fills most of the page. The text is written in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is dense and fills most of the page.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is dense and fills most of the page. The text is written in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is dense and fills most of the page.

The first thing I did was to
 go to the bank and get
 some money out of my
 account. I had to go
 because I had no cash
 left. I was a bit
 nervous at first but
 everything went
 smoothly. I got the
 money I needed and
 was happy to go
 home. I had a good
 day and was
 satisfied with the
 result. I had to
 go to the bank
 because I had no
 cash left. I was
 a bit nervous at
 first but every-
 thing went
 smoothly. I got
 the money I
 needed and was
 happy to go
 home. I had a
 good day and
 was satisfied
 with the result.

I had to go to the bank
 because I had no cash
 left. I was a bit
 nervous at first but
 everything went
 smoothly. I got the
 money I needed and
 was happy to go
 home. I had a good
 day and was
 satisfied with the
 result. I had to
 go to the bank
 because I had no
 cash left. I was
 a bit nervous at
 first but every-
 thing went
 smoothly. I got
 the money I
 needed and was
 happy to go
 home. I had a
 good day and
 was satisfied
 with the result.

The first of these is the fact that the
 of the world is not a uniform
 but a complex of many different
 parts. The first of these is the
 fact that the world is not a
 uniform whole but a complex
 of many different parts. The
 first of these is the fact that
 the world is not a uniform
 whole but a complex of many
 different parts. The first of
 these is the fact that the world
 is not a uniform whole but a
 complex of many different parts.

The second of these is the fact
 that the world is not a uniform
 whole but a complex of many
 different parts. The first of
 these is the fact that the world
 is not a uniform whole but a
 complex of many different parts.

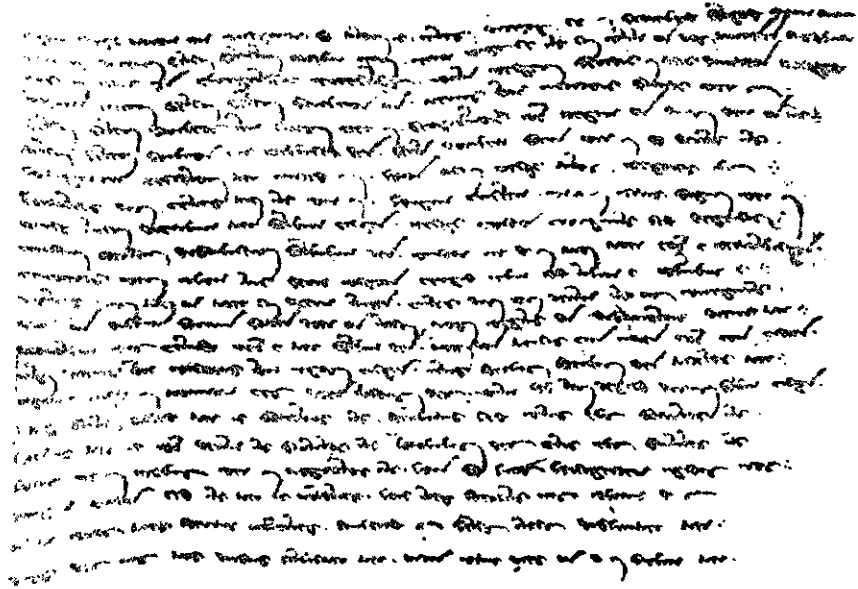

XRİSTİAN ABİDƏLƏRİ

Qədim zamanlarda uyğurlar arasında şamanlıq, Mani (manixey) və burhan (buddizm) dinləri ilə yanaşı müəyyən zaman xaçpərəstlik (xristian) dini də yayılmışdı. Düzdür bütün uyğurlar xaçpərəst olmamışlar, lakin, hər halda, xeyli uyğur bu dinə iman gətirmişdir. Görünür, bu din uyğurlar arasında xaçpərəst suriyalılar tərəfindən yayılmışdır.

Uyğur dilində yazılmış xaçpərəst məzmunlu abidələr bizə az miqdarda çatmışdır. Əlimizdə olan xaçpərəst məzmunlu iki parça Mərkəzi Asiyada monqol dövründən əvvəl, yəni XIII əsrdə xaçpərəstlik dininin yayılması baxımında müəyyən qədər tarixi əhəmiyyətə malik yazı abidələridir.

Xaçpərəst məzmunlu qədim uyğur abidələri yalnız Bularık yaxud Bularık kəndində tapılmışdır.

F.V.K. Müller tərəfindən nəşr edilən birinci parça “İncil”in bir hissəsidir və yenicə anadan olmuş İsayə etiqadından bəhs edir. Mətndəki bəzi söz və terminlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu mətn uyğur dilinə ya suriya, ya da soğd dilindən tərcümə edilmişdir. Uyğun məzmunlu mətn fars dilində Məsudinin əsərlərində də vardır. Marko Poloda da belə bir mətnə rast gəlirik. “İncil” terminləri bu əsərdə belə verilir: Vifleyim – Bidilxim, İrod – Xirodis xan, volxvı – moğoç (sehirkarlar), Məsihə – Msixa, Smirna – Zmuran.

Xaçpərəst məzmunlu ikinci parçanı A. Lekok nəşr etmişdir. Çox kiçik həcmi olan bu parçada günahdan çəkinmək təbliğ edilir. Burada apostollardan Zavedey və Lukanın da adı çəkilir

SEHİRKARLARIN SİYAYİŞİ

Mətn

- (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (12) (13) (14) (15) (16) (17) (18)
1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...

- (19) (20) (21) (22) (23) (24) (25) (26) (27) (28) (29) (30) (31) (32) (33) (34) (35) (36)
19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...

- (37) (38) (39) (40) (41) (42) (43) (44) (45) (46) (47) (48) (49) (50) (51) (52) (53) (54)
37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...

(55) (56) (57) (58) (59) (60) (61) (62) (63) (64) (65) (66) (67) (68) (69) (70) (71)

1. Barıp yükünəlim anıñ uluğ kutıña,
 2. tip ötündilər. Ol ödün Xirodis kan
 3. inça tip yarlıkadı olarka: yi emti
 4. amrak oğlanlarım, edgü kya barıñlar,
 5. keç köñül tægürip tiləñlər, istəñlər!
 6. Nəçükin bulsar sizlər, yana yanıp kəlip
 7. maña işitdürüñlər, mən yəmə barıp yükün –
 8. əyin añar, tip tidi. İnçip ol moğoçlar
 9. nəçükin Urışmtm önüp bardılar
 10. ersər, ol yultuz yəmə olarnı birle
 11. barır erdi. Kaçan ol moğoçlar Bidil –
 12. xımka tægдилər ersər, ol yultuz
 13. təbrəmədin şük turdı. Ötrü anta
 14. bulıtar Msixa teñrik. Ol ödin
 15. titirü yakın barıp kirdilər. Öz
 16. yüklərin açtılar, ertüdin açuğın
 17. ötündilər kim, kəlürmiş erdilər
 18. üç türlüg közüñç: altun, zmuran,
 19. küzi. Yəmə yükünç yükündilər, ögmək,
 20. alkış ötündilər ilik kan Msixa
 21. teñrikə. Ol moğoçlar inça sakın –
 22. ıp kirdilər. Teñri oğlı ersər,
 23. zmuran, küzi alğay. İlik kan ersər,
 24. altun alğay. Birük otacı, emçi ersər,
 25. ot, yem alğay, tip bir kabanda
 26. urup kigürdilər. Məñü teñri oğlı
 27. ilik kan Msixa ol moğoçlarıñ
 28. köñlindəki sakınçm bilü yarlıkan
 29. üç türlüg közüñçin ertüdin yumkı
 30. alı yarlıkadı. İnça yarlıkadı olarka:
 31. Ay moğoçlar a, sizlər üç türlüg
 32. sakınç üzə kirtinizlər: teñri oğlı
 33. yəmə mən ok erürmən. İlik kan yəmə
 34. mən erürmən. Otaçı, emçi yəmə mən
 35. ok erürmən, tip yarlıkadı. Sizik –

(73) (74) (75) (76) (77) (78) (79) (80)

1. Barıp yükünəlim anıñ uluğ kutıña,
 2. tip ötündilər. Ol ödün Xirodis kan
 3. inça tip yarlıkadı olarka: yi emti
 4. amrak oğlanlarım, edgü kya barıñlar,
 5. keç köñül tægürip tiləñlər, istəñlər!
 6. Nəçükin bulsar sizlər, yana yanıp kəlip
 7. maña işitdürüñlər, mən yəmə barıp yükün –
 8. əyin añar, tip tidi. İnçip ol moğoçlar
 9. nəçükin Urışmtm önüp bardılar
 10. ersər, ol yultuz yəmə olarnı birle
 11. barır erdi. Kaçan ol moğoçlar Bidil –
 12. xımka tægдилər ersər, ol yultuz
 13. təbrəmədin şük turdı. Ötrü anta
 14. bulıtar Msixa teñrik. Ol ödin
 15. titirü yakın barıp kirdilər. Öz
 16. yüklərin açtılar, ertüdin açuğın
 17. ötündilər kim, kəlürmiş erdilər
 18. üç türlüg közüñç: altun, zmuran,
 19. küzi. Yəmə yükünç yükündilər, ögmək,
 20. alkış ötündilər ilik kan Msixa
 21. teñrikə. Ol moğoçlar inça sakın –
 22. ıp kirdilər. Teñri oğlı ersər,
 23. zmuran, küzi alğay. İlik kan ersər,
 24. altun alğay. Birük otacı, emçi ersər,
 25. ot, yem alğay, tip bir kabanda
 26. urup kigürdilər. Məñü teñri oğlı
 27. ilik kan Msixa ol moğoçlarıñ
 28. köñlindəki sakınçm bilü yarlıkan
 29. üç türlüg közüñçin ertüdin yumkı
 30. alı yarlıkadı. İnça yarlıkadı olarka:
 31. Ay moğoçlar a, sizlər üç türlüg
 32. sakınç üzə kirtinizlər: teñri oğlı
 33. yəmə mən ok erürmən. İlik kan yəmə
 34. mən erürmən. Otaçı, emçi yəmə mən
 35. ok erürmən, tip yarlıkadı. Sizik –

36. siz bolup barırlar, tip yarlıkadı. Ol
37. moğoqlarka taş bişikniñ bulunkıñ –
38. ta min üzmiş tæg bir yumğak taşığ
39. üzün birdi ... Moğoqlar ol taşı alıp,
40. öz etüzləri kötürgəli umatılar.
41. Yılıka yütürsər, yılık kötürü umatı.
42. Anıñ kingəstilər, bu taş ertingüü
43. ıǵar turur. Bu bir yumğak taş ... nəgü –
44. lüg ol biziñə, yılık yəmə kötürü
45. umatın turur, iltgəli umağay biz, tip
46. sözləşdilər, ötrü antaça bir
47. kuduğ belgürti. Ol taşığ kötürüp ol
48. kuduğ içintə kəmişdilər. Ança a
49. barıp kıya kərdilər. Ol kuduğ
50. inçintə bir korkınçığ uluğ yaruk
51. oot, yalın birlə önip kök kalık –
52. ka təgi turur erdi. Inçıp ol tañ-
53. lançığ ... belgü körüp moğoqlar
54. aqlap, bilip, korkup töpön tüşüp
55. yüküntilər. Inça tiyür erdilər: biz –
56. inçə tapıñgu, yüküñgü erdini birün – ə
57. ermiş biz, tapıñguka təgimsiz ermiş
58. biz, bilmətin kuduğka kəmişmiş biz,
59. tip ögüntilər. Ol oğurka bu kün
60. künkə təgi moğoqlar ootka tapı –
61. nmak tıltağı bu erür. Ol ödün
62. belgülüg boltı olarka, tənridəm
63. vrişti utuzup antın öñi yolça
64. yorutdı ol moğoqlarığ, Xirodis kan –
65. ka təgmədilər. Takı yəmə bitiyü
66. təginəlim. Zxarya uluğ dintarnıñ
67. ölüm təginmiş ayığ kılınçlığ
68. Xirodis kan elgintə. Ol ödün
69. korda Xirodis kan bu moğoqlar
70. yanıp atın, öñi yolça barmışın
71. mini osğançuladı bu moğoqlar, tip
72. ay ked övkəsi kəlti. Inça tip

73. yarlıkadı öz boğağulukçı ölütcü
74. yarğanlarka: barırlar, mənıñ
75. ilim içintə neçə iki yaşda
76. altın oğlan kyalar bar ersər,
77. barçanı ölüñlər, tip yarlıkadı.
78. Ötrü belgülüg boltı tənridəm bir
79. vrişti Yausipniñ tülintə, inçı
80. tip yarlık təgürdi.

Tərcümə

1. Gedib baş əyək onun ulu ləyaqətinə
2. deyib müraciət etdilər. O zaman Xirodis xan
3. beləcə deyib əmr etdi onlara, indi ey
4. sevimli oğlanlarım, yaxşıca yola düşün,
5. pak ürəkdən cəhd göstərib diləyin, istəyin!
6. Necə tapsanız, yenə qayıdıb gəlib,
7. mənə eşitdirin, mən də gedib səcdə
8. edim ona, - deyib dedi. Beləliklə, o sehirkarlar
9. necə Qüdrədən çıxıb gedərkən
10. o ulduz da onlarla birlikdə
11. gədirdi. Haçan o sehirkarlar Bidil –
12. ximə çatdılar o ulduz
13. tərənəmədən şük durdu. Sonra orada
14. tapdılar Məsihə tanrını. O zaman
15. ehtiramla yaxına gedib (kahaya) girdilər. Öz
16. yüklərini açdılar, ucadan
17. çığırdılar ki, onlar gətirmişlər
18. üç növ xəzinə: qızıl, müşk-ənbər,
19. qəlyan. Yenə səcdə etdilər, tərif
20. alqışla müraciət etdilər hökmdar xan Məsihəyə
21. tanrıya. O sehirkarlar belə düşün –
22. üb girdilər. Tanrı oğlu isə
23. müşk-ənbər, qəlyan götürəcək. Hökmdar isə
24. qızıl götürəcək. Əgər həkimdirsə,
25. ot, dərman götürəcək, deyib hədiyyələri qaba
26. qoyub içəri girdilər. Əbədi tanrı oğlu

27. hökmdar Məsihə o sehirkarların
28. ürayindəki fikri bilərək buyurub
29. üç növ hədiyyənin hamısını
30. alaraq buyurdu. Belə buyurdu onlara:
31. Ay sehirkazlar, siz üç növ
32. fikirlə girdiniz: tanrı oğlu
33. da mən varam. Hökmdar da yenə
34. mən varam. Həkim, təbib də mən
35. varam, deyib söylədi. Şübhe –
36. siz olub gedin, deyib söylədi. O
37. sehirkarlara daş beşiyin küncün –
38. dən un götürürmüş kimi bir yumru daşı
39. götürüb onlara verdi... Sehirkarlar o daşı alıb
40. öz üzərlərinə götürməyi bacarmadılar.
41. İlxiya yüklədilər, ilxi da götürə bilmədi.
42. Ona görə öz aralarında məsləhətləşdilər. Bu daş çox
43. ağırdır. Bu bir yumru daş ... necə –
44. dir ki, biz də, ilxi da götürməyi
45. bacarmadıq, aparmağı bacarmayacağıq, deyib
46. sözləşdilər. Sonra oradaca bir
47. quyu göründü. O daşı götürüb o
48. quyu içinə gömdülər. Bir az
49. gedib geri baxdılar. O quyu
50. içindən bir qorxunc böyük işıq
51. od, alov ilə qalxıb mavi səma –
52. ya tək yüksəlirdi. Beləcə o hey –
53. rətamiz ... əlaməti görüb sehirkazlar
54. anlayıb, bilib, qorxub üzü üstə düşüb
55. səcdə etdilər. Belə deyirdilər: Bi –
56. zə etiqad etmək, səcdə etmək üçün cavahir verib
57. imiş, biz səcdəgaha hörmətsiz olmu –
58. şuq, bilmədən quyuya gömmüşük
59. deyib peşman oldular. Ona görə bugünkü
60. günə tək sehirkazların oda ibadət
61. etmələrinin səbəbi budur. O zaman
62. əlamətdar oldu onlara, tanrısifət
63. firistə (mələk) ardınca gedib ondan ayrı yolla

64. apardı o sehirkazları, Xirodis xa –
65. na dəymədilər. Daha yenə yazını
66. çatdıraraq. Zxarya ulu dindarın
67. qətlə yetirilməsi pis əməlli
68. Xirodis xanın əlindədir. O zaman
69. gördü Xirodis xan bu sehirkazlar
70. dönüb başqa, ayrı yolla getmişlər,
71. məni ovsunladı bu sehirkazlar, deyib
72. bərk qəzəbi gəldi. Belə deyib
73. əmr etdi öz adamboğan cəllad
74. yarganlarına, gedin, mənim
75. elim içində neçə iki yaşdan
76. kiçik oğlan uşağı varsa,
77. hamısını öldürün, deyib əmr etdi.
78. Sonra belə əlamətdar hadisə baş verdi: tanrısifət bir
79. firistə (mələk) Yusifin yuxusunda belə
80. deyib əmr çatdırdı.

Kiçik bir mətn

Uyğur əlifbası ilə, xristian dini məzmunlu abidədir. Turfanın cənubunda Bulayıkda tapılmışdır. A.Lekok tərəfindən nəşr edilmişdir.

Transkripsiya

Ön tərəf. 1. Öntün kün toğsuğ, kidin kün 2. batsıginka təgi mini atasar, mən 3. anta təgəyin. Ol kişinin alğu 4. türlüg mının, ta tağınta 5. ğutğarayın. Tağı yəmə antağ kişi ... 6. arığ yula orsar, 7. maña ... teñrikə ötünsər, 8. mar qıçarqız tip tisər, mən anta 9. təgəyin teñrikə nə kut kolsar, 10. barça tüzü tükədii bulzunlar. 11. Bu on türlüg 12. kut ... tağı yəmə inçə 13. ötünti. Bu bir sav üzə antağ 14. kişi mənıñ tadiri ğan birlə...

Arxa tərəf. 1. birlə oşrşaşm körtüg əsər, mar... 2. qioarqız tip tisər, bolmazun. Ol 3. kişi evintə təglic yüz, ağın, 4. ağsağ, çoluğ, kal iglic, toğalığ 5. bolmazun. Nə üçün tisər, 6. uluğ küçlüg teñri ol. Kim maña 7. atayu arıq baçaq baçasar, mtrip 8. ola ta apisğopa başın arığ 9. dintarlarığ ötüğçi tutup nəñ. 10. ilki teñri urığı nom qodı ornaş 11. ğusı mdmanğa yükünsər, tapınsar, 12. arığ tütsük yoruğ yula 13. anta ulatı arığ dintarlarka...

Tərcümə

Ön tərəf. 1. İrəlidə gündoğanadək, geridə 2. günbatanadək harada adımı çəksə, özümü oraya yetirirəm. 3. O adamı onun bütün 4.cürbəcür əziyyət, çətinliklərindən də 5. qurtarıram. Daha yenə belə adamlar ... 6. təmiz şam düzəltmələr, ... 7. və mənə ... tanrıya yalvarsalar, 8. ustad Gioargiz deyib desələr, mən orada 9.yetişirəm.Tanrıdan nə xoşbəxtlik diləsə, 10. hamısı tamamilə gerçək olsun. 11. Bu on cür 12. səadət ... də belə 13. müraciət etdi: Bu bir söz ilə bu qədər 14. adam mənim tadiri ğan (?) ilə ...

Arxa tərəf. 1. ilə ... casus olduğunu fikirləşirsə, ustad ... 2. Gioardiz deyib söyləsə, olmasın. O 3. kişi evində kor, lal, 4. axsaq, çolaq, ruhi xəss

tə, cismani qüsuru olan 5. olmasın. Nə üçün desə, 6. ulu, qüdrətli tanrıdır. Kim mənim adımı 7. çağıraraq təmiz pəhriz saxlasa. Mitropolit, 8.yepiskon başda olmaqla müqəddəs 9. dindarları xahişçi tutub heç bir 10. ilk tanrı nişanəsi olan müqəddəs kitab olan yerə 11. təzim etsələr, qulluq, 12. müqəddəs tüstü yürüyən məşəl 13. ondan sonra müqəddəs dindarlara

İSLAM ABİDƏLƏRİ

Turfanda tapılan abidələr içərisində islam mühitində yaradılan əsərlərə də təsadüf edilir. Belə əsərlər çox azdır. Bunlar Berlində Turfan mətnləri arasında T I D 155 şifri ilə saxlanılır.

Turfanda tapılan digər abidələrdən fərqli olaraq, islam abidələri dini səciyyə daşımır. Bunlar, əsasən, nəzmlə yazılmış kiçik parçalardır və əxlaq, ictimai və bəşəri mövzulara həsr edilmişdir. Bu şeirlər şəkli və ifadə tərzinə görə daha sonrakı türk xalq ədəbiyyatını xatırladır. Buna görə də belə bir fikir irəli sürmək olar ki, islam abidələri qədim türk şeiri ilə yeni türk şeiri arasında, bir növ, əlaqə vasitəsidir, körpüdür.

Ağı

Bir bəyin ölümünə həsr edilmiş bu ağı Turfanda tapılmış və ilk dəfə 1933-cü ildə V. Banq və R. Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir. Birinci bəndin qafiyəsi a, ikinci bəndin qafiyəsi ka, üçüncü bəndin qafiyəsi ya səsləri ilə başlanır; dördüncü bəndin birinci misrası kü, sonrakı üç misrası isə kō şəklində qafiyələnir. (qədim uyğur əlifbasında ö və ü səsləri bir işarə ilə göstərilir). Misralardakı hecaların sayı 7 ilə 10 arasındadır (2 misra 7, yeddi misra 8, 5 misra 9, 2 misra 10 hecalanır).

Mətn

Aklar bulut örləp, kükirəp
Alkuka mu kar yağurur?
Ak bir saçlıg karı anam
Açıyu mu yaşların akıdur?

Karalar bulut örləp, kükirəp
Kar mu yağmur ol yağurur?
Karı yaşlıg ol anam
Kayğuda mu yaşın akıdur?

Yazkı bulut yaşlap, kükirəp
Yağmurlar mu ol yağıdur?
Yaşı kiçig alğanlarım
Yaşların mu akıdur?

Küzki bulut kükirəp, örləp
Köp mu yağmur ol yağıdur?
Köñül taşım iki kiçig
Köz yaşların mu akıdur?

Tərcümə

Ağ buludlar yüksəlib, kükreyib
Hər tərəfə qarmı yağdırır?
Ağ saçlı qoca anam
Dərd içində göz yaşımı axıdır?

Qara buludlar yüksəlib, kükreyib
Qarmı, yağmurmu yağdırır?
Qoca yaşlı mənim anam
Ələmdə göz yaşımı axıdır?

Yaz buludu çaxıb, kükreyib
Yağmurlarımı yağdır?
Yaşı kiçik aldıqlarım
Göz yaşlarımı axıdır?

Küz* buludu kükreyib, yüksəlib
Çoxmu yağmur yağdırır?
Ürək həmdənim iki kiçik
Göz yaşlarımı axıdır?

* Küz - payız

Ayrılıq

Bu şeir də Turfanda tapılmış və 1933-cü ildə V.Banq və R.Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Şeir 3 bənddən, bəndlər dördlükərdən ibarətdir. Bəndlərin qafiyəsi belədir: birinci bənd – a, a, a, a; ikinci bənd – be, bə, bə, be (qədim uyğur əlifbasında ə və e səsləri bir hərflə işarə edilir), üçüncü bənd – ka, ka, ka, ka. İkinci bəndin dördüncü misrasını çıxsaq (bu misra doqquzhecalıdır), şeirdəki bütün misralar səkkizhecalıdır. İkinci bəndin dördüncü misrasındakı **könlün** sözünü **könlün** kimi oxusaq, həmin misra da səkkizhecalı olardı.

Mətn

Adayların kaçma kulun
Atam kayda?-termü, erki?
Amrak toğmiş ini, kəlin
Ağam kayda?-termü erki?

Beldə turğan biş on oğlan
Bəgim kayda?-termü erki?
Bəzəkmiktə kızlar, kırkın
Bertərmü könlün erki?

Katta turğan kaç ol oğlan
Kayda bəgim?-termi erki?
Kağuşğuluğ künni küsəp
Karu [keçər!-termi] erki?

Tərcümə

Əzizlərim, qaçma qulun
Atam harada?-deyirmi, görən?
Sevgili doğan kiçik qardaş, gəlin:
Ağam harada?-deyirmi, görən?

Beldə duran əlli oğlan
Bəyim harada?-deyirmi görən?
Hərəmdəki qız-gəlinlər
Parçalarmı qəlbin görən?

Arxada duran neçə igid
Bəyim harada?-deyirmi görən?
Qovuşma gününü arzulayıb
Qayğı keçər?-deyrimi görən?

Dostluq

Bu şeir də Turfanda tapılmış və ilk dəfə 1933-cü ildə V.Bağ və R.Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Şeir üç bənddən (dördlükdən) ibarətdir. Burada qədim türk şeiri üçün səciyyəvi olan misrabaşı qafiyəyə rast gəlmirik. Bəndlərin ikinci və dördüncü misraları –daçı, -dəçi şəkilçili sözlərlə bitir. İkinci bəndin üçüncü və üçüncü bəndin birinci misrası səkkizhecalı, qalan bütün hecalar yeddihecalıdır.

Mətn

.....
..... kadirin bildəçi
Eşi üçün aziz çan,
Kanın kurban kıldıçı.

Edgü sakın eşinə,
Andın edgü kəldəçi.
Yaman sakınsan eşinə,
Uğan sezan birdəçi.

Çuanmarlınkı ku kılğan,
İki ayunnu buldaçı.
Baxılıknı xu kılğan,
..... zin öldəçi

Tərcümə

.....
..... qədrini biləsi.
Dostu üçün əziz canını,
Qanını qurban edəsi.

Yaxşı düşün dostuna,
Ondan yaxşılıq gələsi .
Yaman düşünsən dostuna,
Bəxtin pislilik verəsi.

Comərdliyi adət et,
İki dünyanı tapası.
Paxıllığı adət et,
.....öləsi.

Bilik

Bu şeir də Turfanda tapılmış və ilk dəfə 1933-cü ildə V.Banq və R.Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Şeir iki dördlükdən ibarətdir. Birinci bənddə misrabaşı qafiyə vardır, ikinci bənddə bu qayda pozulur. Mənə elə gəlir ki, bu şeirdə misrabaşı qafiyə təsadüfi meydana gəlmişdir. Çünki hər bəndin ikinci və dördüncü misraları **bolur** rədifli ilə bitir və rədifdən əvvəlki sözlər (**eş, tuş, kaş, taş**) qafiyədir. Deməli, bu, müasir türk şeiri tipində olan əsərdir. Şeir bütünü misraları yeddihecalıdır və 4+3 kimi bölünür.

Mətn

Bilig bilin, ya bəgim,
Bilig saña eş bolur.
Bilig bilgən ol ərkə
Bir gün devlət tuş bolur.

Biliglig ər bilinə
Taş kurşansa, kaş bolur.
Biligsiznin yanına
Altun koysa, taş bolur.

Tərcümə

Bilik bilin, ey bəyim.
Bilik sənə eş olur.
Bilik bilən insan
Bir gün dövlət tuş olur.

Bilikli ər belinə
Daş qurşansa, qaş olur.
Biliksizin yanına
Qızıl qoysan, daş olur.

Fəzilət

Bu şeir Turfanda tapılmış və ilk dəfə 1933-cü ildə V.Banq və R.Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Şeir 4 bənddən (dördlükdən) ibarətdir və quruluşuna görə müasir türk şeiri ilə eyniyyət təşkil edir; aşiq şeirini xatırladır. Şeir üçün ön qafiyə səciyyəvi deyildir. Misralar sondan qafiyələnir və qafiyə quruluşu belədir: birinci bənd - **a b a b**, ikinci bənd - **c c c b**, üçüncü bənd - **d d d b**, dördüncü bənd - **e e e b**. İkinci bəndin səkkizhecalı olan dördüncü misrasını çıxsaq, şeir yeddihecalıdır və misralardakı təkti 3+4 kimi bölünür.

Mətn

Köp iğaç öre turur,
Aşırakı mivəsi bar.
Kamuğ iş urabtın erür,
Kulnüh nə sakınçı bar?

İş kılğu eygü işni
Köpkitür köni yolını,
Kəsmənlər ergi talını,
Töbəsində mivəsi bar.

Ərdəmliq kara laçın,
Ərdəmsiz kalmaz açın,
Keysəñiz körklüg taçın,
Töbəsində ... bar.

Bulfayız urdu kadəm,
Okırlar ... ..
Əriksə iligi kaləm
Anıq bir meşəsi bar.

Tərcümə

Çox ağac uca durur,
Azacıq meyvəsi var.

Bütün işlər allahdandır,
Qulun nə düşüncəsi var?

İş görən yaxşı dostun
Göstərir doğru yolu.
Kəsməyin siz əyri dalı,
Təpəsində meyvəsi var.

Cəsarətli qara laçın,
Cəsarətsiz qalmaz ac,
Qoysanız gözəllik tacın,
Təpəsində .... var.

Əbülfəz atdı qədəm,
Oxuyurlar.....
[Tutarsa] əli, qələm,
Onun da bir zövqü var.

Yaxşılıq və doğruluq

Bu şeir də Turfanda tapılmış və ilk dəfə 1933-cü ildə V.Banq və R.Rahmeti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Əsər müasir şeir quruluşunda yazılmışdır: şeir 6 dördlük-dən ibarətdir, bəndlərin ikinci və dördüncü misraları qafiyələnir. Şeirin bütün misraları yeddihecalıdır, misralarda təqti 3+4 şəklindədir.

Mətn

Kılmağı kılıqları
Aşnuça sanmış kərək.
Sanmadın kılmağa kin
Nə təgin tanmış kərək.

Bir badman.....
Sürisin bakmış kərək.
Kart, kiçig, yigit...
.....kərək.

Kirikkən tonlar kirin
Suv üzə yumuş kərək.
Söz kiri kitməz yusa,
Nə təgin kılmış kərək.

Nə xoş bu ayıbsızlık,
Ayıbsız bolmuş kərək.
Ayıbsız bolmuşta kin
Nə kılsa ... kərək

Ayıbsız tişikə ər
Boyunın sumuş kərək.
Ol andağ tüzün birlə
Tiriglig kılmış kərək.

Akikat bolsa tüzün,
Aña san birmiş kərək.
Məni çin ol məni ok,
Takı nə aymış kərək?

Tərcümə

Düzəlməyn hər bir işi
Əvvəlcə düşünmək gərək.
Düşünmədən etdikdən sonra
Niyə inkar etmək gərək.

Bir batman .....
Dadına baxmaq gərək.
Qoca, uşaq, igid.....
..... gərək.

Kirlənən donların kirini
Su ilə yumaq gərək.
Söz kiri getməz yusan da,
Bunu niyə etmək gərək?

Nə xoşdur bu ayıbsızlıq,
Ayıbsız olmaq gərək.
Ayıbsız olandan sonra
Nə etsə, ... gərək

Ayıbsız arvada ər
Boynunu əymək gərək.
O cürə düz arvadla
Xoş həyat sürmək gərək.

Həqiqət olsa düzlük,
Ona san vermək gərək.
Bu əbədi bir həqiqət,
Daha nə demək gərək?

HÜQUQ SƏNƏDLƏRİ

Qədim uyğurların hüquq sənədləri, əsasən, X-XIII əsrlərə aiddir. Bu sənədlər qədim uyğur qəbilələrinin hüquq mədəniyyəti, təsərrüfat həyatı, cəmiyyətdəki hüquqi münasibətlər haqqında bizə tam məlumat verir. Koçu dövlətində uyğurlar, əsas etibarilə, üzümçülük və pambıqçılıqla məşğul olmuşlar. Mənbələrin verdiyi məlumata görə, Koçu dövlətində quldarlıq sistemi mövcud olmuşdur. Qədim uyğurlar qul alıb satmış, hətta valideyn öz övladını qul kimi satmış yaxud müvəqqəti işləmək üçün, necə deyərlər, icarəyə və ya kirayəyə vermiş, əslində, müəyyən müddətə satmışdır. Turfandakı Koçu dövlətində taxılçılıq, qismən maldarlıq da mövcud olmuşdur.

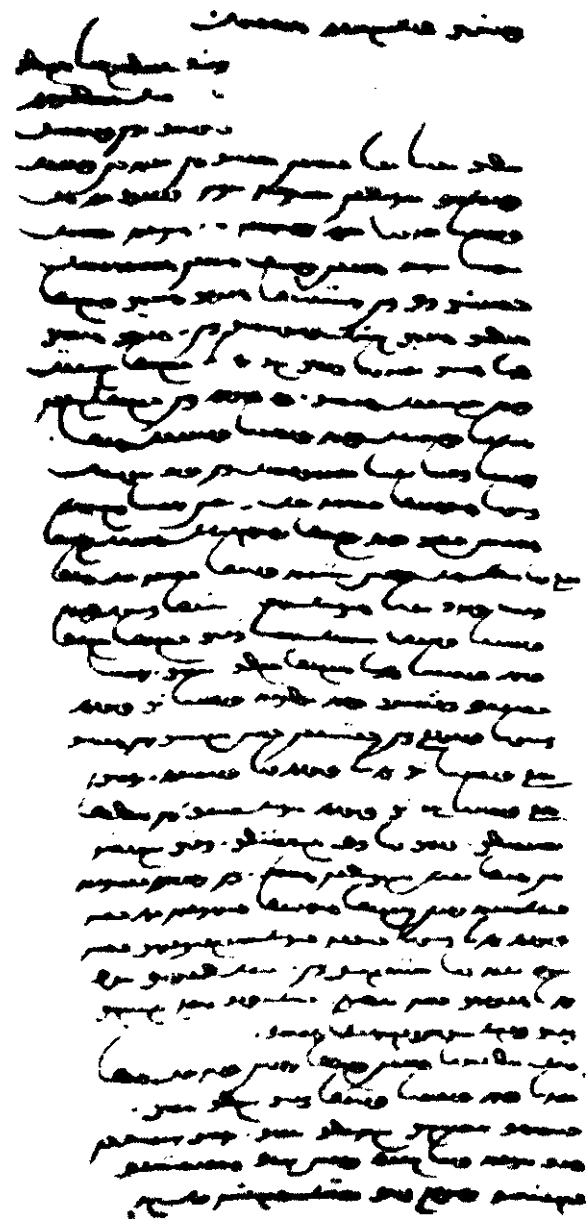
Uyğur hüquq sənədləri arasında çoxlu borc-qəbzləri, alqı-satqı sənədləri mövcuddur. Borc qəbzləri çaxır, pul, pambıq parça, küncüt yağı borc alınmasına aiddir, alqı-satqı sənədləri isə meynəlik və torpaq sahələrinin alınıb-satılması haqqında sənədlərdir. Vergi və biyar haqqında da xeyli sənəd mövcuddur. İtirilmiş sənədlərin əvəzinə verilmiş sənədlərə də rast gəlirik. Dini və mülki vəsiyyətnamələr, təsərrüfat haqqında qeydlər və s. sənədlər də vardır. Bir sözlə, qədim uyğur hüquq sənədləri qədim uyğurun ictimai həyatını hərtərəfli əhatə edir, qədim uyğur cəmiyyətinin hüquqi əsasları haqqında tam təsəvvür yaradır. Bu sənədlər, digər tərəfdən, qədim uyğur dilində hüquq terminlərinin artıq müəyyənləşdiyini, təşəkkül tapdığını göstərir. Nəhayət, bu sənədlər qədim uyğur cəmiyyətində artıq müəyyənləşdirilmiş qiymətlər sisteminin, faizin, sələmin, borc verilmə müddəti ilə öhdəliyin, müqavilənin şərti arasında müəyyən sabit əlaqənin olmasına şahidlik edir. Qısa desək, qədim uyğur hüquq sənədləri qədim uyğur ədəbi dilində artıq dəf-tərxana üslubunun təşəkkül tapdığını göstərir.

Hüquq sənədlərini tərtib etmək üçün qəlib də müəyyənləşdirilmişdir. Sənəddə əvvəlcə (on iki il siklli heyvan təqvimini ilə) tarix (il, ay, gün) göstərilir. Sonra öhdəlik yaxud müqavilə gəlir. Sənədin sonuna hüquq aktını tərtib edərkən iştirak edən şahid-

lərin siyahısı verilir. Şahidlər öz adları qarşısında öz möhürlərini vurur yaxud damğalarını qoyurlar. Bəzi hüquq sənədlərində onları tərtib edən şəxs də (katib) göstərilir. Bundan başqa, damğadan əlavə və damğanın əvəzinə hüquqi əməliyyat aparalarının Çin təzi hazırlanmış möhürlərinə də təsadüf edilir. Sənədlərin məzmunu müxtəlifdir, müqavilənin məzmunundan asılıdır. Məsələn, borc qəbzində borc verilən, borc alan, borcun miqdarı, sələm faizi, faizlə birlikdə borcun verildiyi müddət (qaytarılması vaxtı) göstərilir, bəzən isə borc verənin yaxud borc alanın vəfat edəcəyi təqdirdə bəzi əlavə şərtlər də qeyd edilir.

Sənədlərdə hər şeyin (qulun, torpağın, parçanın, yağın, pambığın, çaxırın) qiyməti dəqiq göstərilir. Lakin qədim türk (uyğur) pul vahidini bizim pul vahidimizə (manata) çevirmək, demək olar ki, qeyri-mümkündür. Biz burada həcm, ölçü, məkan, uzunluq vahidlərini də müasir ölçü vahidlərinə çevirməkdən də imtina edirik.

Bu kitabda təqdim edilən bütün qədim uyğur hüquq sənədlərinin mətnləri S.Y.Malovun "Памятники древнетюркской письменности" (M.-L., 1951) kitabından alınmışdır, transkripsiya və tərcümələr bu kitabın müəllifinindir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, burada oxucuya təqdim edilən qədim uyğur hüquq sənədləri qədim uyğurların hüquq sənədlərinin yalnız bir hissəsidir.

Transkripsiya

1. Buyaqçı bəglərim kutıña
2. mun ödüklüg Koludu
3. Bintün ödügüm
4. təginür. Mən Bintün
5. adaynıñ evintin ünərtə işin, küçin
6. bütürü umadın ünmiş erməz. Kiçigimtə
7. bitig uzık nom bokşut ögrənmiş üçün
8. nətəğ ersər, toyın bolup, toyın törüsintə
9. yoriğay mu mən sakınıp, Tiguy tayşı başlap
10. Kıday tayşılarka kəşəsərmən. Tiguy tayşı
11. ma takı özgə kisilər, ma yulyp alayın,
12. bos kılayın tisər. Bu bəyim: mən yulup alayın,
13. saña burunça bos bitig birəyin tip
14. kuan minniñ üskintə mən. Bar erkinçə
15. maña tapınıp yorızun. Muntan soñ kalsar,
16. tört yolı bos bolup köñülinçə toyın bolup
17. ilkə, kanka buyan, alkıs birip yorıdun, tip,
18. miñ bəgimiñ tamğasın kakıp, maña bos
19. bitig birip, anta soñ mini yulup alıp
20. bos bitig ma kolup aldı erti. Soñ
21. yorıyu mintəki bos ıdmıs bitigni, bəgim,
22. maña birgil, mən yukayın, yok kılğay sən, tisər,
23. ol bitigni ma berimkə birtim. Amtı
24. ol bitigləni bəgim yaman kayuta kodup
25. ukıtdı. Kisikə mu alsıkdı. Məni alyuk
26. sən, tip inç kılmađın turur. Mən küçüm yitmiş
27. inç is, küç kılıp tapınıp yasmısım yok.
28. Bəgim ma maña yavuz yaman kılınması yok.
29. Nəgü iskə oğrılar mən, anındın bəru nəgü
30. ma timisi yok erti. Yana bir kul alkalı
31. mini bilən kəñiləşip turur.
32. İl kak adıña toyın bolup buyan birzün tip
33. üzik, bos bitig birip mini alkı erti.
34. Yanturu satkalı almadı erti. Amtı satar mən

35. tir ermis. Bəglərim buyanlayu tsuyurkayu
36. yarlıkasar, köñül kerüü uka yarlıkazunlar.

Tərcümə

1. Savab iş gören bəylərimin səadətinə
2. kədərli xahişli Koludu
3. Bintün xahişimi
4. edirəm. Mən Bintün
5. atamın evindən ayrılardan işimi, gücümü
6. bitirməyi bacarmadan ayrılmış olmaz. Kiçikliyimdə
7. yazı hərfləri, din qaydaları öyrəndiyim üçün
8. nə cür olsa, rahib olub rahib qanununca
9. yürüyəcəyəmmi (yaşayacağammi) mən düşünüb Tigüy tayşı başda olmaqla
10. Kıday tayşılarna gənəşirəm (məsləhətləşirəm). Tigüy tayşı
11. və daha özgə adamlar və alağ,
12. azad edək gecə, bu, bəyim, mən alağ
13. sənə əvvəlki kimi azadlıq sənədi verim deyib
14. axı mən dövlət qulluğundayam. Var olduqca
15. mənə xidmət edib yaşasın. Bundan sonra qalsa,
16. dörd dəfə azad olub, könlü istəyən kimi rahib olub
17. elə, xana təhsin, alqış verib yaşasın, deyib
18. min (başı) bəyimin damğasını (möhürünü) vurub, mənə azadlıq
19. sənədi verib ondan sonra məni alıb
20. azadlıq sənədi və xahişnamə aldı. Sonra
21. yürüyüb məndəki azadlığa buraxılma sənədini, bəyim,
22. mənə ver, mən gizlədim, sən itirərsən, desə,
23. o sənədi də saxlamağa verdim. İndi
24. o sənədləri bəyim yaman haraya isə qoyub
25. untdu. Adamamı oğurlatdı? Məni almış-
26. sən deyib sakit etmədən durur. Mən gücüm yetən
27. qədər iş, güc edib, xidmət edib yaddan çıxarmağım yox
28. Bəyimin də mənə pislik, yaman etməsi yox.

29. Necə işə göndərilirəm, ondan ötrü necə
30. də demiş (heç bir iradı) yox idi. Yenə bir qul almağa
31. mənim ilə məsləhətləşib durur.
32. Hökmdar adma rahib olub savab (iş) etsin deyib
33. yazı hərfələri, azadlıq sənədi verib məni almadı
34. Təkrar satmağa almadı. İndi sataram
35. deyir imiş. Bəylərim yaxşılıq edərək, mərhəmət edərək
36. buyursa, könül genişləndirib anlayaraq şəfqət göstərsinlər.

Mətn

- (1) ...
- (2) ...
- (3) ...
- (4) ...
- (5) ...
- (6) ...
- (7) ...
- (8) ...
- (9) ...
- (10) ...
- (11) ...
- (12) ...
- (13) ...
- (14) ...
- (15) ...
- (16) ...
- (17) ...
- (18) ...

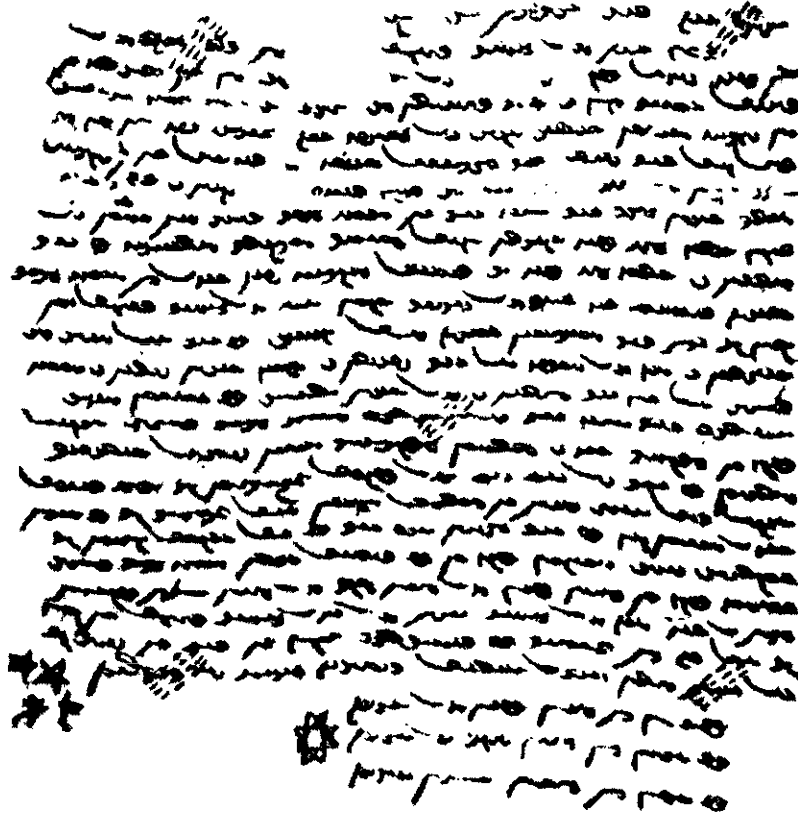
(19) (20) (21) (22) (23) (24) (25) (26) (27)

1. Kuskü yıl bir yigirmnçr ay al(tı yaka)ka biz Tolu Kara,
 2. Mısır Uluğ, Ənç Kara Mısır başla(p onluk)larka ön öndün in-
 3. -də böz kərgək bolup .... kə ....
 4. barıp yorıp kalanı yız (yaxud yüz, yaz?) basındakı əski çamı
 (yaxud təmir?) biz onluklar-
 5. ka kalmış üçün Uday ilçikə toğuz yıl beşniñ ona (?) kalmış
 6. bəglig bir küp bor təgməyük üçün .... lıki
 7. .... kı bir (?) birzün, bir yüz
 8. kodı ökən təkı bir əñiz yirin Kuus Təmür baksıtın uzun karı
 9. bilə oduz tas böz əligdə alıp toğuru tomludu sadtımız. Bu yir
 10. sadığı oduz tas bözni bitig kılınmış kün üzə mən Kuus Təmür
 11. tügəl birtim. Biz Tolu Kara, Mısır Uluğ, Ənç Kara Mısır
 başlap on
 12. luklar yəmə bir kodmatın tügəl sanap altımız. Bu yirniñ sıçısı
 13. öñdüni Kul Kara Kobuznıñ yir, Kündini uluğ ökən, Kidini
 Kuus
 14. baksınun ok yir, tağdını ma ökən adırar. Bu tört sıçı
 15. içindəki bir əñiz yirkə bitigdəki Kuus Təmür baksı ərklig
 16. bolzun, taplasar, özi tudzun, taplomasar, atın kisikə ödkürü
 17. sadzun. Bu yirkə kim kimmə bolup çamlamasunlar. Abam
 birtük
 18. ərklig bəg isi küçin tudup alayın tip çamlasarlər, bu ökən
 19. üzə kuvaklığ bu yir təñinçə iki yir birip yulup alzunlar
 20. Yuldaçı kisi korluğ bolzun. Bu bitig tuda Kuus Təmür baksı
 21. korsuz bolzun. Tanuk Buyan Kara, tanuk Tolu Kara, tanuk
 Ənç. Bu nişan
 22. tamka biz Kul Kara Mısır, Ənç Kara, yəmə Mısır başlap
 onluk-
 23. -larknı ol. Mən Çatır bu bitigdəki onlukça bizin kisilər-
 24. kə Ənç Kara inçkə ayıdır, bitigil timişkə bitidim.
 25. Bu nişan mən tanuk Buyan Karanıñ ol.
 26. Bu nişan mən tanuk Tolu Karanıñ ol.
 27. Bu nişan mən tanuk Ənçnıñ ol.

Transkripsiya

1. Kuskü yıl bir yigirmnçr ay al(tı yaka)ka biz Tolu Kara,
2. Mısır Uluğ, Ənç Kara Mısır başla(p onluk)larka ön öndün in-
3. -də böz kərgək bolup .... kə ....
4. barıp yorıp kalanı yız (yaxud yüz, yaz?) basındakı əski çamı (yaxud təmir?) biz onluklar-
5. ka kalmış üçün Uday ilçikə toğuz yıl beşniñ ona (?) kalmış
6. bəglig bir küp bor təgməyük üçün .... lıki
7. .... kı bir (?) birzün, bir yüz
8. kodı ökən təkı bir əñiz yirin Kuus Təmür baksıtın uzun karı
9. bilə oduz tas böz əligdə alıp toğuru tomludu sadtımız. Bu yir
10. sadığı oduz tas bözni bitig kılınmış kün üzə mən Kuus Təmür
11. tügəl birtim. Biz Tolu Kara, Mısır Uluğ, Ənç Kara Mısır başlap on
12. luklar yəmə bir kodmatın tügəl sanap altımız. Bu yirniñ sıçısı
13. öñdüni Kul Kara Kobuznıñ yir, Kündini uluğ ökən, Kidini Kuus
14. baksınun ok yir, tağdını ma ökən adırar. Bu tört sıçı
15. içindəki bir əñiz yirkə bitigdəki Kuus Təmür baksı ərklig
16. bolzun, taplasar, özi tudzun, taplomasar, atın kisikə ödkürü
17. sadzun. Bu yirkə kim kimmə bolup çamlamasunlar. Abam birtük
18. ərklig bəg isi küçin tudup alayın tip çamlasarlər, bu ökən
19. üzə kuvaklığ bu yir təñinçə iki yir birip yulup alzunlar
20. Yuldaçı kisi korluğ bolzun. Bu bitig tuda Kuus Təmür baksı
21. korsuz bolzun. Tanuk Buyan Kara, tanuk Tolu Kara, tanuk Ənç. Bu nişan
22. tamka biz Kul Kara Mısır, Ənç Kara, yəmə Mısır başlap onluk-
23. -larknı ol. Mən Çatır bu bitigdəki onlukça bizin kisilər-
24. kə Ənç Kara inçkə ayıdır, bitigil timişkə bitidim.
25. Bu nişan mən tanuk Buyan Karanıñ ol.
26. Bu nişan mən tanuk Tolu Karanıñ ol.
27. Bu nişan mən tanuk Ənçnıñ ol.

Torpağın satılması sənədi
Əlyazması (foto)

Tərcümə

1. Siçan ili on birinci ayın altısında biz – Tolu Qara,
2. Misir Ulu, Ənç Qara Misirin rəhbərliyi ilə onluqları ön şərqdən enən
3. -də (?) bez gərək olub....
4. gedib axtarıb torpaq vergisini yazın əvvəlindəki köhnə vergisi (?) biz onluqlar-
5. -a qaldığı üçün Uday elçiyə donuz ilinin onuna (?)qaldığı
6. bəylik (bəyə aid) bir küp çaxır çatmadığı üçün .....
7. .... bir versin, bir yüz
8. boyu çaya təki bir əniz yeri Kuus Təmür baxşidan uzun qarış
9. ilə otuz tas bez əldə alıb doğru, dürüst satdıq. Bu yerin
10. qiyməti otuz tas bezi (bu) sənədi hazırlayan gündə mən Kuus Təmür
11. tamamilə verdim. Biz – Talu Qara, Mısır Ulu, Ənç Qara Misirin rəhbərliyi ilə on-
12. -luqlar yenə bir (şey) qoymadan (saxlamadan) tamam sayıb aldıq. Bu yerin sərhədi
13. şərqdən Qul Qara Kobuzun yeri, cənubdakı böyük çay, qərbdən Kuus
14. baxşının öz yeri, şimaldan da çay ayırır. Bu dörd sərhəd
15. içindəki bir əniz yerə sənəddəki Kuus Təmür baxşı sahib
16. olsun, xoşuna gəlsə, özü tutsun, xoşuna gəlməsə, başqa adama istədiyi kimi
17. satsın. Bu yer üçün heç kim heç kimlə çəkişməsin. Əgər
18. qüdrətli bəy, (onun) xanımı güclə tutub əlaq deyib çəkişsələr, bu çay
19. boyu biyarlı bu yer bərabərində (qədər) iki yer verib alsınlar.
20. Zorla alan adam zərərdidə olsun (hər fən, korluq çəksin). Bu sənədi bağlayan Kuus Təmür baxşı
21. zərərdidə olsun. Şahid Buyan Qara, şahid Tolu Qara, şahid Ənç. Bu nişan
22. damğa (möhür) biz – Qul Qara Mısır, Ənç Qara yenə Misir başda olan onluq-
23. -lardır. Mən, Çatır bu sənəddəki onluğun bizim adamlar-

Transkripsiya

1. Küskü yıl altanç ay on yañıka
2. maña Kavsıduka tüşkə küñçit
3. kərgək bolup İl Təmirtin bir küri
4. küñçit altım. Küz iki küri kün-
5. çit birürmən. Birmədin keçürsər mən, il
6. yañınça tüşi bilə birür, birkinçə
7. bar yok bolsar mən, inim Kasuknuñ
8. təgilər bilə köni bilsünlər. Tanuk
9. Kabak. Tanuk Böngək. Bu nişan
10. mənini ol. Mən Kavsıdu özüm
11. bitidim.

Tərcümə

1. Siçan ili altıncı ayın onunda
2. mənə – Kavsıduya faizlə (sələmlə) küncüt
3. gərək olub İl Təmirdən bir küri
4. küncüt aldım. Payızda iki küri kün-
5. çüt verirəm. Verməkdən keçirsəm (vaxtında verməsəm),
el
6. qaydasınca, faizlə (sələmlə) verirəm, verincəyədək
7. vəfat etsəm, kiçik qardaşım Kasukun
8. qohumlarla düzgün (bərabər) bölsünlər. Şahid
9. Kaban. Şahid Böngək. Bu nişan (möhür)
10. mənimdir. Mən – Kavsıdu özüm
11. yazdım.

Bezlə meynəliyin dəyişdirilməsi

Mətn

(1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (12) (13) (14) (15) (16) (17) (18) (19) (20)

1. Küskü yıl altanç ay on yañıka
 2. maña Kavsıduka tüşkə küñçit
 3. kərgək bolup İl Təmirtin bir küri
 4. küñçit altım. Küz iki küri kün-
 5. çit birürmən. Birmədin keçürsər mən, il
 6. yañınça tüşi bilə birür, birkinçə
 7. bar yok bolsar mən, inim Kasuknuñ
 8. təgilər bilə köni bilsünlər. Tanuk
 9. Kabak. Tanuk Böngək. Bu nişan
 10. mənini ol. Mən Kavsıdu özüm
 11. bitidim.

Transkripsiya

1. Takuku yıl aram ay aldı yaşıka maña Sadaka yonlaklıg
2. böz kərgək bolup Solda akatın mən yuz (yüz) iki baqlık usun (uzun) karıta
3. böz alıp, Sökü ökən üzə Suyaklıg Surya birlə ülüşlüg
4. maña təgər aldı (altı) ər kömər borlukumnu Solda bayka toğru tomlıdu
5. sadtım. Borlukniñ sadıgı yüz iki bağ bözni bidig (bitig) kılmiş
6. kün üzə mən Sada tükəl altım, mən Solda yimə tükəl birdim. Bu borluk-
7. niñ sıçısı öndüni Kara Təmırniñ borluk adırar, ködüni yıñak sıçı-
8. sı ökən adırar, kidin yıñak sıçısı ökən ök adırar, tağtın
9. sıçısı Surıka təgmiş borluk adırar. Bu tord sıçılıg borluk
10. üzə mıñ yıl tümən künkə təgi Solda Buka ərklig bolzun.
11. Taplasar, ösi (özi) tudsun, taplamaslar, adın kişikə ödkürü sadsun. Mən
12. Sadniñ akam, inim, uruğum, toğmışım, oğulum, yüzlügüm kim kim mə
13. çam, çarıl kılmasunlar. Abam birük ərklig bəy, işi, ilç, yalavaç
14. küçin tudup çamlaslar, bu ok ökəntə bu borluk təninqə iki
15. borluk birip sözləri yorımasunlar. Tanuk Turmuş Təmür. Tanuk Mərkid
16. Tanuk Əsən Buka. Tanuk Barz Buka. Bu nişan mən Sadanın ol. Bu mən Sada
17. ösüm (özüm) bididim.
18. Bu mən bu nişan mən tanuk Turmuş Təmürnin ol
19. Bu nişan mən Mərkidniñ ol.
20. Bu nişan mən Əsən Burkanıñ ol.
21. Bu nişan mən Bars Burkanıñ ol.

Tərcümə

1. Toyuq ili aram ayının altısında mənə – Sadaya istifadə etmək üçün
2. bez gərək olub Solda akadan mən yüz iki baqlıq uzun ölçüdə
3. bez alıb Sökü çayı sahilindəki Suyaklı Surya ilə paydan
4. mənə çatan altı igidin becərdiyi meynəliyimi Solda baya doğru düzgün
5. sadtım. Meynəliyin qiyməti yüz iki bağ bezi müqavilə bağlanmış
6. gündə mən Sada tam aldım, mən Solda da tam verdim. Bu meynəli-
7. yin sərhədini şərqdən Qara Dəmirin meynəliyi ayırır, cənub tərəfdən sərhə-
8. dini çay ayırır, qərb tərəfdən sərhədini çay ayırır, şimaldan
9. sərhədini Suriya çatan meynəlik ayırır. Bu dörd sərhədli meynəlik
10. üzərində min il on min günə təki Solda Buka sahib olsun.
11. İstəsə, özü tutsun, bəyənməsə, başqa adama sonradan satsın. Mən
12. Sadanın böyük qardaşım, kiçik qardaşım, nəslim, doğulmuşlarım, oğullarım, qohum-əqrabam heç kim heç kimə
13. dava, iddia etməsinlər. Əgər qüdrətli bəy, arvadı, ilçisi, səfiri
14. güclə tutub dava etsə, bu çay sahilində bu meynəlik bərabərincə iki
15. meynəlik verib söz güləşdirməsinlər. Şahid Turmuş Təmür. Şahid Mərkid.
16. Şahid Əsən Buka. Şahid Bars Buka. Bu nişan (məhür) mən Sadanıdır. Bu mən Sada
17. özüm yazdım.
18. Bu mən bu nişan (məhür) mən Turmuş Təmüründür.
19. Bu nişan (məher) mən Mərkidindir.
20. Bu nişan (məhür) mən Əsən Burkanıdır.
21. Bu nişan (məhür) mən Bars Burkanıdır.

Bezle qadının dəyişdirilməsi
Mətn

(1) *Qadın bezə dəyişdirilməsi —*
 (2) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (3) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (4) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (5) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (6) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (7) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (8) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (9) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (10) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (11) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (12) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (13) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (14) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (15) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (16) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (17) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (18) *bezə dəyişdirilməsi —*

(19) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (20) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (21) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (22) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (23) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (24) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (25) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (26) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (27) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (28) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (29) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (30) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (31) *bezə dəyişdirilməsi —*
 (32) *bezə dəyişdirilməsi —*

Trankripsiya

1. Biçin yıl çaksapud ay iki yanı-
2. ka maña Tədmilig, Kara Buka
3. ikəgükə karçlıg kərgək bolup
4. Kudluğ adlıg kadun kisini sadıp
5. Kudluğ Təmtürtin yüz əlig kalın böz
6. aldımız. Bu yüz əlig bözni
7. sadıg kılmas kün üzə biz
8. Tədmilig Kara Buka ikəgü tükəl
9. sanap altımız. Mən Kudluğ Təmür...
10. yimə tükəl sanap birdim. Bu Kudluğ
11. atlıg kadun kişikə mın yıl,
12. tümən künkə təgi kudluğ Təmür erklig
13. bolzun. Taplasa, özi tuduzun,
14. taplamasa, adın kişikə sadzun.
15. Biz Tədmilig, Kara Buka ikəgü-
16. nün akamız, inimiz, uyluğumuz,
17. yüzlügümüz kimçə kimmə bolup
18. çam çarım kılmazun. Ərklig bəg,
19. işi, ilçi, yalavaç küçin tudup
20. çamlasarlər, yulayın alayın tisər-
21. lər, bu Kudluğ təg iki kisi yaradu
22. birip sözləri yorımasun. Çamlağuçı
23. kisi kü korluğ bolzun. Kudluğ Təmür
24. korsuz bolsun. Tanuk Tirədü. Tanuk
25. Turur. Muşsuz. Tanuk Turçı. Tanuk Toyın.
26. Bu nişan biz Tədmilig, Kara Buka ikəgü-
27. niş ol. Mən Tonma baksı Tədmilig,
28. Kara Buka ikəgükə inçkə ayıdır bididim.
29. Bu nişan mən tanuk Türədünün ol.
30. Bu nişan mən tanuk Muşsuznuş ol.
31. Bu nişan mən tanuk Turçınış ol.
32. Bu nişan mən tanuk Toyınış ol.
33. (Sənədin arxasında): Kudluğın bas bitigi ol.

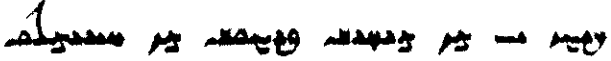

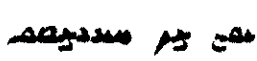

Tərcümə

1. Meymun ili çaksapud ayının ikisin-
2. də mənə Tədmilig və Qara Buka
3. ikimizə xərclik gərək olub
4. Kutluğ adlı qadın adamı satıb
5. Kutluğ Təmtürdən yüz əlli (bağ) qalın bez
6. aldıq. Bu yüz əlli (bağ) bezi
7. satın aldığımız gün də biz
8. Tədmilig və Qara Buka ikilikdə tam
9. sayıb aldıq. Mən Kutluğ Təmür...
10. də tam sayıb verdim. Bu Kutluğ
11. adlı qadın adama min il,
12. on min günə təki Kutluğ Təmür sahib
13. olsun. Xoşlasa, özü kötürsün,
14. xoşlamasa, başqa adama satsın.
15. Biz – Tədmilig və Qara Buka (hər) ikimi-
16. zin böyük qardaşımız, kiçik qardaşımız, nəslimiz,
17. qohum-əqrabamız, hər kimsə olsun,
18. dava, iddia etməsin. Qüdrətli bəy,
19. arvadı, elçi, səfir güclə tutub
20. dava etsələr, tutub alağ gecə-
21. lər, bu Kutluğ kimi iki adamı yaradaraq
22. verib sözləri çöp gəlməsin. Davaçı
23. adamın küyü zərərli olsun. Kutluğ Təmür
24. zərərsiz olsun. Şahid Türədi. Şahid
25. Turur Munsuz. Şahid Turaçı. Şahid Toyın.
26. Bu nişan (məhür) biz Tədmilig və Qara Buka ikimi-
27. zindir. Mən Tonma baxşı Tədmilig (və)
28. Qara Buka hər ikisinə belə dedirdib yazdım.
29. Bu nişan (məhür) mən şahid Türədünündür.
30. Bu nişan (məhür) mən şahid Munsuzundur.
31. Bu nişan (məhür) mən şahid Turçınıdır.
32. Bu nişan (məhür) mən şahid Toyınıdır.
33. (Sənədin arxasında): Kutluğun baş (əsas) sənədidir.

Meynəliyin icarəsi

Mətn

- (1) (1)
- (2) (2)
- (3) (3)
- (4) (4)
- (5) (5)
- (6) (6)
- (7) (7)
- (8) (8)
- (9) (9)
- (10) (10)
- (11) (11)
- (12) (12)

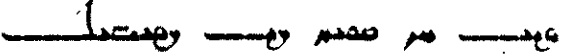

Transkripsiya

1. Yont yıl ikinci ay səkiz
2. otuzka maña Kayımtuka
3. edgü, yigü borluk kərgək
4. bolup Mısırnıñ Koçutakı
5. borlukın aldım. Bu borluk-
6. ka əkin tudza, birim-alım
7. kəlzə, mən Mısır bilürmən, Kayımtu
8. bilməz. Tanuk Bəg Buka. Tanuk
9. Elçi. Bu nişan mən Mısırnıñ
10. ol. Mən Kayımtu
11. Mısırka ayıtıp
12. bitidim

Tərcümə

1. At ili ikinci ayın iyirmi
2. səkkizində mənə – Kayımtuya
3. becərmək və istifadə etmək üçün meynəlik gərək
4. olub Misirin Koçudakı
5. meynəliyini aldım. Bu meynəlik-
6. də əkin tutsa, alış-veriş (alım-verim, vergi)
7. gəlsə, mən Misir bilirəm, Kayımtu
8. bilməz. Şahid Bəy Buka. Şahid
9. Elçi. Bu nişan (möhür) mən Misirin-
10. dir. Mən Kayımtu
11. Misirə söylədiy
12. yazdım.

Mətn

- (1) (1)
- (2) (2)
- (3) (3)
- (4) (4)
- (5) (5)
- (6) (6)
- (7) (7)
- (8) (8)
- (9) (9)
- (10) (10)
- (11) (11)
- (12) (12)

Transkripsiya

1. Biçin yıl törtinç ay
2. bis yaşıka maşa Kumaş
3. Bayka tüşkə küñçid
4. kərgək bolup Kayımtutın
5. öz badır bilə on iki
6. badır küñçid aldım. Küz
7. yaşıda yegirmi iki badır
8. küñçid köni birürmən.
9. Birmədin keçürsər, mən il
10. yaşıncə tüsi bilə köni birür
11. mən. Birginçə bar yok bolsar-
12. mən, inim....

Tərcümə

1. Meymun ili dördüncü ayın
2. beşində mənə – Kumaş
3. Baya faizlə (sələmlə) küncüd
4. gərək olub Kayımtudan
5. öz badırım ilə on iki
6. badır küncüd aldım. Payız
7. vaxtı iyirmi iki badır
8. küncüd düzgün verirəm.
9. Verməkdən keçirsəm, mən el
10. qaydasınca faiz (sələm) ilə düzgün veri-
11. rəm. Vermədən vəfat et-
12. səm, kiçik qardaşım...

Torpaq icarəsi

Mətn

- (1) ...
(2) ...
(3) ...
(4) ...
(5) ...
(6) ...
(7) ...
(8) ...
(9) ...
(10) ...

Transkripsiya

1. Takiku yıl ikinci ay səkiz yegirmikə
2. maña İlçikə tarıǵ tarıǵu yir kərgək
3. bolup Kıyımdunıǵ Yal Turǵantakı yarım
4. sık yirin anukun tudtım. Bu yirkə
5. neçə uruǵ badsar, ikəǵü tən öndürüp
6. tarır biz, bulmuş tüşin təǵ üləsir
7. biz. Bu yirkə birimlərim kəlsər, ikəǵü
8. təǵ bilür biz. Bu sözkə tanuk Kara
9. Bakşı, tanuk Çisim. Bu nişan mən İlçi-
10. niǵ ol. Mən Mısır Sıla ayıdıp bididim.

Tərcümə

1. Toyuq ili ikinci ayın on səkkizində
2. mənə – Elçiyə əkin əkməyə yer gərək
3. olub Kıyımdunun Yal Turǵandakı yarım
4. sık yerini hazır şəkildə tutdum. Bu yerdə
5. neçə nəsil əkin əksə, ikilikdə mən bölüşdürüb
6. becərərək, əldə edilən faizini (sələmini) tən bölə-
7. rik. Bu yerə verimlərim (vergi) gəlsə, ikilikdə
8. tən bölürük. Bu sözə şahid Qara
9. Baxşı, şahid Çisim. Bu nişan (möhür) mən – Elçi-
10. nindir. Mən Misir Sıla söyləyib yazdım.

ATALAR SÖZLƏRİ

Bu atalar sözlərindən on üçü Berlindəki Turfan abidələri arasında T II Y 19 şifri ilə qeyd edilmişdir. Həmin atalar sözləri ilk dəfə 1936-cı ildə Rəşid Rəhməti Arat tərəfindən nəşr edilmişdir.

Bir kitabın boş qalan səhifələrində bu atalar sözləri ayrıca bir başlıq altında toplanmışdır. Başlıq belədir: yimə türk savında bar (Yenə türk sözündə var). Burada türk sözünün qeyd edilməsinin, əlbəttə, mənası vardır. On dördüncü atalar sözü T I D 155 şifri ilə qeyd edilmiş bir şeir məcmuəsindən götürülmüşdür – toplunu ilk dəfə V.Banq və R.Rahmeti Arat nəşr etmişlər.

Atalar sözlərindən dördü qoşamisralı, onu təkmisralıdır. Birinci, ikinci, yeddinci və on dördüncü atalar sözlərində həm misrabaşı, həm də misrasonu qafiyə olduğu halda, dördüncü, beşinci və səkkizinci atalar sözlərində yalnız misrasonu qafiyə mövcuddur. Misralardakı hecaların sayı, təbii ki, müxtəlifdir.

Daxili mənə və struktur quruluşuna görə, mən 10-cu və 11-ci atalar sözlərini bir, 12-ci və 13-cü atalar sözlərini bir atalar sözü hesab edərdim.

Mətn

Yimə türk savında var

1. Ərdimlig kişi ərdini birlə tüz ol,
Ərdəmsiz kişi etük içindəki ulyak birlə tüz ol.
2. Buyanlıq kişi burkanlar birlə tüz ol,
Buyansız kişi buk baxır birlə tüz ol.
3. Kimniñ tamırı yoğun bolsar, kanağı yiniñ.
4. Ər kutı bəliñ,
Suv kutı təriñ.
5. Bəgimsinməyük bəg bolsar, beltir sayu bəgrə salur,
Atakımsınmayuk atıg bolsar, art sayu mayakayur.
6. İt karı bolsar, yatıp ürür.
7. Koçu tağında kaplan yok,
Kuduğ suvında balık yok.

8. Tağda öz yok,
Sayu yazuda bel yok.
9. Təvə karı bolsar, bunkal bolur.
10. Ud karı bolsar, murañın bolur.
11. Kız karı bolsar, kığın körkü
12. Koyñılar karı bolsar, irçin bolur.
13. Ər karı bolsar, kərçin bolur.
14. Yağmur yağsa, karuñ bolsun, yabıñgu kərgək,
Yavuz kişi yakın kəlsər, abıñgu kərgək.

Tərcümə

Bir də türk atalar sözləri var

1. Cəsur adam cəvahir ilə bərabərdir,
Qorxaq adam bədənin dabanı ilə bərabərdir.
2. Yaxşılıq edən adam burhanlar ilə bərabərdir,
Yaxşılıq etməyən adam boş bir sinə ilə bərabərdir.
3. Kimin damarı yoğun olsa, [onun] qanalması yüngül olur.
4. Ərin bəxti qorxu,
Suyun bəxti dərin.
5. Bəy olmayan bəy olsa, hər yamaca dəyənək vurur,
Adsız adam şöhrətli olsa, hər dağ arxasına işarə qoyar.
6. İt qocalsa, yatıb hürər.
7. Qoçu dağında qaplan yox,
Quyu suyunda balıq yox.
8. Dağda düz yox,
Hamar çöldə təpə yox.
9. Dəvə qocalsa, bunkal olur.
10. Öküz qocalsa, murañın olur.
11. Qız qarısı, qığın görün [olur]
12. Kəniz qarısı, irçin olur
13. Kişi qocalsa, kirçin olur.
14. Yağmur yağsa, qabın olsun, örtünmək gərək,
Pis adam yaxın gəlsə, gizlənmək gərək.

LÜĞƏT

A

a	- çağırış nidası <i>ay, hey</i>
ab	- ov
abam	- əgər
abam birük	- əgər, bir dəfə
abamu	- daimi, əbədi, ölməz
Abamu	- şəxs adı
abamuk	- əbədi, daimi, ədəbiyyət
abamuluğ	- daimi olan, əbədi, ölməz
abağ	- əgər
Abıç	- Abıç (<i>şəxs adı</i>)
abıdılmak	- örtülmək
abıdılmaksız	- örtülməksiz, örtüksüz
Abık	- Abık (<i>kişi adı</i>)
abın	- evin
abıqğu	- abırlı olma, gizlənmə
abınç	- rahatlıq, sevinc, rifah
abınçu	- ovunma, təsəlli, sevinc
abınk	- fikirli, dərdli
abıtmak	- ovutmaq, təsəlli vermək, təskinlik vermək
Abiçi	- Abhiyit, ulduz adı
abiruş	- ağac növüdür
abişik	- xoşbəxtlik arzulamaq
Abita	- Amitabha, burhan
abmak	- fontan vurmaq, axmaq
abra	- arpa
abuçka	- kosa, qoca
aç	- ac
Açağram	- ilan adıdır
açanı	- 1. soy, soylu, imtiyazlı, 2. cins
açarı	- müəllim, öyrədən
açarya	- müəllim, ustad, öyrədən
Açamaştri	- Açamaştri (<i>antropotonim, şəxs adı</i>)
açığ	- 1. qızma, şiddət; 2. acı, ızdırab; 3. acı; 4. hədiyyə

açıqlı
açılmak
açmaq
açınmaq

- açıq, açılmış
- açılmaq
- acımaq
- 1. acımaq; 2. təmizlənmək; -
3. etiraf etmək; 4. çalışmaq, etina
etmək.

Açıq
açıtmaq

- xüsusi ad
- acıtmaq, könül qırmaq,
ağrıtmak

açıtma
Açiti
açığ
açmaq
açkınca
açsık
açsız
açuk
ad
ada

- göy çalğıcısı
- Açıtma (*antropotonim, şəxs adı*)
- acliq
- 1. acmaq, yaymaq; 2. acımaq
- açınca
- acliq
- tox, toxluq
- açıq
- ad, şöhrət, şən, söz-söhbət
- 1. təhlükə, fəlakət, müsibət,
bəla; 2. başqası, digəri;
3. basma 4. ehtiyac;
5. ata

adağrılıq
aday
adayu
adək
adəklik
adəklik
Adək tutuk
adalanmaq
adalığ
Adam
Adam Toğril

- ilxı
- sevimli
- sevimli, əziz, dəyərli
- ayaq
- ayaqlı
- təhlükəli olmaq
- yer adı
- təhlükəyə düşmək
- təhlükəli, qorxulu
- Adəm
- kişi adı

adamak

- 1. ad qoymaq, adlandırmaq;
2. birinə zərər vermək
- başqası, digər, bundan
- bundan başqa
- şəxs adı
- təfərrüatlı, incədən incəyə

adan
adan-ayan
Adar
adara

adarmak	- ayırmaq
adasız	- qorxusuz, təhlükəsiz
adaş	- dost, yoldaş
adaş kadaş	-dost, yoldaş, məsləkdaş
adğanğu	- ayırmaq, ayırd etmə
adğanğu tözü	-hüquq qanunu: ayıqlama qanunu
adğanmak	- bağlanmaq, bəndləmək
adğansız	- azadlıq, sərbəst, azad
adğar	- ayğır
adğır	- ayğır
adğırak	- dağ keçisi, keyik, dağ təkəsi
addığ	-1.adlı,sanlı, şöhrətli: 2. atlı, süvarisi
addın	-digər,başqa,başqası, yabançı, yad
addınçığ	-başqa,seçilən,üstün dərəcədə
Adıtya	-ulduz adı (<i>günəş mənasında işlənilir</i>)
adıştıt	-tale,alın yazısı,müqəddərat
adıştıt	-tale,alın yazısı,müqəddərat
adığ	- ayı
adin	-digər,başqa,başqası, yabançı, yad
adına	- cümə günü
adınağu	- başqa, başqası
adınğuka	- başqa-başqa, ayrı-ayrı
adınağukı	- başqasını
adınçığ	-başqa,seçilən,üstün dərəcədə
adinmak	-1.dəyişmək,başlamaq, ayrılmaq;2.təəssüf etmək, heyrət etmək, şaşmaq
adınısığ	- başqa, üstün dərəcədə
adınta	- digər tərəfdən
Adır	- ulduz adı
adıra	- 1.incədən incəyə,dərindən dərinə; 2.orada-burada
adırguluk	-ayrılacaq,ayıracaq, ayırmaq
adırlımaq	- ayrılmaq, ölmək (<i>məc</i>)
adırlımaqlıq	-ayrılmalı olan

adırlımaq	- seçmək, yüksək tutmaq,- ehtiram göstərmək
adırmak	- ayırmaq
adırt	- 1.ayrılıq; 2.eyni
adırtık	- ayrılıq
adırladağı	- ayırası
adırtlayu	- incədən incəyə, dərin
adırtlamak	- ayırmaq
adırtlı	- ayrılı, ayrı-ayrı
adırtsız	- ayırd etmədən, ayırmadan
adıştıt	-müqəddərat,tale,alın yazısı
adkağ	- ayaq
adkağsız	- ayaqsız
adkaşmaq	- söykənmək, dayanmaq
adlıq	- adlı, sanlı, şöhrətli
admak	-1.dan ağarmaq;2.nişana atmaq,nişan almaq; 3.fışqırmaq;4.vurmaq, döymək
adnağu	- başqa, başqası
Adnıtış	- toponim, ölkə adı
adra	-ayrılmış
adı	- ayrı, ayrılmış
adırlımaq	- ayrılmaq
adırlımaq	- ayıran
adırlımaq	-ayrılmaq
adırlımaq	- ayırmaq
adruk	- 1.artıq,başqa; 2.olduğu kimi, tamamilə
adruk	-başqa-başqa,ayrı,ayrı-ayrı
adruk-adruk	- ayrı-ayrı
adrukluğ	- fəvqəladə, üstün
adrumak	- seçmək
adrutaçı	- ayıran
adrutmaq	- ayırmaq
aduğ	- ayı
aduğsak	- ayıq, oyaq
adunçsuz	- dəyişməyən, sabit
adurt	- ovurd, yanaq
adut	- ovuc, ovuc dolusu
Aqnidiş	- toponim, ölkə adı
ağ	-ağ,iki ayaq arasındakı genişlik

ağa - böyük qardaş
ağaz - ağız
ağazlanmaq - ağınlanmaq
ağan - cəza, hökm
ağançu - 1.hakim,hökm verən, cəza verək; 2. hədyan
ağar - 1.ağır, şərəfli; 2.dərin, fəv-qələdə
ağarlıq - hörmətə layiq, şərəfli
ağdınmaq - qalxmaq, yüksəlmək
ağı - 1.sərvət,dövlət,var,xəzinə; 2. göz yaşı
ağı barım - var- dövlət, sərvət
ağıcı - xəzinədar
ağıcı uluğu - baş xəzinədar
ağıl - ağıl
ağılamak - ağı demək, aqlamaq
ağılıq - 1.xəzinə,anbar; 2.hindlilərdə bodısatv dərəcəsi
ağınçsız - sarsılmaz, sabit sağlam
ağınmaq - ağnamaq, yerə sürtülmək
ağır - 1.ağır,çətin;2.sanlı,
ağır-ağır - çox ciddi, ağır-ağır, təmkinli
ağırladaçı - ehtiram göstərən,hörmət edən, təmkinli
ağırlağuk - etibarlı,mötəbər,ehtiram
ağırlağuluk - mötəbər
ağırlamak - ehtiram göstərmək,hörmət etmək
ağırlanmaq - etibar və ehtiram gös-tərmək,hörmət etmək
ağırlatmaq - hörmət etdirmək
ağırlıq - qiymətli
ağ(1)rl(1)ğ - hamilə
ağıs - ağız
ağız - ağız
ağız yal - bir növ ağız xəstəliyi
ağlağı - zərif, incə, yumşaq
ağlak - zərif
ağlamak - aqlamaq
ağılıq - xəzinə

ağılıq - boş və izsiz yer
ağmaq - yüksəlmək,qalxmaq, yuxarıya çıxmaq
ağnamak - ağnamaq,yerə sürtülmək (arxası üstə)
ağraq - ağrı, xəstəlik
ağrıq - ağrı, xəstəlik
ağrıqlanmaq - halı pis olmaq, ağrıları art-maq,xəstələnmək,xəstəlik
ağrıqlıq - xəstəlik
ağrımak - ağrımaq, xəstələnmək
ağrınmaq - 1.sızlamaq,göynəmək; 2.yalvarmaq,hönkür-hönkür aqlamaq; 3.ehtiram etmək, əhəmiyyət vermək
ağrıqlıq - xəstəlik
ağrık - ağrı, xəstəlik
ağrıtmaq - ağrıtmək
ağruk - xəstə
ağruş - ağrı,azar,iztirab,xəstələnmə
ağtarılmak - əyilmək, dönmək
ağtaru - cəld, təcili
ağtınmaq - çıxmaq,minmək,ata minmək
ağtuk bolmaq - həlak olmaq
ağı - ağrı, zəhər
ağıluğ - ağılı, zəhərli
ağzanmaq - söyləmək,danışmaq
ağumak - zəhərlənmək
ağukmak - zəhərlənmək
ağzanmaq - söyləmək,danışmaq
aiku - söz, ayə, surə
ai - ay
aiğ - söz
ak - 1. ağ; 2. pis, fəna
aka - böyük qardaş
Akaş - şəxs adı
akaş - göy
ak bi - qır at, ağ at
akdarılmak - axtarılmək
akı - comərd, igid

akıg	-1.axıg, axıntı; 2.göz yaşı		alğınmaq	- qeyb olmaq
akıgılıg	- axan, axıcı		algu	- bütün, hamısı
akıgsız	-axmaz,axmayan,axıntısız		algunı	- hamısını
akınçsız	- sabit, möhkəm, sağlam		aldağ	- çarə, üsul
akırlamak	- hörmət etmək		aldı	- aldı
akıtmak	- axıtmaq		aldun	- qızıl, altun
akışmaq	-caymaq,sözünün üstündə durmamaq		alıkmak	-azarlamaq,xəstələnmək,bitmək, tükənmək, sona yetmək
aklağucu	- gücü çatmayan		alılmak	- özü üçün almaq
aklamak	- gücü çatmamaq		alım	- borc
akmak	- axmaq		alımçı	- borc verən
Ak Pıra	- şəxs adı		alımlla	- alma (<i>meyvə adı</i>)
akru	- yavaş		alın	- 1.alın; 2. ön tərəf, qabaq
aktardaçı	-1.axtaran;2.tərcümə edən, tərcüməçi		alınç	- alan, əldə edən
aktarılmak	-axtarılmak,devrilmək, başaşağı çevirmək		alınçsız	-tutulmayan,əldə edilməyən
aktarmak	-1.çevrilmək,tərcümə etmək;2.axtarmaq,dönmək	et-	alınmaq	- əldə etmək, özü üçün almaq
aktınmaq	- suya batmaq, axmaq		alıq	- aciz, gücsüz
akturmak	-1.yüksəltmək; 2.axıtdırmaq		alıqlıg	- alınlı, alını olan
akuluğ	- ağılı, zəhərli		alış	- alış, alış-veriş, ticarət, bir vergi növü
akuru- akuru	- yavaşca, səssizcə		alış-biriş	- alış-veriş, ticarət
akuru -turkuru	- doğru		alışmaq	- almaq, əldə etmək
al	-1.alt;2.al(rəng);3.yol, vasitə, üsul, çarə; 4.al, hiylə, aldatma		Alka	- şəxs adı
ala	-1.cüzam(<i>xəstəlik</i>);2.qonur(<i>at</i>)		alkağ	- 1. uzaq; 2. geniş
alaçu	- alaçıq		alkamak	- tərifləmək
alaçuq	-alaçıq		alkınçsız	- bol, bitməz, tükənməz, sonsuz, azalmaz, əksilməz
alakırlamak	-1.bağırmaq,çığırmaq, hirsli (<i>qızgın</i>) danışmaq, 2.söhbət etmək,danışmaq		alkınçu	- azalmaz, əksilmə, son
alakırışmaq	- bağırışmaq, çığırışmaq		alkanmaq	- (<i>öd</i> sözü ilə) əcəl, ölüm saati
alakırmak	- bağırmaq, nərildəmək		alkansık	-1.təriflənmək,şöhrətlənmək;2.yemək (<i>heyvanlar üçün</i>); 3.saldırmaq, yox etmək
alanğadturmak	- ağırlamaq, zəifləmək		alkar	- (<i>töri</i> sözü ilə) tərifləmək
alanğumak	- yorulmaq		alkat	-təhsil
alarmak	- soxmaq		alkatmaq	- tərif, mədh, sitayiş
Alban	-1.şəxs adı; 2.xidmət etməklə ödənen vergi adı		Alkaşı	- tərifləmək
alğıl	- al		alkaşmaq	-antropnim, xüsusi ad
			alkğuçu	-yardım etmək, arxa olmaq
			alkıg	- oğru
			alkımaq	- 1. uzaq; 2. geniş
				- əl çalmaq, alqışlamaq

alkınçsız - bol, bitməz, tükənməz, sonsuz, azalmaz, əksilməz
 alkınçı - azalma, əksinə, son
 alkıncu - (*öd* sözü ilə) əcəl, ölüm saati
 alkınmaq - bitmək, tükənmək, azalmaq, əksilmək
 alkınturmaq - qeyb etdirmək
 alkış - tərif, alqış, xeyir-dua
 alkmak - azalmaq, bitmək, tükənmək, sonna yetmək
 alku - bütün, hər, hamısı
 alkuğun - büsbütün, hər, bütünü ilə
 alkunu - hamısı
 alhğ - hiyləli, allı, hiyləgər
 almak - almaq, əldə etmək
 almır - həvəs
 alnğadmak - zəifləmək, arıqlatmaq, halsız olmaq
 alnğatdurmaq - zəiflətmək, arıqlatmaq
 almağmak - zəifləmək, arıqlamaq, halsız olmaq
 alp - igid, (*şəxs adlarından əvvəl işlənir*)
 . - rütbə
 alpağut - özünə igid görkəmli vermək
 alpırkamak - yorulmadan çalışmaq
 alpırkanmak - təhlükəli yol, çətin yol
 alp yol - allah (*yaxud şeytan*) adı
 Alp Sünüş - aldadılmaq
 alsıkmak - 1. hiylə, al, aldatma;
 2. yardım, kömək
 altağ - 1. hiylə, al, aldatma;
 2. yardım, kömək
 altak - altı
 altı - altı
 altı kırk - otuz altı
 altın - altda, aşağıda
 altıncı - altdakı, aşağıdakı
 altınç - altıncı
 altarar - altı-altı, altışar
 altmış - altmış
 Altmış Kara - antropnim, şəxs adı

altun - 1. qızıl; 2. Zöhrə ulduzu
 altun aruğu - xalq adı
 altunluğ - qızıllı, qızıllabəzədilmiş, qızıl kimi
 altun yartmaq - qızıl sikkə
 Altun yış - toponim; Altay dağları
 alçak - alçaq, rəzil
 amağ - dürlü
 amal - yavaş, sakit
 Amanzı - şeytan adı
 amarı - 1. başqaları, bəzi; 2. şəxs adı
 amdı - indi
 amıl - sakit, həlim, yumşaq xasiyyətli
 amırğurmak - yatırmaq, sakitləşdirmək
 amırmak - sakit olmaq
 amırtğurdaçı - yatırın, sakitləşdirən
 amırtkurdaçı - yatırıcı, sakitləşdirici
 Amıta-aba - müqəddəslərdən birinin adıdır
 Amıta-Ayuşı - Budda adıdır
 amra - çiçək adı
 amrak - 1. sevimli, əziz;
 2. qiymətli
 amramak - 1. sevmək, əzizləmək
 armanmak - sevgi, eşq, sevinc, sevmək
 armanmaklığ - sevimli, sevilən
 amraşmak - sevişmək
 amrılmak - sakitləşdirmək
 amrilturmak - sakitləşdirmək
 amru - daimi, davamlı
 amsak - zövq
 amtı - indi
 amtikan - indi
 amtıka təgi - indiyədək
 amtıkı - indiki
 amtıkına - indikinə
 amtıkıya - indiyə
 amtı ok - dərhal
 amul - həlim, yavaş, sakit
 amulduk - sakitlik, sükunət
 amurtmak - təsəlli vermək
 amvardışn - icma, cəmiyyət, camaat

an
 ana
 Ananı
 anant
 anantris
 anapana
 anantris
 anapana
 Anatapintiki
 anantriz
 anbitig

 Anqulmalı
 ançağınça
 ançada
 Ançakarm
 ançakı
 ançakın
 ançakınça
 ançama
 ança munça
 ançata
 ançata kin
 ançata tikim
 ançğınça
 ançma
 ançman
 ançolayü
 ançu
 ançulayü
 ançulayuma
 Ançulayuma
 ançulamak

 ançulasığ
 ançulasın
 Anğulmalı
 anağam
 andağ
 andın

- o
 - ana
 - antroponim, şəxs adı
 - etnonim
 - nə isə pis əməl adı
 - anapana (?)
 - nə isə pis əməl adı
 - anapana (?)
 - antroponim, şəxs adı
 - günah adıdır
 - alın yazısı, müqəddərat, qə-
 zavü-qədər
 - antroponim, şəxs adı
 - tam o anda
 - ondan sonra
 - şəxs adı
 - eləcik
 - zərrə qədər
 - tam qədər
 - bir daha
 - bir şey
 - ondan sonra
 - bundan sonra
 - tam o anda
 - 1. nəhayət; 2. sonsuzluq
 - bir daha
 - xalq cammat
 - beləcə, bunun kimi
 - dəyər, qiymət, mükafat
 - beləcə, bu cür, bunun kimi
 - beləcə, bu cür, bunun kimi
 - (kalmış sözü ilə) Budda adı
 - tapmaq, saymaq, hörmət et-
 mək, etibar etmək, qiymət-
 ləndirmək
 - layiqi ilə
 - layiqi ilə
 - antroponim, şəxs adı
 - anağam
 - beləcə, bu cür
 - ondan

andın kim
 andıran
 anı
 anığ
 anın

 anıq
 ankabuş
 anlar
 anoşağan
 ant
 anta
 antağ
 antağ oşukluğ
 anta kin
 antada
 antada başa
 antada kisrə
 antiğmək
 antiğmək
 Antiris
 antırdın
 antran
 Antsu
 Andura
 anuk
 anukmak
 Anupadat
 Anurat
 Anuriti
 anutmaq
 anutulmak
 anuşağ
 anvant
 anvart
 aq
 aqa
 aqajy
 aqamaq
 aqantak
 aqar

-ondan sonra, bunun üzərinə
 - büsbütün, təmamilə
 - onu
 - pis, fəna
 -onun üçün, o səbəbə, bunun
 üçün, bu səbəbə, onunla
 - onun
 - göy
 - onlar
 -ölməzlər, əbədi yaşayanlar
 - and
 -orada, onda, hər tərəfdə
 - belə, o cür
 - buna bənzər, belə
 - ondan sonra
 - ondan, oradan
 - bunun üzərinə, bundan sonra
 - ondan sonra, sonda
 - and içmək, əmin etmək
 -adn içmək
 - Antiris
 - oradan
 - oradan
 - antroponim, xüsusi ad
 - Burhan adı
 - hazır
 - hazırlamaq
 - göl adıdır
 - ulduz adı
 - anroponim, şəxs adı
 - hazırlamaq
 - hazırladılmaq
 - əbədiyyət, ölümsüzlük
 -səbəb, təməl
 - səbəb, təməl
 - ən(adət)
 - ona
 - uzaq
 - anlamaq
 - qəsb etmək
 - ona

aqaraq
 aq başlayu
 aq başlayuk
 aq başlayukı
 aqğarak
 aq ilki
 aqıg
 aqıg edgu
 aqın
 aqıtmaq
 aqkaru
 aqkıtmak
 ankıdırmaq
 aqlamaq
 aqmınta
 aqraq
 aqsız
 aqçı
 ap
 apa
 apam
 apar
 apiskop
 Aprin çor
 apsmar
 ar
 ara
 Ara Buğa
 aradın azun
 aral
 aralık
 Aram ay

 Ara Təmür
 aravadana
 Arazan
 arayadana
 arblamak
 ardaçı
 ardamak
 ardatmak

- Mars planeti
 - ən başda,ilk,ilkin
 - ən başda,ilk
 - ən başdaki, ilk
 - Mars planeti
 - ən ilk
 - pis, bəd
 - çox yaxşı
 - 1.onun; 2. omuz
 - əyilmək
 - anlamag, sezmək
 - baş əymək, təslim olmaq
 - baş əydirmək, səcdə etdirmə
 - anlamag
 - heç olmaza
 - dırmaq
 - istisnasız, fəvqəladə
 - ovçu
 - hər nə qədər, istər... istər
 - böyük bacı
 - əgər
 - avar (*etnonim*)
 - yepiskop
 - şahzadə adıdır
 - eplepsiya, keçmə
 - ar, həya
 - ara, orta
 - antroponim, şəxs adı
 - ölüb dirilmə
 - ada
 - aralıq, məsafə
 - uyğurlarda ilin ilk ayı; Qızıl Orda yarlıklarında məhərrəm ayı
 - kişi adı
 - monastır
 - xüsusi ad
 - monastır
 - sehirləmək
 - pisləmək
 - pisləşmək
 - pisləşdirmək

ardır
 arduk
 ardu
 Arğu
 Arışvadan
 arıçı
 arıçısız
 arıg

arıgsız
 arıgsızlıg
 arıdı
 arıdmak
 arık
 arılmak
 arımak

arınmak
 arırı
 arıtı
 arıtınmak
 arıtmak
 arış
 arka

arkağ
 Arkar Başı
 arkış
 arku
 arku-arku
 arkulamak
 arkun
 arkura

 arkurmak

- ulduz adı
 - artıq
 - bitki (*kimyon*)
 - toponim; etnonim də ola bilər
 - toponim, moanstr adı
 - təmizkar
 - natəmiz
 - 1. təmiz, arı, qüsursuz, müqəddəs; 2. (*səmək* sözü ilə) çay, arx; 3. (*simək* sözü ilə) meşə
 4. (*tenrim* sözü ilə) müqəddəs tanrım; 5. (*tigin* sözü ilə) xüsusi ad; 6. (*dintar* sözü ilə) həqiqi din xadimi
 - murad, təmiz olmayan
 - pislik, kirlilik, murdarlıq
 - təmizlik
 - təmizləmək
 - arx, çay
 - ölçmək, ölçülmə
 - 1. təmizləmək, təmiz olmaq; 2. gücünü itirmək, hüquqi dəyərinə itirmək; 3. ölçmək, hesablamaq
 - təmizlənmək
 - dərman
 - tamamilə
 - təmizlənmək
 - təmizləmək, arıtmaq
 - 1. arı, təmiz, pak; 2. zahid
 - arxa; iki arka kılıp-araya ayrılıq salıb
 - məkik ipliği
 - bulaq adı
 - 1. karvan; 2. xəbərçi
 - dərə, çay
 - yavaş-yavaş
 - ədavət salmaq
 - nəhayət
 - (*yatmaq* sözü ilə) baş-ayaq yatmaq
 - bu yandan o yana köçmək

arkuru	- xaçvarı, çarpaz	arxant	-arxant (<i>din xadimi</i>), rahib, vəli
armak	-1.aldatmaq; 2.yorulmaq; 3.girmək	Arişdati	rahib
armanmak	- aldanmaq	Arvik tenri	- antroponim, şəxs Adı
arpa	- arpa	arviş	- allahlardan biri
arpaça	- arpa kimi	arvişiçi	- sehr, əfsun
arsayın	- iksir	arzi	- sehrbaz, əfsunçu
arsıkmak	- aldanmaq	Aryaçantri	- müəllim,öyrədən
arsız	-arsız,hissiz,həyasız, abırsız	aryavrt	- antroponim, şəxs adı
arslan	- aslan	Aryman	- lacivərd
Arslan	- antroponim, xüsusi ad	as	- dost; antroponim, şəxs adı
arsu	- dəyərsiz, qiymətsiz	asağ	-1.aş,yemək;
art	- 1.arxa, yardım; 2. dağ keçisi	asan	2.qurbanlıq,qurban yeməyi
Artadrşda	-antroponim, şəxs adı	Asana	- qazanc, fayda, faiz
artak	-pozuq,xarab, boğulmuş	asanki	-1.sağlam,2.asan, yüngül
artak yavuz	- pozuq, pərişan, xarab	asan tükəl	- antroponim, xüsusi ad
artçı	- ?	asanvar	- dövr
artmak	-pozulmaq,məhv olmaq, məhv etmək	asınlıq	- sağ-salamat
artatmak	- pozmaq, xarab etmək	asğançu	- günah
artı	- tamamilə	asğançulamak	- dövrəli
artızmak	-arxasından (<i>arxasınca</i>)getmək	asığ	-yaltaqlanma,ikiüzlülük, piyakarlıq
Artı İnal	- antroponim, xüsusi ad	asıqlıq	-yaltaqlanmaq, ikiüzlülük etmək,istehza etmək, əylənmək
artmak	- artmaq, çoxalmaq	asıqsız	- qazanc, fayda, faiz
artuğrak	- artıq təhər, fəvqəladə	asıq tusu	- qazanlı, faydalı
artuk	- artıq, çox, son dərəcə	asılmak	- qazancsız, faydasız
Artukaç	-antroponim,xüsusi ad	asılmak	- xidmət
	şöhrətli,şərəfli,	asılmak	- artırılmaq
artukrak	- artıq təhər, fəvqəladə	asiltakı	- artmaq, çoxalmaq
artukta artuk	-çox yaxşı, fəvqəladə, artıqdan artıq	asınmaq	- çoxalası
artun	- bitki adı (<i>kimyon</i>)	asırmak	-faydalanmaq, bağlanmaq
arturmak	-qandırmaq,cəzb etmək, cəlb etmək	askaçulmak	- tərbiyə etmək
Aruğ	- antroponim, xüsusi ad	askın	-yaltaqlanmaq, ikiüzlülük etmək,istehza etmək, əylənmək
Aruzu	- toponim; etnonim də ola bilər	askınturmak	- asılmış
aruk	-yorğunluq,yorğun-argın	askuğ	-asdırmaq,asdırılmış olmaq
aruksuz	- yorulmaq bilməyən	aslamak	- çardağ
arumak	- bitmək	asmak	- yemək (<i>fel kimi</i>)
		asra	- çoxaltmaq, artırmaq
			-1.alt,aşağı,alçaq; 2.alçaq, rəzil günah adıdır

asu - yaxud, və ya
 asun - dünya, kainat
 asur - cin, demon, şeytan
 asuri - cin, demon, şeytan
 asurmaq - asqırmaq
 aş - 1. aş, yemək; 2. qurbanlıq, ehsan, qurbanlıq yeməyi
 aş - aşaraq
 aşadaçı - yiyən
 aşamak - 1. yemək, silib süpürmək; 2. qəbul etmək, saymaq, hörmət etmək
 Aşan - Aşan (*şəxs adı*)
 aşanmaq - yemək yemək
 Aşan Puka - Aşan Puka (*şəxs adı*)
 Aşan Toğrul - Aşan Toğrul (*şəxs adı*)
 Aşan Tutuk - xüsusi ad
 aşatmaq - yedirtmək, daddırmaq
 aşay - niyyət, qayə, məqsəd
 aşaylıq - niyyətli, məqsədli
 Aşbini - ulduz adı
 aşçı - aşbaz
 aşçı ər - kişi aşbaz
 aşğalı - 1. aşırı; 2. çoxalalı, artalı
 aşğaçulmaq - yaltaqlanmaq
 aşğunçulamak - yaltaqlanmaq
 Aşivaçit - antroponim, şəxs adı
 aş içkü - toy, ziyafət
 aşılmak - artmaq, çoxalmaq
 aşka - qonaq, qonaqlıq
 aşlamak - yemək yemək
 aşlanmaq - ağzı sulanmaq, bir şeyə göz dikmək, tamahlanmaq, tamahsılanmaq
 - yaxşıca
 - mətbəx
 - ulduz adıdır
 - aşmaq, çoxalmaq, artmaq
 - öncə, əvvəlcə
 - öncə
 - əvvəlki

aşlaşturu
 aşlık
 Aşhs
 aşmak
 aşnu
 aşnuank
 aşnukı

aşnurak - əvvəlki, başdan
 aşsız - aşsız, yeməksiz
 aşuqa - ?
 aşun - dünya, kainat
 aşukumak - qabaqlamaq
 aşun - pis (?)
 aşvini - ulduz adıdır
 at - 1. ad, isim, şöhrət; 2. at
 ata - 1. ata; 2. adlandırmaq
 atağ - son, nəhayət
 Atakavati - toponim, şəhər adı
 atakımsınmaq - ad, şöhrətli olmağa çalışmaq
 atamak - 1. adlandırmaq, ad vermək; 2. çağırmaq, səslənmək, bir şeyə nail olmaq
 atanmaq - adlanmaq, adlandırmaq, təyin edilmək
 - suvarma kanalı
 - bəndləmək
 - digər, başqa, yad, yabançı
 - ayırmaq
 - fərq, eyni
 - musiqi alətində çalmaq
 - şöhrət, iqbal
 - nifrət
 - bağ, bənd
 - bağlı, bəndli
 - ox atmaq
 - bağlı, əlaqəli
 - bağlanmayan
 - bənd olmaq, bağlanmaq
 - sərbəst, bağlı olmadan
 - adlı, şanlı, şöhrətli
 - atlanmaq, ata minmək
 - ata mindirmək, atlandırmaq
 - 1. adlı, şanlı, tanınmış, ad almış; 2. atlı, süvari
 - 1. dan sökülmək;
 2. nişana atmaq;
 3. çağlamaq, fişdirmək;
 4. vurmaq, döymək

atanmaq

ataz
 atğanmaq
 atın
 atırmaq
 atırt
 artırmak
 at yol
 atış
 atkağ
 atkağlıq
 atkalmak
 atkanğu
 atkanğuluksuz
 atkanmaq
 atkanmaksız
 atlağ
 atlamak
 atlanturmak
 athğ

atmak

Atnakaudani	- antroponim, şəxs adı	aydınlıqlı	- aydın olan
at oğ	- isim və şəkil	ayğu	- məsləhət
atruk	- artıq	ayğuçı	- məsləhətçi, vəzir
atsız	- adsız	ayı	- çox
atsız əprik	- üzük taxılan adsız barmaq	ayığ	- fəna, hiylə
atud	- ovuc dolusu	ayığ	- müdrik
av	- ov	ayığ	- günah, pis hərəkət
avant	- səbəb, təməl	ayıqlamaq	- pis olmaq, böhtan atmaq
avanthğ	- səbəbli, təməlli, səbəbiyyət	ayınç	- qorxu, xof
avazasay	- avazasay	ayınçlıq	- qorxulu, qorxunc
aviçğa	- qoca, ixtiyar	ayınçsız	- qorxusuz
avin	- evin	ayınğa	- aylarca, hər ay
avinçğa	- qoca, ixtiyar etibarlı	ayınmaq	- qorxmaq, çəkinmək
avinçsız	- qorxusuz	ayıt	- öyüd, vəz
avinilmək	- özünü yaxşı hiss etmək, ovunmaq	ayıtmaq	- söyləmək, sormaq, diktə etmək
avint	- səbəb, təməl	Ayıtmiş	- Ayıtmiş (<i>şəxs adı</i>)
avırdaçı	- bir şeyin ətrafında hərlənən	aykı	- aylıq, bir aylıq
avırmək	- dönmək, dolaşmaq	aykırmək	- hayqırmaq, qışqırmaq
avirta	- topluluq	aykırtmək	- hayqırtmaq, qışqırtmaq
Avış	- ən aşağıdakı cəhənnəmin adı	Aylıç Tarkan	- Aylıç Tarkan (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
avlamak	- 1. ətrafında dolaşmaq (<i>bir şeyin</i>); 2. ovlamaq	aymak	- söyləmək
Avluç	- Avluç (<i>şəxs adı</i>)	aymanç	- qorxu
avmæk	- sağlam olmaq	aymançsız	- qorxusuz
avriş	- ibadət	aymanmaq	- qorxmaq, çəkinmək
avya	- ar, abır, həya	ayna	- şeytan
avyakırt	- məğhulluq	ayrak	- əlamət
avyat	- avyat	ayraklığ	- əlamətli
ay	- 1. ay (<i>otuz gün</i>); 2. ay (<i>yerin peyki</i>)	Ay Sılığ	- Ay Sılığ (<i>antroponim, qadın adı</i>)
aya	- 1. ey, aya; 2. əlin içi	ayun	- 1. varlı; 2. dünya
ayağ	- etimad	ayunluğ	- qorxma, çəkinmə
ayağ	- hörmət	ayumluğ	- qorxulu
ayağuluğ	- hörmətli, əziz	aşığ	- pis, bəd, ədəbsiz
ayamak	- 1. hörmət etmək;	az	- 1. az; 2. səhv, yanlış; 3. arzu, həvəs
ayanç	2. heyf silənmək	azağ	- səhv yola düşmək, yanlış yola düşmək
ayaz	- qorxu, xof	azan	- sidr (<i>ağacı</i>)
aydın	- 1. göy, səma; 2. mağara	azand	- hekayə, məsəl
aydınlıq	- aydın	Azğan	- Azğan (<i>qadın adı</i>)
aydınlıq	- aydınlıq		

azğına	- bir az, azacıq, çox az
azğurmak	-1.yanlış yola salmaq; 2.arzulamaq, sapdırmaq
aziz	- əziz
azıg	- azı diş
azıgılığ	- azı diş
azık	- ərzaq, azuqə
azıtmaq	-qarışdırmaq,intizamı pozmaq
azkıya	- azacıq, bir az
azkıya	- azacıq, bir az
azlanmaq	-1.qısqaqmaq,həsəd etmək;. 2.yanımaq, xəta etmək; 3.arzulamaq
azlık	- azlıq
azmaq	-azmaq,şaşımaq, yoldan çıxmaq
azsız	-1.səhvsiz;2.həvəssiz, arzusuz
azu	- yaxud, və ya
azuk	- ərzaq, azuqə
azun	- dünya
azunluğ	- dünyəvi

B

ba	-bağlanmaq felinin kökü
baars	- bars
baba	- ata
babagir	- həyat, kainat
babakir	- həyat, kainat
baça	- günah
Baça	- Baça (antroponim, şəxs adı)
baçağ	- oruc
baçağ	- (oturmaq sözü ilə) oruc tutmaq
baçak	- oruc
baçamak	- oruc tutmaq
Baçan	-Baçan(antroponim, şəxs adı)
Baçara	-Baçara(antroponim, şəxs adı)
bad	- bat
Badari	- anroponim, şəxs adı
Badirik	- antroponim, şəxs adı

badmak	-1.batmaq;2.bağlanmaq;3.əkin əkmək
badman	- batman (4 kiloqram)
badruk	- bayrak (?)
Badur	- antroponim, kişi adı
badur	- maye ölçüsü
badyan	- dərman bitkisinin adı
bağ	-1.bağ,bənd;2.boxça; 3.qəbilə,tayfa;4.bağ, bağça
bağa	- bağa, qurbağa
bağa	- rütbə dərəcəsi
bağar	- bağır, ürək
bağarsuk	- bağırmaq
bağ borluk	- meynəlik, üzüm bağı
bağır	-1.qara ciyər,köks;. 2.sevgili,qohum; 3.dərman adı; 4.qarın; 5.ürək
Bağirati	- toponim, çay adı
bağırmaq	-1.bağırmaq;2.mərhəmət
bağırmaq	- bağırmaq
bağış	- qalın yorğan, xalat
bağlı	-1.bağlı;2.bağlı,örtülü, tutulu; 3. boxça, paket
bağaru	- uyğunsuz
bağırın	- bağır ilə
bağsal	- bağı (ipi) olan
baxıl	- paxıl
baxıllıq	- paxıllıq
bak	- bağ
bakanak	- ?
bakar	- pul
bakı	- 1. paxır; 2. güc ölçüsü;. 3sikkə
bakır	- 1. pul; 2. mis
bakırılığ	- 1. pullu,puldan düzəlmiş; 2.misli
bakr	- ?
bakmak	- baxmaq
bakr	- pul (bakır)
bakçan	- təfəkkür, müaliə
bakşı	- 1. baxşı; 2. antroponim
balak	- 1. balıq; 2. şəhər

balıǵ - 1. balıq; 2. şəhər
 balıǵça - balıq kimi
 balıǵcı - balıqçı
 balık - 1. balıq; 2. şəhər
 balık bəgi - şəhər bəyi, vali
 balıklıǵ - şəhərli
 balıkçı - balıqçı
 balıqlamak - yuxuda qorxudan sıçramaq, dıksinmək
 - baldız
 baltır - antroponim, xüsusi ad
 Baltur - bağlayır
 balu - bağlamaq
 bamak - 1. yazı taxtası;
 2. on min
 ban - Benares şəhəri
 Banaras - şurup
 banıt - xəstəlik adıdır
 banmış - oturmağa məxsus sıra
 bantlıq - var, mövcud olma
 bar - 1. dərman adı; 2. güc ölçüsü
 bara - zənginlik, var-dövlət, sərvət
 baram - zənginlik, varlıq
 baramlıǵ - çarə yolu
 baramit - Benares şəhəri
 Baranas - ulduz adıdır
 Baranı - hamısı, tamam
 Barça - kişi adı
 Barça Toǵmuş - kişi adı
 Barça Toyın - kişi adı
 Barça Turmuş - kişi adı
 barçın - qumaş növü
 barǵu - 1. getmə; 2. varlı
 barǵuçı - gedən (*adam*)
 barıǵ - 1. gediş; 2. yürüş
 barıǵsamak - getmək istəmək
 barılmak - getmək
 barım - zənginlik, dövlət, varlıq
 barımlıǵ - zəngin
 barmmak - boşanmaq, azad olmaq
 bark - saray, ev, mülk
 Barkan - toponim, ev, mülk

Bark turmuş - antroponim, xüsusi ad
 barku - şeypur
 barm - dövlət, var
 barmak - getmək, varmaq
 Barmaklıǵ - antroponim, kişi adı
 Barnas - Benares şəhəri
 bars - 1. bars; 2. il adı;
 3. antroponim, xüsusi ad
 Bars Buka - antroponim, xüsusi ad
 Barskan - şəhər adı
 bartmak - qırmaq
 baru - dolayısı
 Baruçı - antroponim, şəxs adı
 Barhasuvadi - Yupiter
 barz - bars
 bas - baş
 basa - başqa
 basa- basa - durmadan
 Basan - antroponim, şəxs adı
 Basa Təmir - antroponim, şəx adı
 başǵuk - qaya, dağ paçası, yorğunluǵ
 basdıkmak - basılmaq, məğlub olmaq
 basıǵsız - minnətsiz
 basık - vergi adı
 basınç - basqın
 basınçsız - basqın olmadan
 basınçı - təsir, təzyiq
 basınmak - basmaq, əzmək
 basınturmak - basdırılmaq
 basıtmak - basılmaq, təzyiq edilmək
 baskuk - 1. qaya parçası; 2. milli marş
 basmak - 1. yaymaq; 2. basmaq,
 qazanmaq
 bastıkmak - basılmış olmaq
 basudçı - başçı, rəhbər
 basudçılıǵ - başçılıq, rəhbərlik
 basudmak - başçılıq etmək
 basuk - zirvə (*dağ zirvəsi*)
 basurmak - əzmək, basmaq, qalib gəlmək
 basut - yardım, kömək

basutçı	- yardımçı, köməkli, qoruyucu, arxa, hamı	bayağuş	- varlı
baş	- 1. baş; 2. yara, yara başı; 3. başlanğıc, birici, ilk	bayağut	- varlılar, dövlətlilər
başağut	- sevilən, başda gələn	bayakı	- bir az əvvəlki, bayaqkı
başamak	- üstün gəlmək	bayakut	- varlı
baş bitig	- baş sənəd	Bay Buğa	- Bay Buğa (<i>kişi adı</i>)
başçı	- ilk yol açan	bayılmak	- varlanmaq
başdınkı	- nəğmə, şərqi	baymaq	- bağlanmaq
başkarmak	- rəhbərlik etmək	Bay Təmir	- Bay Təmir (<i>kişi adı</i>)
başladıcı	- başçı, rəhbər	Bayutmuş	- Bayutmuş (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
başlağ	- başlanğıc	baz	- tabe
başlamak	- başlamaq	bazğan	- basan, əzən
başlanmaq	- başlanmaq	beçəl	- yazıq, məzlum, köməksiz, əlsiz-ayaqsız
başlataçı	- başçı, rəhbər	bekrək	- qüdrətli
başlığ	- başlı, yararlı	beliğdək	- iflic
başsız	- başsız	belgü	- əlamət, rəmz, simvol, işarə
baştın	- ilk, öncəki	belgülük	- əlamətli, tanınan, görünən
baştınkı	- ilk, birinci, başdakı	belgümək	- tanınmaq, görünmək
başdankita	- (<i>baştınkı</i> sözü ilə) hər şeydən qabaq, hər şeydən öncə	belgürmə	- görünmə, ortaya çıxma, zahirə çıxma, zühur
bat	- dərhal	belgürmək	- görünmək, ortaya çıxmaq, zahirə çıxmaq, zühur etmək, məlum olmaq
batatu	- pambıq	belgürtmək	- bəlli etmək, məlum etmək, aşkar etmək
Batiri	- antroponim, şəx adı	belgüsüz	- əlamətsiz, nişanəsiz
batıqlıq	- tualet	bergən	- verən
batılmak	- batmaq, batmış olmaq	bermək	- vermək
batır	- 1. maye ölçüsü; 2. şal; 3. plaş	bertük	- ehtiyacı olmaq, möhtac
batmaq	- batmaq	bədsiz	- bəzək, şəkil, rəsm, təsvir
batman	- batman (<i>4 kiloqram</i>)	bədizəmək	- bəzəmək
Batra	- kraliça Bhadranın adı	bədizənmək	- bəzənmək
batsık	- batan, batış, qərb	bədizədmək	- bəzətmək
Batuk	- antroponim, şəxs adı	bədizətmək	- bəzətmək
Batur	- antroponim, şəxs adı	bədizmək	- bəzəmək
baturmak	- gizlənmək, saxlamaq	bədizçi	- rəssam, daş yonan, həkkak
batut	- gizli	Bədrün	- antroponim, kişi adı
batılmak	- batmaq, batmış olmaq	bədük	- böyük, yüksək, ulu, əzəmətli
bavagir	- həyat, kainat	bədürləmək	- böyümək, yüksəlmək
bavşın	- varis, vərəsə	bədürləntirmək	- böyütmək
bay	- varlı		
baya	- öncə, əvvəlcə		
bayağır	- həyat, kainat		

bədümək - böyümək, yüksəlmək
 bk - bək (?)
 bək - sağlam, yaxşı, bərk, sərt
 Bəviz - antroponim, şəxs adı
 bəviz belgülük - açıq, bəlli
 bəkili - birə
 bəkini - birə
 Bəkirə - antroponim, şəxs adı
 bəkirə - sağlam, güclü, qüvvətli, qüdrətli
 bəkləmək - bağlamaq, kilidləmək, qapamaq
 bəklənmək - bağlanmaq, kilidlənmək
 bəklətmək - bağlatmaq, kilidlətmək
 bəklik - bağlı, kilidli, qapalı
 bəkrək - yaxşı, yüksək, üstün
 bəksiz - arıq, zəif, gücsüz
 bəküdmək - bərkidmək, sağlamlaşdırmaq
 bəkürmək - bərkitmək, təhkim etmək
 bəkürü - sağlam, bərk, qüvvətli
 bəkütmək - bərkitmək, sağlamlaşdırmaq
 bəg - 1. bəy; 2. bəg ər-«şahzadə»; 3. kişi dost
 Bəg Arslan - antroponim, kişi adı
 Bəg Bars - antroponim, kişi adı
 Bəg Buka - antroponim, kişi adı
 bəgədmək - bəy adı vermək, bəylik etmək, hökm etmək
 bəgətmək - bəy adı vermək, bəylik etmək, hökm etmək
 bəgidmək - bəy etmək, bəy adı vermək, hökm etmək
 bəgiz - zühur, aşkara çıxma
 bəgimsinmək - özünü bəy hesab etmək
 bəglig - bəyli, bəylik, bəy tayfasından
 bəgni - pivə
 bəgrə - dəyənək
 bəgrək - bəy, şahzadə
 Bək Taş - antroponim, kişi adı
 Bəg Təmir - antroponim, kişi adı
 Bəg Turmuş - antroponim, kişi adı

Bəgü Tutuk - antroponim, kişi adı
 bəliq - qorxu
 bəliqləmək - qorxmaq; hürkmək, qorxudan titrəmək
 bəliqləyü - qorxu, qorxmaq,
 bəliqlətmək - qorxurtmaq
 bəliqtəg - qorxma, donub qalma
 bəltir - yol qovuşağı, yol ayrıcı
 bəltürmək - yetişmək, ərsəyə çatmaq
 bərdinki - cənubdakı
 bərə - mil (məsafə ölçüsü)
 bərişti - mələk, firistə
 bərk - 1. qüvvətli, güclü, sağlam;
 2. meşə, orman
 bərkə - qamçı
 bərkirmək - bərkitmək, sağlamlaşdırmaq
 bərklig - bərklik, bərk, möhkəm, sağlam
 bərksiz - 1. çürük, sağlam olmayan, bərk olmayan; 2. gücsüz
 bərgə - qamçı, qırmanc
 bərgəmək - qamçılamaq
 Bərgin Səngə - antroponim, şəxs adı
 bərgü - qamçı, qırmanc
 bərgürmək - qamçılamaq
 bərtələmək - yaralanmaq, özünü yaralamaq
 bərtmək - qırmaq, parçalamaq
 bərtük - zəkat, parçalanmış
 bərü - bəri, bəriyə
 bəsgək - qızdırma
 bəsək - hərəmlilik
 bətük - böyük, yüksək, ulu, əzəmətli
 bətürmək - böyümək
 bəz - qabarıq, şiş
 bəzək - bəzək
 bəzəklig - bəzənmə yeri
 bəzəmək - bəzəmək
 bəzgak - qızdırma (*xəstəlik*)
 bəzmək - titrəmək
 bı - bıçaq, bıçığı

bı bıçku	- bıçaq	bilgə	- 1. müdrük, bilikli; 2. Buğuş xaqanın adı
bıça	- yırtıq, yırtma	bilgurmək	- bildirmək
bıçak	- bıçaq	bilgüçi	- bilən, ustad
bıçğı	- bıçğı, bıçaq	bilig	- bilik, elm, savad
bıçğıluğ	- bıçqılı, bıçaqlı	biliglig	- bilikli, elmlı, savadlı
bıçmaçı	- cəllad	biligsiz	- biliksiz, elmsiz, savadsız
bıçılmək	- bıçılmək	biligsizlig	- biliksizlik, elmsizlik, savadsızlıq
bıçmək	- bıçmək	bililmək	- bilinmək, tanınmaq
bıçılmək	- kəsmək	bilinmək	- bilinmək, tanınmaq, anlaşılmaq, etiraf etmək
bıçuşmək	- kəşimək	bilış	- bilmə
bıdbul	- bibər	bilmək	- bilmək, tanımaq
Bıdın	- antroponim, şəxs adı	bilsinmək	- tanınmış, bilinmiş olmaq
bıkın	- xalça	biltizmək	- bildirmək, bəlli etmək
bıknıkmək	- yaxşılaqdırmaq, sağaltmaq, şəfa vermək	biltürmək	- bildirmək
bırkaru	- cənub	biltipal	- mizraq
bışarmək	- ölgünləşdirmək	bina	- bina, ev
bışğınmək	- bışmək, öyrənmək, ölgünləşmək	bintipalta	- mizraq
bışlığ	- 1. dəymiş 2. yetkin	Bintuğ	- antroponim, şəxsi ad
bırtmək	- 1. qırmaq, parçalamaq, yaralamaq; 2. şəkil	biñ	- min (say)
buşurmək	- bışirmək	bir	- 1. bir (say); 2. cənub
bışrunğı	- soluxan, ölgünləşən	bir-bir	- bir-bir
bışrunmək	- soluxnmaq, ölgünləşmək	birdəm	- büsbütün, tamamilə
Bitaybıkı	- antroponim, şəxs adı	birə	- mil (məsafə ölçüsü)
bitmul	- bibər	birək	- birdən, qəfildən
Bitru	- antroponim, şəxs adı	birəğü	- bir-bir, birər; biri, birinci
bıçək	- bıçaq	birəgüm	- onlardan biri
bıçın	- 1. meymun; 2. on iki il siklli türk təqvimində il adı	birər	- birər, bir-bir
bıçmək	- bıçmək	birər-birər	- birər-birər, bir-bir
bid	- 1. bit; 2. üz, bəniz, bət	bir ikinti	- bir biri
bidig	- 1. yazı; 2. böyük, yüksək, ulu, əzəmətli	biri	- bəri, sağ, cənub
Bidilkim	- bir şeyin adıdır	birikli	- birikmiş, birləşmiş
Bidgəçü	- katib, yazı yazan	birikmək	- birikmək, toplanmaq, birləşmək
bigü	- hədiyyə, vergi	birim	- borc
bil	- bel	birim - alım	- vergi, borc
bil bağı	- bel bağı, kəmə	birimlig	- borclu
bilçə	- belcə, balaca bel	birimçi	- borclu

birin - birin	- bir-bir	bitig	-1.yazı,kitab,vəsiqə, sənəd,vəsiyyətnamə; 2.hərflər, əlifba
birinç	- birinci	bitigçi	- yazıçı, katib
birinçi	- birinci	bitigəçi	- yazıçı, katib
biş	- vermə, veriş	bitigüçi	- yazıçı, katib
birkə	- qamçı	bitig taş	- abidə, yazılı daş
birkələmək	- vermək qabiliyyəti olan	bitilmək	- yazılmaq
birgə	- qamçı, qırmanc	bitimək	- yazmaq
birgərmək	- çalxalamaq	bititmək	- yazdırmaq, yazdırtmaq
birgərü	- hamısı bir yerdə birgin	biz	- biz (<i>əvəzlik</i>)
birgin	-ödəmə	biziñ	- bizim
birgü	- hədiyyə, vergi	bo	- bu
birlə	- ilə, birlikdə, bərabər	bod	-1.boy,xalq,camaat; 2.boy, vücut
birlən	- ilə, birlikdə, bərabər	bodımaq	- asmaq,süsmək, yaxmaq
birməyük	-ödəməyi çatdırmama, vermə- mə	bodi	- aydınlanma
birmək	- 1. vermək; 2. köməkçi fel	bodisatv	- bodisatv
bir ödü	- yalnız bir dəfə, yalnız bir kərə	bodistv	- bodistv
birt	- vergi növü	bodistv	- bodhisattva
birtəğ	- bir dəfə, bir yol	bodluğ	- boylu
birtəm	-birdən,tamamilə, büsbüstün	bodostv	- bodistv
birtəmlədi	- tamamladı, bütünlədi	boduğ	-1.göy,boya,xına;2. heykəl
birtəmlig	- birdəfəlik	boduğluğ	- boyalı, rəngli
birtişmək	-bir-birini cəzalandırmaq	bodulmak	- asılmaq, bağlanmaq
birtmək	-qırmaq,parçalamaq; yaralamaq	bodumak	-1.asmaq,süzmək, yaxmaq; 2.boyamaq
birtsiz	- vergisiz	bodun	- xalq, qəbilə
birtürmək	- verdirmək	bodunhğ	- xalqlı
birük	- əgər, fəqət	bodunluğ	- xalqlı
birükin	- əgər, fəqət, şayəd	boğa	- buğa, öküz
birükiyə	- əgər, fəqət, şayəd	boğağa	- bənd, qandal, buxov
bir yigirmi	- on bir	boğağuluğ	-qandal vurulmuş, qandallı, boğulmuş
bir hata	- bir dəfə	boğağulukçı	- cəllad, qatil
biş	- beş	boğağucu	-cəllad, qandal vuran, buxov vuran
biş	- beş	boğaz	- 1. boğaz; 2. hamilə
bişik	-1.beşik;2.parça; 3. qəbilə, soy, nəsil	boğaz	- (<i>bolmaq</i> sözü ilə) hamilə olmaq
bişik	- bərabər	boğdam	-çürümə,iylənmə, iyləmə
bit	- 1. bit; 2. üz, bəniz, bət		
bitgəçi	- yazıçı, katib		
bitgəçü	- yazıçı, katib		
bitgüçi	- yazıçı, katib		

boğmaq - boğmaq
Boğuğ - Bögü xaqan
boğuk - boğuq, qapalı
boğuşmaq - boğuşmaq
boğuz - 1. boğaz; 2. heyvanlar üçün əkilmiş taxıl
bok - yaramaz, rəzil, alçaq, xəbis
bokağı - buxov, bağ, bənd, zəncir vuran
bokak - şiş, boğaz uru
boksut - qayda, nizam, üsul
Bokşaltu - antroponim, şəxs adı
bokşut - qayda, üsul, nizam
bokuz - boğaz
bokuk - 1. Bögü xaqan; 2. şiş, boğaz uru
bokunmaq - çökmək, yerləşmək
Bolçu - Bolçu (*toponim, çay adı*)
bolğu - olma
bolğuçı - olmaq istəyən (*adam*)
bolğuluğ - olan
Boldaz - antroponim, şəxs adı
bolmaq - olmaq
bolulanmaq - qarışmaq, qarmaqarışıq olmaq
bolulmaq - əldə etmək, tapmaq
Bolun - antroponim, şəxs adı
boluğ - 1. guşə, tərəf, cəhət; 2. dərman;
3. miqdar ölçüsü
boş - boş, azad, sərbəst
bor - çaxır, şərab
Boran - antroponim, şəxs adı
borçı - 1. üzümçü, bağban; 2. üzüm vergisi toplayan məmur
borluğ - meynəlik, üzüm bağı
borluk - meynəlik, üzüm bağı
borlukçı - üzümçü, bağban
Borlukçı - antroponim, şəxs adı
bosanmaq - kədərlənmək, mütəəssir olmaq
bosanturmaq - kədərlənmək, üzmək, üzülmək
boşak - pozulmuş, pozulma
boskunmaq - öyrətmək, oxumaq
bosmaq - pozmaq, qırmaq, parçalamaq
bosu - fasilə

bosuş - qəm, kədər, qayğı
bosuşluğ - kədərli, qəmli, qayğılı
boş - boş, azad, sərbəst
boşanmaq - boşanmaq, azad olmaq, sərbəst olmaq
boş birmək - yardım etmək, fəda etmək
boş bitik - azadlıq kağızı (*yazısı*)
boşğunmaq - öyrənmək, oxumaq
boşgurmaq - öyrətmək, dərs demək, oxutmaq, təlim vermək
boşğut - dərs, təlim, oxumaq, öyrənmə
boşğutçu - müəllim, mürəbbə, öyrədən, tələmatçı
boşğutluğ - şagird, öyrənən
boşğutmaq - öyrətmək, oxutmaq
boşğutsuz - 1. təlimsiz; 2. oxumamış, öyrənməmiş
boşuğ - bağışlanma, əfv etmə, azad etmə
boşuğ yarlık - azadlıq fərmanı, azadlıq sənədi
boşumağ - bağışlamaq (*günahı*), qurtarmaq
boşunmağ - 1. boşanmaq, sərbəst olmaq, azad olmaq; 2. tövbə etmək
boşunmaq - 1. boşanmaq, sərbəst olmaq, azad olmaq; 2. tövbə etmək
boşurkanmaq - qayğılı olmaq, narahat olmaq
boşurmaq - öyrətmək, dərs demək, oxutmaq, təlim vermək
botulmaq - ?
boy - boya, rəng
boyın - boyun, vücut
Boyla - rütbə adı
boyun - boyun, vücut
boyunduruk - boyunduruq
boyunturuk - boyunduruq
Boyla Kır - Boyla Kır (*toponim, yer adı*)
boz - 1. boz; 2. nifrət, kin
Boz Bay Tirək - Boz Bay Tirək (*antroponim, şəxs adı*)

bozağu - buzov
bozğak - pozuluş, pozulma
bozmak - pozmaq, qırmaq, parçalamaq
böd - vaxt
bögdə xəncər, qılınc
bögrə - böyrək
bögü - həkim, bilici
bögülənmək - güvənmək, etimad etmək
bögülük - alimlik
Böğü xan - 759-780-ci illərdə yaşamış
uyğur xaqanı
bögüş - elm, hikmət, mərifət
bök - zindan
böksik - qarın
böksilmək - parçalanmaq, yarılmaq
böktə - xəncər, qılınc
böktək - yardım
bökü - həkim, bilici
Bökçə - antroponim, şəxs adı
bölmək - bölmək
bölüg - bölük, hissə
bölük - bölük, hissə
Böngək - antroponim, şəxs adı
böri - qurd, canavar
börısiz - düşmənsiz, yağsız
Bört - antroponim, şəxs adı
börtmək - 1. toxunmaq, təmasda
olmaq; 2. təmas, toxunma
börtülmək - toxunulmaq
börtün - məchul, naməlum
börtürmək - toxundurmaq
böşük - (tünkür sözü ilə) bərabər
qohumluq
böşük körtük - sevimli, əziz, dost
böz - bez, pambıq parça
bözçi - pambıqçı, toxucu
bra - bra (mənası qaranlıqdır)
Braman - antroponim, şəxs adı
braman - brahman
Brakas - Benares şəhəri

Brahasavati
Brhasvati
Brhmadati
Brahma
Brahsvati
Brhasvati
Brhmadati
Bringiki
brısti
Btanati
bu
Bud
Budaşiri
budık
budın
budulmak
budun
Buğa
buğan
buğday
buğu
Buğuğ
bugün
bugünkü
buk
Bukam Sənjün
buka
Buka
bukaç
bukağu
bukak
bukun
bulak
bulağ
bula bögdə
bular
bulaşu
Bulat
bulayık
bulğağ

- Yupiter planeti
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- Ezurua (allah)
- Yupiter planeti
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- mələk, firistə
- antroponim, şəxs adı
- bu (əvəzlik)
- 1. Budda; 2. Merkuri planeti
- antroponim, şəxs adı
- budaq
- bədən
- asılmaq, taxılmaq
- qəbilə, xalq
- antroponim, şəxs adı
- noxudkimilər sinfindən bir
bitki
- buğda
- keyik
- Bögü xaqanbulak
- bu gün
- bugünkü
- boğaz, xirtək, qıtlaq
- antroponim, şəxs adı
- buğa
- antroponim, şəxs Adı
- çölmək, qazan
- buxov, zəncir, qandal, bağ
- buxaq
- qəbilə, xalq
- bulaq
- şüşəbənd
- xəncər, qılınc
- bunlar
- gurultulu
- antroponim, şəxs adı
- etnonim
- təlutüm, bulanıq, iğtişas

bulğadaçı	-iğtişaşçı, üsyancı, üsyankar	Burkan	-1. Budda; 2. burhan; 3. yaradan, tanrı, allah, xaliq; 4. şaman
bulğak	-tələtüm, bulanıq, iğtişaş	Burkay	- antroponim, şəxs adı
bulğamak	-bulamak, qarışdırmaq, pozmaq	burkı	- qırış
bulğandırmaq	- bulandırmaq	burkırak	-1. buruq; 2. büzük; 3. qəmgin
bulğanmak	-bulanmaq, qarışdırmaq, pozulmaq	burku	- şeypur; boru
bulğanyuk	- bulanıq, qarışıq	burlak	- qoxumaq
bulğaşmak	-bulaşmaq; toplu halda mövcud olmaq	burmaduk	- burulmamış
bulğu	- tapıntı	burnaç	- güyüm
bulğusuz	- tapıntısız	bursañ	- topa, güruh, camaat
bulhak	-tələtüm, iğtişaş, bulanıq	bursiñ	- rahibələr dərnəyi
bulıt	- bulud	bursoñ	- rahibələr dərnəyi
bulıtçulayu	- buluda bənzər	Burulday	- antroponim, şəxs adı
bulkak	- ?	burun	- burun, (fildə) xortum
bulkamak	-bulamaq, qarışdırmaq, pozmaq	burunça	- əvvəlki kimi
bulkanmak	-bulanmaq, qarışdırılma, pozulmaq	burunğı	- əvvəlki, öncəki
bulkay	- alçaq, aşağı, qısa	burunsuz	- burunsuz
bulkumak	- yerinə yetirmək, icra etmək	buruntuk	- qəm
bulmak	- tapmaq, əldə etmək	burhan	- burhan
Bulmuş	- antroponim, şəxs adı	burhan kutınlıǵ	-Budda səadətinə yetişmiş
bultukbaz	- əldə edilmək	burhan kutlıǵ	- Budda bəxtində olan
bulturmaq	- tapdırmaq	busanmak	- məyus olmaq, ümitsiz olmaq, acımaq
bululamak	- qarışmaq	busat	- oruc adıdır
bululmak	- əldə edilmək	busı	- sədəqə, qurbanlıq
bulun	- Əsir	busuş	- dərd, qəm, kədər, ələm, qayǵı
bulunç	-1. əldə edilmə, qazanc;	busuşluǵ	-dərqli, qəmli, kədərli, qayǵılı
bulunçsız	2. təmənnə	busuşsız	-dərsiz, kədərsiz, qəmsiz, qayǵısız
bulunmak	-1. qazançsız; 2. nadir, tapılmayan;	buşdaçı	-pozan, daǵıdan, məğlub edən
buluñ	3. təmännəsiz	buşı	- ədəqə, qurbanlıq, nəzir
bulut	- əldə etmək	buşıcı	-dilonçı, sədəqə toplayan
bun	-1. guşə, tərəf, cəhət, ətraf;	buşılıǵ	-dilonçı, sədəqəyə möhtac
buñ	2. dərman; 3. miqdar ölçüsü	buşmak	-1. qəzəblənmək, hiddətlənmək, həyəcanlanmaq; 2. pozmaq
buranç	- bulud	buşulmak	- utanmaq
burğu	- əsas, təməl, bünövrə	buşunğı	- yeknəsək
Burğuçan	- dərd, kədər, qüssə	buşunğıluǵ	- cansıxan, cansıxıcı
	- sıxıntı, sıxıntılı	buşurkanmak	-qayǵılı olmaq, narahat olmaq
	- baraban	but	- bud, ayaq
	- antroponim, şəxs adı		

butamaq -budamaq,kəsmək, vurmaq
butarılmaq -parçalamaq,yırtmaq,
parça-parça etmək
butı - cin, pəri
butığ - budaq
butik - budaq
butluğ - budlu, ayaqlı
butukmak - tapılmaq
butulmak - asılmaq, taxılmaq
buu - bu
buusi - dalğın, dağınıq
buvalığ - buvalı (?)
buyan - savab, yaxşı iş, yaxşılıq
Buyan Kar - Buyan Kar (*kişi adı*)
Buyan Kara - Buyan Kara (*antroponim, şəxs adı*)
buyançı - bəxti olan, savab iş görən
buyanlığ - xoşbəxt, bəxtli, savablı
buyanmak - yaxşılıq etmək,xidmət etmək
buyansız - bəxtsiz,bədbəxt, savabsız
Buyan Təmür - Buyan Təmür (*antroponim, şəxs adı*)
Buyat - Buyat (*antroponim,şəxs adı*)
Buyla - rütbə,Buyla (*Boyla*)-kutluğ
yarğan
buyruk - əmir,komandan; buyuruq
buz - pozma,yıxma,dağıtma,
təxribat
buzad - oruc adıdır
Buzağu - Buzağu (*kişi adı*)
buzağu - buzov
buzandurmaq - quduzlaşdırmaq
buzandurtaçı - quduzlaşdırən
buzdaçı - pozan, qırخان, parçalayan
buzluğ - buzlu
buzmak - pozmaq, qırmaq, parçalamaq
buzulmak - pozulmaq
büdimək - rəqs etmək,ritmik hərəkətlər
etmək
büdkər - yaxşı

büdgərlik - yaxşılıq
büdgərmək - tamamlamaq
büdmək - 1.bitmək, sona yetmək, qur-
tarmaq, tamamlamaq;2.inan-
maq
büdün - bütün
büdürmək - yerinə yetirmək, tamamlamaq
büdüs - 1.bitkin,yetkin;
2.inam;3.hikmət
Büdüş - antroponim, şəx adı
bükən - qovun növü (*yemiş*)
Bükiş - qadın adı
bükmək - bükmək
bükülmək - bükülmək
bükün - bugün
bükünki - bugünkü
büküntə - bugün
bükürmək - su səpmək
bügri - əyri
bügü - hikmət
bükülənmək - hikmətlənmək,hikmət qazan-
maq
bügür - xalça
bügüş - hikmət, mərifət
Bünül - antroponim, şəxs adı
bür - tumurcuq
Bürçü - antroponim, şəxs adı
büri - qurd, canavar
Bürkək - antroponim, şəxs adı
Bürlük - antroponim, şəxs adı
Bürt - antroponim, şəxs adı
bürtmək - 1.hiss etmək, duymaq, toxun-
maq; 2. hiss, duyğu 3. xəfifcə
əsmək
bürtüglüg - duyma, hiss etmə
bürtüşmək - bir - birinə toxumaq
bürü - qurd, canavar
bürtmək - 1.hiss etmək,duymaq,
toxunmaq;2.hiss,duyğu,.
3xəfifcə əsmək
büşərmək - təkmilləşdirmək

büşük
bütürmək
bütgü
bütmək

bütüd
bütüdmək
bütün
bütünmək
bütürmək
Bütürmiş
bütürü
bütüt
büyü

çadar
çadır
çadik
çadiklig
çadır
çadır
çağ
çağay
çağmak
Çağrı
çağurmak
çağşaput
Çaxnu
çaidan
Çaidir
Çaisu
Çaitir
çak
çakı
çakır
Çakırça
çakmak

- qohumluq
- bitirmək
- bayıra çıxmaq
-1.bitmək,sonna yetmək,
qurtarmaq,tamamlama;
2.inanmaq
- bitmə, tamamlama
- bitirmək, tamamlamaq
- bütün
- bütöv etmək, tamamlamaq
- bitirmək
- şahzadə ləqəbi
-təməmilə,hamısı, bütünlüklə
- bitmə, tamalanma
- cadugərlik,sehrbazlıq

Ç

- kül
- kül
-Sakyamuninin doğum tarixi
-Sakyamuninin doğum tarixi
- naşatır
- kül
- çağ, zaman
- bitki adıdır
- vurmaq, çaxmaq
- rütbedir
-iftira atmaq, ləkə yaxmaq
- nə isə hindcə termindir
- antroponim,şəxs adı
- məbəd, ibadətqah
- ulduz adıdır
- antroponim, şəxs adı
- ulduz adıdır
- 1. vaxt, zaman; 2. tam
- gicitkən
- çarx, təkər
- antroponim, şəxs adı
-çaxmaq,kəsmək, parçalanmaq,
yarmaq

çakr
çakrvat
çakşaput

Çakoğlu
Çakudu
Çaladr
Çalaprbası
Çaldar
çaldr
çalmak
çalsıkmak
çalturmak
çam
çambu
Çambudivip
çamxul
çamlağucu

çamlamak

çamsız

çan
çanak
çantal
çağ
Çağır Tanış
çağşı
Çao
çarım
Çarır
çarixuş
çarlamak
çaruk
Çasahtuz
çası
çasurmak
çasut
çatık
Çatır

- çarx (silah adıdır)
- dünya
-ay adıdır; Uluqbəy təqvilində
12-ci ay; allah qaydası
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- toponim, dərə adı
-antroponim,əjdaha xanının adı
- toponim, göl adı
- dəniz
- vurmaq, əyilmək
- vurulmuş olmaq
- axtarmaq, aratmaq
-1.dava,etiraz;2.çanaq, çölmək
- ağac adı
- kainat
- peşman
-davagu,dava edən,
davakar, iddia edən
- dava etmək, çəkişmək, etiraz
etmək
- davasız, etirazsız

-1.çən; 2. çanak, bardaq; 3. can
- çanaq, qab, ölçü
- cəllad
-çan
- antroponim, şəxs adı
- rütbə adıdır
- sikkə növüdür
- dava, iddia, etiraz
- antroponim, şəxs Adı
- üzüm şirəsi məngənəsi
- çağırmaq
- çarlıq
- antroponim, şəxs adı
- ləkə yaxma, iftira atma
-ləkə yaxmaq, iftira atmaq
- ləkə, iftira
- yapışıq
- antroponim, şəxs Adı

çatik - doğum hekayəsi
 çau - həvalə
 çav - pul
 çavıkmak - 1.güclənmək,qüvvətlənmək;
 2.məşur,söhrətli,adlı-sanlı
 çaviş - yol,vasitə,tədbir,hiylə
 çavsız - pulsuz
 Çayasını - antroponim,yayasena
 çay tı - monastr
 çeçək - çiçək
 çeçəklənmək - çiçəklənmək
 çeçəklik - çiçəklik
 çəviş - yol, vasitə, tədbir, hiylə
 çəvişlik - hiyləli
 çəkrək - alt paltarı
 çəkür - çuxur
 Çəpəz - toponim, yer adı
 Çəpən - antroponim, şəxs adı
 Çəpür - antroponim, şəxs adı
 Çəpür - (ağız sözü ilə) toponim
 çərig - qoşun, ordu, əskər
 çıda - cida, süngü, mizraq
 çığ - 1. bitki adı; 2. arşın
 çığay - yoxsul, fağır
 Çığ Batar - antroponim, kişi adı
 Çığ Batır - antroponim, kişi adı
 çıgsız - ölçüsüz
 çıkramak - qıcırdatmaq
 çıkratmak - qıcırdatmaq
 çıku - dərman kimi işlədilən bir daş,
 mumiya (?)
 çımad - hirs,hiddət,qəzəb, qızışmaq
 çımkumak - (bıçmak sözü ilə) biçmək,
 kəsmək
 çın - gerçək, çin, doğru
 çınaru - həsrətlə
 çınbarmak - çin, doğru, gerçək
 çm bitig - gerçək sənəd və bağlaşma
 çından - səndəl ağacı
 çmğarmak - araşdırmaq

çınğartmaq

çınıkmak

çınkar

çınkaru

çın-sav

çinsu

Çıtsu

çin

çınaru

çınartğu

Çirkuş

Çirtartı

Çıtsu

çivğa

çivğaçı

çivşağun

çızdurmaq

çızığ

çızmaq

çi

Çidin

çigil

Çigil Arslan

Çigil Kənt

çigmə

Çigün

çik

Çiik Tutux

çik

çikçi

çikidəm

çiltəg

çiltəmək

çim

çimbudip

çiməli

çimgən

-araşdırmaq,tədqiq etmək,
müayinə etmək

- həyata keçirmək

- doğru, tam doğru

- diqqətlə

- gerçək,həqiqət,doğru söz

- olduğu kimi

- antroponim, şəxs adı

- çin, doğru, gerçək, tam,

kəskin

-1.tam, şübhəsiz; 2.arzulamaq,

həsrət

- zil, cingiltili; zən

- antroponim, şəxs adı

- antroponim, şəxs adı

- antroponim, şəxs adı

- yapışqan sürtülmüş çubuq

- (toz sözü ilə) torla

ovlayan,duzaq quran

- turş

- cızdırmaq

-cizgi, cızıq, hərəkət tərzii

- cızmaq

- çin; bitmək

- antroponim, şəxs adı

- etnonim, toponim

- antroponim, kişi adı

- toponim

- xəstəlik

- antroponim, şəxs adı

- etnonim; çik qəbiləsi

-məmurluq dərəcəsi, ləğəb

- çik qəbiləsi

- rütbə- adıdır

- bitki adı

- etibar, hörmət

- saymaq, hörmət etmək

- qırışiq, qırış

- kainat

- qarışqa

- çəmən, çayır

çimsiz - qırıqsız
çin - çin, gerçək, həqiqət
Çinak - antroponim, şəxs adı
Çinañ kat - doqquz oğuz yaxud
uyğurların şərqdəki səhərlərin-
dən birinin adı
çintal - cəllad
Çintamani - antroponim, şəxs adı
çintan - səndəl ağacı
çintək - həqiqətə çevrilmək
Çin - Mancur sülaləsinin (1044-
1911) adı
Çisim - antroponim, şəxs adı
Çisün - antroponim, şəxs adı
Çişt - ulduz adıdır
Çitavan - monastır adıdır
Çitravari - antroponim, İndranın oğlunun
adı
Çitrarti - antroponim, şəxs adı
çiu - tutma, yaxalama
Çizim - antroponim, şəxs adı
çizmək - cızmaq, çizmək
çkar - çakr (silah adıdır)
çkrvrt ilig - dünya hökmdarı
çnbudvir - kainat
Çoba Yıkmış - antroponim, şəxs adı
çobra - yun
çoğ - 1.qor,köz,od,atəş,ziya, alov; 2.
parlaqlıq
Çoğı Tirək - rütbə
çoğ yalın - parlaqlıq
çoğlanmaq - parlammaq
çoğluğ - nurlu,atəşli,ziyalı, görkəmli
çoğmaq - öldürmək, (heyvanı) kəsmək
Çok Adğır - antroponim, şəxs adı
çokan kişi - nişanlı (oğlan, adam)
Çokı - antroponim, şəxs adı
çokmak - öldürmək, (heyvanı) kəsmək
çokramak - qaynamaq
çokratmaq - qaynatmaq
çokurdamak - qaynatmaq, bişirmək

çolmaq - zədələnmək, əlil olmaq
çoluğ - çolak, əlil
Çoluk - antroponim, şəxs adı
çomak - çomaq
çomınmaq - cummaq (suya)
çommak - batmaq, cummaq (suya)
çomurmak - batırmaq
çomurmuş - maye götürmək üçün çömçə
çonmak - dözmək, qatlaşmaq, tablaşmaq
Çonai - antroponim, şəxs adı
çoñ - sol
Çor - rütbə adı
Çosun - antroponim, şəxs adı
çöbig - 1.çöp; 2.pis, pislilik, bulanıq
çökədə - qulaq arxasındakı çıxıq
sümük
çökə - diz çökmə
Çökəl - antroponim, şəxs adı
çökitmək - diz çökmək, diz
çökdürmək
çökləmək - çökmək
çökmək - çökmək
çöktə - qulaq arxasındakı çıxıq sümük
çöküg - dizləri çökük
çökütmək - diz çökdürmək
çökşig - çökək, zənəxdan
çöməli - qarışqa
çöp - şəkil
çorman - dəri xəstəliyinin bir növü
çu - 1.əkin yeri, tarla;
2.bitərəf etmə, zərərsizləşdirmə
çuanmart - comərd, igid
çuba - cübbə
çubakan - innab
çubik - çubuq
çubuk - çubuq
çubuyan - dadlı şey, ləzzətli şey
çuğ - 1.bulanıq; 2.bağ, bağça;
3.dəmət, buket
Çuğay - toponim, Xinqay dağlarının
cənub tərəfi

çuğu	- gurultu
çulvu	- (<i>sav sözü ilə</i>) rəzalət, pis şöhrət, küfr
çumburmak	- atılmaq, saldırmaq
çur	- rütbə, ən böyük hərbi ad (<i>çor olmalıdır</i>)
çurnı	- barıt
cuuğ	- bulanıq
çüü	- tutma, yaxalama
çuv	- hissə, pay
Çüən-teiu	-Konfutsinin əsərinin (<i>«İlk və son bahar</i>) adı
çügtə	-qulaq arxasındakı çıxıq sümük
çüməli	- qarışqa
çürni	- barıt
Çürşət	- xalq, qəbilə
çüşüm	- tut (<i>ağacı</i>)
çüsüm	-(<i>sögüt sözü ilə</i>) ağac növü
çüvit	- göy, mavi
çşşapat	- əxlaq; orucluq ayı
çşşapathğ	- əxlaqlı
çşşaput	- əxlaq, oruc

D

Dakşanpat	- toponim, şəhər adı
Dakşanri	- toponim, yer adı
Dakşinapi	- toponim, yer adı
dana	-?
Danavadi	- toponim, şəhər adı
Daniş	- ulduz adıdır
Dantipali	- antroponim
darm	- əqidə
darni	- sehr
Dartiraşti	- qərb dünyasının mühafizi
daruğa	- məmur rütbəsi (<i>müqayisə et: azərbaycanca- darğa</i>)
datu	- qəbilə adıdır
ddintar	- dindar
dəlik	- dəlik, deşik
dəptər	- dəftər
dıdım	- daş

dın	- din, məzhəb
dındar	-dindar
dıntar	- dindar
dian	- altı yaxud on igiddən biri
didim	- daş
didm	- daş
din	- din
dindar	-dindar
Ditankari	- Buddanın Adı
divdar	-şama oxşayan ağac, sərv ağacı
Divdam	- antroponim, şəxs adı
divini	- allah
diyan	- iştirak
doza	- bədənin iksiri
drm	- din, əqidə
Drma-utari	-bodisatvaardan birini adı
drzul	-yabaya bənzəyən üç dişli alət
dutağun	-günahları bağışlanmış adam
Dutazun	- antroponim, şəxs adı
duşkrçar	- iztirab
Duşta	- antroponim, şəxs adı
dyan	- təfəkkür
dyanlığ	- fikirli

E

eb	- nida
eb	- ev
ebin	- 1. taxıl, toxum; 2. adət
ebir	-dolanmaq (<i>bir şeyin ətrafına</i>)
ebçi	- qadın
eçə	- böyük qardaş, əmi
eçi	- böyük qardaş, əmi
eçü	- 1. sələf; 2. əcdad
ed	- maddə, mülk, sərvət
edədmək	-1.maddələşmək, böyümək; 2.varlanmaq
edərmək	- aramaq, təqib etmək, ax-tarmaq
edgü	- yaxşı, üstün
edgüləmək	- yaxşılıq etmək

edgüli - yaxşı, üstün
edgüflüg - yaxşı, yaxşılıq, münasib, uyğun, üstünlük
edgüflük - yaxşı, yaxşılıq, münasib, uyğun, üstün
edgüti - yaxşıca
ediz - oğuz qəbilələrindən birinin adı
edikmək - 1. kömək etmək;
2. qiymətləndirmək
ediş - qabqacaq, çölmək
edüz - oğuz qəbilələrindən birinin adı
eginlənmək - tərbiyə etmək, böyütmək, yüksəltmək
egdiş - çölmək, qabqacaq
egidmək - tərbiyə etmək, böyütmək, yüksəltmək
eki - iki (*say*)
ekin - ikisinin
ekinti - ikinci
ekün - cüt, iki, ikisinin
ekşər - heca
el - el
elçi - 1. elçi; 2. antroponim, şəxs adı
elig - elli
em - çarə, əlac, vasitə
emdi - indi
emsiz - çarəsiz, əlacsız, vasitəsiz
eñin - çiyin, kürək, arxa, bel
eñitkəli - enməli, düşməli
eñitmək - enmək, endirmək, düşmək (*aşağı*)
eñmək - enmək, sallanmaq
erd - ?
erdə - ertə
erdəçi - olmalı, olacaq
ergürmək - etdirmək
ergüsmək - etdirmək
ergüzmək - etdirmək
erig - 1. öyüd, nəsihət; 2. qüdrət, iradə
erigləmək - öyüd vermək, nəsihət vermək
eriglig - öyüdü, güclü

erigmə - tapılan
erik - 1. güclü, qüvvətli, iradə;
2. öyüd, nəsihət
erikləmək - öyüd vermək, nəsihət vermək
erikli - mövcud olan
erilmək - çevrilmək, dini dəyişdirmək, dönmək
erin - dodaq
erinmək - üşənmək, tənbelləşmək
erinc - şübhəsiz, mütləq
eriş - dönmə, çevrilmə, iş-güc, hal, hərəkət
Erivadi - ulduz adı
erkəç - cavan təkə
erkəçləmək - çətin keçilən yerlə getmək
erkək - erkək
erki - *-er* naqis felindən əmələ gəlmişdir; təxminən *-dir* şəkilçisinə bərabərdir
erkin - olan
erkilig - qüdrətli
ermək - 1. *idi*, *imiş naqis felinin kökü*; 2. *olmaq*; 3. *mövcud olmaq, var olmaq*; 4. *baş vermək*; 5. *aid olmaq*
ertə - ertə
ertəñü - fəvqəladə, son dərəcə, qanunla
ertimlig - fanilik, puçluq, keçicilik
ertgüflüg - keçici
ertmək - ötmək, keçmək
ertürmək - etdirmək, tatamlamaq, işləmək, ifa etmək, qəbul etmək
erttürmək - tamamlamaq, keçirtmək
erüş - çevrilmə, dönmə
eş - 1. dost; qadın, xanım, arvad;
3. şahzadə (*qız*)
eşək - eşşək
eşəlik - mühüm
eşəliksiz - mühüm olmayan

eşi	- 1.dost; 2.qadın, xanım, arvad; 3. şahzadə (<i>qız</i>)
eşidmək	- eşitmək
eşidilmək	- eşidilmək
eşidüt	- eşitmə
eşitmək	- eşitmək
eşitməklig	- eşitməli
eşittürmək	- eşitdirmək
eşəkək	- eşəkək, ulaq, uzunqulaq
Eş Kara	- Eş Kara (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
eşilmək	- eşidilmək
eşük	- örtü
etgü	- yaxşı, üstün
etig	- bəzək
etikmək	-meydana gətirmək, hazır etmək
etilmək	- edilmək
etin	- coşma, kükrəmə
etinlig	-1.kükrəyən,özündən çıxan,cinlənən;2. bəzəkli
etinmək	- coşmaq, kükrəmək
etinmək	- bəzənmək
etizmək	- cinlənmək
etləmək	- etmək, eləmək
etmək	- etmək, eləmək
etöz	-vücut,öz,adam,şəxs, gövdə,cisim
etük	-ayaqqabı,çəkmə, çust, şapşap
etüz	- gövdə,vücut, fərd, şəxs
etüzlüg	-gövdəli,vücutlu, cisimli
ev	- ev, cadır
evçi	- qadın
evin	- 1.adət; 2. taxil, toxum; 3.sıx, gur
evinlig	- hamilə
eviñ	- yabançı, yad
eviñliun	- incil
evir	- dair, çevrə,mühit
evirdəçi	-1.dövrə vuran; 2.çevirən, tərcümə edən

evirmək	-1.dövrə vurmaq, çevirmək;2.tərcümə etmək
evitmək	- titrəmək
evrig	-qaba,tərs, sarsaq, abdal
evrik	- qaba, tərs, sarsaq
evrilinçsiz	-sarsılmaz, sabit, sağlam
evrilmək	-dinini dəyişmək, çevrilmək, dönmək
evrilməmək	-çevrilməmək, dönməmək
evriş	-dönmə,çevrilmə, hərəkət, iş- güc, məşğələ, hal
evrişmək	- məşğul olmaq
evürmək	- çevirmək, işləmək
ey	- ey (<i>nida</i>)
eyin	- beləcə, buna görə
ezrua	- Brahma, İndra

Ə

əçkü	- keçi
ədirəm	-igid, güc, fəzilət, qabiliyyət
ədlig	-zəngin, dövlətli, sərvət sahibi
ədligsiz	-kasıb, dövlətsiz, qiymətsiz
ədrəm	-igid,güç,fəzilət, qabiliyyət
ədrəmlig	- güclü, qabiliyyətli, fəzilətli
ədsiz	-lazımsız,lüzumsuz, istifadəsiz
Əgdəçin	- antroponim, şəxs adı
əgdi	- əyri
əgdilətmək	- tərbiyə etmək, böyütmək
əgərmək	- əyirmək, çevirmək
əgim	- hissə, parça
əgin	- otuz
əgirgü	- əyirən, çevirən
əgirgülük	- əyirilmiş nə isə
əgirmək	- əyirmək, çevirmək
əgirtmək	- əyirtmək, çevitdirmək
əgmək	- əymək
əgrik	-1.burulğan;2. dolambac
əgrilmək	- əyilmək
əgrü	- əyri bıçaq
əgsük	- əksik

əgsüksüz	- əksiksiz	əməri	- başqaları, bəziləri
əgsülmək	- əksilmək, azalmaq	əmirtgürmək	- təskinlik vermək
əkə	- böyük bacı	əmiğ	- məmə, döş
əkir	- bitki kökü	əmitmək	- əymək, əyilmək
əkirtmək	- bağırmaq	əmizmək	- əmizmək, əmizdirmək
əkmək	- əkmək	əmkək	- əmgək
əksidmək	- əksiltmək, azaltmaq	əmləmək	- müalicə etmək
əksinmək	- qəsb etmək	əmrak	- əziz, sevimli
əksük	- əksik	əmraklığ	- əzizli
əksüklüg	- əksiklik	əmrü	- daimi, əbədi, davamlı
əksüksüz	- əksiksiz, nöqsansız	əmsimək	- əmmək
əksümək	- əksilmək, azalmaq	əmtərmək	- toplamaq, yığmaq
əksütmək	- azaltmaq, əksiltmək	əmti	- indi
əkşəbi	- ?	Ənç Kara	- antroponim, şəxs adı
əkü	- buğum, oynaq, bənd	ənətkək	- hind, hindli, Hindistan
əlgəmək	- sıxışdırmaq; ələmək; araya bir şey qoymaq	ənətkəkçə	- hindcə
Əlgür	- antroponim, şəxs adı	ənəkəbüş	- göy
əlig	- əlli	əngin	- otuz
əligçi ər	- məmur	əntkək	- hind, hindli, Hindistan
əlitmək	- gətirmək	ənüg	- heyvan balası
əlmək	- yaxınlaşmaq	ənük	- heyvan balası
əlp	- alp, igid, nəhəng, qüdrətli, cəsur, qüvvətli, yenilməz	ənükləmək	- balalamaq
əm	- dərman	əş	- ov; 2. ən (<i>ədat</i>)
əmçi	- həkim, təbib	əşgilmək	- əyilmək
əmçin	- həkim, təbib	əşək	- çənə
əmdi	- indi	əşim	- hissə, parça
əmgədmək	- əziyyət vermək	əşin	- otuz
əmgəg	- əziyyət, əzab, zəhmət, acı, iztirab	əşirmək	- 1. əyirtmək; 2. təqib etmək, çevirmək
əmgəglik	- əziyyətli, əzablı, zəhmətli, iztirablı	əşitmək	- əyirtmək
əmgəksiz	- rahat, zəhmətsiz, əziyyətsiz, əzabsız	əşiz	- sahə ölçüsü vahididir
əmgəngülüg	- zərər	əşmək	- əymək
əmgənmək	- əziyyət çəkmək, əzab çəkmək	əşrək	- barmaq
əmgətmək	- əziyyət vermək, əzab vermək	əşürüm İlçi ər	- antroponim, şəxs adı
əmgətməksiz	- əziyyətsiz, əziyyət vermədən	ər at	- 1. kişi, adam, igid, ər, döyüşçü; 2. bəy, şahzadə; 3. ər (arvadın əri)
əmək	- əmmək	ərbiş bitik ordəm	- 1. igid adı; 2. insan dəstəsi, qələbəlik
			- müqavilə sənədi
			- qabiliyyət, fəzilət, igid, güc

ərdəmlig	-qabiliyyətli, fəzilətli, güclü	ərtmək	-keçmək, işləmək, davam etdirmək
ərdəni	- cövhər, qiymətli əşya	ərtukrak	- fəvqəladə
Ərdəni Katun	- qadın adı	ərük	- ərik
ərdini	-cövhər, qiymətli əşya, cəvahir, gövhər	ərüş	- saysız, hesabız
ərdinilik	-dəyərli, qiymətli, cəvahirlə bəzədilmiş	Ərzi	- şahzadə adıdır
ərdni	- cövhər, cəvahir, qiymətli əşya, gövhər	əsən	-1. sağ; 2. sülh, əmin-amanlıq
ərdnilig	-dəyərli, qiymətli, cəvahirlə bəzədilmiş	Əsən Buğa	- antroponim, şəxs adı
Ərəm	- antroponim, şəxs adı	əsəngü	-sağlıq, səhhət, kamillik, sağlamlıq
Ərəm Kara	- antroponim, şəxs adı	əsəngü bitig	-sağlamlıq haqqında sənəd
ərən	- ər, igid, qəhrəman	əsəngülük	-sağlamlıq, sağlıq, salamatlıq, rahatlıq
ərgü	-1. ev, qonaq, iqamətgah; 2. qüvvətli, güclü	əsiç	- qazan, çölmək
ərgülük	-evli, iqamətgaha aid olan	əsin	- yel, rüzgar
ərک	- qüvvət, qüdrət, güc	əsirmək	- sərxoş olmaq
Ərk Arslan	- antroponim, şəxs adı	əsizgəmək	- əsirgəmək
ərki	- 1. yaxşı, artıq; 2. bəlkə	əsizgənçsiz	- əsirgəmədən
ərkimcə	- istəyimcə, arzumca	əski	- əski, köhnə
ərklig	-bəzəkli, qüdrətli, bahadır	əskimək	- köhnəlmək
Ərklig Kan	- antroponim, şəxs adı	əskirmək	- köhnəltmək
ərkligin-ərkəsinin	- istər-istəməz	əsri	- xəstəlik adıdır
ərksinmək	-qüvvətlənmək, güclənmək	əsri	- iki rəngli
ərksintürmək	- hakimiyət sürdürmək	əsringü	-1. rəngli, ala, ala-bula; 2. qarışıq
ərksiz	- gücsüz, qüvvətsiz	əsruk	- sərxoş
ərli	- ərli, əri olan	əstəmək	- istəmək
ərməgü	- tənbel, avara	əstup	- sandıq
ərməgürmək	-tənbəlləşmək, avaralaşmaq	əşrinkü	- yaxşı qoxusu olan
ərməkürmək	-tənbəlləşmək, avaralaşmaq	ət	- ət
ərək	- barmaq	ətçi	- qəssab
ərpəlmək	-biçilmiş, törpülənmiş, kəsilmiş	ətlig	- ətli, kök, ətlik
ərsimək	- iyrənmək	ətlik	-sallaqxana, heyvan kəsilən yer
ərsinmək	- iyrənmək	əyəgü	- yan, tərəf
ərslan	- aslan	əymənç	- qorxu, utancaqlıq
ərtigli	- ölümlü, keçici, fani	əymənmək	- utanmaq, qorxmaq
ərtimlig	- ölümlü, keçici, fanilik	əzmək	- çəkmək
ərtinü	- son dərəcə, fəvqəladə	əzük	- yalan, saxta
əritini	-cövhər, qiymətli əşya, cəvahir, gövhər	əzügləmək	-yalan danışmaq, aldatmaq, saxtalaşdırmaq, xəta etmək
		əzüksiz	-yalansız, qüsuruz, xətasız

	F	
Farinibran	-1. Farinibran (<i>antoronim, şəxs adı</i>); 2. nirvanın ən yüksək dərəcəsi	
fərişti	- mələk	
fənzənd	- övlad	
fərzind	- övlad	
fişanlik	- ağılı	
Frinibran	-1. Farinibran (<i>antroponim, şəxs adı</i>); 2. nirvanın ən yüksək dərəcəsi	
futsi	- müdrik, ustad, alim	
Futsu	-1. Futsu (<i>antroponim, şəxs adı</i>); 2. ustad	

	Q	
Qavanpati	-Qavanpati (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	
Qanq	-Qanq (<i>Hindistanda çay</i>)	
qantarvi	- göy gurultusu	
Qantahaat	-Qantahast (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	
qaudam	- qaudam (<i>qəbilə</i>)	
qot	- kərtənkələ	
Qotika	- Qotika (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	
Qrdakul	-Qrdakul (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	
Qriçantri	-Hariçantri (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	

	Ğ	
ğatiğ	- qatı, sərt, sağlam	
ğız	- qız	
ğıruzzut	- möhkəm, əziyyət	
ğılınç	- iş, əməl	
ğılmak	- qılmaq, etmək	
ğın	-dərd, kədər, qəm, sıxılmaq	

ğırğılamak	- ağarmaq
qırza	- ?
ğormuzta	- Hormuzta
ğok	- kül
ğonağ	- qonaq
ğorğınç	- qorxunc
ğorğınçsız	- qorxunc olmayan
ğormak	- qurmaq (<i>yayı</i>)
ğoşti	- müəllim, öyrədən
ğriçantri	- Hariçantra (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
	- ?
ğrostağ	- günah, suç, qəbahət
ğuan	-Qulsabadi (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
ğulsabadi	
ğunçuy	- xanım
ğuru	- müəllim, öyrədən
ğuvrağ	- camaat, məclis, qələbəlik

X

xadaş	- yoldaş, qohum
Xammavadi	- antroponim, şeytan adı
xalığ	- hava, atmosfer
xalın	- qalın
xalıtmaq	- qaldırmaq
xaltı	- nə zaman (<i>ki</i>)
xan	- xan, hökmdar
Xansasvari	- antroponim, xüsusi a
xanturmak	- inandırmaq
xanyu	- hansı, kim
xanşız	- atasız
xara huş	- qartal, qara quş
xarğa	- qarğa
Xariçantri	- antroponim, xüsusi ad
xarı	- qoca, qarı
xarımaq	- qocalmaq, qarımmaq
xarın	- qarın
xasğanmaq	- qazanmaq
xast	- ulduz adı
xat	- qat, təbəqə

xata - dəfə, kərə
 xataqlanmaq - çalışmaq
 xatalamak - birləşmək, qarışmaq
 xatan - Çin
 xatığ - möhkəm
 xatıgrak - sağlam
 xatun - xatun, xanım
 xavsadılmək - birləşdirmək
 xavsurmaq - qovuşdurmaq
 xayu - hər kimsə
 xayusıja - hər birinə
 xayuta - hər hansı bir yerdə
 xazganç - qazanc
 Xiqmavanti - Himalay dağları
 xıl - qıl
 xılınç - iş, əməl, hərəkət
 xılmək - etmək
 xınmaq - sabit, sağlam, möhkəm
 xıska - qısa
 xiv - 1. bəxt, xoşbəxtlik, səadət;
 2. ayaqqabı
 xıvliğ - bəxtli, xoşbəxt
 xız - 1. saçaq; 2. qız, 3. xəsis
 xobuz - qobuz, saz
 xok - toz, torpaq, pislik
 xol - qol, əl
 xolmaq - istəmək, arzulumaq
 Xonuğ - antroponim, xüsusi ad
 xoğuz - böcək
 xorqınc - qorxunc
 Xormuzda - 1. hind allahının adı, 2. ilk insan
 xoruğ - allah adı
 xoyın - 1. qoyun; 2. on iki il
 siklində türk təqvimlərdə il
 adı, 3. köks, qoyun
 xua - çiçək adı
 xualığ - hua çiçəyi ilə bəzənmiş
 xuastuanift - xuastuanift
 xuaşin - dəyişən vücut
 xudatmış - 1. rütbə; 2. antroponim, xüsusi
 ad

xul - qul, kölə
 xulğağ - qulaq
 xunçuy - 1. xanım, şahzadə; 2. ləqəbdır
 xundaçı - oğru
 xunmaq - oğrlamaq
 xunyun - 1. xanım, şahzadə; 2. ləqəbdır
 xurkak - quru
 Xurmuzta - Hormuzta, Hürmüz
 xursadılmək - çevirmək
 xurtulmaq - qurtulmaq
 xut - bəxt, səadət
 xutadmaq - xoşbəxt olmaq
 xutğarmak - qurtarmaq
 xutrulmaq - qurtulmaq
 xuş - quş
 xviştim - 1. rütbə (*manililərdə*); 2. müəllim, tərbiyəçi
 Xymavati - antroponim, şəxs adı

I

1
 ıçanğu - kol, ağac, bitki, əkin, meşə
 ıçanmaq - çəkilmə, diqqət yetirmə
 ıçın - çəkilmək, diqqət yetirmək
 ıçğınmaq - fənər, məşəl
 ıçğunğuçı - dağılmaq, itmək, yox olmaq
 ıçğunmaq - itən
 ıçkınmaq - dağılmaq, itmək, yox olmaq
 ıda - dağılmaq, itmək, yox olmaq
 ıdalamaq - qərib
 ıdduk - əl çəkmək, son
 ıdı - vermək, buraxmaq, vaz
 ıdik - keçmək
 ıdik Kut - müqəddəs, əziz, mübarək,
 bəxtli, xoşbəxt, göndərilmiş
 ıdılmak - fəvqəladə, kəskin olaraq
 ıdim - müqəddəs, əziz,
 mübarək, xoşbəxt, göndərilmiş
 1. rütbə; 2. şahzadə adı,
 antroponim
 ıdlım - göndərilmək
 ıdlım - zərurət, ehtiyac, təhlükə

ıdımak	- zənginləşmək	ınaru	-irəli,buraya, (bir şeydən) başqa
ıdıtmak	- iyləmək, qoxulamaq	ınaru barı	- irəli-geri, var-gəl
ıdmak	-göndərmək,yaymaq, nəşr etmək, qaçıрмаq	ınça	- belə, beləcə
ıdturulmak	- gizlətmək	ınçak	- qəmli, qayğılı, kədərli
ıduk	-müqəddəs, əziz, mübarək	ınçıklamak	-hıçqırmaq, inləmək, hıçqıraraq ağlamaq, fəryad etmək
ığaç	- ağac	ınçıp	- beləcə
ığaççı	- dülgər, döşəmə tikən	Indu	- antroponim, şəxs adı
ığaççı bəg	-məmur dərəcəsidir,meşəbəyi (?)	ınğaru	-irəli,buraya, (bir şeydən) başqa
ığlamak	- ağlamaq	ır	-1.nəğmə,şərqi,mahnı; 2.şimal
ığlaşmaq	- ağlaşmaq	ırab	- tanrı, allah
ığmak	-durğunlaşmaq, tıxanmaq, zəif sürətlə axmaq,bəxtli,xoşbəxt, göndərilmiş	ırak	- iraq, uzaq
	- yapışıqlı	ırğak	- çəngəl, tilov, qırmaq
	- tıxanmaq	ırğalmak	- sallanmaq, silkinmək
	- göndərmək	ırk	- işarə, fal, falçı
	- dağ keçisi	ırkalmak	- yırğalanmaq
	- sevimli, əziz	ırklamak	-1.fal açdırmaq; 2.darta-darta bayıra çıxarmaq
	-ümid,sığınaq, sığınacaq	ırlamak	- nəğmə oxumaq, mahnı oxumaq
	- inam	ısığ	-1.xalat,yorğan; 2.mahiyyət;3.hərərət, qızdırma
	- ümitsiz, sığınacaqsız	ısırmak	- qapmaq
	- dost, inanılan adam	ısıtmak	- isitmək
	- antroponim, şəxs adı.	ış	- iş
	-1.rütbə adı;	ışbara	- yüksək rütbə adıdır
	2.antroponim,şəxs adı	ışığ	- işıq, od
	- antroponim, şəxs Adı	ışırka	- planet (?)
	- antroponim, şəxs adı	ıt	- ıt
	- antroponim, şəxs adı	ıtalamak	- dağıtmaq
	- antroponim, şəxs adı	ıtarmak	- uzaqlaşdırmaq
	-1.antroponim;	ı tarıq	- əkin
	2.vəzir,vəkil;3.inam, inanılan; 4. rütbə adı	ıtım	-zərürət,ehtiyac, təhlükə
	-1.inam,inanılan;2.rütbə adı;	ıtmak	-göndərmək,yaymaq, nəşr etmək, qaçıрмаq
	3.layiq, ləyaqətli	ıya	- sahib, sahibkar
	-inanılan daxili məmur, ləyaqətli məmur	ıyın	- 1. yavaş-yavaş; 2. görə
	- antroponim, şəxs adı	ıyınç	-təziq,basqın,təqib, qovmaq
	-1.antroponim, şəxs adı, 2.rütbə	ıymak	- basmaq, əzmək
	- inanmaq		

İ

İç	- iç (bir şeyin içi), daxil
İçgək	- şeytan, vampir, qəzəbli, kinli ruh
İçgəri	- 1. içəri; 2. sarayın daxili
İçgərmək	- nüfuz
İçgərməklig	- nüfuzlu
İçgərülüg	- saraya, xaqana məxsus
İçgirmək	- bir şeyin içinə girmək
İçgü	- içki
İçəgü	- iç, daxil
İçi	- böyük qardaş
İçiglik	- içki
İçikmək	- girmək, daxil olmaq, tabe olmaq, itaət etmək
İçim	- duru yemək
İçkək	- şeytan, vampir, kinli ruh
İçkirmək	- girmək, daxil olmaq, tabe olmaq, itaət etmək
İçkirmiş Inal	- antroponim, kişi adı
İçkərü	- içəri, daxilə
İçkü	- içki
İçlig	- gəbə
İçmək	- içmək
İçrə	- içrə, içəridə, içində
İçrəki	- 1. saray adamları; 2. rütbə
İçtin	- iç, içdən
İçtirti	- içəri doğru
İçürmək	- içirmək
İdər	- yəhər
İdərmək	- aramaq, axtarmaq, təqib etmək
İdi	- 1. sahib, sahibkar; 2. büsbütün, tam, hər hansı
İdi Kurt	- antroponim, şəxs adı
İdig	- sahibli
İdiglik	- sahiblik
İdikut	- türk qəbilələrindən basmilların başşəllarının rütbəsidir idilmək - bəzənmək, bəzədilmək
İdimək	- toplamaq, yığmaq

İdiş
İdiş ayak

-qabqacaq, qazan, çölmək
-mətbəx qabqacağı (*güman ki, burada ayak sözü «qədəh» mənasını ifadə edir*).

İdmək

-qeyb olmaq, yetmək, sona çatmaq

İdiz

- uca, yüksək

İg

- xəstəlik

İg ağrıg

- xəstəlik

İgdəyü

- hiylə, al, aldanış

İgdəmək

- hiylə, dolama

İgdilə

-dərək, dəyişdirilən əşya

İgdilmək

- yaxşı bəslənmək

İgdülmək

-bəslənmək, izzirab vermək, uzatmaq

İgə

- 1. sahib, sahibkar, bəy; 2. pəri, ruh

İgid

-1. igid, cəsur, qəhrəman;

2. yalançı, hiyləgər, yanlış,

3. yüksəltmə, şişirtmə

-1. bəsləmək, yetişdirmək,

baxmaq; 2. yüksəltmək,

şişirtmək; 3. aldatılmaq

- uydurma qanun

-1. nişanlı, adaxlı; 2. bayağı

-1. igid, cəsur; 2. yalan, hiylə;

3. şişirtmə

- bəslənmək, baxılmaq

-xəstələnmək, xəstə olmaq

- xəstə

- xəstəxana

-sağlam (*hər fən: xəstəsiz*)

-bəsləmək; izzirab vermək;

uzatmaq

- kənar

-toponim, hər fi tərcüməsi:

«tanrı diyarı»

- iki-iki, ikşər

- iki (*say*)

- şübhə, tərəddüd, çətinlik,

narahatlıq

İkiçi	- antroponim, şəxs adı	İlənmək	-1.şahlıq etmək; 2.sadiq olmaq; 3.ehtişam,səltənət, görkəm
İkiç Toyın	- antroponim, şəxs adı	İlig	-1.şah,hökmdar; 2.el (təsirlik halda); 3.asılmış, ilişmiş
İkiçü	- iki-iki, ikişər	İlig bəğ	- şah, şahzadə
İkikü	- iki-iki, ikişər	İlig kan	- şah, şahzadə
İkil	- nişanlı, adaxlı	İlgək	- ilgək
İkilə	- iki dəfə, yenidən, təkrar	İlgəmək	- hücum etmək
İkiləyi	-ikiləşdirərək,yenidən, təkrar, ikinci (<i>dəfə</i>)	İlgərü	-irəli, şərq, irəliyə doğru, irəliyə, şərqə
İkin	-ikisinin; yenidən, təkrar	İlgəvüslənmək	- ilgəvünlənmək (?)
İkin ara	- ikisinin arasında	İlgirmək	- sağalmaq
İkinci	- ikinci	İlgü	- irəli
İkinti	- ikinci	İlgünmək	- təsir etmək
İkintisiz	-ikincisiz, bənzəri olmay an, təkrar olunmayan	İlik	-1.şah,hökmdar; 2.el (<i>təsirlik halda</i>); 3.asılmış,ilişik; 4.ilk birinci; 5.bütöv, tam
İkirər	- iki-iki, ikişər	İliksiz	- elsiz
İkit	-1.igid,cəsur,qəhrəman; 2.yalançı,hiyləgər, yanlış; 3.yüksəltmə, şisirtmə	İlikürmək	-aslırmaq,ilişdirmək, taxdırmaq
İktü	- antroponim, şəxs adı	İlinçü	- əyləncə
İkşu	- şəkər qamışı	İlinmək	-yapışmaq,asılmaq, ilişmək, taxılmaq
İl	- el, dövlət və xalq, ölkə və xalq, vətən, dövlət	İlitmək	-götürmək;rəhbərlik etmək; sövq etmək
İl	-1.antroponim, şəxs adı; 2.şahzadələrin adının qabağına qoyulan ləqəb	İliş	- ilişmə, taxma, yapışma
İl Almış	- antroponim, şəxs adı	İlk	- ilk, birinci, başlanğıc
İl Almış tigin	- antroponim, şəxs adı	İlki	- ilk, birinci, başlanğıc
İl Buğa	- antroponim, şəxs adı	İlkin	- ilk, birinci, başlanğıc
İl Inanç Tırək	- antroponim, şəxs adı	İlkişiz	-ilki olayan, başlanğıcsız, əsassız
İl Kirmiş	- antroponim, şəxs adı	İlkün	- qəbilə, xalq, millət
İl İtmış tigin	- antroponim, şəxs Adı	İlmək	-basmaq,üzərinə atılmaq
İl Kudatmış	- antroponim, şəxs adı	İl Kaya	- antroponim, şəxs adı
İl Ögəsi Ata	- antroponim, şəxs adı	İl Katmış	- antroponim, şəxs adı
İl Təmir	- antroponim, şəxs adı	İl Ögəsi	- rütbə adıdır
İl Yığmış Teñri	- antroponim, şəxs adı	İl Örgin	- (<i>örgi</i> olmalıdır) saray
İldinmək	- yayılmaq	İl Ötükən	- xaqan adı, antroponim
İldişmək	-müharibə,etmənk,vuruşmaq,döyüşmək	İltəbər	- xaqana bağlı yüksək rütbə(<i>müqayisə Eltəbər</i>)
İl ebi	- hökumət iqamətgahı		

irinçkəmək	-acımaq (<i>hala</i>), mərhəmət etmək	irpiç	- vaşaq
irinskənçüçi	-şəfqətli, mehriban, mərhəmətli, acıyan (<i>hala</i>)	irpiz	-pişikkimilər fəsiləsində «şağ» adlanan heyvan
irinçləmək	- bədbəxt olmaq	İrpiz kudruğu	- ulduz adıdır
irinçü	-günah, qüsurlu, xəta, qəbahət, qəzəb, çirkin, yanlış, çirkəb	irsi	- pəri, şahə
irinçülük	- günahkar, suçlu	irt	- vergi
irinmək	-1. bədbəxt olmaq; 2. irinləmək; 3. qızmaq, qəzəblənmək	irt-birt	- dini vergi (<i>xums-zəkat kimi</i>)
irintürmək	-bəxbəxt edilmək, fəlakətə sürükləmək	ir tai	- hərf adıdır
irintmək	-xarablaşmaq, korlanmaq	irtə	- ertə, erkən, səhər erkən
irintüg	- fəlakət, səfillik	irtəkən	- ertə, erkən, ertədən
irintügsiz	- tənbel olmama, zirək	irtəki	- ertəki, ertədən
iriniz	- fəlakət, səfillik	irtəkün	- sabah, səhər, ertə
irin	- irin, yara	irtmək	- davam etmək
iritmək	- iyrənmək	irtsiz	- vergisiz
iritmiş	- iyrənc	ir-tzi	- hərf adıdır
irişmək	- irişmək	ir-ur-ui	- hərf adıdır
irk	- qoyun	irü	- işarə, əlamət, nişan
irkək	- erkək	irülüg	-uyğun, münasib, müvafiq
irkəklənmək	-kişilənmək, erkəkləşmək	irünçü	-günah, qüsurlu, xəta, qəbahət, yalnız
irkən	- rütbədir; şəxs adı kimi də işlənir	irünçülüg	-qüsurlu, xətalı, qəbahətli, qəzəbli
İrkəy	- antroponim, şəxs adı	ir vanq	- hərf adıdır
irkik	- erkək	is	- dost
İrkin	- antroponim, şəxs adı	isak	- hərf adıdır
irkləmək	-çıxmaq (<i>bir şeyin üstünə</i>)	isi	- 1. qadın, xanım, xatun, arvad; 2. şahzadə (<i>qız</i>)
irklətmək	-əldə etmək, zorlamaq, nail olmaq	isiç	- qazan
irləmək	- nəğmə oxumaq, mahnı oxumaq	isidmək	- isitmək
irmək	-1. <i>ərimək</i> ; 2. naqis <i>irmək</i> feli; 3. qarşı gəlmək, müqvimət göstərmək, dirənmək; 4. nəfsinə məğlub olmaq	isig	-1. isti, qızdırma, hərarət; 2. mülayim, xoş
irpək	- bığçı	isig isiglig	- qızdırma (<i>xəstəlik</i>)
irpəkləşmək	- kəsişmək	isiglig	-isti, qızdırmalı, hərarətli
		isig-öz	- bədən, vücut
		İsig Tarban	- antroponim, şəxs adı
		İsikə	- antroponim, şəxs adı
		isilmək	- əksilmək, azalmaq
		isimək	- isitmək
		isinmək	-1. isinmək, titrəmək, qızdırmaq; 2. qiymət qoymaq, hörmət etmək

iymək	- basmaq, əzmək
iz	- iz
izdəmək	-istəmək (<i>izləmək mənasını ifadə edə bilməzmi?</i>)
izdətmək	-araşdırmaq, istəmək (<i>izləmək ola bilməzmi</i>)

K¹

keçərgə	- keçid, çayın dayaz yeri
ked	-1.son,nəhayət;2.çox; 3.sağlam,qüvvətli, zorlu; 4.şöhrət; 5.alim
kedgirmək	- şaxə qalxmaq
kedgü	- geyim, üst geyim
kedgürmək	- geymək, geyindirmə
kedilmək	-geyilmək, geyindirilmək
kedimək	- yetişmək, yetkinləşmək
kedimlik	- geyimli, zirhli
kedin	-1.arxadan,qərb,sonra; 2. kətan
Kedirə	- antroponim, şəxs adı
kedki	- sonrakı
kedkizmək	- səndələmək
kedmək	- geymək
kedgü	- geyim, paltar
kedürmək	- geydirmək, geyinmək, geymək, geyindirmək
keimək	- geymək
keg	- kin, nifrət, düşmənlik
kegd	- kağız
kegdə	- kağız
kegəd	- kağız
keginc	- cavab
kek	- kin, nifrət,düşmənlik
keklig	- mənfur
keküg	- quru
kenzə	- nimdaş
ketilmək	- geyinmək, geyindirmək
ketmək	- getmək, davam etmək

keyiz	-1.dilənçi kasası; 2. xalça
kevmək	- kövrəlmək
keyik	- 1.keyik; 2.vəhşi heyvan
keyikçi	-1.ovçu;2. (<i>xüsusilə</i>) keyik ovçusu

keymək	- geymək
Keyrə	- Keyrə (<i>toponim, yer adı</i>)
Keyrə Başı	- Keyrə Başı (<i>toponim, yer adı</i>)
kəçi	- ?
kək	- nifrət, kin, düşmənlik
kəkəlik	- kəklik
kəkən	-xəstəlik adıdır; vəba, epidemiya

kəkətrün

kəklik
kəkənmək

kəkə

kəkərmək

kəkşürmək

kəkük
kələn
kələm
kəlig
kəlin
kəlinləmək
kəlirmək
kəliş
kəkim
kəlmək
kəltürmək
kəlürmək

kəm

-diş ağrısı,səs və döş (*sinə*) tutulmasına qarşı işlədilan dərman
- mənfur
-qorxutmaq, xəstələnmək, təhdid etmək, təkdir etmək
-dərman bitkisi;güman ki, kəklik otu, kəkotu
-nifrət etmək, düşmənlik etmək; diksinmək
-hiddətləndirmək, qəzəbləndirmək, nifrət oyatmaq
- ququ quşu
- kərkədan
- qələm
- xəyal, gəliş
- gəlin
- evlənmək, gəlin gətirmək
- gətirmək, gətirtmək
- gəliş
- xəndək (?)
- gəlmək
- gətirmək
-gətirmək;doğmaq, dünyaya gətirmək
-1.ağrı, zəhmət, xəstəlik, iztirab; 2. nöqsan, əksik

¹ Dil ortası samitdir, təkə incə saitlərlə işlənir.

kəmi
kəmişmək - gəmi, qayıq
-atmaq, fırlatmaq, düşürmək,
buraxmaq
kəminçi
kəmişilmək -gəmirici
kəmişmək - atılmaq
-atmaq, fırlatmaq, düşürmək,
buraxmaq
kəmlək - xəstəlik
kəmlig -azarlı, xəstə (*sifət kimi*)
kəmsiz -sağlam, gümrah, azarsız
kən - sonra, açıqca
kənc -1.gənc, cavan; 2.sevgili; 3.uşaq
kənçkiyə - sevgili
kənç oğlan - gənc, gənc oğlan
Kənç Təqrim - bir şahzadənin ləqəbidir
Kənç Toğmuş Tarkan- antroponim, şəxs adı
Kənç Tuğmuş - şahzadə adıdır
Kənç Turmuş Tarkan- vəkil ləqəbidir
kəndir - kəndir, kətan
kəndi - öz
kənənmək - özünü yaxşı hiss etmək, razı
qalmaq, məmun olmaq
- antroponim, şəxs adı
Kəniç -müzakirə etmək, müşavirə
kənəkşmək etmək, danışmaq aparmaq
- şəhər
kənt - öz
kənti - sinc
kəntik - kəndir, kətan
kəntir - öz
kəntü - özü-özünə
kəntün - 1.gen, geniş; 2.uzaq
kəñ - sonbeşik, son övlad
kəñçi - antroponim, şəxs adı
Kəñ Əstəmi -müzakirə, müşavirə, danışmaq,
gənəşmə
kəñşmək -müzakirə etmək, müşavirə
etmək
kəñiş - danışmaq, müşavirə
kəñlig - genişlik
kəñşmək - məsləhətləşmək

kərək
kərəkü -gərək, lazım, ehtiyac, zəhmət
Kərəy - çadır
Kəri Açarı - antroponim, şəxs adı
kərik - antroponim, şəxs adı
Kərlik - zəncir
kərilmək - antroponim, şəxs adı
kərinçsiz - gərilmək; şişmək
kəriş - dostsuz; üstün
-çəkişmə, vuruşma, müharibə;
nizə
kərgək -gərək, lazım, ehtiyac, zəhmət
kərgəkləmək - lazım olmaq, ehtiyacı olmaq,
hiss etmək
kərgəklik - gərəkli, lazımlı
kərgəksiz - lüzumsuz, gərəksiz
kərgəmək - əksik olmaq, əksilmək
kərgətmək - sərhəd qoymaq, hüdud
qoymaq
Kərgü - toponim, Sələnə çayı yaxın-
lığında yer adı
kərgü - qabar; döyənək
kərkək -gərək, lazım, ehtiyac, zəhmət
kərmək -gərmək, genişləndirmək
kərpiç - kərpic
Kərskiç - antroponim, şəxs adı
Kərşin - antroponim şəxs adı
kərti - dünyəvi, süni
kərtkünç - inamli
krtü -1.doğru, gerçək, səhih; 2.inamli,
mömin
krü - geri
kəsigçə - təyin edilən
kəsilmək - kəsilmək
kəsişmək - kəsişmək, uyuşmaq
kəsk - dərman adı
kəsküləmək - kiçik parçalara bölmək
kəsmə - qiymə, yemək
kəsmək -1.kəsmək, qırmaq; 2.təyin
etmək, qoymaq
kəsməlik - kəsilməmiş, kəsməli
kət - çox, artıq, güclü, qüvvətli

kətkirə	-sürüklənərək, qovalanaraq	kilimbi	- şeytan adı
kətkirmək	-qovmaq, qovalamaq, atmaq	Kilzün	- antroponim, şəxs adı
Kət Kara	- antroponim, şəxs adı	kim	-1.ki (<i>bağlayıcı</i>); 2.kim; 3.kimsə;
kətürmək	- gətirmək		4. əgər, şayəd
kəyirgənçik	- üsyan, qarışıqlıq	kimbağ	- təbəqə halında qızıl
kəz	-1.sonra, başqa; 2.səfil, bədbəxt	Kimənsü	- antroponim, şəxs adı
kəzə	-1.yavaş-yavaş, sığa ilə;	Kimətdü	- antroponim, şəxs adı
	2.gəzərək	kimi	- gəmi
kəzək	- dərman adıdır	kim-mə	- kim olursa-olsun
kəzig	-1.düzgün, müntəzəm, sıra;	kin	-1.son, sonra; 2.müşk qoxusu, yaxşı iy; 3.ipək qumaş; 4.istiqlal, gələcək
	2.qızdırma		- çoxalma orqanı
kəzig-kəzig	- sülalə, xanədan	kin arıqlıq	- on iki siklli nücum elmi silsiləsi
kəziglig	- növbəti, növbəsi çatan	kinçuman	- göbək
kəzinçə	- düzgün, düzgüncə	kindik	- istiqbalda, gələcəkdə
kizlədürlük	- saxlanan, gizlənən	kinintə	- sonrakı, sondakı
kəzmək	- görmək, dolaşmaq	kiniki	- əritmək, aşındırmaq
ki	- arxa	kinlənmək	- dönmək, çevrilmək
ki	- bir az	kinlənmək	- kinsük (?)
kibərmək	- yırtılmaq, partlamaq	kinsük	- qaşovla təmizləmək
kiç	- gec	kintimək	- sis, duman, bulud
kiçmək	- keçmək	kintrik	- antroponim, şəxs adı
kiçmədin	- dərhal, təkrar	Kin-Toğmuş	-1.eyni, bənzər, tam; 2.gen, geniş
kid	- son, nəhayət	kiş	-müşavirə etmək, danışmaq -
kidərmək	-1.göndərmək, uzaqlaşdırmaq;	kişəsmək	aparmaq, gənəşmək
	2.təhqir etmək		-müşavirə etmək, danışmaq apar-
	- 1.sonra, qərb; 2.kətan	kişəsinmək	maq, gənəşmək
kidin	- qərbdə		- mürüldəmaq
kidirti	- ayrılmaq	kişənmək	- antroponim, şəxs adı
kidişmək	- keçə	Kişün	- genişləndirmək
kidiz	- getmək	kişürmək	-1.eyni, bənzər, tam; 2.en, geniş; 3.təffərrüat, təfsilat
kidmək	- xəstəlik, vəba	kişürü	- kir, pislik
kigən	- cavab		- giriş, girmə
kiginç	-ifa etmək, gətirmək, soxmaq	kir	- girmək istəmək
kigürmək	-bağışlama kağızı, qanunu	kirik	- tac
kigürsük	- cəmi, yekun	kiriksəmək	- giriş (<i>ox üçün</i>)
kikət	- cavab, nəticə, izahat	kirit	- girmək
kikinç	- ləkə	kiriş	- kirlənmək
kikir	- ləkəsiz	kirkəlmək	- kirləsmək
kikirsiz	-hiddətlənmək, qəzəblənmək	kirlənmək	
kikşürmək	-1.kərkədan; 2.əfsanəvi tək-	kirləsmək	
kilən	buynuzlu heyvan		

kirliq	- kirli
kirmək	- girmək
kirpi	- kirpi
kirpik	- kiprik
kirsiz	- təmiz, kirsiz, çirksiz, arı, ləkəsiz
kirt-kirt	- xəfif
kirənkünmək	-inanmaq, etimad etmək
kirtgünç	-iman, inanılan, inamlı, etiqad
kirtgünçlük	- inanılan
kirtgünçsiz	- inamsız, etiqadsız
kirtgünmək	- inanmaq, etiqad etmək
kirtgürmək	- inanmaq
kirtkürmək	- inanmaq
kirtü	-1. doğru, səhih, gerçək; 2. mömin, inamlı, etiqadlı
kirtülüg	-mömin, dindar, inanılmış
kirü	- geri, cənub
kisari	- aslan
kisi	- adam, kişi, canlı
kisik	- gəzinti
kisləgüg	-gizlənen, gizlədilən, saxlanan
kisrə	- sonra
kisrəki	- sonrakı
kişəmək	- bağlamaq, bənd etmək
kişən	- bağ, ip
kişi	-1. kişi, adam, insan, məxluq, yaranmış; 2. sevgili, qadın; 3. qul, kölə; 4. şahzadə
kişilənləm	- evlənmək
kişisiz	- adamsız, adam olmayan (yer), insan yaşamayan (yer)
kit	- son, nəhayət
kitab	- kitab
kitərmək	-ləğv etmək, aradan götürmək. uzaqlaşdırmaq
Kitir	- yer adı
kitişmək	- ayrılmaq
kitgüsi	- ləğv edilməsi lazım olan
kitmək	- getmək

kitmə	- kətmə, bel, ayrı bel
Kivan	- Saturin
Kuvan y-mnu	- Cüməertəsi
kiyə	- kiçiltmə ədatıdır
kiyik	- keyik
kiz	- qab
kizik	- səyahət, gəzinti
kizləmək	- gizlənmək, saxlamaq
kizlədük	- gizlənen, saxlanan
knə	- yənə, və
kö	- şöhrət
köb	- köp
köbik	- köpük
köbrüg	- körpü
köbrük	- körpü
köbük	- köpük
köç	- köç
köçmək	- köçmək
köçmək	- köçmək
köçürmək	- köçürmək
ködömək	- bağırmaq
ködən	- müsafir, qonaq
ködrünç	-çəkinmə, qorxma, utanma
ködrünçsüz	- utanmaz
ködüg	-ticarət, alış-veriş, iş-güc
ködün yınak	- dənub
ködürmək	-götürmək, qaldırmaq, yük- səltmək
köfənç	- qürur, iftixar, təkəbbür
köfənçliq	-məğrur, qürurlu, təkəbbürlü
kög	-1. göy; 2. nəğmə, sərqi, mahnı, türkü; 3. şöhrət
kögədmək	-mədh etmək, tərifləmək
Kögmən	-toponim, Sayan dağları
kögüz	- 1. köks, 2. qəlb
Kögür	-Qobu səhrasında yer adı
kögürmək	-yaymaq, genişləndirmək
kögürçgün	- göyərçin
kögürçkən	- göyərçin
kögürçün	- göyərçin
kögüs	- 1. köks, 2. qəlb

Kök
kök
Kök Buka
kökədəmək
kökədtürmək

kökləmək
Kök Oñ
kökrəmək

köküz
köküzlüg
köl
kölgə
kölgəlik
kölitmək
kölüg
kölük
kölümək
kölüngü
kömək
kömən
kömmək
kömlümək
Kömür tağ

kön
könə
könək
köni

könilig
köntülmək

könükmək
könüksü
könürmək

könyək
könjəmək

- antroponim, şəxs adı
-1.göy,mavi;2.göy,səma; 3.gecə
- antroponim, şəxs adı
-yüksəltmək,öymək, tərifləmək
-tərifləmək,öydürmək, mədh etdirmək
- xoş gəlmək
- çay adı
-kükrəmək,bağırmaq, böyürmək
- köks
- qiymətli, ürəyə yaxın
- göl
- gölgə
- kölgəlik
-kölgələmək,kölgə etmək
- ahəngli, ahəngdar
- yük heyvanı
-kölgələmək,kölgə etmək
- nəqliyyat; araba
- gömmək, basdırmaq
- xəyal, sehir, aldanış
- gömmək, basdırmaq
- gömlümək,basdırılmaq
-Kömür dağ; Qobu səhrasında toponim
- gön, dəri
- (*suvi sözü ilə*) civə
- 1. vedrə;2. kövrək
-1.doğru,dürüst,səhih, səmimi,sadiq;2.bərabər; 3.tam,bütöv,bütün;4.vedrə
- adil, ədalətli, dürüst
-dürüst idarə etmək, doğrultmaq
-tam yanmaq, bütöv yanmaq
- gümüş suyu
-dağlanmaq,yandırmaq, yanmaq
- vedrə
- xatırlamaq, düşünmək

könül
könülkərmək
könüllüg
könülsüz
köp
köpig
köplüg
köprüg
köpüg
körg
körglə
körgülüg
körgürmək
körk
körkdaş
körkətmək
körkitdəçi
körkitmək
körklə
körkləmək
körklüg
körkməklig
körksüz
körkürmək
körkütmək
körməz
körmək
köröksəmək
körtil
körtgürmək
körtkürgüçi
körtkürtmək
körtlə
körtmək

-könül,ürək,qəlb;fikir, idrak,təfəkkür;arzu, istək
-düşünmək,mühakimə yürütmək
-ağıllı,düşüncəli,fərasəli, müdrik,sevilmə,könülə yaxın
-könülsüz,ürəksiz;ağılsız, idraksız; mənasız
- çox, bol
- köpük
- şiş, şişlik
- 1. körpü; 2. təbil
- köpük
-gözəllik, gözəl, görünüş, əndam, biçim, qiyafət, rəsm
- gözəl, dilbər
-görünən,gözəl, mənzərəli
- göstərmək
-gözəllik, əndam, nişan, biçim, qiyafət, rəsm; görkəm
-gözəl, gözədayən, diqqəti cəlb edən (*gözəlliyə görə*)
- göstərmək
- göstərən, bələdçi
- göstərmək
- gözəl, dilbər
- gözəlləşmək
- gözəl
- görmə
- çirkin, kifir, yaraşıqsız
- göstərmək
- göstərmək
- kor
- körmək
- görmək istəmək
- görünən, dünyəvi olan, fani olan
- göstərmək
- göstərən (*adam*)
- göstərmək
-1.gözəl,dilbər;2.şahzadə ləqəbi
- daha gözəl

körtük	-1.qar yığıcı,qar topası, qar sahəsi; 2.çöl; 3. aşıq, sevən	kötlürmək	-qaldırılmaq,yüksəldilmək, götürülmək
Körü	- antroponim, şəxs adı	kötrülmək	-qaldırılmaq, yüksəldilmək,götürülmək
körüg	-1.gözəllik,gözəl; 2.görüş; 3.casus	kötü	- böyük
körük	-1.gözəl,gözəllik; 2.görüş; 3.casus	kötüg	-iş,ticarət,iş-güc,alış-veriş
körüksəmək	- görmək istəmək	kötük	-iş,ticarət,iş-güc,alış-veriş
körüksəmək	- görmək istəmək	kötürmək	-götürmək, yüksəldilmək,qaldırmaq
körülmək	- görülmək, sayılmaq	kötürülmək	- götürülmək
körüm	-1.yuxu,röya,görünüş; 2.baxım,nöqteyi-nəzər; baxış	Kötüt	- antroponim, şəxs adı
körümçi	-kahin,falçı,astronom, münəccim,ulduza baxan	kötüşmək	- böyümək
körünç	-1.pyes,tamaşa,baxımlı, görü-ləcə;2.görünüş, mənzərə	kövənç	-qürur,əzəmət,güvənc, lovgahıq, təkəbbür
körünçləmək	-nümayiş etdirmək,sərgiyə qoymaq	kövənçəg	-qürurlu,əzəmətli, lovgalanan, təkəbbürlü
körünçləgülüg	-nümayişə layiq, göstərməyə layiq	kövəz	- lovgə, məğrur
körünçləgülük	- nümayişə layiq, göstərilməyə layiq	kövrüg	- 1.təbil; 2. körpü
körünçlüg	-üzərində əşya göstərilən yer	kövşək	-zərif,gözəl, şux, yumşaq
körünçlük	-üzərində əşya göstərilən rəf	kövtün	- bədən, vücut, gövdə
körüngü	- görünüş	köydirmək	-yanmaq,yandırmaq, yaxmaq
körüngüçü	- seyirçi, tamaşaçı	köymək	- yanmaq, sovrulmaq
körünmək	- görünmək	köytrilmək	- yandırılmaq, yaxılmaq
körünücü	-görən, başa düşən, anlayan	köyük	- yanmış, qovrulmuş
körüşmək	- görüşmək	köyürmək	- yandırılmaq, yaxılmaq
kös	- köz	köz	- göz
kösəmək	-arzu etmək, diləmək, istəmək	közəmək	- istəmək, arzulamaq
kösənçik	- arzu edilən, istənilən	Közəlmiş	-Közəlmiş (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
kösünmək	-1.görünmək;2.qəbul edil-mək;3.hazır,mövcud, indiki	közətçi	- gözətçi
kösüş	- arzu, dilək, istək	közətmək	-gizləmək,gözləmək, sax-lamaq,mühafizə etmək
kösüşlüg	-arzulanan,dilənən, istənilən	közkişmək	- görüşmək
köşitmək	- örtmək, qapamaq	közək	- əks, inikas, əks-səda
köşün	- görünən	közsüz	- gözsüz, kor
kötümək	-yüksəltmək,çıxmaq, qalxmaq, minmək	közün	- güc, qüvvət
kötki	- yayla	közünç	- şöhrətli, şanlı, məşhur
		Közünçi	-Közünçi (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
		közüngü	- güzgü
		közünlüg	- güclü, qüdrətli

közünmək	-1.görünmək;2.qəbul edilmək; 3.hazır,hazırkı,indiki, mövcud	küidug	- vücut
közünür	- müasir	küimək	- yaxmaq
közünürdəki	-indiki,görünən,hüzurda olan	küin	-lülə halında bükülmüş kitab
közüş	- arzu, istək, dilək	Küisən	- ölkə adı, Küşən
krbirdə	- ağac növüdür	kük	- 1.göy, mavi; 2.nəgmə, şərqi, mahnı; 3. şöhrət
kü	-şöhrət,gurultu: səs, küy	Kükə	- antroponim, şəxs adı
küb	- çölmək	kükürmək	-kükürmək,bağırmaq, böyürmək
kübəz	- məğrur, qürurlu	küg	- 1. göy, səma; 2. nəgmə, şərqi; 3. şöhrət
küç	- güc, qüvvət, zor	kükəttürmək	- mədh etmək, tərifləmək, öydürmək
küçədmək	-gücləndirmək, qüvvətləndirmək	Kükör	- Qobu səhrasında yer adı
küçək	-güclü,qüvvətli,qüdrətli, zorlu	kükülmək	- tanınan, təsdiq edilmiş
küçəmək	- zorlamaq	Kügür	- toponim
küçənmək	-güçənmək,zorlanmaq, qüvvətlənmək	kül	-kül;kişi adı kimi də işlənir
küçətmək	-gücləndirmək, qüvvətləndirmək	Kül Bilgə kağan	- xaqan adı
küçləndürmək	-gücləndirmək,qələbə çaldırmaq	külçirmək	- gülümsəmək
küçləntürmək	-gücləndirmək,qələbə çaldırmaq	Kül çor	- antroponim, şəxs adı
küçlüg	-güclü, qüvvətli, qüdrətli	küldi	- yüz min
küçsirmək	-zəifləmək,gücdən düşmək, gücünü itirmək	Küldirtəy	- antroponim, şəxs adı
küçsüz	- gücsüz	küləmək	-tərifləmək,mədh etmək, öymək
Küç Təmir	-Güç Təmir (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	Kül kağan	- xaqan adı
Küç İdik Kut	-Güç İdik Kut (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	külmək	- gülmək
Küçük Təmir	-Küçük Təmir (<i>antroponim,şəxs adı</i>)	kültürmək	- güldürmək
küdəgü	- kürəkən	külüg	- məşhur
küdəmək	-bağırmaq,çağırmaq, gurultu salmaq	Külüg İnanç	- antroponim, şəxs adı
küdən	-1.qonaq,müsafir;2. (<i>ig sözü ilə</i>) yoğun bağırsağ xəstəliyi	Külüg Səngün	- antroponim, şəxs adı
küdənlik	-qonağa məxsus ev, qonaq otağı	külüngü	- araba
küdmək	- gidmək	külünmək	- gülüşmək
		külüşmək	- gülüşmək
		külüşüg	- gülüş
		külüşük	- gülüş
		kümək	-qorumaq,mühafizə etmək
		kümüş	- gümüş
		kümüşlüg	- gümüşlü
		Kün	- antroponim, şəxs adı
		kün	-1.günəş;2.gün;3.cənub; 4.vaxt,zaman;5.ada qoşulan sözdür;6.il kün-millət, xalq

kün	- hərəmxana	kürlük	-hiylə,yalan,hiyləli, hiyləgər,yalançı, aldadıcı
kün ay	- allah adıdır	kürsüz	- hiyləsiz, yalansız
Kün Barmış	- antroponim, şəxs adı	kürüç	- zirə
kün batsıqıjaru	- qərb, günəşin batdığı yer,qünabatan	küs	- payız
künçi	- dərman bitkisinin adıdır	küsədmək	- güdmək
künçit	- 1.kücdən; 2.küncüt,küncüt yağı	küsəduk	- istək, dilək
kündəm	-1.günəşli;2.günəşə bənzər	küsəmək	-arzulamaq,diləmək, istəmək
kündin	- 1.cənub; 2.gözl	Küsəmiş	- ləğəbdır
kündini	- cənub	küsənç	- istək, arzu, dilək
kündüz	- gündüz	küsənçig	- arzu edilən, istənilən
kündüri	- cənubda	küsi	-müşk, aloe ağacı, yananda xoş qoxu verən bir şey
Künə	- çay adı	küsin	- güc, qüvvət
künəyinki	- qısqanc, günüsü olan, həsəd aparan	küskü	- 1.sıçan; 2.on iki il sillli təqvimdə il adı
küni	- 1.qısqanlıq; 2.günü	küsmək	- 1.küsmək; 2.istəmək
küniçi	-1.qısqanc;2.günüsü olan	küsün	- güc, qüvvət
künikəki	- hər gün, daimi	küsüngü	- güzgü, ayna
künilmək	- qısqanmaq	küsünlüg	- güclü, qüvvətli
künintə	-hər gün,sürəkli,daim, davamlı	küsünsüz	- gücsüz, qüvvətsiz
kün küninqə	- hər gün	küsüş	- arzu, dilək, istək
kün ortu	- cənuba doğru	küşalun	- kusəvəti
Kün Silik	- antroponim, qadın adı	Küşən	-Küşən (ölkə, dövlət adı)
küntəki	- hərəmxana	küşü	-müşk, aloe ağacı, günlük, yanında xoş iy verən bir şey
küntəkü	- boyunbağı, həmayıl	küşitmək	- gizlənmək
küntəmək	- hər gün	küşti	- dərman bitkisinin adıdır
kün teqri	-allah adıdır; günəş allahı	küşüş	- arzu, istək, dilək
küntki	- hərəmxana	Kütən	- antroponim, şəxs adı
küntüz	- gündüz	kütə turmaq	- güdmək
künük	- gümüş	kütəçi	-güdən,casus; qoruqçu, qoruyan
künük suv	- gümüş suyu	kütidmək	- göstərmək, ifadə etmək
kün	- qarabaş, kəniz	kütmək	-1.güdmək,baxmaq, qorumaq; 2.gözləmək
künzədmək	- kəniz olmaq, qarabaş olmaq	küü	- şöhrət, ad-san, gurultu
küp	- küp	kүүлüg	- şöhrətli, adlı-sanlı
kür	-hiylə,al,fəsad; qandırma	küün	- 1. mum; 2. şam
kürdiş	- kürdiş	Küvçü	-küvçü (antroponim, şəxs adı)
kürətmək	- aldatmaq, aldanmaq		
küri	- 1.litr; ölçü; 2. kürək		
kürilik	- desilitr		
kürkün	- zəfəran		
kürləmək	- aldatmaq, tovlamaq		

küvənc -qürur,iftixar,təkəbbür,
güvənmə

küvənçiq -məğrur,təkəbbürlü, qürurlu

küvənçlig -qürurlu,məğrur, təkəbbürlü

küvənmək - güvənmək

küvəz - məğrur, qürurlu

küvəzləngülüg -fəxr edilməli, qürurlanmalı,
iftixar edilməli

küvəzlənmək -qürurlanmaq,fəxr etmək iftixar
etmək

küvrə - çürümüş

küydürmək - yandırmaq

küyi -müşk,aloe ağacı,günlük,
yananda xoş qoxu verən bir şey

küymək - yanmaq

küyürmək -yanmaq,yandırmaq, yaxmaq

küz - payız

küzəç - qazan, çölmək, səhəng, bar-
dağ

küzədgülüg - riayət etmə, gözetləmə, göz-
ləmə

küzədməçi -güdən,güdürçü,gözləyən
(adam)

küzədmək - güdmək

küzənçig - arzulamaq

Küzənçük -Küzənçük-(antroponim,şəxs
adı)

küzənmək - arzulamaq

Küzən - Qaraqol (toponim, yer adı)

küzət -qoruma, mühafizə etmə

küzətçi - gözetçi

küzətdürmək -yerinə yetirmək, yerinə gətir-
mək

küzətmək -mühafizə etmək,saxlamaq,göz-
ətləmək,qorumaq

küzi -müşk, aloe ağacı, günlük,
yananda xoş qoxu verən bir şey

küzgü - siçan

küzlüg - payızlıq

küznək - kölgə

kyə - və

K¹

ka - dost, qohum

kab -1.torba (ölçü vahidi);2.dəri
torba

kabak - 1. qonaq; 2. göz qapağı

kaban - tabaq, hövsər

Kaban - antroponim, şəxs adı

kabarmak - qabarmaq

Kabda - antroponim, şəxs adı

kabın - vergi adıdır

kabşamak - tərəddüd etmək

kabşurmak - qovuşmaq

kabuçak -boşluq, marağa, koğuş, yuva

kaç - neçə, nə qədər

kaçan -haçan,nə vaxt, nə zaman

Kaçan Kükə -Kaçan Külə (antroponim,şəxs adı)

kaçanç - neçə dəfə, nə qədər

kaçıç -1.duyğu üzvü, hiss üzvü;
2.qaçmaq,düşgün;
3. keçid

Kaçırsu -Kaçırsu (antroponim, şəxs adı)

kaç kata - çox dəfə

kaçma - qaçma

kaçmak - qaçmaq

Kada Ərsük - antroponim, şəxs adı

kadağ -1.günah, qüsür, qəbahət, suç;
2.qatı, sağlam; 3. qatışıq

kadak -1.günah,qüsür,qəbahət; 2.qatı,
sağlam

kadar - qədər

kadaş - dost, qohum

kadğu - qayğı, dərd

kadğuluğ - qayğılı, dərqli

kadğuluk - qayğılı, dərqli

kadğurmak - qayğılı olmaq, dərqli olmaq,
kədərlənmək

¹ Dilarxası samitdir, qalın saitlərlə işlənir; klub sözündəki k səsi kimi tələffüz edilir.

kadığ	-1.qatı,sağlam,cəhd; 2.pislik;3.katışıq, qarışıq	kakmmak	- peşman olmaq
kadın	- 1. ölkə adı; 2. qayın	kakmak	-vurmaq,basmaq, qaxmaq
kadınmak	- peşman olmaq	Kakşa Açı	- antroponim, şəxs adı
kadır	-sərt,hiddətli,qızgın, yırtıcı	kal	- dəli, divanə, qudurmuş
Kadır Bilgə	- antroponim, şəxs adı	kala	- qala, şəhər
Kadırkan	- toponim; meşəli bir dağdır	kalak	- qala, göy
kadırmak	- bükmək, əymək	kalan	- torpaq vergisi
kadıtmaq	-bükmək,əymək,çevirmə- k,əndirmək, döndərmək	kalançı	-torpaq vergisini toplayan məmur
kadı	- darçın	kalangürmək	- atılmaq, oynamaq, rəqs et- mək, sıçramaq
kadı	- darçın	kalan keyik	- kərkədan
kadır	- qadır	kalanlıq	-torpaq vergisi mükəlləfiyyəti
kadmaq	-1.çatmaq,uzatmaq; 2.şərtlə- şmək; 3.qarışdırmaq	Kalaşatari	- bir şeytanın adıdır
kadun	- xatun, xanım, qadın	kalı	- artıq, qalıq
kadurmak	- peşman olmaq	kalıq	-1.göy,səma,qat; 2.tavan
kağadaş	- qohum-əqraba	kalıq	-1.göy,səma,yuxarı qat;2.tavan;
kağal	- qırmanc, qamçı	kalıq	3. qeyb
kağan	- xaqan	kalıq	- yanaq
kağantır	- qatır	Kalim	- antroponim, şəxs adı
kağda	- kağız	Kalımtu	- antroponim, şəxs adı
kağıl	- qırmanc, qamçı	kalın	-çox,saysız,sıx, qələbəlik
kağınmak	- peşman olmaq	kalın böz	- qalın və qaba parça
kağuk	- sidik kisəsi	kalınçsız	- qalıqsız, bütün, tamam
kağun	- qovun, yemiş	kalınçu	-1.artıq qalan, artıq,zıq; 2.yığın, qələbəlik
kağurmak	- qovurmaq	kalınlıq	-1.üzüm tənəyi; 2.asma mey- nəlik
kağuşmaq	- qovuşmaq	Kalıq Kara	- antroponim, şəxs adı
kai	-1.açmaq;2.bir tayfaya mənsub	kalısız	qalaqsız, tam
kainat	- qaynatmaq	kalıtmak	- sıçratmaq
kaitsi	- parlamaq	kalkan	- qalxan
Kaitsu	- antroponim, şəxs adı	kalmak	- qalmaq
kak	- haqq	Kalmaşapadi	- şah adı
kakakasi	-kakakasi (<i>mənası qaranlıqdır</i>)	kalp	- zaman, dövr, çağ
kakalan	- vergi adıdır	kalı	- necə, əgər, ki
kakani	- dəri xəstəliyi	kalu	- zahid, tərkiđünya
kaka tau	-dərman kimi işlədilən bir meyvə	kam	- şaman, sehirbaz
kakaç	- pislik	kamağ	- hamı, hamısı, bütün
Kakimuni	- antroponim, şəxs adı	kamağan	-hamısı,bütün,başdan-başa
kakız	- cəsur, qəhrəman	kamağlarını	- hamısını

kamağlık	- ümumi	Kançanaprbi	-Kançanaprbi (<i>bodistvlardan birinin adı</i>)
kamağı	- birlikdə	Kançanasari	- Kançanasari (<i>şah adı</i>)
kamağın	- bütün	Kançuk	-Kançuk(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
kamak	- hamısı, bütün	kanğı	- görkəm
Kambukdu	- antroponim, şəxs adı	kanğusuz	- görkəmsiz
kançı	- qamçı	Kan Elçi	- antroponim, şəxs adı
kanğağ	- hamısı, bütün	kanda	- harada, haçan
kanğak	- sarımsaq	Kanişki	-hind imperatorlarından birinin adı
kanğın	- bütün	Kanııııdu	- antroponim, şəxs adı
kamıç	- çömçə, qaşığı	kanınçsız	-qanacaqsız,qanmayan, doymayan
kamığ	- hamı, hamısı, bütün	kanlığ	- qanlı, xanlı
kamığlığ	- hamılı	kanlık	- xanlara aid vergi
kamığı	- birlikdə	kanmak	-qanmaq,qandırmaq, inan- dırmaq
kamılmak	-1.devrilmək,sallanmaq; 2.fırla- dılmaq	Kan oğlu	- antroponim, şəxs adı
kamıtmaq	- əymək	kanta	- harada
kamış	- qamış, saz	kantıkar	- bitki adıdır
kamışlığ	- qamışlı, sazlı	Kan Toyın	- kişi adı, antroponim
kamızın	- bütün	Kanturğu	- qanacaq
kamkı	- pambıq parça ölçüsü	kanturmak	-qandırmaq,razı salmaq, təskin etmək
kammak	- fırlatmaq	Kanturmuş	- antroponim, şəxs adı
Kamraktı	- ləqəbdir	Kanturmuş Inal	- antroponim, şəxs adı
kamuğ	- hamısı, bütün	Kanya	- ulduz adı
kamuş	- qamış, saz	Kanyakubçi	- şəhər adı
kamşamak	-tərpənmək,titrəmək, hərəkətə gətirmək	kanyu	- hansı, kim
kamşatmaq	-titrətmək,tərpətmək, sallatmaq	kañ	- 1. ata; 2. Qanq çayı
kan	-1.xan, hökmdar, şah, xaqan; 2.qan; 3.antroponim, şəxs adı	kañlı	- araba
kanağ	- qan alma	kañlıçı	- arabaçı
Kanakamuni	- antroponim, şəxs adı	Kañ-si	-Mancuriya imperatorunun adı
kanamak	- qan almaq, qanamaq	kao-çao	-qurban üçün ruh çağırmaq
kanamlağ	- doymuş, tox, gözütöx	kap	-1.qara;2.zireh;3.qab, torba
kanamlığ	- doymuş, tox, gözütöx	kapağ	- qapı
kanarmak	- qan almaq	kapağçı	- qapıçı
kanat	- qanad	kapak	- qapaq, göz qabağı
kanç	- nə qədər	kaparmak	- qabarmaq
kança	- haraya	kapçuk	- kətan torba
Kançanaköşi	-Kançanaköşi (<i>bodistvlardan birinin adı</i>)	kapığ	- qapı
Kançanapati	-Kançanapati(<i>şəhər adı</i>)	Kapılvastu	- toponim, şəhər adı

kapişmak - qarşı durmaq, asmaq
 kaplan - qaplan
 kapmak -qapmaq,yaxalamaq, örtmək
 kar - 1. qar; 2. omuz
 Kara - antroponim, şəxs adı
 kara -1.qara;2. (bodun sözü ilə) xalq, millət; 3.yilkı kar-heyvan sürüsü; 4.heyvanat

 karabaş - qaradaş, qul, kölə
 Kara Bakşı - antroponim, şəxs adı
 Kara Buka - antroponim, şəxs adı
 karağ - göz bəbəyi
 karağu - qaraul, gözətçi
 karak - göz bəbəyi, baxış
 karaklığ - güc, qüvvət, iqtidar
 kara kulak - tarla sıçanı
 Kara Kundak - antroponim, şəxs adı
 Kara Kuş - antroponim, qaraquş
 karağam - xəndək
 karamak - baxmaq
 karaŋgu - qaranlıq
 karaŋku - qaranlıq
 Kara Okuy - antroponim, kişi adı
 Kara Soŋsuy - antroponim, kişi adı
 Kara Təgün - antroponim, kişi adı
 Kara Təmir - antroponim, kişi adı
 Kara Toğma - antroponim, kişi adı
 Kara Toyın - antroponim, kişi adı
 kararmak - qaralmaq
 kararığ - qaranlıq
 kararık - qaranlıq
 karaza-ton - rahib paltarı, cübbə
 karba - dərman bitkisinin adı
 karç - xərc
 karçlığ - xərclik
 karğa - qarğa
 karğamak - qarğamaq,qarğış etmək
 karğatmak - qarğış etdirmək
 karğıcuğun - dərman növü
 karx - bürc

karı - 1.hörmətli,möhtərəm; 2.qoca,qarı,yaşlı, ixtiyar
 kariç - ölçü
 kariğ - yaşlı, qoca, qarı, ixtiyar
 Karik - antroponim, şəxs adı
 karılmak - qarışmaq
 karım - çuxur, yalaq
 karımak - qocalmaq,ixtiyarlaşmaq
 karımaklığ - qocalmaqlıq
 Karımış - antroponim, şəxs adı
 Karımtu - antroponim, şəxs adı
 karın - qarın
 karınçlığ - 1.hərəkət etmək, düşmə-
 k,enmək;2.əclafliq

 karındaş - qardaş
 karınlığ - qarınlı
 karıp - qərib
 kariş - məkik ipliği, arğaç
 karişmak - qarışmaq,düşmən kəsilmək,
 məğlub olmaq

 karkanadus - qusma xəstəliyi
 karkandus - qumsa xəstəliyi
 Karları - toponim, dağ adı
 karlığaç - qaranquş
 karmak - qarışdırmaq
 karmaksız - qarışıqsız
 karmaput - əməl, iş və quruculuq yolları
 karşı - 1.qarşı;2.saray; 3. qov-ğa,
 dava, müharibə

 karşısız - qovğasız, davasız
 karşu - 1.qarşı; 2.saray;3.qovğa,dava,
 müaharibə

 Kartak - antroponim, şəxs adı
 kart - 1.çiban,yara,çibanlı; 2.qart,
 qoca

 Kartisuvarna - Benqaliyada toponim
 kas - 1. qaş; 2. qovuq
 kasanlığ - sidik
 kasığ - qarının aşağı hissəsi
 kasık - qabıq
 kasınçığ - qorxulu, qorxunc

kaskuk	- kol	katılmak	- qatılmaq, qarışmaq
kasmak	- qazmaq (<i>fel</i>)	katın	- xatun, xanım, şahzadə
Kasmık	-Kasmık (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	katınmaq	-sağlamlaşmaq, sərtləşmək, qatılmaq
kasuk	- mıx, mismar	katır	- sağlam
Kasuk	- antroponim, şəxs adı	katırğan	-akasiyaya bənzər bir ağac
kasuy	-Daxili Monqolustanın karvan tacirləri	katır katıq	- müdhis, dəhşətli
kaş	-1.qaş;2.tənə;3.qaş, qiymətli daş	katır yavlak	- müdhis, dəhşətli
kaşak	- qamış, saz	Katkay	- antroponim, şəxs adı
kaşanıq	- qorxulu, qorxunc	katmak	-1.qatmaq;2.şərtləşmək,qatılmaq; 3.qarıxdırmaq
kaşanmaq	- işləmək	Katmış	- antroponim, şəxs adı
Kaşı	-Kaşı (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	katmamak	- qatmamaq
Kaşıp	-Kaşıp (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	katrunmaq	-qüvvətlənmək, möhkəmlənmək
kaş kapak	- qaşqabaq	Katuk	- antroponim, şəxs adı
Kaşni	-Kaşni (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	katun	-xatun,xanım,qadın, şahzadə
Kaşu	-Kaşu (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	katunmaq	- şərtləşmək, qatılmaq
kaşuk	- qaşiq	katurmaq	- qüvvətlənmək
kat	-1.qat,dəfə; 2.mifoloji bir heyvan; 3. arxa	kaula	- səbzə
kata	- dəfə, kərə, sıra	kav	- kiçik ölçü vahididir
katağ	-1.qatı,sağlam;2.cəhd, enerji; 3. qeyrət	kavağu	- fitil, qaytan
katağlanmaq	-cəhd etmək, qatlanmaq	kavalıq	- əkin adı
katağlıq	- qatı	kavıra	- qısaca
katak	-1.günah,qüsür,qəbahət; 2.qatı, sağlam	kavırmak	-1.basmaq;2.təzyiq göstərmək
katamak	- ?	kavışmaq	-qovuşmaq, birləşdirmək
katarmak	- çevirmək	kavuşurmak	-qovuşdurmaq, birləşdirmək
katas	- dost, qohum	kavıtmak	- çarpışmaq, vuruşmaq
kataş	- əqrəb	kavi	- şeir
katçıq	- xassə	Kavişki	-İndira allahının ləqəbidir
katğı	- qatı, sərt, sağlam, sıxı	kavriq	-1.ağrı;2.növbə;3.həbs; 4.cılığın sevgi, ehtiras; 5.qulluqçu, kölə
katğu	- qayğı	kavriqsız	-baxımsız,müstəqil, sərbəst
katğuruşmaq	- səs çıxarmaq	kavrilmaq	- qovrulmaq
katı	- qarışıq	Kavsıdu	-Kavsıdu (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
katıq	-1.qatı,sağlam,cəhd;2. pislik; 3. qatışıq, qarışıq	kavşadılmak	-birləşdirilmək, qovuşdurulmaq
katıq kıya	- bərk, çox sərt	kavşamak	- qaynaşmaq
katıqılanmaq	-cəhd etmək, möhkəmlənmək, zəhmət çəkmək	kavşatılmaq	-qarışmaq,sapdılmaq, həyəcanlanmaq
katıqlanturmak	-cəhd etdirmək, düşündürmək	kavşatmaq	- çevirmək, sıxlaşmaq

kavşurmak	-birləşdirmək, qovuşdurmaq, qatlamaq
kavuk	- qovuq
kavurmak	-1. basmaq, təzyiq göstərmək; 2. qovurmaq
kavut	-bəxt, səadət, görkəm, şövkət
kavzadılmak	- çevrilmiş olmaq
kavzamak	-dayandırmaq, sıxışdırmaq, sıxlaşdırmaq
kay	-1. açmaq; 2. bir tayfaya mən-sub; 3. tayfa
kaya	- 1. geri; 2. qaya
Kaya	- antroponim, şəxs adı
Kayak	- antroponim, şəxs adı
kayğu	- qayğı, dərd
kayət	- qayət, son dərəcə
Kayımtı	- antroponim, şəxs adı
Kayımtu	- antroponim, şəxs adı
kayınmak	- qaynamaq
kayınturmak	- qaynatmaq
kaymak	-meyl etmək, sürüşmək, yönəl-mək
Kaymış sənjün	- antroponim, şəxs adı
Kaysadu	- antroponim, şəxs adı
Kay Sakık	- antroponim, şəxs adı
Kaysıdu	- antroponim, şəxs adı
Kaytasu	- antroponim, şəxs adı
kayu	- hansı, kim
kaz	- 1. qaz; 2. qovuq
kazğanç	- qazanc
kazğanmak	-qazanmaq, toplamaq, birikdir-mək, birləşdirmək, tutmaq, zəbt etmək
kazğuk	- 1. kol; 2. paya
Kazluk	- Kazluk (<i>göl adı</i>)
kazmak	- qazmaq (<i>fel</i>)
kazkuk	- 1. kol; 2. paya
kazuk	- 1. kol; 2. paya
kı	- nida sözü
kıa	- və
kıç	- 1. zaman; 2. qıç, ayaq

kıçığ	- qazıntı
kıçmığ	- atom
kıçmıx	- qazıntı
kıçurğıcı	- qınayan (<i>adam</i>)
kıçurmak	- qınamaq
kıdatmaq	-düzəltmək, yaxşılaşdırmaq
kıdığ	-hüddud, sərhəd, qıraq, kənar
kığ	-qığ (<i>qoyun qığı</i>); təzək, gübrə
kıfırkanmaq	- xəsislik etmək, simiclik
kıfrak	-tamahkar, xəsis, simiclik
kıun	- cəza, əziyyət, zəhmət
kıunçı	-cəza verən, cəza kəsən, cəllad
kıunlik	- həbsxana
kık	- gübrə, çör-çöp, nəcis
kıkırmaq	-çağırmaq, səsləmək, bağırmaq
kıkuruşmaq	- bağırmaq
kıl	- qıl, saç
kılıç	- qılnc
kılğu	- düzəldilən
kılğuluğ	- düzəldilmiş
kıldurmaq	- qıldırmaq, endirmək
kılığ	-(<i>salığ sözü ilə</i>) vergi növüdür
kılık	-xasiyyət, əxlaq, xarakter
kılmak	- qılınmaq, edilmək
kılımsınmaq	- məşğul kimi olmaq
kılınç	- iş, əməl
kılınçlığ	- işli, işgörmən, işçi
kılınç tenrisi	- zəhmət allahı
kılınmaq	-məşğul olmaq, qılınmaq, edilmək
kılmak	-qılmaq, etmək, düzəlt-mək, yaratmaq
kılmaklağ	-qılınan, edilən, icrası gərək
kılmaklığ	-qılınan, edilən, icrası gərək
kılturmaq	-qıldırmaq, etdirmək, yarat-dırmaq, düzəltməmək
kımsız	- qumsuz
kın	-1. cəza, işgəncə, azar; 2. əngəl
Kına	- antroponim, şəxs adı
kınağuçu	-işgəncə verən, əzab verən, cəza verən, qınayıcı
kınamak	-cəzalandırmaq, qınamaq

kındırmak	-minnət çəkmək, müztərib olmaq	kısıl	-dərə, vadi, dar keçid, çuxur
kınığ	- şiddətli arzu	Kısıl	- toponim, yer adı
kınık	- sağlam, qüvvətli, sərt	kısılmak	-qısılmaq, daralmaq, daraltmaq
Kınısun	- antroponim, şəxs adı	kısırin	- bitki adıdır
kınlık	- həbsxana	kıskaç	-qısqac, maşa, kəlbətin, məngənə
kınmak	-arzulamaq, arzu etmək, istəmək	kıskanmak	- qısqanmaq
kınturmak	- zəhmətə qatlanmaq	kısmak	-qısaq, sıxışdırmaq, çimdikləmək
kın	- çəpgöz	kısmık	- yorğan
Kından	- antroponim, şəxs adı	kış	- qış
Kınrul	- antroponim, şəxs adı	kışlamak	- qışlamaq
Kıpçak	- antroponim, şəxs adı	kışlık	- qışlıq
kıpçur	- vergi növüdür	Kıtağ	- antroponim, şəxs adı
kıpkızıl	- qıpqırmızı	kıtıq	-sahil, qıraç, kənar, hüdud, sərhəd
Kıprıdı	- antroponim, şəxs adı	kıtık	- pambıq
kır	- üz	kıtıklıq	- pambıqlı
Kıra	- antroponim, şəxs adı	kıv	-1. bəxt, səadət; 2. ayaqqabı
kıra	- tarla, əkin yeri	kıvadmak	-təbrik etmək, hörmək
kırağı	- 1. şəh; 2. saxta; 3. qırov	kıvırkak	etmək, alqışlamaq, saymaq
kırğın	- qarabaş, kənz	kıvırkaklanmaq	-tamahkar, xəsis, zıqqı, simic
Kırırkuş	- antroponim, şəxs adı	kıvırkanmaq	-xəsislik etmək, simiclik etmək
kırk	- qırx (<i>say</i>)	kıvılg	- tamahlanmaq
kırkın	-1. qarabaş, kənz; 2. iztirab, azar	kıy	- xoşbəxt, bəxtiyar
kırkmak	- qırma	Kıya	- hüdud, sərhəd
Kırku	- antroponim, şəxs adı	kıyand	-Kıya (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Kırkudu	- antroponim, şəxs adı	kıyık	- kərgədan
kırmalamak	-qarmalamaq, yaxalamaq	Kıyıktu Tayın	- əyri, köndələn, qıyqacı
kırmalaşmaq	-qırmaq, sındırmaq, parçalamaq	kıyılğu	-Kıyıktu Tayın (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
kırış	- bəniz, üzün rəngi, gözəl üzlü	kıyılğuluğ	- qıyılma
kırışlıq	- gözəl üzlü	kıyılmak	- qıyılmalı
Kırudis	- antroponim, şəxs adı	kıyın	- qıyılmaq
Kır Çeçək	- antroponim, şəxs adı	kıyınçı	- cəza, tənbel
kısağ	- dar, daradılmış	kıyınlik	- cəza verən, collad
Kısak	- antroponim, şəxs adı	kıyırkak	- həbsxana
kısamuk	- qızılca	kıyırkalanmaq	-tamahkar, xəsis, zıqqı, simic
kışğa	- qısa, az	kız	-xəsislik etmək, simiclik etmək
kışğac	-qısqac, maşa, kəlbətin, məngənə	kız-kız	-1. qız; 2. qızmaq, istilik; xəsis
kışğ	- dar, daraldılmış	kızamuk	- qız (<i>övlad</i>); qırğız; kız bala
kışğısız	- dərdsiz	kızartmaq	- qızılca
		kızaşı	-qızartmaq, qırmızılaşdırmaq
			- toy, toy-düyün, ziyafət

kızğak	- xəsis, simic	koğlamak	- qovlamaq, qovmaq
kızğanmak	-xəsislik etmək, simiclik etmək,	koğu	- ququ quşu
	qızırqanmaq	koğulğu	- parlaq
kızğaç	-qısqac,maşa,kəlbətin, məngənə	koğurşak	- qurşaq
kızğut	-əziyyət,zəhmət,cəfa, iztirab	koğuş	- koğuş, boş, bomboş
kızığ	- dar, daraldılma	koğuş	- tüklü heyvan dərisi
kızıl	- qırmızı, qızıl,al	koğşak	- zəif
kızkıl	- qırmızı	koğşalmak	- zəifləmək, zəifləşmək
kızkut	-əziyyət,zəhmət,iztirab, cəfa	kok	- toz, torpaq, nəcis
kızmak	- xəzinə	kokmak	- azalmaq, kiçilmək
kızsız	- toxluq, gözütöx	kokpu	- pambıqlı, qumaş
Kız Turmuş	- antroponim, qadın adı	kol	- 1. qol;2.çay
kobçur	- vergi adı	kolbiç	- qoltuqaltı
kobi	- 1.miras payı; 2.boş	kolğak	- qulaq
kobik	- 1.kəhrəba; 2. köpük	kolğarmak	-yalvarmaq,yalvarıb yaxarmaq
kobratmak	- toplamaq	kolğuçı	- dilənçi
kobuz	- kobuz	krliçak	- qolçaq
koburğa	- bayquş	kolkak	- qulaq
koç	- qoç	kolmak	- xahiş etmək, istəmək, diləmək
Koç	- Koç (antroponim, şəxs adı)	kolğa	- zoğ
Koça	- Koça (antroponim, şəxs adı)	kolğaçı	- dilənçi
koçkar	- qoç	koltı	-1.saysız,hesabsız,hədsiz;
koçmak	- sarımaq, qucaqdaşmaq	koltuk	2.milyon
Koço	- Koço (şəhər adı)	kolü	- qoltuq
Koçu	- Koçu (şəhər)	Koludı	- dövrə
koçu	- qoçu	kolulamak	- antroponim, şəxs adı
koçunğar	- qoç	kolunç	-düşünmək,fikrə getmək, mü-
koçuşmak	-qucaqlaşmaq	kolunğuçı	şahidə etmək
kodı	-1.aşağı,adi; 2.sağlam,yaxşı,	kolunluğ	- dilək, arzu
	çox	kolunmak	- dilənçi
kodıkarmak	- aşağı qoymaq	kolunja	- mərhəmətli
kodıkarturmak	-endirmək,aşağı	kolusuz	-dilənmək,yalvarmaq, xahiş etmək
	qoydurmaq,qiymətdən salmaq		- zoğ
	- aşağıdakı		-1.vaxtsiz vədəsiz; 2.saysız,
kodıkı	-1.qoymaq,buraxmaq,tərk et-		hesabsız
kodmak	mək, yerləşdirmək;2.ayırmaq.		- vergi növüdür
	çıxarmaq		- anbar
	-qoydurmaq,yerləşdir-mək		- darı
kodturmak	- qotur		-iqamətgah,gecləmə yeri
kodur	- tamamilə, büsbütün		- qonmaq, gecələmək
koduru	- 1. toz; 2. atom; 3. zərrə		
koğ		konak	
		konğu	
		konmak	

konuk	-qonaq,müsafir,gecəni keçirilən yer
konukluk	-müsafirlik,qonaqlıq, mənzil
konşu	- qonşu
Konşi-im	- boistv; antroponim
konşrağı	- zəng
konşulmaq	- sallanmaq; qanrılmaq
konşuz	- qurd, bəcək
kool	- qol
koş	- cüt
kop	- çox, bol
kopan	- bütün
kopçır	- vergi növüdür
kopmaq	- qalxmaq, qopmaq
koptın	-hər şeydən, hər tərəfdən
kor	- zərər, ziyan
koramak	-1.çıxarmaq,qaldırmaq; 2.azalmaq, əksilmək
korçu	- inamsız
korımaq	- qorumaq
korkı	- surət, sima, qiyafə
korkınç	- qorxunc
korkınçığ	- qorxunc
korkınçık	- qorxunc
korkınçlığ	- qorxunc
korkınçsız	-qorxusuz,qorxunc olmayan
korkıtmaq	- qorxutmaq
korkmaq	- qorxmaq
korku	- qorxu
korkunç	- qorxunc
korkunçluğ	- qorxunc
korkunçsuz	-qorxusuz,qorxunc olmayan
korkusuz	- qorxusuz
korluğ	- zərərli
korsüz	- zərərsiz
korukmaq	- qorxmaq
Korumçı Oğul	- antroponim, şəxs adı
koruş	- çağırma
koş	- cüt

koşmaq	-1.qoşmaq,bağlamaq, ayırmaq; 2.qarışdırmaq
koşukluğ	-qoşulu,qoşulmuş,qoşulmalı
koşulmaq	- qoşulmaq
Kotan Toğrı	- antroponim, şəxs adı
kotdurup almak	- ələ keçirtmək, almaq
kotu	-1.aşağı,adi;2.sağlam, əsaslı
kotıki	-aşağıdakı,alçaqdakı, basık
kotmak	-1.qoymaq, tərək etmək; 2.ayırmaq, çıxarmaq
Kotsu	- antroponim, şəxs adı
kotur	- qotur
kovi	-1.boş,oyuq,koğuş; 2.bədbəxt, bəxtsiz
kovıtmak	- təhqir etmək, yandırıb yaxmaq
kovuk	- qovuş, içi boş
kovuşamak	- düzəlmək
koş	- qoyun
koyın	- 1.qoyun; 2.on iki il siklli türk təqvimində ilin adı
koymak	- qoymaq
koyın	- qoyun
koyınçı	- kəniş, qul qadın
koyun	- qoyun (<i>insanın qoynu</i>)
koz	-1.qoz;2.od,alov,köz, atəş, qor
kozı	- quzu
kozluğ	-1.qozlu;2.odlu,alovlu, közlü, qorlu
kpra	- ağac cinsi
kra	- qara
Krakasundi	- antroponim, şəxs adı
krarmak	- qaralmaq
krarığ	- qaranlıq, zülmət
krmaput	- əməl, iş
krmapt	- əməl, iş
krmsuhn	-bağışlama,günahından keçmə
krüç	- zirə
ksanti	- tövbə, tövbə duası
ksudra	- kiçik
kşan	- an, ləhzə

kşanti
kşatrik
kşi
ktp1
ku
kua
kubratmak
Kuba Çakırça
kuçmaq
kuçulmaq
kuçuşmaq
kud
Kuda Bıdın
kudadmaq
kudatmaq
Kudatmış
kudaz
Kudluğ
Kudluğ Təmür
kdmak
kudruğ
kudruk
kuduğ
Kuduğu
kudulmaq
kuduru
kuduz
Kuktapat
Kukutanit
kul
kulak
Kula Kara
Kul Kara Kobuz
Kulan
kulaç
kulğak
kulkak

- tövbə, tövbə duası
-əskər zümrəsinə mənsub ol-
maq
- kişi
- bitki adıdır
- çiçək adı
- çiçək adı
- toplamaq
-Kuba Çakırça (*antroponim, ki-
şi adı*)
- qucmaq, qucaqlamaq
-quculmaq, qucaqlamaq
- qucaqlaşmaq
- bəxt
- antroponim, şəxs adı
-xoşbəxt etmək, səadət vermək,
bəxtiyar etmək
-xoşbəxt etmək, səadət vermək,
bəxtiyar etmək
- antroponim, şəxs adı
- dost, qohum-əqraba
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- gücünü itirmək, tələf olmaq
- quyruq
- quyruq
- quyu, bulaq, dəniz
- antroponim, şəxs adı
-tökülmək, sırıldamaq, süzülmək
- tamamilə, büsbütün
- quyu suyu
- toponim, dağ adı
- toponim, dağ adı
- qul, kölə
- qulaq
- antroponim, kişi adı
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, kişi adı
- qulac
- qulaq
- qulaq

kulluğ
kulluğ
kulsız
kulun
kulunlamak
Kulun Kara
kum
Kumar
Kumari
kumaru
Kumaş bay
kuma yağı
kumluğ
kumsuz
Kumup
Kumupsi
Kumul Çiçək
Kunçan
kunçı
kunçuy
kunçuyluğ
kundaçı
kunduz
kunku
kunmak
kuntuz
kunxauçı
kunkam
kunkau
kunkauçı
kunçit
kur
kuratmaq
kurban
kurğaq
kurğak
kurğan
kurğurmak

-qullu, qulu olan, əsir sahibi,
xidmətçi
-qullu, qulu olan, əsir sahibi, qul
sahibi, xidmətçi
- qulsuz, qulu olmayan
- 1. çiçək adı; 2. qulun
-atın doğması, day vermək
- antroponim, kişi adı
- qum
- antroponim, şəxs adı
- Kamarupa şahının adı
- vida, ayrılma
- antroponim, kişi adı
- çətənə yağı
- qumluq, qumlu
- qumsuz
- bodisatvanın adıdır
- ulduz adıdır
- antroponim, şəxs adı
- Kunçan (*antroponim şəxs adı*)
- ayın bir hissəsi
- xanım, xan (*xaqan*) arvadı
- xanımlıq
- oğru
- qunduz
- müsiqi aləti, arfa
- oğurlamaq, çalmaq
- qunduz
- müsiqiçi
- musiqi
- musiqi aləti, arfa, qopuz
- arfa çalan
- küncüt
-1.kəmər, qayış, toqqa; 2.sıra,
silsilə
- toplamaq, yığdırmaq
- qurban
- qara, torpaq
- qara, torpaq
- kurzqan
-gerçəkləşdirmək, qürurlanmaq

kırı	- bayram toplanışı
kurikan	-1.çadır;2.türk qəbilələrindən birinin adı
kuriltay	- qurultay
kurımak	- qurumaq
kurıtmak	- qurutmaq
kurkağ	- quru, quraq
kurla	- sıra
Kurla Elçi	-antroponim, kişi adı
kurmak	- qurmaq, gərmək
kurt	-1.qurd, bəcək; 2. pendir
kurta	- qarı, qoca arvad
kurtğa	- qarı, qoca arvad
kurtğarmak	- qurtarmaq
kurt konsuz	- bəcək
kurtulmaq	-qurtulmaq, xilas olmaq
kuruğ	- quru
kuruğsuz	- hər şey
kuruğsak	- qursaq
kurumak	- qurumaq
kurunluğ	- qurumlu
kurut	- qurut; vergi adı
kurtadılmak	- çevirmək
kurşamak	-sarmaq,çevirmək,qurşaq bağlamaq
kurşanmaq	-qurşaq bağlamaq,qurşanmaq
kusallıq	- kardamon
Kusık	- antroponim, şəxs adı
kusmak	- qusmaq
kusrı	- üç rəngli
kusuğ	- qusma
Kusuk	- antroponim, şəxs adı
kuş	- quş
kuşavadı	- nə isə addır
kuşçı	- quşçu, quş ovçusu
kuşdı	-kökü dərman kimi işlədilən bitkinin adıdır
kuştı	-kökü dərman kimi işlədilən bitkinin adıdır
kuştr	- müəllim

kut	-1.bəxt,səadət,xoşbəxtlik,bəxtiyarlıq,ruh; 2.həzrət,əzəmət;3.ünsür; antroponim
Kutada	- antroponim, qadın adı
Kutaçun	- antroponim, şəxs adı
kutadmaq	- səadət vermək, xoşbəxt etmək, bəxtiyar etmək
Kutadmış Pars	- antroponim, şəxs adı
kutğarkalmak	- qurtarmaq, xilas etmək
kutğarmak	- qurtarmaq
kutğurmaklıq	- qurtarmaqlıq
kutğurmak	-səadət vermək, xoşbəxt etmək, uğur vermək
kutıki	- aşağı
kutırmak	- səadət vermək
Kutkan	- antroponim, şəxs adı
kutarmak	- qurtarmaq
kutluğ	- bəxtli, məsud, uğurlu
Kutluğ	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Bəg	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Buğa	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Burt	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Oğul	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Tayak	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Teñri	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Təmir	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Tonra	- antroponim, şəxs adı
Kutluğ Turmuş	- antroponim, şəxs adı
kutmak	-gücünü itirmək,taqətsizləşmək,tələf olmaq
kuştrulğu	- qurtuluş
kuştrulmaq	- qurtulmaq
Kuştrulmuş	- antroponim, şəxs adı
kutsuz	-bəxtsiz,uğursuz, səadətsiz, bədbəxt
kuştrmaq	- qudurmaq, dəli olmaq
kuştrulmaq	- bəxtiyar etmək, səadət vermək, xoşbəxt etmək
kuu	- təhlükə
kuun	- hərəmxana

Kuus Təmir	- antroponim, şəxs adı
kuva	- çiçək adı
kuvak	-kəndlinin sahibdara məcburi xidməti, biyar
kuvırmaq	-çöməlmək, bükülmək, qıvrılmaq
kuvlamak	-qovlamaq, qovalamaq, təqib etmək
kuvrağ	-camaat, qələbəlik, kütlə
kuvramak	- toplamaq
kuvranmaq	- toplanmaq
kuyanığ	- dovşan
kuyaş	- günəş
kuykor	- dəri
Kuz	- Kuz (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
kuzalavaks	-nə isə dini mərasim adıdır
kuzğun	- quzğun, qarğa
kuzğutmaq	- yandırmaq, yaxmaq
kuzışay mnttrak	- nilufər
kuzmak	- qusmaq
kşan	- mənası qaranlıqdır; <i>an</i> kimi tərcümə etmək olar
kşanti	- nə isə dini ayindir
kşatrik	- hərbi, əsgəri

L

la	-yük heyvanı; güman ki, qatır (<i>çincə: lo-qatır</i>)
lab	- sağlam
laçın	- laçın, şahin
lağzın	- donuz
Laksma	- allah adı
lakşan	- gözəllik əlaməti
lala	- qatır
lalamak	-əzmək, toz halına salmaq
lan	- göz xəstəliyinin adı
linxua	- lotos çiçəyi
likçir	- təqvim
lim	- dam qırışı
Limçin	- ulduz adı

linha	- lotos çiçəyi
linxya	- lotos çiçəyi
lisip	- bəlgəm
lisp	- bəlgəm
Liusun	- ulduz adı
liv	- qurban yeməyi
livaq	- bitki adı
lodur	- bitki adı
lu	- əjdaha, timsah
Lukitakitu	- şah adı
Lukususi	- ulduz adı
Lumbani	- toponim, meşə adı
luo	- əjdaha, tısah
lurzi	- toppuz
Luşanta	- antroponim, xüsusi ad
luu	- əjdaha, timsah
lūi	- əjdaha
Lükçün	- toponim
lüvan	- bilki adı

M

ma	-və; da, də
madar	- şeytan
magirt	- çar
mağ	- mağ
Mağabali	- şahzadə adı
Mağadivi	- şahzadə adı
Mağamat	- Məhəmməd peyğəmbər
Mağaradi	- şah adı
Mağastvi	- şahzadə adı
Mağam	- toponim, yer adı
Mahişvri	- dini kitabın adıdır
Maxakaşip	-Maxakaşip(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Maxanmı	- Maxanmı (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Maxarurdət	- Maxarurdət (<i>cəhənnəm adı</i>)
Maidun	- ulduz adı
Makara	- ulduz adı
makaraç	- maharaca

Makasmaq	- surə adıdır	mayak	- pislilik; nəcis, gübrə
Makintrasini	- şah adı	Mayak	- xüsusi ad
mam	- qadın	mayak amak	- sərhəd işarəsi qoymaq
Mamat-Çin	- antroponim, xüsusi ad	Maytri	- gələcək Buddanın adı
man	- dolu, dolmuş	Maytri	- antroponim, xüsusi ad
mana	- bitki adı	mğaraç	- maharaca
mandaspont	- ünsür (<i>antroponim kimi də işlənir</i>)	mən	- mən
mañçak	- yataq	məniğ	- mənim
Mani	-Mani (<i>Manas-mani dinini yaradan</i>)	məñ	- 1.mən, hal; 2.tərz, 3.yem
Manibtri	- antroponim, şəxs adı	məñ-aş	-ov; taxıldan hazırlanan xörək edilməli, bənzəyişli
manistan	- dayanacaq, düşərgə, iqamətgah	məñji	- 1.nəşə,sevinc,sevinmə, keyf;2.əbədi, daimi, ölməz
manirt	- qasid, çapar	məñjigü	- 1.əbədi,ölümsüz;2.səadət, sevinc
mansız	- müti, rəzil	məñiləgümüg	- nəşəlilik
mantal	- sehir, tilsim	məñiləmək	-sevinmək,nəşələnmək, əylənmək
mantra	- söz, sehir	məñilətmək	-sevindirmək, əyləndirmək
manu	- yabani heyvan, çöl keçisi	məñilik	- bəxtli, xoşbəxt, nəşəli
mañ	- 1.yavaş qaçmaq, addımlamaq; 2. löhrəm	məñiz	- bəniz, görünüş
maña	- mənə	məñizlik	-bənizli,yaraşlı;üzü rəngli
mañalmak	-addımlamaq,addım atmaq	məñizsiz	-soluq,rəngi qaçmış, bənizsiz
mañal	-1.ad,şan,şöhrət; 2. səadət, xoşbəxtlik	məñləmək	- əbədiləşmək, ölməzləşmək
mañastar	- monastır	Məñlik Səñün	- kişi adı
mañçak	- yataq	məñrəmək	- bağırmaq
mañçı	- ovçu, ləpirçi	məñsətmək	- bənzətmək
mañji	- sehir, tilsim	məñü	- əbədi, sonsuz, əzəli
mañlamak	- addımlamaq	məñülüg	- sonsuz, əbədi olan
mañrağal	- dini mərasim	məñüsüz	- ölümlü, əbədi olmayan
mañramak	-bağırmaq,çığırmaq, inləmək	Məñü Təmir	- antroponim, xüsusi ad
mar	- müəllim, təlimçi	məñzətmək	-bənzətmək, qarşılaşdırmaq
Mar Amu	-Maninin müəllimlərindən biri	məñzətgülüg	-bənzədilməli,bənzər, müqayisə edilməli, bənzəyişli
marım	- üzv, əza	məriçi	- yabani, vəhşi, barbar
maru	- etibarən	mərkit	- antroponim, xüsusi ad
Masar	- antroponim, xüsusi ad	Mha çinadiş	- böyük Çin dövləti
Masmadar	- antroponim, xüsusi ad	Mhayana	-Mhayana (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)
matəna	- fil	Mhayana	-Mhayana (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
mati luñ	- lumu	Mhaşaravak	-Mhaşaravak (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Matyadış	- Hindistanda dövlət adı	Mhanrtma	-Mhaprtma(<i>bir«şastra» adı</i>)

Mhakın	- Mahakalpa (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	moğuç	- sehirbaz, kahin
Mxakşır	-Mxakışır (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	Mokşadivi	- xüsusi ad
Mxasmaç	- dini surənin adıdır	monguk	- inci
mına	- beləcə	Mongul Buğa	- xüsusi ad
mıñ	- min (<i>say</i>)	mongul	-1.qəbilə adı; 2.laqqırtı, boş danışma
Mıñ Kara	- Mın Kara (<i>kişi adı</i>)	Motqalyan	- antroponim, şəxs adı
Mıñ Təmür	- Mın Təmür (<i>kişi adı</i>)	Motqalyiti	- antroponim, şəxs adı
Mısır	-Mısır (<i>antroponim, xüsusi ad</i>)	moyağ	- baş keşik
Mısır Sıla	-Mısır Sıla (<i>antroponim, xüsusi ad</i>)	moz	- boz
Mısır Uluğ	-Mısır Uluğ (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	möñrəmək	- bağırmaq, çığırmaq
mır	- bal	mu	- 1.sual ədatı; 2.bu
mırç	- bibər	Mubarək Koç	- xüsusi ad
midik	-sahil,yabanı;Budda dinində olub təriqətə girməyən	mudur	-1.damğa, möhür; 2.dində ölin müəyyən qaydada qoyulması
min	- 1. mən; 2. un; 3. şorba	muxurt	- saat
Mina	- ulduz adı	muiğa	- inad
mini	- məni	muiğak	- dişi keyik
minmək	- minmək	muimalmak	- şaşırmaq, çaşmaq
Miksin	- antroponim, xüsusi ad	mula	- təməl, kök
mintə	- məndə	munçulayu	- bir cür, beləcə
minti	- an, ləhzə	mund	- yorğun
mintin	- məndən	munda	- burada
mıñ	- min (<i>say</i>)	mundağ	- belə, bu cür, bunun kimi
mıñdıda	- məndən	mundada	- bundan
mıñgiz	- buynuz	munğak	- dişi keyik
mıñlik	- minlik	munı	- bunu
mıñü	- minik heyvanı	munılayı	- beləcə, bunun kimi
mir	- bal	munı təg	- bunun tək
miskiç	- pişik	munlar	- bunlar
mitik	- dinsiz, etiqadsız	munlayu	- beləcə
Mitri	- Maytri	munmak	- avara
miyi	- beyin	munmiş	- sərsəri, səfil
mnsız	- müti, rəzil	munta	- burada
mña	- mənə	muntata	- 1. bundan, 2. burada
mñal	- ad, şöhrət, səadət	Muntikə	- antroponim, şəxs adı
mñi	-əbədi, ölməz, nəşə, sevinc	muntırtın	- bundan başqa, bundan
Moğarçi	- antroponim, şəxs adı	muntu	- bu, bura
moğoç	- sehirbaz, kahin	muntuda	- bundan
		muntur	- dolaşmaq
		munturmak	- dolaşmaq

munuk	- axmaq, səfeh, dəli
muq	- kədər, qayğı
muşa	- 1.buna; 2.munqo
muşadınçıq	- fəvqəladə, heyretamiz, qeyri-adi
muşadmaq	- kədərlənmək, heyretlənmək
muşadturmak	-kədərləndirmək,heyretə salmaq
muşar	- buna
muşkul bolmaq	- məntiqsiz olmaq
muşsuz	-dərsiz,kədərsiz, qayğısız
Muşsus	- xüsusi ad
murağın	- ikinci dərəcəli
murç	- bibər
muyata	- cəhalət
muyğak	- dişi ceyran
muyum	- şaşqın
muz	- buz
müyük	- buynuz
mün	-1.suç,qəbahət,günah,fəlakət; 2.şorba
münçik	- qadın mayası
münəgü	-1.təqdir edən; 2.günahkar
münəgülüg	-1.təqdir edilməli; 2.günahı olan
münəmək	- təqdir etmək
münmək	-1.böyürmək,bağırmaq; 2.min-mək
münsüz	-günahsız,suçsuz, qüsursuz
münürmək	-aşmaq,üzərindən keçmək
mürən	- çay
münrəmək	- böyümək, bağırmaq
münü at	- minik atı

N

nağa	- əjdaha, ilan padşahı
Nağid	- zöhrə ulduzu, çoban ulduzu.
Nağid ymnu	qütb ulduzu
nağram	- cümə günü
nairiti	- soğd ayının otuzuncu günü
naivasiki	- cənub-qərbdə yer adıdır
	- yüksək ruh

naivaziki	- yüksək ruh
nakapuşp	- çiçək adı
namo	- namaz; təzim, hörmət
namo but	-Buddaya hörmətlər olsun
namo darm	- əqidəyə hörmətlər olsun
namo saq	-rahiblərə hörmətlər olsun
Nanta	- toponim, yer adı
Nanti	- antroponim, şəxs adı
nara	-1.nar(meyvə); 2.cəhənnəm
Naranta	- əjdahalar şahının adı
Narayan	- bodisatvanın adı
naru	- o taya, oraya
narun	- ağac növü
navsrđic	-soğdalıların ilk ayının adı
nayvaziki	- xeyirxah ruh, yüksək ruh
nayut	- çağ, zaman, dövr, vaxt
nəşak	- mani dininə mənsub olan
nə	- nə, hansı
nəçə (neçə)	-1.nə qədər, neçə; 2.necə,hər hansı, hansı
nəçə-nəçə	- hər, nə qədər
nəçəkə təgi	- hər nə qədər
nəçəkləti	-nədən, necə, hansı səbəbə
nəçətə	- dərhəl
nəçük	- necə
nəçükün	- necə
nəçükləti	-nədən, necə, hansı səbəbə
nəgü	- necə, hansı, nə üçün
nəgüdə	- ondan başqa
nə nəgü	- hər hansı
nəgükə	- nə üçün, nə məqsədlə
nəgül	- necə
nəgülüg	- nə üçün, necə
nəgülük	- nə üçün, necə
nəgümə	- hər hansı
nəkdi	- ilan növü
nəkə	- niyə, nə üçün
nəkim	- bunun kimi
nəlük	- nə üçün, necə
nəmən	- nə, hansı
nəmən	- necə

nəj	- 1. əşya, şey; 2. əsla, heç cür
nəj inçip	-nə olursa olsun, mümkün olmayan
nəpsiki	- pəri
nərsə	- hər nə olsa
nətəg	- necə, hansı, hər hansı
nə üçün	- nə üçün
ni	- nə
niğosak	-mani dininə mənsub olan
niğusak	- şagird
nikai	- təriqət, məktəb
nikışı	- nikişi (<i>çiçək adıdır</i>)
Nimü	- antroponim, xüsusi ad
niluptal	- bitki adı
nipur	- daş-qaş
Niridani	- antroponim, şəxs adı
nirqrantha	- toplayan və toplanılan
nirvan	-nirvana, dəyərsiz sükunət
nirvana	-nirvana, dəyərsiz sükunət
nirvanlıg	- nirvanaya aid olan
nisan	-nişan,damğa,möhür, əlamət
nişan	-nişan,damğa,möhür, əlamət
nivaziki	- nivaziki
nizbani	- ehtiras, məftunluq
nizvani	- ehtiras, məftunluq
nizvanılıg	- ehtirash
nizvanısız	- ehtirassız
nızvanı	- ehtiras, məftunluq
nızvanılıg	- ehtirash
nmau	- namo; təhsin
Noğdar	- antroponim, xüsusi ad
nom	-qanun,din,əqidə,dua,dini əsər; dini təlim
nomça	- qanunca, qanuna görə
nomçı	- vaiz
Nom Kuli	- xüsusi ad (<i>şəxs adı</i>)
nomlamak	- öyüd vermək, vəz etmək
nomlatmak	-öyüd vermək, dərs vermək, öyrətmək
nomlatılmak	- öyrədilmək

nomluğ	-1.qanuni,qanuna uyğun 2.mömin
nomsuz	- qanunsuz
noş	-1.dad,iksir;2.əbədi, ölümsüz
nökər	-mənsubiyyət,mənsub olma
nökür	-mənsubiyyət,mənsub olma
Nuç	- toponim
nukut	- noxud
nuşadır	- nişatır

O

o	- nida
obıt	- həya
obratı	- mənası məlum deyil
oçak	- ocaq
oçuk	- ocaq
od	- od
Odçı Buyuruk	-Odçı Buyuruq (<i>antroponim,şəxs adı</i>)
odğurak	- qəti, açıq, aydın
odğurati	-qəti anlamaq, tam anlamaq
odğurmak	- oyandırmaq
oduğ	- oyanış
oduğsak	- dirçəliş, ayıq
odun	-günahlı,təqsirli, müqəssir, qəbahətli, suçlu, günahkar
odunmak	-oyanmaq (<i>yuxudan</i>), özünə gəlmək
odruğ	- ada
oduz	- otuz
oğan	- allah, tanrı
oğatmaq	- oyandırmaq
Oğıl	- antroponim, şəxs adı
oğlağ	- şəfqətli, zərif
oğlak	- oğlaq, çəpiş, keçi balası
oğlan	- 1.gənc adam; 2.oğlan (<i>uşaq</i>)
oğlanğu	- uşaq kimi qavranılan
oğr	- 1.zaman, vaxt; 2. səbəb, fürsət

oğrak	- məskən	oksuz	- 1.oxsuz; 2. dəstəksiz
oğramak	-1.rastlaşmaq, qarşılaşmaq,birləşmək; 2.arzu etmək, tərtib etmək, niyyət etmək	okşağı	- misal, bənzəri, oxşayış, bənzətmə
oğrayu	- hələ	okşamak	- oxşamaq, bənzəmək
oğrı	- oğru, quldur	oxşatı	- oxşar, bənzər
oğrın	- hiss, həvəs	okşatıqsız	-oxşamayan,bənzəməyən, bənzəri olmayan, oxşarı olmayan
oğrınta	- uğrunda	okşatılınç	- bənzər
oğsamak	- oxşamak	okşatılınçsız	-bənzərsiz,bənzəri olmayan
oğşamak	- oxşamaq	okşatmaq	- oxşatmaq, bənzətmək
oğul	- oğul	okunç	- dəvət, çağırış
Oğul	- antroponim, şəxs adı	okun-sızın	- dəvətsiz, çağırılmadan
oğulkıya	-1.oğulcıqaz;2. uşaqcasına	okusuz	- ilk süd, ağız
oğulluğ	- oğullu, oğula aid, uşağa aid	okusluğ	- ilk südlü, ağızlı
oğulluk	- oğulluq, ovladlıq	ol	- o
Oğul Tigin	- antroponim, şəxs adı	olar	- onlar
oğur	- 1.zaman, vaxt; 2.səbəb, fürsət	olğurmak	- oturmaq, oturtmaq
oğurlamak	- niyyət etmək, istəmək	olğurtmaq	- oturtmaq
oğurka	- onurğa, partiya	oltırık	- sütun
oğurlamak	- oğurlamaq, çalışmaq	olturmak	- oturmaq
oğurluğ	- səbəbli	olur	- sap, gövdə
oğurmak	- çalışmaq	olurmak	- oturmaq
oğurta	- vaxtilə, bir zaman	olurtaçı	-oturası, oturan, oturacaq
oğurtuna	- uğruna	olursuk	- oturuş, oturma
oğus	- qəbilə, tayfa, soy, nəsil	olyuk	- hadisə
oğuş	- qəbilə, tayfa, soy, nəsil	om	- ?
oğuşluğ	- qəbiləli, tayfalı, soylu, nəsilli; qəbiləyə mənsub, tayfaya mənsub	Omar	- antroponim, şəxs adı
Oğuz	- antroponim, şəxs adı	on	- on (<i>say</i>)
oğuz	- ilk süd, ağız	ona	- bax, məhz
oğuzluq	- ilk südlü, ağızlı	onar	- ona
ok	- 1.ok; 2.ədat	onınç	- onuncu
okımak	-1.oxumaq; 2.çağırmaq,davam etmək	onluk	- onluq
okıtmaq	-oxutmaq, əzbər söyləmək	onmak	- sağalmaq, şəfa tapmaq
okışmaq	-bir-birini dəvət etmək, bir- birini çağırmaq	onunç	- onuncu
oklatmaq	- paylaşmaq	oñ	-1.sığ;2. (<i>çincə;vanq-hökmdar</i>) antroponim, şəxs adı
oksamak	- oxşamaq, bənzəmək	oña	- mətin, dəyanətli
		oñalı	- bəlli, məlum, açıq
		oñaltmaq	- düzəltmək
		oñardğu	- asan, yüngül

oñardğulmak	-asanlaşdırmaq, yüngülləşdir- mək	orun	- yer, mahal, məskən, taxt
oñarmak	-yaxşılaşdırmaq, yaxşı dü- zəltmək	orunçak	- əmanət
oñaru	- sağa doğru	orunluk	- taxt
oñay	- asan	oruñ	- bayraq
oñdın	- sağdan	oruñluğ	- bayraqlı
oñdun	- sağdan	Orus	- antroponim, şəxs adı
oñlium	- incil	oryan	- çadır
oñulmak	- yaxşılaşmaq, sağalmaq	osğun	- ovsun
oñyin	- şeytan	osğunçu	- ovsunçu
ook	- ox	osğunçulamaq	- ovsunlamaq
ooksuz	- 1. oxsuz; 2. dəstəksiz	oskuç	- qəssab şagirdi
oot	- od, atəş, alov	osğurdaçı	- xilaskar
ootun	- sırtıq, həyasız, utanmaz	oskurmak	- qurtarmaq
opu	- çarx, burulğan, dolambac	oskuzdaçı	- xilaskar
or	-taxt (?); «qala» daha uyğundur	osmak	-qurtulmaq,xilas olmaq, uzaqlaşmaq
ordu	- orda, saray, ordugah	osuğ	- yol, üsul, tərz
Ordu bəg	- antroponim, şəxs adı	osuğluğ	-1.kimi;2.yaradılmış, hazırlanmış; 3. üsullu
Orduk	- antroponim, şəxs adı	osulmak	- biçilmək
orğak	- oraq	osuşmak	- peşman olmaq
orin	- yer, mahal, məskən, taxt	oşadığı	- gərəkli, lazımlı
ormak	- qoymaq	oşğançulamak	- aldatmaq
ornağ	- iqamətgah, taxt	oşu	- o
ornalığ	-1.səğlam,möhkəm; 2.taxtlı, iqamətgahlı	oşun	- o
ornağsız	-1.taxtsız,iqamətgahsız; 2.səğlam olmayan, xəstə, daimi olmayan	oşunluğ	- oxşar, bənzər
ornak	- yer, mahal	ot	-od,atəş;ot,bitki,dərman bitkisi
ornanmak	-qanmaq,yerləşmək, səğlam olmaq	ot	- çarə, vasitə, əlac
ornaşmaq	-yerləşmək,məskən salmaq	otaçı	- həkim, təbib
orohtık	- balıq cinsinin adı	otamak	- müalicə etmək
Orsulay	- antroponim, şəxs adı	otğurak	- səğlam
orta	- orta	otğurğalı	- ortasındakı
ortu	- 1. orda, saray; 2. orta	otlamak	- müalicə etmək, baxmaq
ortuk	- 1. ada; 2. ortaq	otluğ	- odlu, atəşli
ortuklığ	- ortaqlı, ortaqlıq, dost	ot öçürü	- atəş sönməsi
ortun	- ortanca	otra	- orta
oruk	- yol, çarə, imkan	otru	- ötrü
		otruğ	- ada
		otsuz	-1.səğalmaz;çarəsiz, əlacsız, vasitəsiz
		otun	- sırtıq, həyasız, utanmaz

otun	- odun
oturuğ	- ada
otuz	- otuz
otuzar	- otuz-otuz, otuzar
ot yəm	- dərman, əcza
ot yığaç	- ot və ağac
ovusuz	- tərbiyəsiz, utanmaz
ovut	- ədəb, əxlaq, həya
ovutluğ	-həya, həyalı, əxlaqlı, utancaq, əxlaqlı
ovutsuz	- tərbiyəsiz, utanmaz
oy	-1. qamış, saz; 2. oyuc, çuxur
oymaq	-1. oymaq, deşmək, dəlmək, çuxur oymaq; 2. oynamaq
oynamak	- oynamaq
oyuğ	-1. oyun, çalğı
oyun	çalma, musiqi, rəqs; 2. oyuc
oyunçı	- oyun
ozakı	- oyunçu, çalğıçı
ozalamak	- keçmiş
ozğu	-qaçmaq, qabağa keçmək, qabaqlamaq, önə keçmək
ozğuluğ	- xilas
ozğurmak	-qurtarası, qurtulma, qurtaracaq, xilas olma
ozğu kurtulğu	- qurtulmaq, xilas olmaq
ozkurmək	-qurtulmuş olan, azad olan
ozmak	- qurtulmaq, qurtarmaq
Ozmış	-qurtulmaq, xilas olmaq, uzaqlaşmaq
	-Ozmış (<i>antroponim, şəxs adı</i>)

Ö

öbkələmək	-hiddətlənmək, qəzəblənmək
öç	- intiqam, qisas
öçəş	- intiqam, qisas
öçəşçi	- intiqamçı, qisasçı
öçəşmək	- öcəşmək, sataşmaq, kin bəsləmək, çəkişmək

öclük	- kinli, xain ürəkli
öcmək	- sönmək
öcülmək	- məhv olmaq, bitmək
öğümək	- sönmək, söndürmək
öcür	- sönmə
öcürmək	- söndürmək
öd	-1. vaxt, zaman; 2. nəsihət, öyüd; 3. öd
ödikləmək	-1. öyüd vermək; 2. sevmək
ödirmək	- ördək
ödki	-vaxtlı, vaxtda, zamanla əlaqədar
ödkünmək	- ibrət götürmək
ödkürgü	- dərman növüdür
ödkürmək	- öyrənmək
ödləmək	- nəsihət vermək, öyüd vermək
ödmək	-1. çörək, taxıl; 2. keçib getmək; 3. xahiş etmək, diləmək; 4. kəskin olmaq; qələbəlik olmaq
öd kolu	- zaman, dövr
ödrülmək	-ayrılmaq, seçilmək, fərqlənmək
ödsüz	- vaxtsız, zamansız
ödtül	- öskürmək
ödüg	- öyüd
ödügçi	- öyüdverən
ödügçisiz	- öyüdverəni olmayan
ödün	- vaxt, zaman
ödürmək	-ayırmaq, seçmək, fərqləndirmək
ödüş	- nəmli, yaş, rütubətli
ödvı	- sərt
ödvilıg	- sərt olan
ög	-1. ana; 2. ağıl, idrak, zəka; 3. bir çiçək adı
ögdi	- mədh, tərif, öymə
ögdilik	- tərifə layiq, alqışa layiq
ögdir	- qiymət, dəyər
ögdisiz	- tərifə layiq olmayan
ögdü	-tərif, alqış, mədh, öymə, təqdir
ögdünki	- öndəki

ögdüş	- paz	ögrətmək	- öyrətmək, təlim vermək
ögə	- 1.müdrük, bilici, ağıl, ağıl verən, tərbiyə verən; 2.nazir, vəkil, həkim; 3.şöhrət	ögri	- vaxt, zaman
Ögəçük	- antroponim, şəxs adı	ögrinçlik	- sevincli
Ögədəy	- antroponim, kişi adı	ögrünç	-1.sevinc; 2.antroponim,şəxs adı
ögək	-sevimli, can alan, düşündürən, dilbər	Ögrünçə	- antroponim, şəxs adı
ögən	- çay	ögrünçü	- sevincli, fərəhli
ögən	- dərə	ögrünçüləgülüg	- sevinməli, əylənməli
ögənkmə	- dərəcik	ögrünçüləmək	-sevinmək, əylənmək, şadlanmaq, fərəhlənmək
ögrətük	- təlim, tərbiyə, öyrətmə	ögrünçülənmək	-sevinmək, əylənmək, şadlanmaq, fərəhlənmək
ögmək	-böyümək, artmaq, yüksəlmək	ögrünçülüg	- sevincli, fərəhli
ögmək	-öyünmək, sevinmək, şadlanmaq, nəşələnmək	ögrünçülügün	-sevinclə, sevinə-sevinə, fərəhlə
ögrtürmək	- sevindirmək	ögsirəmək	- ağılı itirmək
ögitmək	-1.öymək, tərifləmək, mədh etmək; 2. böyütmək, çoxaltmaq, artırmaq	ögsük	- ağıllı
ögləmək	- nəsihət vermək	ögsülmək	- əsirgəmək
ögləndürmək	-nəsihət verilmək, ağılı başına toplamaq	ögsüz	-1.anasız; 2.ağılsız, idraksız
öglənmək	- ağıllanmaq, ağılı başına yığmaq	ögüc	- anacıq
ögləntürmək	-nəsihət vermək, ağılı başına yığmaq	ögük	- sevimli, can alan
ögləşmək	-1.məsləhətləşmək; 2.vuruşmaq	ögülüg	- düşünən, fikirləşən
ögli	-ağıllı, düşüncəli, zəkah, dərrakəli	ögünç	- sevinc, fərəh, nəşə
öglimək	-böyümək, çoxalmaq, artmaq	ögünmək	- peşman olmaq
öglüg	- analı, anası olan	ögür	- ilxı, sürü
ögmək	-1.öymək, tərifləmək, alqışlamaq; 2.düşünmək; 3.əzmək, incəltmək, ovmaq	Ögürdəy	- antroponim, şəxs adı
ögmüş	- öymə, tərif, alqış, mədh	ögürmək	- öyünmək, özünü öymək, qürənlənmək
ögrənmək	- alışmaq, öyrənmək	ögüt	- öyüd, nəsihət
ögrənmiş	- alışmış, öyrəmiş	ögütmək	-öymək, nəsihət vermək, öyüd vermək
ögrətdəçi	-öyrədən, təlim verən, məşqçi	ögüz	- çay
ögrətiğ	- adət, təlim, bilik, alışma	ök	- əlbəttə
ögrətinmək	-öyrədilmək, təlim verilmək, təlim görmək	Ökçür	- toponim
		ökən	- çay
		ökimək	-artmaq, böyümək, yüksəlmək
		ögləmək	- artmaq, çoxalmaq
		öklimək	- artmaq, çoxalmaq
		ökmək	- öymək, tərifləmək
		ökrəm	- xəndək
		Ökrük Təmir	- antroponim, kişi adı
		Ökrünç	- antroponim, şəxs adı

öküz	- öküz	öndürmək	-böyütmək, yoluna qoymaq; alınacaqları toplamaq
ökük	- sevimli, dilbər, can alan	önəmək	- yüksəlmək
öküknək	- peşmanlıq	öngü	- bala, dayça
ökümək	- anlamaq	önləmək	- inkişaf etmək, irəli getmək
ökünç	- peşmanlıq	önlüg	- uca
ökünçsiz	- peşmansız	önmək	- çıxmaq, qalxmaq, yüksəlmək, yaymaq, törəmək, ucalmaq
öküngü	- peşman olmaq	önmən	- sağalmaz bir dəri xəstəliyi
ökünmək	- peşman olmaq	öntürmək	- gördərmək, uzaqlaşdırmaq
öküs	- çox	önünç	- uca
öküş	- çox	önünçsüz	- uca olmayan, alçaq
Öküş Kara	- antroponim, kişi adı	önüş	- yüksəlmiş, çıxış
öküşti	- bolluca, çoxluca, sıx-sıx	önüşlüg	- yüksəlişli, qalxılacaq, çıxılacaq
öl	- yaş, rütubət, nəm	önj	-1.rəng; 2.ön tərəf, ön, şərq, qarşı
öl	- öl(mək)	önjədmək	-1.dəyişmək; 2.yaxşılaşmaq, sağalmaq
ölgülük	-can çəkişən, can verən, ölüm ayağında olan	önjətdürmək	-1.dəyişmək, 2.yaxşılaşmaq, sağalmaq
ölənj	-rütubətli yer, bataqlıq arası	önjətmək	-1.dəyişmək; 2.yaxşılaşmaq, sağalmaq
ölənjlik	- otlaq, çəmənlik	önjdin	- öndən
ölmək	- ölmək	önjdüri	-öndən, qarşidan; şərqdən
ölmək əmgək	- ölüm, can çəkişmə (<i>hər fən:</i> <i>ölmək əzabı</i>)	önjdürtü	- öndən, qarşidan
ölməklig	- ölümlü, fani	önji	- artıq, fərqli, hər növ
ölüg	- ölü, cəsəd	önjişük	- fərqlənən (?)
ölüm	- ölüm	önjlüg	- rəngli
ölümçü	- öləsi, ölmə məhkum	önjlük	- üz, çöhrə, sifət, sima
ölümlig	- ölümlü	önji-önji	-1.növ-növ; 2 parça-parça
ölürgü	- öldürmə	önjrə	-1.öncə, qabaqca, əvvəlcə, vaxtilə; 2.irəlidi, şərqdə, şərqə
ölürgüçi	- qatil, qanlı	önjrəkite	-qabaqcadan, irəlilədən, əvvəl- cədən
ölürmək	- öldürmək	önjsüz	- rəngsiz
ölürtmək	- öldürtmək	önjtürmək	-uzuqlaşdırmaq, göndərmək
ölüt	- öldürmə, qətl etmə	önju	- əvvəlki, qabaqkı
ölütçi	- qatil, qanlı	önjü	- antroponim, şəxs adı
ölütlük	- sallaqxana	önjüç	- boğaz, xirtdək, qırtlaq
öm	- alt paltar	önjüki	- başqa
ömək	- xatırlamaq, düşünmək	öp	- də
ömək	-1.xərçəng (<i>xəstəlik</i>); 2.sağal- maz dəri xəstəliyi		
ömgəkləmək	- iməkləmək, sürünmək		
ömgən	- boğaz arteriyası, boyun arte- riyası		

öpəlmək	-yanmaq,alovlanmaq, parla- maq	örtlük	- alovlu, odlu, atəşli
öpişmək	- öpişmək	örtmək	- örtmək, qapamaq
öpəkə	- 1.kin, qəzəb; 2.ciyər	örtük	- örtük
öpəkəçi	- qəzəbli, kinli, hirsli	örtüklüg	- örtülmüş, gizli
öpgü	- öpüş	örtülmək	- örtülmək
öpüksəmək	- öpmək istəmək	örtünmək	- örtünmək
öpünmək	- hücum etmək	örtüntəg	- dərman adıdır
öpüp	- hop-hop quşu (<i>əslində «öp- öp» olmalıdır</i>)	örtürmək	- sürdürmək, yüksəltmək
ördünmək	- örtünmək	örü	- yuxarı, dik, yoxuş
öri	- yüksək, vacib, ləyaqətli	örüg	- əbədi, uzun müddət
öritmək	- yüksəltmək, bəsləmək	örükü	- uca, yüksəkdəki, ali
öritməgü	- bəsləmə	örük uzatı	-davamlı,surəkli
öritməgüçi	- bəsləyən (<i>adam</i>)	örünj	- açıq rəngli, ağımtıl
örki	- uca, yüksək, ali	örüş	-yüksəliş,qalxma, yüksəlmə, çixış
örgin	- taxt	örütmək	- bəsləmək, yüksəltmək
örgün	- daım, hər vaxt	ös	- öz
örgüt	- incitmək, hiddətləndirmək, əsəbləşdirmək	ösən	- iç, özək
örlədmək	-1.hiddətləndirmək, qəzəblən- dirmək, gurlamaq; 2.yüksəlmək	ösmək	- şişirtmək
örləmək	-hiddətləndirmək, qəzəbləndir- mək, incitmək	ösürmək	- qabartmaq, şişirtmək
örlətmək	- qızışmaq	öşə	- qüsurlu
örlətişmək	- didişmək	öşəlik	- qüsursuz
örlüşmək	-1.yüksəlmək, çıxmaq;2.paltar adıdır	öşəliksiz	- 1.öyüd, nəsihət; 2.öd
örmək	- sağalmaz dəri xəstəliyi	öt	- borc
örmən	- alov, yanğın, od, atəş	ötəg	- borclu
ört	-tutuşdurmaq; yandırmaq	ötəgçi	- bir iş görmək
örtəmək	- alov, yanğın	ötəgləmək	- borc
örtən	-1.alovlandırmaq	ötək	- borclu
örtənmək	yandırmaq,qovurmaq; 2.kədərlənmək	ötəkçi	- işləmək
örtgü	- örtü, örtük	ötkürmək	- sonra, dolayısı ilə
örtkü	- örtü, örtük	ötkürü	-1.ödəmək (<i>borcu</i>), 2.müraciət etmək; 3.nəşət etmək, çıxmaq
örtlədəçi	- yandıran (<i>adam</i>)	ötəmək	- ötmə, keçmə
örtləmək	-yandırmaq, alovlandırmaq	ötgü	- ötən, keçən
örtlüg	- alovlu, odlu, atəşli	ötgüçü	- ötgün, ötmüş, keçmiş
		ötgün	- nüfuz etmək, uğurlamaq
		ötgürmək	- sonra, dolayısı ilə
		ötgürü	- alver etmək, alıb satmaq
		ötgürü satmaq	- siyahı
		ötig	- nüfuz
		ötkürünç	

ötkürünçsiz
ötləmək
ötmək

ötmüş
ötrü
öttrü

ötüg
ötügçi
Ötügen
ötük
Ötükən

ötün
Ötünç Təmir
ötünmək

ötürmək

ötürü

ötürük

övkə
övkəçi
övkələmək

övkələnmək

övkəlig

övkəsiz

övkiləmək

öy

öymək

öyür

öyürkən

öz

özə

özək

özəki

- nüfuzsuz

-öyüd vermək, nəsihət vermək

-1.çörək,taxıl;2.ötmək, keçib
getmək; 3.xahiş etmək, dilə-
mək; 4.kəskin olmaq; 5.qələ-
bəlik olmaq

- qurban, qurbanlıq

-ötrü, üçün, görə, sonra, o zaman

- ötrü, üçün, görə, sonra, o za-
man

-1.dilək,dua,sual; 2.ayaqqabı

-xahişçi,diləkçi,xahiş edən

- toponim

- qısaboğaz çəkmə, ayaqqabı

- toponim

- aciz

- antroponim, kişi adı

-1.peşman olmaq; 2.xahiş
etmək, diləmək

-ayırmaq,seçmək, fərqləndir-
mək

- ötrü, üçün, görə, sonra, o za-
man

- ishal

- qəzəb, hiddət, qızma

-qəzəblənmək, hiddətlənmək

-qəzəblənmək, hiddətlənmək,
hiddətləndirmək

-qəzəblənmək, hiddətlənmək

- qəzəbli, hiddətli

- kinsiz, qəzəbsiz

-qəzəblənmək, hiddətlənmək

- ev

- fikirləşmək

- darı

- dərman adı

- 1. dərə; 2. öz (*əvəzlik*)

-üstdə,üstündə,üzərində,
yuxarıda

- kiçik dərə

- fəvqəladə, üstün

özələmək

özələnmək

özəlik

özəliksiz

özən

öz konuk

özirkənmək

özlüg

özlük

özükün

özüm

özüt

-yüksəlmək,yuxarı qalxmaq,
üstə çıxmaq

-yüksəlmək

-yüksəklik

- alçaq, yüksək olmayan, üstün
olmayan

- 1.tam orta,ən içəri;2. ilk, öz

- ruh

-xahiş etmək,geri gətirilmək

- canlı

- canlı

- canımı, özünü

- özüm

- ruh, can

P

pa

paçağ

padak

Padvahtak

pak

pakır

paksi

Pakunsi

pañçaki

pançço

pañçanta

Pañçili

par

paramit

Pardan

paivrayaka

pariçatr

parça

park

paryul

pasak

paşantak

Paşanj

paşik

- qırmaq; parçalamaq

- oruc

- misra

- allah adı

- bağ

- bağır

- ustad, alim

- ulduz adı

-pañçaki (*nə isə rütbə bildirir*)

- beş

- dini mərasim adıdır

- şeytan adı

var

- kamillik

- dini kitabın adıdır

- sərsəri dərviş

- ağac adıdır

- çox, bütün

- saray

- trizula (*üç diş*)

- mənası qaranlıqdır

- qurban növüdür

- toponim, dağ adı

- milli marş

patalı	- ağac adıdır
patar	- kitab səhifəsi
patılmək	- batmaq, kɵmɵlmək
patir	- kasa
Patnavati	- qız adı
patpadhi	- bibər
pdak	- mənzumə parçası
pək	- yaxşı, sağlam, bərk
pərikən xatun	- pərilər şahı
pi	- düzlük, yazı
piğambar	- peyğəmnər
piçak	- bıçaq
Piçaşkida	- antroponim, şəxs adı
pidpidi	- bibər
pii	- əngəlləmək
Pinalayani	- antroponim, şəxs adı
pinvat	- sədəqə
pirək	- əgər, şayəd
piriaŋu	- bitki adı
pramit	- bir sutranın adı
Pratapan	- cəhənnəmin adı
Pratikabut	- pratyekabudha
Pratikanarak	- toponim, cəhənnəm adı
praynqa	- alim
pret	- şeytan
Priankari	- bir şahzadənin adı
priaŋu	- bitki adı
Prip	- toponim, aləm adı
prit	- xəyal
prişti	- mələk
prmanu	- atom
prnadaşunu	- bir cür oturmaq tərzidir
pryanıprayan	- 1.çilə yeri,çiləgah; 2.hücrə
psak	- çələng
ptr	- vərəq
puğa	- bitki adı
punya	- xidmət
Purakı	- antroponim, şəxs adı
Purani	- dini kitab adıdır

Purm	- antroponim, şəxs adı
Purmaki	- antroponim, şəxs adı
Purnabtri	- antroponim, şəxs adı
Purva Pulquni	- ulduz adı
prohit	- ev sahibi
Purum	-Şərqi Roma, Bizans, Vizantiya
pusar	- botisatva
putik	- yazı
Puş	- ulduz adı
puşakmak	- qızmaq, hiddətlənmək
puşi	- sədəqə, zəkat
puşici	- dilənçi
puşmak	- qızmaq, hiddətlənmək
puşrulmak	- qızıdırılmaq
puşurkanmak	- qızmaq
puşuş	- yas
puşuşluğ	- kədərli, qəmli
pükünmək	- rədd etmək
pükürmək	- püskürmək, fışqırmaq
pür	- tumurcuq
püsmək	- gizlənmək
pütmək	- bitmək
pütrük	- məmur rütbəsi
pütün	- bütün
pütürmək	- bitirmək

R

Raçabumi	- Raçabumi (<i>padşah adı</i>)
raçavrt	- lacivərd
rağu	- rağu
radia	- cövhər, qiymətli şey
rahu	- planet
Raimast	- şəxs adı
Rakakavini	- qadın adı
Rakakayini	- qadın adı
Raksas	- şeytan adı
rakşand	- xoşbəxtlik
rand	- arxant
rasakin	- rasakin
rasayn	- 1.həyat iksiri; 2.əsər adı

Ratikri	- şəxs adı
ratka	- cövhər, qiymətli şey
Ratmadivi	- Buddanın adı
Ratnakişli	- allah adı
Ratkarəşi	- şəxs adı
Ratnakar	- bodisatva adı
Ratnakr	- şəxs adı
Ratna-vaqir	- şəxs adı
Rauran	- toponim, cəhənnəm adı
razurt	- lacivərd
rəm	- birinci ayın adı
Rivadi	- ulduz bürcü
Rhant	- arxant
rhant	- arxant
rncak	- rncak (<i>dini dərəcədir</i>)
rncika	- rncika (<i>rahib rütbəsidir</i>)
roç	- gün
roş	- 1. bir ilahənin dərəcəsi; 2. işıq
Rtnakr	- Ratnakar
Rtnaşiki	- antroponim, şəxs adı
rtni	- cövhər, qiymətli şey
rvzrt	- lacivərd

S

Sa	- Şato
sab	- söz, söz-sov
saba	- dərman adı
Sabı Buğa	-Sabı Buğa (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Sabın Satı	-Sabın Satı (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
saç	- saç
saçalmak	- saçılmaq, dağılmaq
saçığ	- qurbanlıq
saçılmak	- saçılmaq, dağılmaq
Saçiu	-Saçiu (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
saçlığ	- saçlı

saçmaq	- 1. saçmaq, dağıtmaq; 2. bulan-dırmaq
Saçu	-Saçu (<i>antroponim, şəxs adı</i>); 2. ləqəb
saçuk	saçıq, dağınıq
Sada	- Sada (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Sadabiş	- Sadabiş (<i>ulduz adıdır</i>)
Sadaqari	- Sadaqari (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
sadarma	- «Saddharma» kitabının uyğurca adı
Sadı	-Sadı (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
sadığ	- satış, ticarət
sadmak	- satmaq, ticarət etmək
sadu	- yaxşı
sadun	- sarımaq
sağ	- sağ, sağlam
sağdıç	- hesab
sağdıçlik	- mənsub olma
sağınç	- fikir, düşüncə, niyyət
sağınmak	- düşünmək
sağış	- sayma, rəqəm, nömrə
sağızğan	- 1. Saxsaxan adlı ulduzun adı; 2. saxsaxan
sağ yağ	- kərə yağı
sağlanmaq	-sağlamlaşmaq, diqqətli olmaq
sağlanturmak	-saxlamaq, mühafizə etmək
sağlığ	- sağmal, sağılan heyvan
Sağlık	- antroponim, şəxs adı
sağmak	- sağmaq
sağtaşınmaq	- bardaş qurmaq, bardaş qurub oturmaq
Sarı Buğa	- antroponim, kişi adı
Sarıda	- antroponim, kişi adı
sak	- diqqətli
sakabir	- dərman bitkisinin adı
sakal	- saqqal
sakanmak	- düşünmək
sakız	- saqqız, qətran
sakımak	- bəsləmək, ciddi olmaq, baxmaq

<p>sakinç sakinliç sakinçsiz</p> <p>sakinçu</p> <p>sakinmak Sakırtağam sakiş sakişsiz saklamak saklanmak sakuşmak Salaspati Salğar saldırmak Salı salığ salınmak salınturmak Salı Kutluğ salkım salmak</p> <p>saltırmak salsəyüt sam</p> <p>samak saman Samantavrkaş samar Sambodu Sambun Samntapuşn Samtso Samunçı san</p> <p>sanağuluğ sanağuluğsuz</p>	<p>-fikir,düşüncə,niyyət, təsəvvür -düşüncəli,fikirli, təfəkkürlü - düşüncəsiz</p> <p>-təfəkkür,fikir,düşüncə, düşünmə - düşünmək -Sakırtağam (<i>nə isə addır</i>) -düşüncə,maddə,qayğı, hesab -düşüncəsiz,hesabsız, qayğısız - saxlamaq - düşünmək, saxlamaq - himayəyə almaq - antroponim, şəxs adı - antroponim, şəxs adı - təqdim etmək - antroponim, şəxs adı - 1.vergi növü; 2. qaba, pis - sallanmaq, dikmək - sallatmaq, sallandırmaq - antrponim, şəxs adı - soyuq - söyüd ağacının bir növü, güman ki,salxım söyüd - salmaq, qoymaq - saldırmaq, qoydurmaq -1.dərman;2.civə,zəhər; 3.səğaltmaq - 1. saymaq; 2. söyləmək - saman - toponim, yazı adı - nəzər; keçid - antroponim, şəxs adı - antroponim, şəxs adı - toponim, yer adı - antroponim, şəxs adı - antroponim, şəxs adı -1.san,say,hesab;2.vücut, kobud baldır - saylı, hesablı - saysız, hesabsız</p>	<p>sanamak sanç Sançanaçavi sançığ sançılmak sançışmak sançmak Sançınış Sanıyınç Sanıçar sanlağ sanlığ</p> <p>sanmak Sanmış Sansar sansarlığ sansartaki sansız Santuşiti</p> <p>sañ</p> <p>saña Sañat sañığ sañış sañram sañsar Sañun sap sapağ</p> <p>sapalamak sapan sapça sapığ saplamak sapmak saprir saran</p>	<p>-saymaq,sanamaq, hesablamaq - dəri çanta - antroponim, kişi adı - 1.neçə; 2.sancı - sancılmaq, vurulmaq - vuruşmaq -sançmaq,dəlmək, deşmək - antroponim, şəxs adı - antroponim, şəxs adı - Saturn (<i>Zülhəd</i>) - sayılan, hörmətli -1.sayılan,hörmətli;2.aid olmaq, tabe olmaq -saymaq,sanamaq, düşünmək - antroponim, şəxs adı - antroponim, şəxs adı - ölüm-doğum sırası - maddi dünyada olan -saysız,sansız,hədsiz-hesabsız - antroponim, allah adı</p> <p>-1.qəbilə, xalq,camaat,kütlə; 2.sərvət; 3. dərman bitkisi - sana, sənə (<i>ədat</i>) - toponim, cəhənnəm adı -monastır yeməklərindən biri - sayma - monastır - samsara -1.general; antroponim,şəxs adı - sıra -1.sıra,düzüm;2.üstünlük, istifadə - xışla sürmək, şumlamaq - xış, kotan - sözcə, söz-sovca - sıra, düzüm - saplamaq - davam etmək -sapfir - xəsis, simic</p>
---	---	---	---

Sarasvati	- antroponim, şəxs adı	Satoba	- antroponim, şəxs adı
sarğ	-öd, sarı (<i>sarısını udmaq</i>)	satu	- körpü
sarğan	-sərt,sərt iqlimdə bitən bitki, saksaul	satun	- sarımsaq
sarğarmak	- saralmaq	Sav	- kainatın adı
sarı	- sarı, tərəf, doğru	sav	söz, xəbər, şöhrət
sarığ	- sarı (<i>rəng</i>)	savanlamak	- söyləmək, danışmaq
Sarığ	- antroponim, şəxs adı	savçı	-xəbərçi,boşboğaz,gəvəzə, zəvdək
Sariputri	- antroponim, şəxs adı	savlaşmaq	-sözləşmək,danışmaq, xəbər- ləşmək
sarir	- qılinc artığı	savlığ	-sözlü,sözlü-sovlu, şöhrətli
sarn	- sərt	Savşı	-1.Savşı (<i>antroponim,şəxs adı</i>);2.kiçik nəqliyyat
sarsaq	- sarsaq, kobud	say	-düzən, çöl, daşlıq, səhra
sarsıq	-1.sarsaq,qaba,kobud; 2.çürük	saykamak	- içki içmək
sarsımaq	-sarsımsaq,azarlamaq, söylənmək	saymak	- saymaq
sarsmaq	- söymək	sayu	- hər biri, hər kəs
sart	- karvan, tacirlər	sayun	- xalq, camaat, kütlə
Sartayaki	- karvanbaşı, sarvan	sebinmək	- sevinmək
sarvac	- işarət, bina	seçilmək	- seçilmək
sası	- çöp	seçmək	- seçmək
sasıçı	- çöpçü	sedrək	- seyrək, incə
sasığ	-1.kiçik;2.iylənmiş; 3.qoxu	sedrəksiz	- seyrək olmayan
sasılık	- zibil vedrəsi	sefmək	- sevmək
sasımak	- iylənmək, çürütmək	sevgi	- sevgi
sasıtmak	- iylətmək, çürütmək	sevgüci	- sevən (<i>adam</i>)
şaşmaq	- şaşmaq, çaşmaq	sevgülüg	- sevimli, sevgili, sevgi
Satabiş	- ulduz adıdır	sevgüsüz	- sevgisiz
satağ	- satış, ticarət	sevig	- sevgili, əziz, eşq
satağın	- satın	seviglig	- sevimli, sevgili
satağısız	-qiymətsiz,dəyərsiz, pulsuz	Sevik	-Sevik (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Sataqiri	- pəri adı	sevinc	- sevinc, fərəh, nəşə
satğamak	- aşmaq	sevinçən	- sevincək, nəşəli
Satı	- antroponim, şəxs adı	sevinçlənmək	-sevinmək,nəşələnmək, fərəh- lənmək
satığ	-1.satış,ticarət; 2.qiymət	sevinçlik	- sevincli, şən nəşəli
sat ığaç	- sat ağacı	sevinmək	- sevinmək, fərəhlənmək
satığlığ	-satılması,satılmalı, satılacaq	sevintürmək	-sevindirmək, fərəhləndirmək
satığçı	- satıcı	sevmək	- sevmək
satır	- sikkə növü	sevüg	- sevgi
Sativi	- antroponim, allah adı	sevüglüg	- sevimli, sevgili
satmaq	- satmaq		
Satmış	- antroponim, şəxs adı		

Səki	-Səki (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sərkürmək	-1. qarşı çıxmaq, mane olmaq; 2. qatlanmaq, dayanmaq
səkiliz	- səkkiz	sərgü	- səbr, dəyanət
səkilizinç	- səkkizinci	sərgülüg	- səbrli
səkilizon	- səksən	sərgüsüz	- səbrsiz
Səkins Kara	-Səkins Kara (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sərmək	-1. qatlanmaq, dayanmaq; 2. durmaq
Sələnjə	- Selenqa çayı	sərməlmək	- çağlamaq, süzülmək
Səli	-Səli (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	səşmək	- açmaq, bağı açmaq
səm	- boş, kimsəsiz	sətrəksiz	- seyrək olmayan
səmək	- meşə, orman	sı	- Budda monastırı
səməkləmək	- yas mərasimi düzəltmək	sı	- sinit, hiss, aləm
Səmdükü	- Səmdükü (<i>toponim</i>)	sıçğan	-1. siçan; 2. on iki il siklli türk təqvimində il adı
Səmiçə	-Səmiçə (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sıçğanak	- ?
Səmiş	-Səmiş (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sıçı	- hüdud. hədd, sərhəd
səmiz	- kök	sıçık	- arxa, qıç, göt
Səmsibə	-Səmsibə (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sıçılık	- sərhədli, hüdudlu
sən	- sən	sıçkan	-1. siçan; 2. on iki il siklli türk təqvimində il adı
səniñ	- sənin	Sıçğançı	-Sıçğançı (<i>görünür, bürc adıdır</i>)
Sənjə	- Səno (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sıdam	- sadə, düz, bəzəksiz
Sənjətəz	-Sənjətəz (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sıdığ	-1. siyirmə; 2. soyulma; 3. aradan çıxma
sənjig	- aid, əlavə	sığ	- ərazi ölçüsü
sənjir	- dağ ətəyi, dağ yamacı	sığınmaq	- sığınmaq
Sənjüi	-Sənjün (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sığıl	-ağlama, hiçqırma, fəryad, matəm
Sənjüi Apa	-Sənjünü Apa (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sığış	- kədər, sıxıntı, qayğı
Sənjüi Tutuñ	-Sənjünü Turtun (<i>antroponim, şəxsi adı</i>)	sığımaq	- xoşa gəlmək, sığımaq
sənjik	- monastır yeməyi	sığıtamak	- ağlamaq, sızlamaq
sənjrəm	- 1. monastır; 2. ibadət	sığıtaşmaq	- ağlaşmaq
sənjün	- general	sığıun	- sığın, erkək keyik, maral
Sənjün	-vəzifə adı (<i>general</i>), şəxsi adı	sığıurmak	-1. toplamaq; 2. sıxışdırmaq
səpən	- mənası məlum deyil	Sık	- antroponim, şəxsi adı
səp	- boş	sık	- ərazi ölçüsü
səpmək	-hazırlamaq, təchiz etmək	sıkamak	-sıxlaşdırmaq, qahınlashdırmaq
səridmək	- ərimək, əritmək	sıkanmak	- əymək
sərilmək	-sərilmək, artmaq, mətinləşmək.	Sıkap	- toponim, çay adı
sarimmək	sona yetmək	sıkdamak	- ağlamaq
sərinç	-gözləmək, qatlanmaq, dayanmaq	sıkığ	- qorxu, sıxıntı
sərkə	- dad, ləzzət		
	- sirkə		

sığıqlıq
sıkılmak
sıkınmak
sıkış
sıktamak
sıkurmak
Sıla
Silavanti
Sılaŋ
Sılığ
Silka
sılmak
sımak
sımdığ

sımığ
sımnanç
sımtağ

sımtağsız
sımtak

sımtalmak
sın
sınamak
sınaşmak
Sinayani
Sındu
sınılamak
sınlıq
sınmak
sıntıda
sınçkan
sıŋ
sıŋar
Sıŋu
sıpar
sırınçan
sırtık
sırtılmak
sıruk

- kədərli, sıxılmış olma
- sıxılmaq, əziyyət çəkmək
- sığınmaq, əzilmək
- kədər, sıxıntı, qayğı
-hıçqırmaq,hıçqıraraq ağlamaq
- toplanmaq
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, qadın adı
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- silmək
- sındırmaq, qırmaq
-1. avara;2.ehtiyatsız; 3.tənbəl;
4.meşə
- sərhəd
- rahibə, zahidə
-1.dərbədən,avara;2.meşə,
orman; 3. tənbəl; 4. xəbis
- fəal, enerjili, çalışqan
-1.dərbədən,avara; 2.tənbəl;
3.xəbis
- getmək, tərək etmək
- 1. məzar; 2. vücut, üzv
- sınamaq, təcrübə etmək
- biri-birini sınamaq
- antroponim, şəxs adı
- Hindistan
- ağlamaq
- bədənə əlaqədar
-sınmaq, qırılmaq,parçalanmaq
- qəbiristanda
- musa ağacı
- dağ silsiləsi
- 1. bürc; 2. yarı
- antroponim, şəxs adı
- müşk
- musa ağacı
- sırtıq
- 1. sarılmak; 2. asılmaq
- 1. şüvül; 2. dirək

Sısıdu
Sısır
sısğurmak
sıslağ
sıslatmaq
sısmak
sış
sıtır
sıtmak
sıyuk
sızğurmak
sızıdmak
sızlağ
sızlamak
sızlatmaq
sızmaq
sidi
sidir
sidmək
sigirmək
sigirtmək
sigrig
sik
sikrilmək
silig
silik
silimək
silkmək
silktürmək
Silü
silvi
silvisiz
sim
simək
simləmək
simrimək
sin
Sinan
sinçan

sini

- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- ərimək
- ağrı, sızıltı
- sızlatmaq
-qırmaq,sındırmaq, qoparmaq
- 1. şış; 2. uc
- sıtır (*sikkə növü*)
- qırmaq
- 1.cöküntü, qırıntı;2.zərif;3.sıyıq
- ərimək
- ərimək
- ağrı, sızıltı
- sızlamaq
- sızlatmaq
-yorğun düşmək, yorulmaq
- sehir
- sidir (*sikkə növüdür*)
- işəmək
- səyirtmək, udmaq
- yaxalamaq
- atlanma, sıçrama
- sidik
- atlanmaq, sıçramaq
- təmiz, bakirə, arı
- təmiz, bakirə, arı
- təmizləmək
- silmək
- oxumaq
- Silü (*antroponim, şəxs adı*)
- ?
- ?
- hüdud, sərhəd
- meşə, orman
- əritmək, əzmək
- öyrənmək
- 1. sən; 2. ölçü vahidi
-Sinan (*antroponim, şəxs adı*)
- soxematik ay sisteminin bir parçası
- səni

Sini Ər
sinsim
sintədə
sintin
Sinyani
siŋ
siŋar
siŋək
siŋil
siŋilmək
siŋir
siŋirkə
siŋirmək
siŋmək
siŋük
siŋürmək
Sip başı
sipirmək
siri
Siristi
sirkə
sis
Sişi
sişmək
Siş Ur
siti
sivikmək
sivinç
sivmək
sivsinmək
siz
sizik
siziklig
siziksiz
sizinmək
siziŋ
siziŋə
sizni
sısmak
sış
sıtır

-Sin Ər (*antroponim, şəxs adı*)
- küncüt
- səndən
- səndən
-Sinyani (*antroponim, şəxs adı*)
- anbar
- göy cəhəti
- milçək
- kiçik bacı
- fəryad etmək
- sinir
- kiçik sinirlər
- həzm etmək, gizlətmək
- damlamaq, damcılamaq
- sümük
-əmmək, udmaq, sümürmək
- Sip başı (*toponim*)
- süpürmək, təmizləmək
- dərman adıdır
-Siristi(*antroponim, şəxs adı*)
- sirkə
- siz
-Sişi (*antroponim, şəxs adı*)
- şişmək
-Sişi Ur (*antroponim, şəxs adı*)
- sehir
- sevinmək
- sevinc
- sevmək
- tərki edilmək
- siz (*əvəzlik*)
- şübhə
- şübhəli
- şübhəsiz
- şübhələnmək
- sizin
- sizə
- sizi
-qırmaq, sındırmaq, qoparmaq
- 1. şiş; 2. uc
- sikkə növü

sıtmak
smananç
Smantarvkaş
smır
Smir
sn
Sntuşti
so
soçu
soğan
soğançığ
soğıdmaq
soğığ
soğık
soğık suv
soğımak
soğıtmak
soğurmak
soğuşmak

sok
sokar
sokğu təgirmən
soklanmaq
sokunmaq
sokmaq

Sokta
Soktu elçi
sokunmaq
sokuşmaq

sol
solamak

solatmaq

Solda
Solda bay

- qırmaq
- rəhibə, zahidə
- toponim, düzən adı
- biçim
- antroponim, şəxs adı
- sən
- antroponim, allah adı
- zəncir
- ev
- soğan
-sevimli, məhəbbətli, xoş
- soyutmaq
- soyuq
- soyuq
- soyuq su
- soyumaq
- soyutmaq
- əldə etmək, sovurmaq
-vuruşmaq, döyüşmək, çarpışmaq
- həsəd aparan, qısqanc
- ?
- su dəyirmanı
- darıxmaq, arzulamaq
- korlaşmaq, kor olmaq
-soxmaq, döymək, əzmək, dəlmək, deşmək, basmaq, didmək
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, kişi adı
- kəsmək
-1.saplamaq, tutuşmaq;
2.vuruşmaq, rastlaşmaq, qarşılaşmaq
- sol, şərç
- 1. bir yerdə olmaq;
2.bağlamaq, zəncirləmək
-gətirtmək, bağlatmaq, zəncirləmək, qapatmaq
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı

solmaq, məhv olmaq
 soltun
 Soma
 Somaçı
 soñ
 Soñsuy
 soorğun
 sormak
 sorulmaq
 sot
 sotup
 sovuk
 Soyan
 Soyar
 soydurmaq
 soymak
 soyun savınçı
 soyurkamak

 sozak
 sozak künt
 sö
 söglünçi
 söglünmək
 sögsüg şiş
 sögüt
 sögüş
 sögüşmək
 söki

 sökgü
 söklünmək
 söklünçü
 sökmək

 sökü
 Sökü
 sökümək
 sökürmək
 sökütmək

- solmaq, məhv olmaq
 - soldan
 - antroponim, şəxs adı
 - antroponim, şəxs adı
 - son, sonra
 - antroponim, şəxs adı
 - ? mənası məlum deyil
 - sormaq, əmmək
 - sorulmaq, əmilmək
 - kök
 - ?
 - soyuq
 -Soyan (*antroponim, şəxs adı*)
 -Soyar (*antroponim, şəxs adı*)
 - soydurmaq
 - soymaq
 - rəhn; girov
 -təqlid etmək, təklif etmək, əmr etmək
 - saray
 - hərəmxana
 - vaxt, zaman
 - qızartma
 - qızardılmaq
 - qabar, qabar şişi
 - söyüd (*ağacı*)
 - söyüş, qarğış
 - söyüşmək, qarğışlamaq
 -köhnə, əvvəlki, köhnədən, qədim
 - söyüləcəkdir
 - sökülmək, açılmaq
 - qızartma, kabab
 -1.sökmək, qoparmaq;
 2.azarlamaq, söymək; 3.bayı-
 maq, özündən getmək
 - çökmə
 - çay adı
 - çökmək, diz çökmək
 -çökdürmək, diz çökdürmək
 - düz çökdürmək

söküş
 söl
 sön
 söngi
 söngü
 Söngü
 söngük
 söngüklüg

 söngüşgəli
 söngüşmək

 sönmək
 söntürmək
 sönük
 söz
 sözləgülg

 sözləmək
 sözləməsik
 sözlətilmək
 sözləşmək

 sözlüg
 Stabiş
 stavari
 stir
 Stravst
 Strayastriş
 stup
 su
 Subaxu
 suburğan
 suç
 suçug
 suçulmak
 suçulu
 Sudazumi
 Sudani
 Sudasumi
 sudmak

- söyüş, qarğış
 - üzrə
 - uzun müddət, uzun zaman
 - süngü
 - süngü
 - antroponim, şəxs adı
 - 1.sümük; 2.süngü
 -sümüklü, sümükdən ibarət olan
 -döyüşəli, vuruşalı, savaşalı
 -müharibə etmək, döyüşmək, vuruşmaq, savaşmaq
 -sönmək, özündən getmək
 -söndürmək, bir yana atmaq
 -sönük, qüvvədən düşmüş
 - söz, əmr, buyuruq
 -söyləniləsi, söylənilməli, söyləniləcək
 - söyləmək
 - söylənən pis sözlər
 - söylənilmək, danışdırılmaq
 - danışmaq, söhbət etmək, məsləhətləşmək
 - sözlü
 - ulduz adıdır
 - bitki adıdır
 - sikkə növü
 - toponim, şəhər adı
 - bir şaman adıdır
 - ?
 - su
 - antroponim, şəxs adı
 - qəbiristanlıq
 - günah, təqsir, suç
 - ?
 - dartmaq
 -dartaraq
 - Sutoma şahın adı
 - antroponim, şəxs adı
 - Sutoma şahın adı
 - atmaq, axmaq, fırlatmaq

sudur - sutra, Buddanın vəzi
 suğ -1.su;2.ehtiras,həvəs, istək
 suğulmaq -qurumaq,suyu sovurmaq
 suğun - sığın, keyik
 suğurmaq - sovurmaq
 sui - günah, qəbahət, suç
 suk -1.sakin; 2.ehtiras,həvəs,
 istək;3.(*ərşək sözü ilə*) **şəhadət**
 barmağı
 sukak - ağ keyik, ağ ceyran (?)
 sukar - bitki addır
 sukavatı -buddistlərin qərb cənnəti
 sukığ - barmaqla toxunma
 suklanu - həsəd aparmaq
 suklanmaq -1.etiraz etmək;2.çox istəmək;
 3.həsəd aparmaq
 sukmaq - soxmaq
 suksınmaq - acgöz olmaq, həris olmaq
 suksuz - gözütöxlüq
 suksumur - kardoman
 sukşumur - kardomon
 sulanı - bitki adıdır
 Sumani - antroponim, şəxs adı
 Sumır - dağ adı
 Sumir - antroponim, qadın adı
 suna yatmaq - uzanmaq, kərlmək
 sunçuk - yastıq
 Sundari - antroponim, şəxs adı
 sunmaq -yaymaq,özünə tərəf çəkmək.
 təklif etmək
 Suntari - antroponim, şəxs adı
 sunu - qara zirə
 Supatra - antroponim, şəxs adı
 Supriya - antroponim, şəxs adı
 supsup - çiçək adıdır
 supurğan - bitki adıdır
 Supuşut - toponim, yer adı
 Sırı - antroponim, kişi adı
 Suria - antroponim, kişi adı
 Sırıy - antroponim, şəxs adı
 Sırıy Aşırı - antroponim, şəxs adı

surma - çaxır, şərab
 surmaq -1.üzmək,soymaq; 2.sormaq
 Surya - antroponim, şəxs adı
 Susarj - antroponim, şəxs adı
 susmaq - çarpmaq
 Sutmaq - antroponim, şəxs adı
 sutmaq - almaq, axmaq, fırlatmaq
 Sutpak - antroponim, şəxs adı
 suu - səadət
 suv - su
 suvamak - 1.sulamaq; 2.suvarmaq
 Suvasdik si -Suvasdik si (*monastır adıdır*)
 suvatçır - dərman adıdır
 suvatır - dərman adıdır
 suvçı - bələdçi
 suv içrəni - suyun içindəki
 suvluğ - sulu
 suvluk - su qabı, səhəng
 suvsalik -susama,oyyaş,içki düşkünü
 suvsamak -1.susamaq,susuzlamaq; 2.həris
 olmaq
 suvsatak - həris, hərislik
 suvsuş -1.içki; 2.üzərinə su səpmə
 suvsuşmaq - susamaq
 suvunluk - parlaqlıq
 suy - günah, qəbahət, suç
 Suyaglığ (*toponim*) - Suyaglıq, müqəssir, suçlu,
 qəbahətli
 suyurkamak -acımaq, mərhəmət etmək
 suzak - 1. körfəz; 2. kənd
 sü - ordu, qoşun
 süçig -1.şirin; 2.dadlı çaxır, şirin
 şərab; 3. dadlı, ləzzətli
 süçüg -1.şirin; 2.dadlı çaxır, şirin
 şərab; 3.dadlı, ləzzətli
 süçük -1.şirin; 2.dadlı çaxır, şirin
 şərab; 3.dadlı, ləzzətli
 süçülüg - geriləyən, geridə qalan
 südrümək - sürümək
 südük - sidik

süglün - qırqovul
 sügül -mülki;kip,ur,qabarıq, şiş
 sük - sakin
 süklirmək -qovurmaq,yanıb-qovrulmaq
 süklünmək - qızardılmaq
 süksük - saksaul ağacı
 süksümir - kardamon
 Sükü Ögən - çay adıdır
 sül - irin, yara
 süləmək -qoşun çəkmək, ordu göndər-
 mək, səfərə çıxmaq, müharibə
 etmək
 sülüg - ordulu, qoşunlu, ordusu olan
 sünmək - ləslətmək, boşaltmaq
 sünj -1.sütun;2.arxa,dayaq;
 3.onurğa sütunu; 4. nizə
 sünjük - sümük
 sünjüglüg -sümüklü,sümükdən ibarət
 olan
 sünjüşmək -döyüşmək,vuruşmaq, süngü-
 ləşmək
 sürdüştürmək - əzmək, döymək
 sürmə - çaxır, şərab
 sürmək -1.sürmək;2.güdmək,
 otlamaq,sərf etmək; 3.sürgünə
 göndərmək
 sürtmək - sürtmək
 sürüg - sürü
 süskün - arxa
 süsmək - süzmək, təmizləmək
 süt - süd
 süü - ordu, qoşun
 süü başı -ordu başı, sərkərdə, koman-
 dan
 süüləmək -qoşun çəkmək, ordu göndər-
 mək, səfərə çıxmaq, müharibə
 etmək
 sxşaptlığ - mənası qaranlıqdır
 süvri - sivrı
 süzək - xəstəlik
 süzgü - süzgəc

süzmək
 süzüg
 süzük
 süzülmək

- süzmək, təmizləmək
 -süzülmüş
 - duru, təmiz, süzülmüş
 - süzülmək, təmizləmək

Ş

şabi
 şadu
 Şağam

-şagird, tələbə, öyrənən
 - nərdivan
 - Suriya (*güman ki, Şağam
 Suriyanın paytaxtı Şam
 sözündəndir*)

Şakıman
 Şaki
 şakimun
 şakti
 şakşamani

- antroponim, şəxs adı
 - qəbilə adıdır
 - ləqəbdır
 - mizraq
 -din qaydalarının öyrənən
 qadın

şakşı
 şal
 Şamız Tayışma
 şamnanç
 şamnu
 Şanki
 şan
 şanlı
 şaran
 şarır
 Şariputri
 şarira
 şasatr
 şastar
 şastra
 Şastrakariki
 Şastrapiry
 şatabiç
 şatu
 şahbuhçğan
 Şaşı
 şaşıtmak
 şaşmaq

- pislik
 - ev
 - antroponim, şəxs adı
 - rahibə, zahidə
 - şeytan
 - antroponim, şəxs adı
 - şan, şöhrət
 - şanlı, şöhrətli
 - ləqəb
 - müqəddəslik
 - antroponim, Şariputra
 - müqəddəs əmanət
 -dir dərsləri,din kitabı
 -din dərsləri,din kitabı
 -din dərsləri,din kitabı
 -antroponim;şastra yazan
 -antroponim, kişi adı, Şastrapirya
 - ayın bir dövrü
 - rəhbər, idarə başçısı
 -Maninin əsərlərindən birinin adı
 - antroponim, şəxs adı
 - pis iy vermək, ifunət iyi vermək
 -şaşmaq,çaşmaq,özünü itirmək

sazana - din, əqidə
 Şazı - antroponim, şəxs adı
 şazın - din, əqidə
 şbara - ala-bula, alaca, ala rəngli
 şəkər - şəkər
 şəmnu - şeytan
 şənük - platane
 şəşiləmək - çözülmək, açılmaq
 Şıla Atidi - antroponim, şah adı
 Şılabardi - antroponim, şəxs adı
 şımnanç - rahibə, zahidə
 şımtağ - miskin, tənbel
 şımtamak - sərbəst buraxmaq
 Şıngur - antroponim, şəxs adı
 şış - şış, ur, qabarıq
 şımşak - şımşək
 şıvaçır - dərman adıdır
 Şıvngı - antroponim, şəxs adı
 şikti - nizə, mizraq
 şirə - stol
 şirir - din əlaməti
 şiriş - akasiyaya bənzər ağac adıdır
 Şiş - antroponim, şəxs adı
 şış - şış, ur, qabarıq
 Şişəki - antroponim, şəxs adı
 şışmək - şışmək
 şkşamani - nə isə dini dərəcədir
 şlok - şeir, nəzm, vəzn
 şmnanç - rahibə
 şmnu - şeytan
 şmnuluğ - şeytani, şeytanlıq
 şnük - platane
 şor - şor, duzlu
 Şravast - şəhər adı, Stravasira
 Şriqupti - antroponim, şəxs adı
 Şrinalandri - monastr adıdır
 şrir - axıntıya düşmüş
 şrmiri - rahib şagirdi, mədrəsə tələbəsi
 Şudavas - antroponim, allah adı
 Şudotan - antroponim, tanrı adı
 Şumnu - şeytan

şunkar
 şurutı
 Şutavas
 şük
 şünük
 şüt
 şuşutsi
 Şyavsəqriv

T

tab - qoyun (?)
 taban - 1. bitki adı; 2. dağ keçidi
 tabar - 1. davar, mal; 2. Çin quması
 tabğaç - 1. Çin; 2. çinli
 tabığçı - xidmətçi, xadimə
 tabıqsak - səylə çalışan
 tabıku - bitki adı
 tabınmaq - tapınmaq, pənah aparmaq
 Tabırtı - antroponim, şəxs adı
 tabılamak - tapmaq, xidmət göstərmək, qulluğunda durmaq
 tabmaq - tapmaq
 tabramak - çoxalmaq, artmaq, irəliləmək
 tabranmaq - davranmaq, tələsmək
 taç - tac
 Taçadan (antroponim, şəxs adı)
 tadılmaq - dadmaq
 tadun - dana
 tağ - 1. dağ, sıra dağ, dağ silsiləsi; 2. şimal
 tağan - dayı
 tağam - divar
 tağar - torba, dağar, dağarcıq
 Tağarmıy - antroponim, şəxs adı
 tağlurmak - mahnı oxumaq
 tağsut - şeir
 tağşurmak - mahnı oxumaq
 tağşut - şeir
 tağu - toyuq

tağun	- yaltaqlıq, riya	talğuk	-mıx,misram, mıxça, paya
tağunlamak	- yaltaqlıq etmək	talım	-1.oğru,yırtıcı;2.döyüş, cəng
tağunçı	-1.yaltaq; sadıq təbə; 2.əyan	talım balıq	- dəniz canavarı
tağurak	- sürətlə, cəld	tahmak	- talan etmək, yağmalak
Tai	- antroponim, şəxs adı	talkan	- un
Taibu	- antroponim, şəxs Adı	talız	- bitki adı
Tai çin	-Mancuriya sülaləsi (1644-1911)	talınak	-1.dalmaq,fikrə getmək, zehni tutulmaq; 2.talan etmək, yağmalamaq, dağıtmaq
Taiçi Tulun	-Taiçi Tulun (antroponim,şəxs adı)		- dəniz, böyük çay
Taidik Elçi	- antroponim, şəxs adı		- dərman bitkisinin adı
Taidısañ	- antroponim, şəxs adı		- seçmək
taimək	- aşağı sürüşmək		- dəniz, böyük çay
Tai ögə	- rütbə adı		- divar, dam
Taisañ	-Taisan (antroponim,şəxs adı)		- toponim
Taisi	-Taisi (antroponim,şəxs adı)		- damaq, xirtək, qırtlaq, boğaz
Tai sul	- Müştəri ulduzu		-gözəl bir bitkinin yarpağıdır
Taişi	-Taişi (antroponim,şəxs adı)		- damar
taishi	- şahzadə		- monastır adıdır
Taito	- Çin hakim sülaləsi (618-907)		- tambur (?)
taitisi	- şagird		- antroponim, şəxs adı
Tai ügə	- rütbə adı		- damğa, möhür
tak	- ehtiyac		- antroponim, şəxs adı
taki	-daha,və,qaldı ki, nəhayət,bundan başqa		- damğalamak, möhürləmək
Takıçuk	- antroponim, şəxs adı		- damaq
takığu	- 1.toyuq; 2.on iki siklli türk təqvimində il adı		-bir dövlət məmuru dərəcəsidir
Tak küñ	- antroponim, qadın adı		- damar
takmak	- taxmaq, bağlamaq		- daşlatmaq
taksız	- dərdsiz, qəmsiz		- parlaşmaq, yaxmaq
taksurmak	- beyt, şeir oxumaq		- damla
takunlamak	- yaltaqlıq etmək		- damızmaq, damcılmaq
takşurmak	-şeir demək, mahnı oxumaq		- 1.dívarlı; 2.bərəketli
takşut	-şeir, nəzm, beyt, mənzmə		-yanmaq,alışmaq, tutuşmaq
tal	-1.dal;2.dalaq; 3.böyük bir ağac; 4. söyüd ağacı		-tutuşmaq,tutuşdurmaq, parlatmaq
talamak	-talan etmə, yağmalamaq, çapmaq		-yandırmaq,parlatmaq, tutuşdurmaq
Talas	- toponim		- cəhənnəm
talaşmaq	-dalaşmaq,vuruşmaq, müharibə etmək		- dəhənnəmlik
talay	- dəniz, böyük çay		- antroponim, ləqəb
		taloi	
		taluk	
		talulamak	
		taluy	
		tam	
		Tamağ	
		tamak	
		tamalapr	
		tamar	
		Tamasavan	
		tamburi	
		Tamburi	
		tamğa	
		Tamğaç Tarık	
		tamğalamak	
		tamğak	
		tamğan	
		tamır	
		tamışmaq	
		tamıtmaq	
		tamızım	
		tamızmaq	
		tamlıq	
		tammak	
		tamtulmak	
		tamturmək	
		tamu	
		tamuluğ	
		Tan	

tana	-1. taxıl, toxum; 2. küncü	tapagçı	- xadimə
tançkılamaq	-dikilmək, parçalamaq, kəsmək, parça-parça etmək	Tapan	-səkkiz istilikli cəhənnəmdən altıncısı
tançu	-dilim-dilim, parça-parça, damcı	tapavan	-1. zahid, türki-dünya, 2. zahidlik, türki-dünyalıq
Tanğut	- antroponim, şəxs adı	tapığ	-tapma, tapınma, pərəstiş, hörmət
tanıgma	- danma, inkar	tapığan	- hörmət, pərəstiş
Tanış	- ulduz adıdır	tapıgçı	- xidmətçi, xadimə
tanmaq	-1. danmaq, inkar etmək; 2. pisləşmək, xarablaşmaq	tapıgsak	- xidmətə hazır
tanuk	- şahid	tapık	- ön
tanuklağı	- şahidlik	tapımça	- ardımca, keyfimə görə
tanuklağıluk	- şahidlik	tapındurmaq	- tapdırmaq
tanuklamak	-təsdiq etmək, şahid olmaq, şəhadət vermək	tapımğu	-tapılması, tapılacaq
tañ	-1. dan, şəfəq, səhər, dan yeri; 2. ölçü vahidi; 3. dadlı, ləzzətli, xoş, nəfis; 4. şaşma, təəssüf, heyrət; 5. xoş	tapınmaq	-tapınmaq, pərəstiş etmək, hörmət etmək
tañaq	- qorxu, sıxıntı, zor	tapışguluq	- rastlaşan, qarşılaşan
tañı	- «tao» mənəsinə mənsub	tapışmaq	-rastlaşmaq, qarşılaşmaq
tañıg	- qorxu, sıxıntı, zor	taplağ	- mükafatlandırma
tañılmək	-sıxışdırmaq, təzyiq göstərmək	taplağısuz	- sədaqətsiz
tañış	-qorxu, sıxıntı, zor, iztirab, səbr	taplamağıluk	- xoşa gəlməyən
tañlamaq	-1. şaşmaq, şaşırmaq, heyrət etmək, təəssüf etmək; 2. şəfəq sökülmək, səhər açılmaq; 3. sıxılmaq, qorxmaq	taplamak	-1. tapmaq, təqdir etmək, haqq vermək; 2. bəyənmək, xoşlamaq
tañlançıg	-əcayib, heyrətəməz, xariqə	taplıg	- sevimli
tañlançık	-əcayib, heyrətli, heyrətəməz, xariqə, xariqülədə	tapmaq	-1. tapmaq, pərəstiş etmək; 2. əldə etmək
tañmaq	- sarmaq	Tapmış	- antroponim, şəxs adı
tañsız	-1. səbəhsiz; 2. dadsız, ləzzətsiz; 3. heyrətsiz	Tapn	- toponim, cəhənnəm adı
tañsuk	-1. dadlı, ləzzətli, nəfis; 2. əcayib əntiq, qiymətli, dəyərlı	tapsız	- arzusuz, istəksiz
tañ tañsuk	- dadlı, ləzzətli, ləzzətli, nəfis	tapuğ	- pərəstiş etmə, hörmət
tañulamaq	- dilimləmək, parçalamaq	tapuk	- ön
tañızmaq	- şişmək	tapşurmaq	-tənbəh etmək, təslim etmək
tap	- arzu, istək	tar	- 1. dar; 2. sal
tapə	- doğru, qarşı	Tara	- antroponim, şəxs adı
tapəg	- tapma, hörmət, xidmət	tarag	- əkin, taxıl
		taraglıg	- tarla
		tarazuk	- tərəzi
		tardılmək	-bayıra çıxarılmək, dartılmək
		tardmaq	-1. dartmaq; 2. çəkmək, almaq
		Tarduş	-1. qəbilə adı; 2. rütbədir

tariğ	-1.əkin,əkin sahəsi; 2.darı, taxıl; 3.toxum; 4.mənşə, soy	tartınçılığ	- lütfli, lütfkar
tariğçı	- əkinçi	tartış	-1.hədiyyə;2.antroponim, qadın adı
Tarıqçı bəg	- antroponim, kişi adı	tartmaq	- 1.dartmaq;2.çəkmək, almaq
tariğlağ	- tarla	taruka	- məmurluq dərəcəsi
tariğliğ	- tarla	tarumak	- daralmağ
tariğmak	- əkmək	tarhan	- tarkan, rütbə adı
Tarım	-1.antroponim; 2.qadıqlara məxsus ictimai dərəcə	tarzul	- üç dişli
Tarık	- antroponim, kişi adı	tas	- daş
tarıkarmak	-uzaqlaşdırmaq, sıxışdırmaq, dağıtmaq	taşəaru	- dışarı, bayıra
tarıkınç	- sıxılma, narahatlıq	taşıkmaq	- daşmaq, bayıra çıxmaq, sərhədi aşmaq
tarıkmaq	-1.məhv olmaq, uzaqlaşmaq; sıxılmaq, kədərilmək	taşılmaq	-bayıra çıxmaq, sərhədi aşmaq
tarımak	-tarlanı sürmək, tarlanı şum- lamaq, əkin əkmək	taskaru	- dışarı, bayıra
tarınmaq	-hirsilmək, hiddətlənmək, qız- maq	tasmak	-1.daşmaq, çıxmaq; 2.qaçmaq
tark	- dərđ	taş	- 1. xaric, bayır; 2. daş
tarka	- acı, ağır	taşğarmak	- uzaqlaşdırmaq
tarkamak	- uzaqlaşmaq	taşəaru	- dışarı, bayıra
Tarkan	-1.tarkan,rütbə adı; 2.antro- ponim, şəxs adı	taşdın	- xaricdən, bayırdan
tarkanmaq	- sıxılmaq	taşdın sıjar	-xaricdə, bayırda, dışarıda
tarkarmak	-uzaqlaşdırmaq, sıxışdırmaq, dağıtmaq	Taşığ baş	- toponim
tarkat	- rütbə adıdır	taşıkmaq	- daşmaq, bayıra çıxmaq, sərhədi aşmaq
tarlağ	- tarla	taşılmaq	- daşmaq, bayıra çıxmaq, sərhədi aşmaq
tarlağliğ	- tarlalı	taşım	- çox
tarlağı	- tarla	taşırmaq	- təslim etmək, daşmaq, gətir- mək
Tarmadan	- antroponim, kişi adı	Taş kan	- antroponim, şəxs adı
tartmaq	-1.pəncə, dırnaq, caynaq; 2. dağıtmaq, parçalamaq	taşkarmak	-1.uzaqlaşdırmaq; 2.evləndir- mək
tarmaklağ	- pəncəli	taşkaru	- dışarı, bayıra
tarmukluğ	- dərəyə bənzər	taşmaq	-1.daşmaq, çıxmaq;2.qaçmaq
tarnı	- sehr, cadu	taşın	-dışarıdan, bayırdan, xaricdən
tartığ	- hədiyyə	taştırmak	-daşdırmaq, bayıra çıxarmaq
tartılmak	-bayıra çaxarmaq, dartılmaq	taştırtu	- bayırda, xaricdə
tartık	- yaxşılıq edən	tat	- iranlı, yaddilli
tartınç	- lütf	tatağ	- aş, yemək, dad
		tatağlağ	- dadlı, ləzzətli, ləziz
		tatağlanmaq	- dadlanmaq
		tatağliğ	- dadlı, ləzzətli, ləziz, xoş

tatar
tatiğ
tatiğliğ
tatiğsirmak
tatmak
tatu
tauçaŋ
tauli
tavar
tavğaç
taviş
tavişkan

tavişsız
tavkaç
tavlı
tavrak
tavramak
tavranmaq
tavrätguçı
tavrati
tavrätmak

tavrılmaq
tavsar
tavşan
tay
tayağ
tayağlığ

tayak
Tayakı
tayaklığ

tayanç
Tayanç
tayançı
tayğu
tayğuluğ
Tayınçak
Tayışma

- qəbilə adı; ləqəb
- aş, yemək, xoş
- dadlı, ləzzətli, ləziz, xoş
-dadını itirmək, dadsızlaşmaq
- dadmaq
- təbiət
- taxt
- görüş, əsas
-1. davar; mal; 2. Çin qumaşı
- 1. Çin; 2. çinli
- gurultu
- 1. dovşan; 2. on iki il siklli
türk təqvimində il adı
- gurultusuz, sakit
- 1. Çin; 2. çinli
- əsas, təməl
-cəld, sürət, sürətlə, iti
- tələsmək
-davranmaq, tələsmək, davranış
-təşviqatçı, təşbiq edən
- tələsik
-tələsdirmək, qovmaq, qovalatmaq
- devrilmək, dönmək
- müqəddəs yer
- dovşan
- tac
- dayaq, dəstək
-dəstəkli, dayaqlı, dayanan, istinad edilən, dayağı olan
- dəstək, dayaq
- Tayakı (*toponim*)
-dayaqlı, dayanılan, istinad edilən, dayağı olan
- sirdaş
-Tayanç (*antroponim, şəxs adı*)
- sirdaş, müşavir
- ayrı
- ayrılıq
- Tayınçak (*antroponim, şəxs adı*)
-Tayışma (*antroponim, şəxs adı*)

tayıtmak
taymak
taysu
taz
Taz
temək
Teŋri birmiş
teŋriçi
teŋridəm
Teŋrikən

teŋrili
teŋrilig
teŋrilik
teŋrim
teŋritəm
tetürmək
tevrilmək
təbə
təbiz
təblig
təbrəmək

təbrəməki
təbrənçsiz
təbrətmək
təbrətüg
təbrəsmək
tədmilig
Təiləkdü
təg
Təgəli
təgərə
təgi
təgilmək

təgim
təgimlig
təgimsiz

-sapmaq, yoldan çıxarmaq, sürüşdürmək
-düşmək, sürüşmək, yoldan çıxmaq, səhv etmək
- şahzadə
- gəl
- Taz (*antroponim, şəxs adı*)
- demək
- antroponim, şəxs adı
- tanrıya xidmət edən
- ilahi
-1. antroponim, şəxs adı; 2. Tanrıkan; 3. dərəcə
- tanrılı, allahlı
-tanrılı, allahlı, dindar, mömin
- tapınmaq, məbəd, ibadət yeri
- əlahəzrət
- ilahi
- dedirtmək, söylətmək
-devrilmək, çevrilmək, dönmək
- dəvə
-kənar yer, otlaq, çəmənlik
- qandırma
-1. tərpənmək, qımıldamaq, sarsılmaq; 2. sallanmaq, titrəmək
-tərpənmiş, qımıldanma
- sabit, sarsılmaz
- sarsıtmaq
- hərəkət etdirmək
-tərpəsmək, qımılmaq
- anroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
-1. tək, kimi, bənzər, tək; 2. ədat
- antroponim, şəxs adı
- dair, haqqında
- 1. əqrəba, qohum; 2. tək, qədər
-1. kor olmaq, kor edilmək; 2. qamaşdırılmaq, toxunmaq
- sıra, müddət
- layıq, ləyaqətli
-ləyaqətsiz, layıq olmayan

təgin	- şahzadə	təgzinç	- 1. başlıq, fəsil, dairə, mühit, dövr; 2. dalğa
təginç	- çatma, yetişmə	təgzinçlik	- 1. fəsilli; 2. dalğalı
təgingünlük	-çatdırılan,çatdırılmaq üçün olan	təgzindürmək	- döndərtmək, çevirtmək
təginmək	-1.düçar olmaq; 2.yaxınlaşmaq, çatmaq; 3.səy göstərmək; 4.hiss etmək; 5.bəyənmək, razılaşmaq	təgzinmək	-dönmək,dolaşmaq, dairə cızmaq
təginmiş	- ziyarətçi, ariz, xahiş edən	tək	- tək, yalnız
təgintəçi	- səfil, sərgərdan	təkə	- təkə, keçi
təgirmək	- dəydirmək, çatdırmaq	Təkən	-Təkən(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
təgirmən	- dəyirman	təkiləmək	- çağlamaq, uğuldamaq
təgirmi	-dəyirmi,yuvarlaq, çevrə	təkimlik	- layiq,ləyaqətli
təgirmiləmək	-yaxınlaşdırmaq, ətrafını çevrələmək	təkinlik	-dilənçi, fəqir
təgirmiləyü	- tam çevrə	təkinmək	-1.düçar olmaq;2.yaxınlaşmaq, çatmaq;3.səy göstərmək; 4. hiss etmək
təgiş	-dəymə, təmas, toxunma	təkləmək	- oymaq
təgişmək	- rastlaşmaq	təkmək	- çatmaq, düçar olmaq
təglikən	- keçəl kərkəs	təkrə	-dairə,çevrə,civar, dörd tərəf
təglirmək	-çevrilmək, döndərilmək	təkrəki	- çevrədəki
təglük	- kor	təksinç	-1.başlıq,fəsil,dairə, mühit, dövr; 2.dalğa
təglük	- kor	təksinmək	-dönmək,dolaşmaq, dairə cızmaq
təgmək	- düçar olmaq, çatmaq	təksürmək	-gətirmək, sövq etmək, çatmaq
təgrə	-dairə,çevrə,civar,dörd tərəf	təkmək	-pambıq döşəktəlig- dəlik, deşik
təgrəki	- çevrədəki	Təlim	-Təlim(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Təgrənç	-Təgrənç(<i>antroponim, şəxs adı</i>)	təlim	- çox, saysız, hesabsız
təgrik	-1.çevrə; 2.gümbəz;3.əhatə	təlinmək	- dəlinmək, çatlamaq
təgrikləmək	-dörd tərəfini çevləmək,çevrəyə düzmək	təlgənmək	-1.yanğın;2.yanmaq, qızıışmaq
təgürtmək	- dəyirmək, çatdırmaq	təlgənməksiz	-yanğınsız, qızıışmayan
təgürtürmək	- çatdırmaq	təlmirmək	-1.aramaq,həsətini
təgzinç	- 1. başlıq, fəsil, dairə, mühit, dövr; 2. dalğa	təlük	çəkmək;2.yalvarışla baxmaq
təgzinçlik	- 1. fəsilli; 2. dalğalı	təmbin	- ərzaq, yeyilməli olan
təgzindürmək	- döndərtmək, çevirtmək	Təmir	- maye ölçüsü
təgzinmək	-dönmək,dolaşmaq, dairə cızmaq	təmir	- antroponim, şəxs adı
təgşilmək	- dəyişilmək	təmirçi	- dəmir
təgşilməksiz	- dəyişməz, dəyişməyən	təmirlik	- dəmirçi
təgşülmək	- dəyişdirmək	Təmükə	- dəmirli, dəmirdən
təgşürmək	-çatdırmaq, sövq etmək, gətirmək	təmür	-Təmükə(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
təgşürüşmək	- dəyişdirilmək	Təmür	- dəmir
		tənbin	-Təmür(<i>antroponim, şəxs adı</i>)
		tənəkəşmək	maye ölçüsü
			-qarşılaşdırmaq, müqayisə etmək

tənilmək	- yaxşılaşmaq; bitmək, tükənmək	tətrü	- tərsinə, əksinə
tənmək	- 1. danmaq, inkar etmək;	tərtü	- hiyləgər, yalançı
tən	2. pisləşmək	Təsək	- Təsək (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
Təniz	- 1. bənzər, hər cür, hər növ;	təsik	- vergi növüdür
tənilmək	2. qədər, ölçü; 3. tərəzi, ağırlıq	təsmək	- qaçmaq, fərar etmək
tənləmək	- antroponim, şəxs adı	tətrü	- tərsinə, əksinə
tənlənçsiz	- enmək	tətrülmək	- aldanmaq, aldadılmaq, başdan çıxarılmaq
tənlig	- ölçmək, hesablamaq	tətrüm	- aydın, açıq
təp	- ölçüsüz, saysız-hesabsız	təv	- hiylə, fəsad
Təpiş	- ölçülü, bənzər	təvə	- dəvə
təpitmək	- təkid üçün işlənilir	təvirmək	- devirmək, çevirmək, döndərmək
təpiz	- Təpiş (<i>antroponim, şəxs adı</i>)	təvləmək	- tovlamaq, aldatmaq
təpizlig	- əzdirtmək, parçalatmaq	təvlig	- hiyləli, hiyləgər, yalançı, aldadıcı
təpmək	- quraq, yer, otlaq, çəmənlik	təvlüg	- hiyləli, hiyləgər, yalançı, aldadıcı
təptər	- çox sürülmüş, işlənmiş yer, təpilmiş yer	təvmək	- düzmək
tər	- təpmək, vurmaq	təvsiz	- hiyləsiz, fəsadsız
Tərbi Inal	- dəftər	təzginmək	- dönmək, dolaşmaq, dairə cizmaq
tərçi	- 1. tər; 2. mükafatlandırmaq	təzgürmək	- dönüb getmək
Tərək	- antroponim, şəxs adı	təzig	- sıra
təri	- 1. işçi; 2. mükafatlı	təzik	- sıra
Təri	- antroponim, kişi adı	təzkin	- qaçaq, fərari
tərilmək	- dəri	təzmək	- qaçmaq
təriñ	- Təri (<i>antroponim, qadın adı</i>)	təzüg	- sıra
tərk	- toplanmaq	təzük	- sıra
tərk	- dərin	tı	- daim, davamlı, daima
tərke	- dərhal, cəld, sürətlə	tıd	- maneə
Tərkən	- xarab, pis	tıdğı	- rədd, inkar
tərkin	- mükafat	tıdığ	- əngəl, maneə, sədd
tərkiş	- Tərkən (<i>atroponim, şəxs adı və ləqəb</i>)	tıdığlığ	- əngəlli, maneəli, hüduflu
tərkişləmək	- cəld, sürətlə	tıdığsız	- əngəlsiz, maneəsiz, hüduzsuz
tərkləmək	dava, müharibə	tıdılışmaq	- maneə olmaq
tərgən	- qızmaq, dava etmək, qəzəblənmək, hiddətlənmək	tıdılmış	- maneə; qadağan edilmiş
tərlik	- xarab olmaq, korlanmaq	tıdınmaq	- maneə olmaq, qadağan etdirmək
tərs	- araba	tıdınmaq	- maneə olmaq, qadağan etmək
tərsiz	- araba	tıdınmaq	- qadağan edilmək
tərtərmək	- tərlək, tərlə	tıdınmaq	
	- müftə, mükafatsız, pulsuz		
	- tərlətmək		

tığrak	- sağlam	tülmək	- qadağan edilmək
tük	- dik	tülmək	- maneə olmaq, qadağan etdirmək
tükamək	- tıxamaq	tütmək	- 1. maneə olmaq, qadağan etmək; 2. uzaqlaşdırmaq
tükilmək	- qayğılı olmaq, fəlakətə uğramaq	tıtsı	- tələbə, şagird
tükmək	- tıxmaq, tıxamaq	Tıtsu	- antroponim, şəxs adı
tül	- dil	tıvar	- davar, mal
tulanqurmək	- natiq olmaq, gözəl danışmaq	Tıyuk	- Tıyuk (<i>toponim</i>)
tıltağ	- səbəb, zərurət	Tibin	- Tibin (<i>antroponim, şəxs adı</i>)
tıltağlıq	- səbəbli	tik	- dik
tıltaqsız	- səbəbsiz	tikən	- tikan
tiltək	- səbəb, zərurət	tiki	- gurultu, çağlama, şarıltı, patırtı, cıkkilti
tiltamək	- etiraz etmək, səbəb olmaq	tikisiz	- sakitlik, sükunət
tiltanmək	- səbəb olmaq	tikiləşmək	- fısıldaşmaq
tın	- can, ruh, nəfəs, maddə, cövhər	tikiləyü	- təkrar, ikinci dəfə
tınlıq	- canlı, ruhlu, insan, yaranmış, məxluq, xəlq edilmiş	tikilig	- sürətli, ucadan, yüksəkdən, səs salaraq, gurultulu
tınlıqsız	- cansız, kimsəsiz	tikisiz	- gurultusuz, patırtısız
tınmək	- dinmək; dinləmək	tikişmək	- vuruşmaq, bir-birini itələmək
Tınmış	- antroponim, şəxs adı	tikmək	- dikmək
tınsız	- cansız	tikrə	- dairə, çevrə, cıvar, dörd tərəf
tınsıramək	- yasa batmaq, hiddətlənmək, aqlını itirmək	tiktəkə	- acı
tınturmək	- dinlətmək	Tigin	- antroponim, şəxs adı
tınturulmək	- canlandırmaq, əhya edilmiş	tigin	- şahzadə
Tınşıdu	- antroponim, şəxs adı	Tigin Ögə	- antroponim, şəxs adı
tın	- səda, səs pərdəsi, ton	Tigin Ügə	- antroponim, şəxs adı
tınçan	- lampa, şam, qəndil	tigit	- tiyinlər; şahzadələr; bəzən vəzir, vəkil, nazir mənaları ifadə etdiyi də göstərilir
tınçı	- xəbərçi	tiglig	- dik olan
Tınız	- antroponim, şəxs adı	tigmə	- düzəldilən
tınlamək	- dinləmək, qulaq asmaq	Tigü	- antroponim, şəxs adı
tınrağ	- pəncə, dırnaq	til	- 1. dil; 2. söz, nitq
tınraq	- dırnaq	tiləgü	- arzu, arzu edilən
tırnak	- dırnaq	tiləgülük	- diləyən, arzu edən, dilənən, istəyən
tırnak	- dırnaq	tilək	- dilək, arzu
Tısak	- antroponim, şəxs adı	tiləmək	- dilmək, istəmək
tıt	- şam ağacı	tilənmək	- dilənmək, arzu edilmək
tıtıq	- əngəl, maneə, sədd		
tıtıqlıq	- əngəlli, maneəli, hüdudlu		
tıtıqsız	- əngəlsiz, maneəsiz, hüdudsuz		

tilətmək	- dilətmək	tişi	- dişi, qadın
tilfə	- abdal, aşıq, dəli	tişi yıl	- dişi (<i>qadın</i>) ili
tilik	- dilək, arzu	tişi kişi	- qadın
tilimçi	-tərcüməçi,mütərcim, dilman	tişləmək	- dişləmək
tilgən	- çarx, dairə	tişmək	-sözləşmək,söhbət etmək
tilkü	- tülkü	titdiŋ	- dağtudin, fəda etdin
tiligəŋ	- üsyan, qiyam, iğtişaş, nifaq, qarışıqlıq, hərc-mərclik	titig	- palçıq
tilvə	- abdal, aşıq, dəli	titigçi	-divar hörən usta, bənnə
timburi	-tamburçu,tambur çalan	titik	- ağıl, zəka, idrak, şüur
timək	-1.demək,söyləmək, diləmək; 2.hazırlamaq; 3.nitq,mükəlimə, söhbət; 4. aldanma	titiklig	-1.ağıllı,zəkahlı, mahir; 2.saçılmış, axıdılmış
timənməg	- hazırlanmaq	titin	- yasaq
timin	- dərhal, yenidən	titinmək	- atılmaq, didişmək
tin	-1.can,ruh,nəfəs, cövhər,maddə;2.noxta, cilov	titirmək	-kəskin baxmaq, sərt baxmaq,dik-dik baxmaq
tiŋç	- çatma, yetişmə	titirü	- dik,kəskin,sabit diqqətlə
tiŋçi	- xəbərçi, casus	titkü	-hədiyyə,bəxşiş, ərməğan
tirazuk	- tərəzi	titkülük	-hədiyyəlik, bəxşişliq
tirə	- bərabər, müştərək	titmək	-1.bağışlamaq,vermək; 2.adlan- dırılmaq, qiymətləndirilmək
Tirək	- antroponim, şəxs adı	titrəmək	- titrəmək
tirəgük	- dirək	titrətmək	- titrətmək
tirəmək	- dirəmək, dəstəkləmək	titrimək	- titrəmək
Tiri	- antroponim, şəxs adı	titrü	-diqqətlə,dik,kəskin, sabit
tirig	- diri, canlı	titrül	- kəskin, qəti
tirilməg	- toplanmaq	titsi	-1.şagird;2.müəllim, öyrədən
tirin	- dərək, camaat, guruh	tivadar	- deodar ağacı
tirinmək	- toplanmaq	tiyişmək	- söyləşmək, sözləşmək
tirgin	- dərək, camaat, guruh	tiyit	- tövbə, bağışlama
tirgüdmək	-dirilmək, canlandırmaq	tiz	- diz
tirgük	- dirək	tizik	- səyahət, gəzinti
Tirgüg	- ləğəbdir	tizig	-1.cərgə,sıra,silsilə; 2.boyun- bağı,boyuna taxılan qızıl bəzək
tirkin	- dərək	tizim	- tövbə, bağışlama
tirkış	- karvan, xəbərçi	tizmək	-1.düzmək,sıralamaq; 2.qaç- maq, fərar etmək
tirləməg	- toplamaq, yığmaq	tk	- tək, yalnız
tirmək	- toplamaq, yığmaq	tmğa	- tamğa
tirpi	- şıltaq	tmir	- dəmir
tirti	- din müəllimi	tmır	- damar
tisik	- səyahət, gəzinti	tmka	- damğa
tiş	- diş		

tingilmək	- ölçmək, hesablamaq	toxri	-toxaşa, toxar dilində
tñri	- 1. tanrı, allah, ruh, büt; 2. göy; 3. şövkətli	toxum	-doğum
tñridəm	- ilahi	toxurmaq	- 1.doğurmaq;2.atlamaq; 3.irəliləmək
Tñrikən	- 1. rütbə; 2. antroponim, şəxs adı	Tok	- antroponim, şəxs adı
tñrilik	- məbəd, ibadət yeri	tok	- tox
tñrim	- tanrım, allahım	toka	- xəstəlik, kor
tobık	- topuq	Toka	- antroponim, şəxs adı
Tobula	- antroponim, şəxs adı	Tokak	- antroponim, şəxs adı
toluğak	- mis	tokamak	- vurmaq, döymək, əzmək, toxmaqlamaq
tod	- 1.tam, dolu; 2. qiymətsiz, pis, səfil; 3. bütün	tokar	- toxar (xalq adı)
todamak	- dəyərsiz saymaq, qiymətsiz saymaq	tokığa	- təbil ağacı
tođurmak	- doyurmaq	tokığu	- təbil ağacı
todmak	- doymaq	tokığuçı	- təbilçi
todunçsuz	- doymaz	tokılığ	- zərif əndamı
todurmak	- doyurmaq	tokımak	- 1. vurmaq, döymək, əzmək, toxmaqlamaq; 2. toxmaq (qədim silah adıdır)
toğra	- xəstəlik, kor	tokınmak	- toxunmaq
toğasız	- xəstəliksiz, sağlam	tokılmak	- vurulmaq, sallanmaq
Toğma	- antroponim, şəxs adı	tokıtmaq	- 1. toxunmaq, qurdurmaq, tikdir- mək; 2. vurdurmaq
toğmak	- doğmaq, doğuş	tokış	- vuruş, savaş, dalaş, dalaşma
toğmış	- qohum, əqrəba	tokışmak	- toqquşmaq, vuruşmaq, savaş- maq, dalaşmaq
toğmışım	- qohumlarım, uruğum, əqrə- balarım	Tokluk Təmür	- antroponim, şəxs adı
toğot	- günəşin doğması	tokmak	- doğmaq, doğuş
toğrı	- doğru	tokrı	- toxarca, toxar dilində
Toğrıl	- antroponim, şəxs adı	Toksin	- toponim
toğru	- doğru, şəxs adı	Toksuş	- antroponim, şəxs adı
Toğrul	- antroponim, şəxs adı	Toktamış	- antroponim, şəxs adı
toğrulmak	- doğranmaq, parçalanmaq	Toktı	- antroponim, şəxs adı
toğsuk	- doğuş	toku	- qanun, mərasim, adət, ənənə
toğu	- adət, qanun, nizam	tokluluğ	- qanuni, nizami, ənənəvi
toğuz	- doqquz	tokuluğ	- qanuni, nizami, ənənəvi
toğum	- doğum	tokum	- doğum, doğuş
toğun	- varlıq	tokumak	- 1. toxumaq; 2. vurmaq
toğurğuluk	- doğurma, doğuş	tokuz	- doqquz
toğurmak	- 1. doğurmaq; 2.adlamaq, irəlil	tokuzunç	- doqquzuncu
toğut	- günəşin doğması	tolamak	- dolamaq, çevirmək
toi	- 1. şəhər, qərargah; 2. əyləncə, ziyafət, toy, düyün		
Toimak	- antroponim, şəxs Adı		

tolğak	- 1. xəstəlik, əzab, əziyyət, iztirab; 2. sıxıntı, kədər, sancı
tolğamak	- incimək, kədərlənmək
tolğanmak	- 1. incimək, narahat olmaq; 2. dönmək
tolğatmaq	- incitmək, narahat etmək, əziyyət vermək, iztirab vermək
tolğuk	- 1. xəstəlik, əzab, əziyyət, iztirab; 2. sıxıntı, kədər, sancı
tolğurmak	- doldurmaq
tolı	- 1. dolu, tam; 2. bir şeyin çevrəsi, ətrafı
tolkak	- 1. xəstəlik, əzab, əziyyət, iztirab; 2. sıxıntı, kədər, sancı
tolkanmaq	- 1. incimək, narahat olmaq; 2. çevrilmək, dönmək
tolkuk	- torba
tolmağınça	- dolmayınca
tolmaq	- dolmaq
tolp	- bütün, hər
tolu	- 1. dolu, çox; 2. bir şeyin çevrəsi
Tolu	- Tolu (antroponim, şəxs adı)
Tolu Kara	- Tolu Kara (antroponim, şəxs adı)
Toluk Tügə	- Toluk Tügə (antroponim, şəxs adı)
tolum	- tam, mükəmməl
tolun	- dopdolu, hər
toluy	- dəniz
tomlımaq	- soyumaq
tomlıtmaq	- soyutmaq
tomluğ	- qaş-qabağı sallanmaq
tomludu	- doğru, dürüst
tomurmək	- (kan sözü ilə) qan axmaq
ton	- don, paltar, geyim
tonağu	- don, paltar, geyim
tonamak	- geyindirmək, paltar almaq
tonanğu	- don, paltar, geyim
tonluğ	- 1. donlu, paltarlı, geyimli; 2. donluğ, paltarlıq
tonsuz	- donsuz, paltarsız, lüt, üryan
Tonyukuk	- Göytürk xaqanlığında İltəris, Kapağan və Bilgə xaqanların vəziri olmuşdur

tonja	- 1. igid, qəhrəman, qüvvətli, cəsur; 2. qaplan
Tonja	- 1. antroponim, şəxs adı; 2. dərəcə, rütbə
tonjalıq	- güclü, qüvvətli
tondarılmək	- yuvarlatmaq, çevrilmək, devrilmək
tondarmək	- dönmək, devrilmək
TONİTİ	- antroponim, şəxs adı
tonladarcı	- vuran (adam); döyən (adam)
tonlağı	- vurmaq
tonlağıçı	- vuran
tonlamak	- vurmaq
tonluğ	- vurulmuş olan, vurulan
TONMA	- antroponim, şəxs adı
tontarılmək	- yuvarlanmaq, çevirilmək, devrilmək
tontarmək	- dönmək, devrilmək
tonuz	- 1. donuz; 2. on iki il sikli türk təqvimində il adı; 3. qurd, bəcək
tonuzçı	- donuzçu, donuz saxlayan
tooz	- toz
toozun	- vəhşi, qaba, yonulmamış, utanmaz
toon	- don, geyim, paltar
toor	- tor
toosin	- vəhşi, qaba, yonulmamış, utanmaz
top	- yekun; bütün, hər
topulmaq	- yıxılmaq, uçulmaq
topulu	- toplu
topulur	- şəffaf
torpaq	- torpaq
tor	- tor; balıq toru, ov toru
Torbalıq	- antroponim, şəxs adı
torçı	- torçu, oву tor vasitəsi ilə edən
torıq	- şərq
torku	- ipək
toruğ	- gücsüz, zəif, qüvvətsiz
toruk	- 1. zəif; 2. duru, işiq
toruldurmək	- durulduurmaq, süzdürülmək

torumak	- durulmaq, süzülmək	tökülmək	- tökülmək
torulturmak	- duruldurmaq, süzdürülmək	töktün	- tökülmüş
toruş	- 1. qovğa, dalaşma; 2. nizə	tökünmək	- doldurmaq
toşğurmak	- yox etmək, məhv etmək, aradan qaldırmaq	töl	- döl, nəsil
tosku	- maneə, əngəl	töləç	- ödənc
tosmak	- inadcılıq, tündməcazlıq	tölək	- döl, nəsil
tosu	- fayda, səmərə, qazanc	Tölək	- antroponim, şəxs adı
tosun	- vəhşi, qaba, utanmaz	töləmək	- ödəmək
toş	- təbiət	tölgək	- hiyləgər
toş başı	- çöl	tölük	- 1. həyacan; 2. süzmə, seyretmə
toşurmak	- basqın etmək	tömgəsiz	- 1. hiyləsiz, yalansız ; 2. avam, cahil
taşkurmak	- doldurmaq	tömkə	- hiylə, yalan
toşmaq	- doldurmaq, dolmaq, dolmuş	töpə	- təpə
tot	- bütün, hər	töpü	- təpə
totamak	- dəyərsiz saymaq, qiymətsiz hesab etmək	tör	- ön, şərəf yeri
totğurmak	- doyurmaq	tövçimək	- törəmək, doğmaq, nəşət etmək
totı	- bütün hamısı	törə	- qanun
totunçsuz	- doymayan, doymaq bilməyən	Törədü	- antroponim, şəxs adı
tovrı	- bütün, hamısı	törlüg	- dürlü, çeşidli
toy	- 1. toy, bayram; 2. şəhər, qərargah	tört	- dörd
toyın	- rəhib	törtün	- dörd tərəfdən
Toyın	- Toym (antroponim, şəxs adı)	törtkil	- dördgüşəli
Toyınak	- Toyınak (antroponim, şəxs adı)	törtünç	- dördüncü
toyıtmak	- doyurmaq	törü	- qanun, nizam
toyun	- rəhib	törüçə	- qanunca
toz	- 1. toz; 2. qayın ağacı, toz ağacı	törüçi	- qanunçu, qanun, yaradan, müəllim
tozğak	- çiçək tozu	törülüg	- qanuni, qanunlu
tozluk	- 1. tozluq; 2. heçlik; 3. torpağa çevrilən, məhv olan	törülük	- qanuni, qanunlu
tozmak	- bitirmək, çıxmaq, yüksəlmək	törüsüz	- qanunsuz, nizamsız, üsulsuz
tögü	- darı	törütmək	- törətmək
tökədi	- tükəncə, tamamilə	töş başı	- bataqlıq, gölün dərin yeri
Tökəl	- antroponim, şəxs adı	töşək	- döşək, yastıq
tökəllig	- nöqsansız, kamil, mükəmməl	töşəmək	- döşəmək
tökəti	- tükəncə, tamamilə	töşənmək	- döşənmək
töklünmək	- ayrılmaq, tökülmək	töşkərgülüg	- əsasına çatma, əsasına yetmə
tökmək	- tökmək, dağıtmaq	töşkərgülügsüz	- əsasına çatmayan
tökük	- allahların şərəfinə yerə tökülən içki	töşkərmək	- əsasına çatmaq, əsasına yetmək
		tötkəl	- tam, tamamilə
		tötükçü	- hakim
		tötüşlüg	- pis niyyətli, düşmənlik

töz	- damar, kök, ünsür, nəciblik, əsillik	tuğa	- xəstəlik
tözən	- kamil, mükəmməl	tuğlığ	- bayraqlı, sancaqlı
tozkərinç	- 1. təməl, bünövrə; 2. təmanna	tuğluğa	- zireh
tözkərinçsiz	- 1. təməlsiz; 2. təmannaşız	tuğmaq	- doğmaq
tözlüg	- təməlli, köklü, əsli olan	tuğsamak	- zəifləmək
tözü	- hamı, tamam	tuğum	- doğum
tözügü	- tamamilə, büsbütün	tuğurmak	- 1. doğurmaq; 2. adlandırmaq; 3. irəliləmək; 4. təcavüz
tözün	- 1. əsilli, nəcabətli; 2. kamil; 3. büsbütün	tuğut	- günəşin doğması
trhan	- tarkan, rütbə adı	tuəkit	- xoşbəxtlik, səadət, həzz, ləzzət, zövq, şadlıq, fərəh
trizuk	- tərəni	tul	- dul
tripal	- ?	Tulat	- antroponim, qadın adı
tritmək	- yanmaq, yandırmaq, yanmaq	Tuliş	- etnonim və rütbə
trizul	- üç dişli	Tulkuk	- tuluq, torba
trk	- dərhal, cəld	tulmak	- baxmaq
trkin	- dərhal, cəld	tuluk	- tuluq
trs	- tərs, yanlış	tulun	- bədirlənmiş ay, dolu ay
trzul	- üç dişli	tulañ	- gicgah
tsañ	- 1. xəzinə, dəfinə, sərvət; 2. anbar	tumağ	- timov, zökəm
tsañçı	- 1. xəzinəçi; 2. anbardar	tumak	- tutmaq, baxmaq
Tsuən-ni	- Konfutsinin adı	tuman	- duman, sis, qaranlıq
tsuy	- günah, qəbahət, suç	Tuman	- antroponim, şəxs adı
tsuyluğ	- günahlı, günahkar, suçlu, qəbahətli	tumanlığ	- dumanlı, sisli
tsuyurkamak	- acımaq, mərhəmət etmək	tumılmak	- soyumaq, donmaq
tsun	- rəsm, vergi	tumlığ	- soyuqluq
tuç	- tunc	tumlug	- soyuqluq
tuda	- günəşin doğması	tumsuğ	- burun, dimdik
tudamak	- dəyərsiz saymaq, qiymətsiz hesab etmək	Tumtur	- antroponim, şəxs adı
tudasız	- təhlükəsiz	Tumur	- antroponim, şəxs adı
tudçı	- fasiləsiz, aramsız, durmadan	tumşık	- burun, dimdik
tuddasız	- təhlükəsiz	tumşuk	- burun, dimdik
tudmaq	- tutmaq	tumşukluğ	- dimdikli
tudruğ	- əmanət, saxlanılan şey	tunçu	- qapalı, həbs, məhbəs
tudulturmak	- tutulmaq, həbs etdirilmək	tunçudakı	- qapalı yerdəki, həbsxanadakı
tudunç	- həya, abır, utancaqlıq	tunilamak	- müzakirə etmək
tudunçsuz	- həyasız, abırsız, utanmaz	tunilay	- müzakirə edərək
mudunmak	- tutulmaq	tunmak	- tıxanmaq, qapanmaq
tuğ	- bayraq, sancaq	tunur	- bunun
		tunurç	- çörək
			- çörəkçi

tun	- tıxac	turuşmaq	- savaşmaq, dalaşmaq
tunadmaq	- heyrtlənmək	turya	- dördde bir
tunadturmaq	- heyrtləndirmək	tusu	- fayda, qazanc, səmərə
tunusuz	- tıxaqsız	tusulmaq	- faydalanmaq
Tupa	- qəbilə və rütbə adı	tusuluğ	- faydalı
tuprak	- torpaq	tuş	- 1. dost, silahdaş; 2. təsadüf, zaman, keyfiyyət
tupulğak	- sancı; bağırsağ, böyrək və s. sancısı	tuşguluğ	- rastlaşan, qarşılaşan
Tura	- antroponim, şəxs adı	Tuşit	- Tuşit (toponim)
turalıq	- canlı, oynaq, hərəkətli	tuşkurmək	- basqın etmək
Turbay	- antroponim, şəxs Adı	tuşmaq	- basqın etmək
Turçı	- antroponim, şəxs adı	tuşmaq	- titrəmək
turğın	- durğun	tuta	- təhlükə
turğınçara	- dərhal	tutamak	- dəyərsiz, saymaq, qiymətsiz hesab etmək
turğurdaçı	- oyadan (adam)	tutayağ	- zəbt etmə
turğurmak	- durdurmaq, durğuzmaq	tutayak	- zəbt etmə
turı	- savaş	tutçı	- durmadan, fasiləsiz, arası kəsilmədən
Turı	- antroponim, şəxs adı	tutğak	- inilti, nalə, fəryad
turıdmaq	- yorulmaq	tutğurmak	- qurmaq, ifa etmək, düzəltmək
turıdmaksız	- yorulmaz	tutkalmək	- tutmaq, yaratmaq
turk	- uzunluq	tutku	- qapalı, zəbt etmə
turkarmək	- durdurmaq, durğuzmaq	tutkuğ	- rəhn
turkaru	- durmadan, əbədi	tutmak	- 1. tutmaq; 2. yaxalamaq; 3. sap
turkurmak	- durdurmaq, durğuzmaq	tutsukmak	- həbs edilmək
turma	- turp	tutuğ	- rəhn
turmak	- durmaq, qalxma, ayağa durmaq	tutuk	- 1. vali; işğal edilmiş ərazini idarə edən; 2. tutulmuş, saxlanılmış (nə isə)
Turmuş	- antroponim, kişi adı	Tutuk	- antroponim, şəxs adı
turpı	- dana	tutukluğ	- baş komandan, ali sərkərdə
turu	- bütünü, yekunu, tamamı	tutulmaq	- tutulmaq
turuğ	- 1. məskən, otlaq, sığnaq; 2. saf, təmiz, duru	tutulurmak	- tutulmaq, həbs etdirilmək
turuk	- işıq, aydınlıq	tutun	- tutum
Turuk	- antroponim, şəxs adı	tutunçusuz	- tutulmaz, tutulmayan
turuldurmaq	- durultdurmaq, süzdürmək	tutunmək	- tutulmaq
turulmaq	- durulmaq, süzülmək	Tutuq	- 1. antroponim, şəxs adı; 2. inzibati şəxs
turum arı	dərhal	tuturkan	- bürünc
turum	- durum, duruş, durma		
turuş	- 1. qovğa, savaş, dalaşma; 2. nizə		
turuşçı	- 1. dalaşqan, savaşqan, savaşçı, davakar, davaçı; 2. iddiaçı, müddət		
turuşluğ	- müdafiə edilən		

tutuşmak	- 1. tutuşmaq, dalaşmaq; 2. qarşılışmaq, rastlaşmaq	tük	- 1. tük, saç; 2. yun; 3. on min
tutuzmak	- həvalə etmək, təslim etmək	tükədi	- 1. tamamilə; 2. tükəninçə, bitənədək
tutyaq	- zəbt etmə	tükədiñç	- sonu, sonu olan, nəhayət
tutyak	- zəbt etmə	tükədiñçsiz	- sonsuz, nəhayətsiz
tutyak	- 1. sağlam; 2. varlıq	tükəgü	- tükənmə
tutyakmak	- varlığa bağlanmaq	tükəl	- 1. tam, tamamilə; 2. dad, tam
tutyaklanmaq	- varlığa bağlı olmaq	tükəllig	- 1. kamil, mükəmməl, nöqsansız; 2. dadlı, tamlı
tuyit	- qəssab	tükəmək	- tükənmək, bitmək
Tuyit	- Tuyit (toponim)	tükəməyük	- tükənməmiş
tuymak	- 1. duymaq, hiss etmək; 2. tanımmaq	tükətmək	- tükətmək, bitirmək
Tuynak	- Tuynak (antroponim, şəxs adı)	tükəti	- 1. tamamilə; 2. tükəninçə, bitənədək
tuyuqsuz	- duyğusuz, hissiz	tüki	- 1. soyulmuş darı; 2. bürünc
tuyun	- duyğu, hiss	tüklüg	- tamamilə, tam
tuyunmaq	- duymaq, hiss etmək, anlamaq	tükmək	- bürüşmək
tuyununç	- hiss, duyğu	Tükrünç	- Tükrünç (antroponim, şəxs adı)
tuyununçsuz	- hissiz, duyğusuz	Tükün	- antroponim, şəxs adı
tuyuzmaq	- duyurmaq, hiss etdirmək, anlatmaq	tükünmək	- doldurmaq
tuz	- 1. duz; 2. tor	Tüküz	- toponim
tuzak	- duzaq, tələ	tül	- yuxu, rəya
tuzakçı	- duzaqçı, tələ quran	Tülək	- antroponim, şəxs adı
tuzçı	- duzçu, duz satan	tülit	- yastıq, baş yastığı
tuzu	- fayda, səmərə, qazaq	tülmək	- gözəl
tuzumçı	- quldur, yol kəsən	tült	- yastıq, baş yastığı, balınc, balış
tü	- 1. saç, qıl; 2. hər cür, hər növ, çeşidli	tültəmək	- gözəlləşdirmək
tüb	- dib, əsas, təməl, zəmin, kök, son	tültürmək	- çarpmaq, vurmaq
tübənçig	- tabe olan	tülüg	- 1. şaftalı; 2. şirniyyat; 3. ədviyyat
tüblüg	- dibli, köklü, təməlli, əsaslı	Tülük	- antroponim, şəxs adı
Tübüt	- Tibet	tümək	- bəzək
tüdüş	- savaş, hərəkət, tutuşma, didişmə	tümən	- 1. on min; 2. saysız, çox
tüdüşmək	- savaşmaq, tutuşmaq, döyüşmək	Tümən	- antroponim, şəxs adı
Tügə	- antroponim, şəxs adı	tümənlig	- on minlik
tügəl	- 1. tam, tamamilə; 2. dad, tam	tüməkə	- 1. cahil, zəif, biliksiz, savadsız; 2. şüursuz
tügəllig	- 1. dadlı, tamlı; 2. mükəmməl	tün	- gecə, qaranlıq
tügnəmək	- yanmaq	tünç	- dinc, dinclik, sülh, rifah, sükunət
tügül	- deyilmə	tünərig	- zülmət, qaranlıq
tügülüg	- söylənmək	tünərmək	- qaranlıqlaşmaq
tügün	- düyün	tünlə	- gecə ilə, gecə vaxtı
tügünlüg	- düyünlü		

tünləki	- qaranlıq	tüsəmək	- yuxu görmək, rəya görmək
tünlük	- pəncərə	tüsülmək	- düzülmək
tüp	- dib, əsas, təməl, özü, zəmin, kök, son	tüş	- 1. mükafat, nəticə, səmərə, fayda; 2. meyvə, ərzaq; 3. tuş, istiqamət; 4. faiz, sələm
tüpgərmək	- əsasını araşdırmaq, dərinləşdirmək	tüşək	- döşək
tünkərmək	- əsasını araşdırmaq, zirvəyə qalxmaq	tüşəmək	- 1. döşəmək; 2. yuxu görmək
tüplüg	- köklü, dibli, əsaslı, təməlli	tüşkəlmək	- düşmək, yerləşmək
tüpsüz	- dİbsiz, köksüz, əsassız, təməlsiz	tüşlüg	- səmərəli, meyvəli
tüpük	- əsas	tüşmək	- 1. düşmək, enmək, ölmək; 2. düşmə; 3. iqamətgah, düşərgə
Tüpüt	- Tibet	tüşsüz	- nəticəsiz, faydasız, səmərəsiz
tür	- növ, keyfiyyət, cins, çeşid	tüşük	- vergi adıdır
Türçi	- antroponim, şəxs adı	tüşümək	- məmurluq dərəcəsidir
türçimək	- törəmək, qurulmaq, təsis etmək, təşkil etmək	tüşürgüçi	- düşürdən, endirən, sövq edən
türçiməksiz	- törəmədən	tüşürmək	- düşürmək, endirmək, sövq etmək
Türədü	- antroponim, şəxs adı	tüşütlənmək	- xəyal, mülahizə etmək
türk	- güc, qüvvət	tütmək	- tüstülənmək
türk	- türk	tütrüm	- 1. dərin; 2. qəti
türklüg	- güclü, qüvvətli	tütsüg	- tüstü, tüstülənən bir şey
türkcə	- türkcə, türk dilində	tütsüglük	- buxurdan
Türgiş	- türgİş, etnonim, qəbilə adı	tütsük	- tüstü, tüstülənən bir şey
türgin	- dəfə, yol, kərə	tütsülüg	- günlük
türlüg	- çeşidli, növlü, cinsli, dürlü	tütün	- 1. yer vergisi, torpaq vergisi; 2. duman
Türlüg	- antroponim, şəxs Adı	tütünlüg	- tütünlü, dumanlı
türlük	- çeşidlik, növlük	tütüş	- tutuş, savaşı, hərbi, müharibə
türmək	-bürmələmək, burmalamaq	tütüşlüg	- düşmən kəsilmə, düşmənlik
Türtkil Çok	- toponim	tütüşmək	- tutuşmaq, savaşımaq, dalaşımaq, döyüşmək, müharibə etmək
türtmək	- yandırmaq, yaxmaq, məlhəm, sürtmək	tützük	- tüstü, tüstülənən bir şey
türtüm	- ağıllı, zəkali, qabiliyyətli	tüü	- 1. saç, qıl; 2. növ, çeşid
türtüngü	- məlhəm	tüz	- 1. düz, doğru, qüsursuz; 2. nəsil, soy, tayfa
türtünmək	- məlhəm sürtmə, məlhəm qoymaq, məlhəmləmək	tüzə	- bütün, tamam
türtün	-məlhəm	Tüzlüg	- Tüzlüg (antroponim, şəxs adı)
türük	- güc, qüvvət	tüzmək	- düzmək, düzəltmək
türük	- türk	Tüzmiş	- Tüzmiş (antroponim, şəxs adı)
türün	- qeyrətli, çalışqan, fəal	tüzü	- 1. hamısı, tamam, hər; 2. qüsursuz; 3. hərəkətli
tüs	- 1. mükafat, nəticə, səmərə, fayda; 2. meyvə, ərzaq		
Tüsək	- antroponim, şəxs adı		

tüzükmək
tüzülmək
tüzüm
tyan

- bərabər etmək
- düzülmək
- 1. əsil, nəcabət, soylu, tayfalı;
2. həqiqi; 3. kamil
- fikir

U

u
u
u
ubu
uç
uç
Uçayan
uçkur
uçluğ
uçmaq
uçruğ
uçruğluğ
uçsuz
uçuğma
uçuk
uçuru
uçuz
uçuzlamak
ud
udağsık
Udara bairavat
udaçı
udçı
udğuratı
udğurmak
udık
udıklamak
udımak
udluğ
udmak

- yuxu
- güc, qüdrət
- bacarmaq
- ənlük-kirşan
- 1. uc, baş; 2. uzaq
- quyruq, arxa, kürək
- Uçayan (toponim)
- mütəxəssis, başçı, bilikli adam
- uclu
- uçmaq
- uc, zirvə, baş
- yüksəklik, zirvə
- ucsuz, bucaqsız, sonsuz
- uçan
- corab
- tələb etmə
- ucuz, xəffif, az
- ucuzlaşmaq, qiymətdən düşmə
- 1. inək, öküz; 2. on iki il siklli türk təqvimində il adı
- adlı-sanlı, hörmətə layiq, ləyaqətli
- ulduz adıdır
- qadir, yaradan, gücü çatan
- çoban
- tamamilə
- 1. oyandırmaq; 2. tərəfini saxlamaq;
3. qələbə çalmaq
- yuxu
- uyumaq, yatmaq
- uyumaq, yatmaq
- omba, bud, qılça sümüyü
- təqib etmək, tabe olmaq

Udmuş
udru
udsuz
udrunmak
udu
uduğ
uduğçı
uduğsak
udumbar
udun
udunmak
udundurmak
udunçu
udura
uduru
udusmak
uduş
uduz
uduzmak
uğan
uqramak
uğu
uğuluğ
uğuluqsuz
uğur
uğurunta
uğusuz
uğutlamak
uğuş
ufşak
uiğur
ukğuçı
ukıtmak

- antroponim, şəxs adı
- əksinə, tərsinə
- sonsuz, nəhayətsiz, tükənmez
- qarşı gəlmək, qarşı qoymaq, müqavimət göstərmək
- 1. müşayiət, 2. sonra
- 1. tabe olma; 2. təbiət; 3. hörmət, ehtiram
- hörmət edən
- davranma
- incirəbənzər meyvə ağacı
- 1. hörmət, ehtiram; 2. təslim, təqib
- 1. hörmət etmək, ehtiram göstərmək, saymaq; 2. təslim etmək, təqib etmək
- hörmət etdirmək, saydırmaq
- 1. hörmət edən, ehtiram göstərən; 2. təslim edən, təqib edən
- hissə, pay, parça, yarım
- tərsinə, əksinə
- 1. sövq etmək, götürmək; 2. təqib etməyə məcbur etmək
- təqib etmək, ardınca düşmək
- qaşınma
- 1. sövq etmək, götürmək; 2. təqib etməyə məcbur etmək
- tanrı, allah
- arzulmaq, niyyət etmək
- imkan
- mümkün
- mümkün olmayan
- 1. fürsət, təsadüf; 2. uğur
- uğrunda
- imkansız, qeyri-mümkün
- maylanmaq
- 1. qəbilə, soy, tayfa; 2. bənzəyiş
- balaca
- uyğur (xalq)
- anlayan, başa düşən
- anlatmaq, öyrənmək, bildirmək

ukmak	- anlamaq, öyrətmək, qavramaq	Uman	- antroponim, qadın adı
ukturmak	- anlatmaq, izah etmək	Umıçı	- antroponim, şəxs adı
ukunçsuz	- tədbirsiz	umuğ	- umud, ümid
ukunmak	- 1. anlatmaq, qane olmaq; 2. etiraf - tədbirsiz	umuğsuz	- ümitsiz
ukuş	- 1. bənzəyiş; 2. qəbilə, tayfa, soy	umuk	- dost, yoldaş, sirdaş
ulağ	- 1. zəncir, silsilə, sıra; 2. ulaq, eşşək, uzunqulaq, yük hevanı	umulmak	- umulmaq
ulalmak	- bağlı olmaq	umunç	- umma, ümid
ulam	- daimi	umunçlıq	- ümidli
ulamak	- bağlamaq	umunmak	- ummaq, ümid etmək
ular	- 1. kəklik; 2. onlar (əvəzlik)	umuş	- umma
uladı	- daha, sairə	una	- 1. bax; 2. indi; 3. (knyə sözü ilə) daha
ulğadmaq	- böyümək	unamak	- razı olmaq
ulığ	- ulama, sızlama, sızıltı	unç	- minnətsiz
ulimak	- ulamaq, sızlamaq, uca səslə ağlamaq	unıtmaq	- unutmaq
ulınçığ	- 1. ifadə edilərək, çevrilərək; 2. davamlı	unlıq	- məxluq, xəlq edilən
ulınmaq	- 1. çevirmək; 2. qırılmaq, inləmək	unsuz	- olmaz
ulışmaq	- sızlamaq, ağlamaq	upaki	- 1. kişi rahib, kişi mömin; 2. kişi vəkil
ulyan	- pəncə, daban	upançik	- upançik (dini dərəcədir)
ulsuz	- dıbsız, köksüz, zəminsiz	upasanç	- qadın rahib, qadın mömin
ultuq	- sütun	Upasvami	- antroponim, şəxs adı
uluğ	- ulu, böyük	upasi	- rahib (kişi), mömin (kişi)
uluğadmaq	- yaşlanmaq, qocalmaq	ur	- əbədi
uluğ athıq	- adlı, şöhrətli	uran	- parol
uluğ bay	- zəngin	urbak	- paltar, geyim
uluğ ərçək	- baş barmaq	Urbilvani	- şəhər adı
uluğ ilig	- böyük hökmdar	urdun	- zindan
uluğ puşuş	- fəlakət	Urimaya	- antroponim, şəxs adı
ululadmaq	- nəql edilmək	urı	- nəslə davam etdirən; oğul, gənc, dəliqanlı
ulun	- budaq	Urıslum	- Qüds şəhəri
ulus	- ulus, məmləkət, ölkə, dövlət	Urıslum	- Qüds şəhəri
uluş	- ulus, məmləkət, ölkə, dövlət	urlamak	- bağırmaq
uluşluq	- ölkəyə aid, dövlətə aid	urluq	- ailə, tayfa, soy
uma	- ana	urmak	- vurmaq, qoymaq, dikmək, tikmək, həkk etmək
umak	- qadir olmaq, gücü çatmaq, bacarmaq	ursukmak	- döyülmək, vurulmaq
uman	- qadın üzvü, uşaq (qadında), doğum sonu	urtu	- orta
		Uru	- şeytan adı
		uruq	- 1. nəsil, tayfa, soy; 2. toxum, əkin

Uruğış	- ulduz adıdır	utğuratı	- köklü, əsaslı, təməlli, şübhəsiz, hökmən
uruk	- ip, kəndir	utı	- ?
Urumuki	- bir şeytanını adıdır	utılığ	- ?
urunt	- qovğa, çarpışma, döyüş	utkurak	- qəti, tamamilə
urunçak	- rəhn, əmanət, girov	utlı	- mükafat, təşəkkür, qarşılıq
uruju	- dalaşqan, savaşçı, hərbcı	utlilığ	- 1. mütəşəkkür, təşəkkür borclu olan; 2. məmnuniyyət
urujut	- dalaşqan, savaşçı, hərbcı	utlisiz	- mükafatsız, qarşılıqsız
Urupadati	- toponim	utmak	- 1. udmaq, yenmək, qazanmaq, qələbə çalmaq; 2. təqib etmək; 3. qazanc; 4. təqib
uruş	- vuruş, savaş, döyüş	utmat	- dəlilik, çılgınlıq
Urşı	- antroponim, şəxs adı	utpatti	- mənşə
us	- ağıl	utra	- orta
usağ	- susuzluq	Utrabadra	- ulduz adıdır
usal	- 1. qəmsiz, kədərsiz, nəşəli, kefli; 2. qafil	Utrapalğuni	- ulduz adıdır
usamağ	- uzunlaşmaq	Utraşadi	- ulduz adıdır
usanmak	- 1. susamaq; 2. inanmaq, etimad etmək	utru	- qarşı, müqabil, doğru
usar	- gücü yetmə	utrunmak	- qarşı gəlmək, dayanmaq, qarşı qoymaq
usbad	- dərman bitkisinin adı	utrunuk	- qarşı-qarşıya
usdaçı	- xilaskar	utsukmak	- məğlub olmaq, yox olmaq
usik	- 1. necə; 2. hərf	uttarabhadrapada	- ulduz adıdır
Usıki	- antroponim, şəxs adı	uttaranhadra	- ulduz adıdır
uskada	- dərman bitkisinin adı	uttaraphalğuni	- ulduz adıdır
uskun	- sarımaq	uttarasadha	- ulduz adıdır
usmak	- susuzlamak	utun	- utanmaz
Usuk	- antroponim, şəxs adı	utut	- bələdçi
usun	- uzun, daimi	utuzmak	- uduzmaq, yenilmək, yox olmaq
Usun	- antroponim, şəxs adı	utuzmaksız	- yenilməz, məğlubedilməz
uşadı	- daimi, həmişə	utzuhamak	- məğlub olmaq, yenilmək
uşak	- kiçik, balaca	uv	- yuxu
uşamak	- balacalaşmaq, kiçilmək, parçalanmaq	uvusuz	- tərbiyəsiz, utanmaz
uşanmak	- inanmaq, etimad etmək	uvut	- utanmaq, tərbiyə, ədəb
uşbu	- bu	uvutluğ	- tərbiyəli, ədəbli
uşır	- bitki adıdır	uvutsuz	- ədəbsiz, tərbiyəsiz, utanmaz
uşmak	- doğramaq	uvmak	- balaca
uşun	- uzun	uy	- çuxur, oyuq
utarabatiravat	- ulduz adıdır	uya	- yuva, çuxur, oyuq
utğurağ	- tamamilə, qəti	uyak	- heca, hərf
utğurak	- tamamilə, qəti		

uyakalmak
uyakmak
uyar
uyatlıq
uyatmaq
uyğur
uyırkanmak

uymak
uyulmaq
uyur
uz

uz
Uza
uzağut
uzağutmaq
uzak
uzakı
uzamak
uzanmaq
uzati
uzatmaq
uzatı
uzik
uzik bitig
uzik nom
uziş
uzkia
uzmak
uzun
uzun tonluğ

- batmaq
- 1. ulduz batması; 2. utanmaq
- adil, ədalətli, dürüst, amir
- ədəbli, tərbiyəli, həyalı
- utanmaq
- uyğur (xalq)
- zəifləmək, qüvvədən düşmək,
yorulmaq, donub qalmaq
- fikrə getmək, fikrə dalmaq
- uyuşmaq, kəsilmək
- adlı, dürüst, ədalətli, amir
- 1. usta, sənətkar, mahir; 2. yol,
keçid, dar boğaz; 3. *uzaq, uzun*
sözlərinin kökü
- uyğunluq
- Uza (toponim)
- mahir, əli qızıl, əli cəld
- uzatmaq
- 1. uzaq; 2. neçə; 3. hərf
- sürəkli, davamlı, uzun sürən
- uzunlaşmaq
- uzanmaq, tənbelləşmək
- daim, daimi, sürəkli, davamlı
- 1. uzatmaq; 2. götürmək
- sürəkli, davamlı, uzun sürən
- 1. heca; 2. hərf
- müqəddəs yazı
- müqəddəs qanun
- sənət
- bir az yaxşı
- idarə etmək
- uzun, daimi
- 1. qadın; 2. rahib

Ü

ü
üç
üçəgü
üçkil
üçüğü
üçün

- 1. nay; 2. bölmək; 3. bölgü
- üç
- üç-üç, üçər
- üçgüşəli
- üç-üç, üçər
- üçün

üçünç
üçünçi
üçünmə
üçünü
üçünmək
üdik
üdlənmək
ügə

ügin
üglitmək
ügmə
ügmək
ügrə
ügün
ügür
üğüş
üğüz
üğüürü
üklmək
üklitmək
ükül
ükün
üküş
üküşsüz
üküz
ülədəçi
Ülögür
Üləm
üləmək
üləşmək
üləştürmək
üləz
ülkər
ülküsüz

2.ölçü, ülgü, miqdar, adət

ülgüləmək
ülgülənçsiz

- üçüncü
- üçüncü
- sağlam
- səbəbli, nəticəsi
- söndürmək
- ilham
- sevinmək
- müdrik, vəzir, bilici, vəkil,
məsləhətçi
- koma, yığın, topa
- çoxaltmaq
- qalaq, tərə, topa
- yığmaq, toplamaq, topalamaq
- bulamac
- yığın, topa, toplu
- 1. sürü; 2. camaat
- çox
- çay
- təkrarlanan
- böyümək
- artırmaq
- artma, çoxalma
- yığın
- çox
- sonsuz, əbədi, daimi
- çay, dəniz
- bölən (adam), parçalayan (adam)
- antroponim, şəxs adı
- antroponim, şəxs adı
- parçalamaq, bölmək
- paylaşmaq
- paylaşdırmaq
- sönük
- ülkər (ulduz); ulduz topası
- 1. saysız, saysız-hesabsız;
2. nəsibsiz, qismətsiz
ülgü- 1. hissə, qisim, pay, parça;
- ölçmək
- ölçülə bilməyəcək qədər, böyük,
hədsiz, ölçsüz

ülgüsüz	- 1. saysız, saysız-hesabsız; 2. nəsibsiz, qismətsiz	ürtülmək	- örtülmək
ülüg	- pay, hissə, səadət, bəxt	ürük	- daimi, davamlı, uzun sürən
Ülügdü	- antroponim, şəxs adı	ürülmək	- şişirilmək, qabarılmaq, gərilmək
ülgüləmək	- 1. paylamaq, bölmək; 2. səadət vermək, xoşbəxt etmək	ürünmək	- çarə, əlac, vasitə
ülgülənç	- ölçülü	ürüntəgsiz	- çarəsiz, vasitəsiz, əlacsız
ülgülənçsiz	- ölçüsü olmayan, ölçüsüz	üsdün	- üstdə, yuxarıda
ülgülənmək	- ölçülmək	üsdürti	- üstdən, yuxarıdan
ülüglüg	- 1. bəxtli, xoşbəxt, səadətli; 2. dərəcə	üsk	- ön
ülüs	- hissə, pay, parça, qisim	üskinmə	- hüzurunda, nəzdində
üm	- alt paltar	üskində	- hüzurunda, nəzdində
ün	- ün, səs, səda	üskümək	- mənfur, üfunətli
ündürmək	- çıxarmaq	üspəmək	- etiraz etmək
üngür	- mağara	üst	- üst
üngürmək	- deşdirmək, dəlik açmaq, deşik açmaq	üstəlmək	- çoxaldılmaq, artırılmaq, böyüdülmək
ünkür	- mağara	üstəmək	- artırmaq, çoxaltmaq
ünmək	- bayıra çıxmaq, yüksəlmək, çıxmaq	üstün	- üstdə, yuxarıdan
üntəmək	- inləmək, çağırmaq, səslənmək	üstünki	- ən üstdəki, ən yüksəkdəki
üntürmək	- sürtmək, göndərmək, çıxartmaq, yüksəltmək	üstürti	- üstdən, yuxarıdan
ünür	- mağara	üsüzsüz	- daim, fasiləsiz, durmadan
ünçü	- inci	üsülmək	- kəsilmək
ür	- 1. uzun zaman; 2. əkin	üsüm	- üzüm
ürgi	- yüksək	üsüt	- ruh, can
ürkə	- 1. vaxtilə, keçmişdən; 2. zaman	Üşə	- Üşə (antroponim, şəxs adı)
ürkitmək	- hürkütmək, qorxutmaq	üşətmək	- parçalamaq, kiçilmək, bəlacalaşmaq
ürkmək	- hürkmək, qorxmaq	üşlünç	- qorxu
ürkürmək	- hürkürmək, qorxutmaq	üştürmək	- zəif səsle demək, pıçıldamaq
ürlük	- daimi, dəyişməz, sabit	üşülmək	- qorxmaq
ürlüklüg	- əbədi, daimi, ölməz, ölümsüz, sabit	üştürü	- eşidilə biləcək bir şəkildə
ürlüksüz	- fani, ölümlü, keçici	üşün	- üçün
ürmək	- 1. üfləmək, qabarmaq, şişirmək; 2. şişmək; 3. hürmək	üt	- 1. dəlik, deşik, keçid; 2. zaman, vaxt; 2. öyüd, nəsihət, ehkam
ürmən	- xəstəlik adıdır	ütləmək	- dərs demək, tədris etmək, öyrətmək
ürtkün	- xırman	ütük	- ütü
ürtmək	- örtmək	ütüləmək	- ütüləmək
		üvətçi	- 1. şişirən; 2. acıqlandırın
		üvətmək	- 1. şişirmək; 2. acıqlandırmaq, əsəbləşdirmək
		üyək	- 1. heca; 2. hərf

üyük	- 1. heca; 2. hərf
üyür	- aş, yarma
üz	- kin, nifrət
üz biz	- 1. yıxılma; 2. çoxalma
üzə	- 1. üstdə, yuxarıda, üstündə; 2. ilə
üzəki	- üstdəki, yuxarıdakı
üzəliksiz	- sürəkli, daimi, kəsilmədən
üzəngi	- üzəngi
üzəsində	- qatında, önündə, hüzurunda
üzgəlmək	- atmaq
üzgü	- üzgü, üzmə
üzgünlük	- üzməli, üzgüçülük
üzkələmək	- qırılmaq, qopmaq
üzkündə	- hüzurunda, daxilində, nəzində
üzləmək	- qalxmaq
üzləntürmək	- qaldırmaq, qalxmağa məcbur etmək
üzlükmək	- bitmək, tükənmək, üzülmək, sona çatmaq
üzlünçsüz	- fəvqalədə, üstün
üzlünçü	- nəhayət, sonda, ən çox
üzlünçülük	- fasiləsiz, sürəkli
üzmək	- 1. qırmaq, qoparmaq, yox etmək; 2. dəlmək, parçalamaq, pozmaq, uzaqlaşdırmaq
üzmələdəçi	- kökündən çıxaran, könündən çıxarası
üzmələmək	- kökündən çıxartmaq
üzməmək	- etiraz etmək
üztün	- üstdə, yuxarıda
üzügsüz	- düemadan, daimi, fasiləsiz
üzüksüz	- durmadan, daimi, fasiləsiz
üzülmək	- üzülmək, kəsilmək, qopmaq
üzüm	- üzüm
üzüt	- ruh, can
üzütlük	- ruhlu, canlı, ruhla, canla

V

vaçir	- üzük,
vaçrazan	- almaz, cavahir
vada	- vada (bitki adıdır)

Vadzivanta	- Vadzivanta (allah adıdır)
Vaibaş	- Vaibaş (bir şastranın adıdır)
vaiduri	- vaiduri (daş-qaş adıdır)
Vaişali	- Vaişali (Hindistanın şimalında şəhər)
vaituri	- 1. dağ bülluru; 2. mavi
vahşik	- ruh
Vakar	- ulduz adıdır
Vakşir	- ruh, himayədar
Vaphiaki	- şastra adıdır
Varukdad	- antroponim, şəxs adı
vasik	- xoş qoxulu bir maddədir
Vaşiravani	- allah adıdır
Vayanvart	- toponim, yer adı
Vaybaş	- Vaybaş (antroponim, şəxs adı)
vayça	- ?
vayır	- almaz
vaysyçik	- xəstəlik adıdır
vayturi	- 1. dağ bülluru; 2. mavi
vçir	- şimşək
vşik	- ruh
Vidar	- toponim, dağ adı
viçrazan	- almaz
Vidankasari	- antroponim, şəxs adı
Vidya	- antroponim, şəxs adı
Vihar	- ulduz adıdır
Vimali	- antroponim, şəxs adı
viman	- «tanrı arabısı»
vinay	- vinay
Vinayaki	- allah adı
vinə	- rəhiblərin nizamnaməsi
Vipasi	- yeddi burhandan birinin adı
Vipalaçantri	- şahzadə adı
viraqa	- yalnız, tənha, atılmış
virana	- bitki adıdır
Virudak	- antroponim, şəxs adı
Virunakşi	- allah adıdır
visay	- «düşünmə orqanı», beyin
vityas	- vityas (nə isə tikilidir)
vityastan	- mənası qaranlıqdır

vişanlığ	- ağıllı
Vişak	- ulduz adıdır
Vişvakrmi	- antroponim, allah adı
Vişikülən	- şastra adıdır
viyakiyan	- ?
viyir	- almaz
viyirliq	- almazlı
Vrhar	- ulduz adıdır
vrhar	- monastr
vrxar	- monastr
Vriş	- ulduz adı
vrişti	- mələk, firiştə
vrmtz	- bir günün adıdır
Vruni	- allah adıdır
vsanpat	- vsanpat (nə isə dini mərasimdir)
vu	- tilsim
Vukuu	- ulduz adıdır
vusanti	- həftəlik dini ayin
Vuşanti	- allah adıdır
vuçuñ	- (<i>bitig</i> sözü ilə) sənəd, itən sənəd əvəzinə verilən qəbz
Vyakrar	- antroponim, şastra adı
Vyarkit	- dua adıdır
vyir	- şimşək
vyırlıq	- şimşəkli
vzanpat	- vzanpat
vzir	- şimşək

Y

ya	- 1. yer; 2. nida
yaba	- ?
Yabasun	- Yabasun (antroponim, şəxs adı)
Yabatu	- Yabatu (antroponim, şəxs adı)
yabaş	- həlim, sakit
Yabdu Tirək	- Yabdu Tirək (antroponim, şəxs adı)
yabğu	- yabğu (rütbə adıdır)
yabız	- pis, yava
yabınğu	- gizlənmə, örtülmə
yabınmak	- örtmək, örtülmək

Yabıra	- antroponim, şəxs adı
yablak	- pis, xəbis, əclaf
Yabunsu	- antroponim, şəxs adı
Yaburşu	- antroponim, şəxs adı
Yaçankur	- Yaçankur (antroponim, şəxs adı)
yad	- yad, yabançı
yadağ	- piyada
yadalmak	- uzanmaq (saç üçün), dağılmaq, yayımaq
yadçı	- sehirbaz, əfsunçu
yadılmak	- yayılmək, dağılmaq
yadınmak	- açılmaq, etiraf etmək
yadmak	- yaymaq, açmaq
yağ	- yağ
yağak	- qoz
yağamak	- qurban vermək
yağar	-?
yağcırtmaq	- yağlamaq, yağ sürtmək
yağı	- yağı, düşmən
yağıdmak	- düşmən olmaq
yağıladaçı	- mücahid, savaşkan, dalaşkan
yağılmak	- düşmən olmaq, düşmənlə döyüşmək
yağılıq	- yağılıq, düşmənlilik
yağılmak	- asılı salmaq
yağın	- yaxın
yağısız	- yağsız, düşmənsiz
yağıtmak	- yağdırmaq, yağdırtmaq
yağış	- qurban
yağışlıq	- qurbanlıq, qurban verilməli (nə isə)
yağışlık	- qurbanlıq, qurban verilən yer
yağız	- qara, qonur
yağılıq	- yağılı
yağmak	- 1. yağmaq, 2. qurban vermək
yağmur	- yağmur
yağuk	- yaxın
yağukrak	- daha yaxın
yağumak	- yaxınlaşmaq
yağuru	- yaxın, qısa, yaxına doğru
yafsurmak	- yapışmaq, yapışdırmaq, yanaşmaq
yai	- yaz

yailamak	- yayı keçirmək, yaylamaq	yalğan	- yalan
yaikanmak	- tənzim etmək, düzəltmək	yalğuz	- yalnız
yailik	- yazlıq (ev)	yalın	- alov, parıltı
yaka	- 1. mükafat, kirayə haqqı; 2. tərəf,	yalınlamak	- alovlanmaq
	yan	yalınlıq	- alovlu, parlaq
yakalamak	- təzim etmək, ibadət etmək,	yalınmaq	- 1. alovlanmaq, yanmaq, parla-
	yoluna qoyman		maq; 2. yalvarmaq, diləmək,
Yakan	- antroponim, şəxs adı		istəmək, niyaz etmək
yakçırtmak	- düşünmək, mühakimə yürütmək,	yalın	- yalın, çılpaq
	təhrik etmək	yalınuk	- insan
yakdurmak	- yandırmaq	yalınuz	- yalnız
yakirikıya	- lap yaxın	yalkamak	- 1. yalamaq; 2. oxşamaq
yakılmak	- yaxınlaşmaq	yalkanmak	- aldanmaq
yakın	- yaxın	yalkanturmak	- aldatmaq
yakis	- 1. yağlı, yağlı olan (bir şey);	yalkatmaq	- bağlamaq, əyləmək
	2. qurban	yalkınak	- əngəl olmaq
yakmak	- 1. xoşa gəlmək; 2. yaxınlaşmaq;	yalmik	- yanmaq
	3. yanmaq, yandırmaq	yalıuk	- insan
yakrı	- yağ	yalıuz	- yalnız
yaksa	- şeytan	yaltırmak	- parlaqmaq, işıq saçmaq
yakud	- yaxud	yaltrak	- işıq, parıltı
yakuru	- yaxın	yaltramak	- parlatmaq,
yakşa	- şeytan	yaltrıdmak	- parlatmaq, aydınlatmaq
yakşı	- yaxşı	yaltrik	- işıq, parlaqlıq, ziya
yakşıçı	- idarəçi	yaltriklik	- işıq, ziya, parlaqlıq
yal	- maaş, əmək haqqı, donluq, aylıq	yaltrimak	- parlaqmaq, işıq vermək
yala	- şübhə, böhtan, iftira	yaltrırmak	- aydınlaşdırmaq
yalamak	- yalamaq	yaltrıtmak	- parlatmaq, aydınlatmaq
yalan	- alov	yaltruk	- işıq, ziya, parlaqlıq
yalan	- yalın, çılpaq	Yal Turğan	- toponim
yalanuk	- insan	Yalturmak	- toponim
yalanuz	- yalnız	yalvarmak	- yalvarmaq, diləmək, istəmək,
yalanuz	- yalnız		niyaz etmək
yalatmak	- yaxınlaşmaq	Yam	- 1. allah adı; 2. igid xan
yalatmaksız	- yaxınlaşmayan	yaman	- yaman, pis, əclaf, qorxunc, fəna
yalavaç	- elçi, peyğəmbər	yamğur	- yağmur, yağış
yalbarmak	- yalvarmaq, diləmək, istəmək,	yamız	- qarının alt hissəsi (güman ki,
	niyaz etmək		Azərbaycan dilindəki <i>yambız</i> sözü
yalbırğak	- yarpaq		buradandır)
yalçıtmak	- iştirak etmək, qatılmaq	yan	- yan, tərəf
yalğamak	- 1. yalamaq; 2. oxşamaq	yana	- yenə, və, daha, yenidən, təkrar

yanak	- bünövrə	yanlıq	- yanlıq, səhv, xəta
yançımaq	- vuruşmaq, döyüşmək	yanramak	- ifşa etmək
yançmaq	-1.günah işləmək,suçlu olmaq; 2.əzmək,qırmaq,parçalamaq	yanşamak	-goplamaq,çərənləmək, boşboğazlıq etmək
yançuk	- kişə, torba	yap	- təkid üçün işlədir
yanıncısız	- dönməyən, qayıtmayan	yapağ	- 1. üzv (bədənin), orqan, 2. tikili, bina; 3. quruluş; 4. döşəmə
yanluğ	- yanlıq, səhv, xəta	yapar	- müşk, rayihə, qoxu
yanmaq	-1.qorxutmaq,təhdit etmək;2.dönmək,qayıtmaq; 3.yaymaq	Yapğun	- antroponim, şəxs adı
yant	- geri	yapı	- qabıq
yantuğ	- qarşılıq	yapıq	- 1. tikili, bina, 2. bağlayan; 3.yaradılmış, xəlv edilmiş
yanturmaq	-qaytarmaq,çevirmək, geri döndərmək	yapınmaq	- hazırlamaq, qapamaq, örtmək
yanturu	- təkrar	yapırğak	- yarpaq
yanut	- cavab, qarşılıq	yapırğaklıq	- yarpaqlı
yanut bitig	- keçici ödəmə müqaviləsi, sazişi	yapırkan	- yarpaq
yaş	-1.üsul,adət,ənənə;2.ölçü, miqdar, həcm; 3.parlaqlıq; 4.fil	yapışmaq	- yapışmaq
yaşa	-fil	Yapılış	- antroponim, şəxs adı
yaşarmak	- təzələmək, yenilmək	yapmaq	- qapamaq, örtmək, yaratmaq, etmək, qurmaq
yaşgak	- 1. yan, tərəf; 2. yanaq	yapsınmaq	- birləşmək, yapışmaq
yaşgu	- təminat, qarşılıq	yapsurmak	- yapışdırmaq, birləşdirmək
yaşgurmak	-şaqqıldatmaq,səs çıxarmaq, cınlətmək,yandırmaq(məcəzi), hisrləndirmək	Yap Torğul	- antroponim, şəxs adı
yaşu	- 1. yeni, təzə; 2. gün	yapşınmaq	- yapışmaq
yaşur	- antroponim, şəxs adı	yapşurmak	- yapışdırmaq
yaşılmaq	- yanılmaq, səhv etmək	Yar	- toponim
yaşıluk	- səhv, yanlıq, xəta	yar	- 1. irin, çirk; 2. (tuz sözü ilə) daş duz
yaşır	- yenedən, təzədən, başdan, əvvəldən	yara	- omuz, kürək (lər)
yaşır	- təminat, qarşılıq	yaradınğuluğ	- yaradılan
yaşırmaq	- əks etmək, inikas etmək	yarağ	- 1. lazım olan, gərəklən, yara-yan, yaraq; 2. silah, yaraq
yaşku	- səs, əks-səda	yarağlıq	- 1. yararlı, yarayan, uyğun, xoş; 2.silahlı, yaraqlı
yaşkuluğ	- əks edən, səs çıxaran	yarağsız	- 1. yararsız, uyğun olmayan, xoş olmayan; 2. silahsız, yaraqsız
yaşkurmək	- səslənmək, əks etmək	Yarak	- antroponim, şəxs adı
yaşkurtmək	- səs əks etmək, əks-səda vermək	yarak	- 1. lazımlı, gərəklən, yarayan; 2.silah, yaraq
yaşkuruş	- səs	yaraklıq	- 1. yararlı, yarayan, uyğun, xoş; 2.silahlı yaraqlı
yaşlıq	- növ, çeşid; vücuda gəlmiş, törəmiş		
yaşlıq	- yanlıq, səhv, xəta		

yaralmak	- yarılmak	yarınçık	- mənfur, əclaf
yaramak	- yaramaq, yaraşmaq	yarık	- 1. zireh; 2. kənar, qıraq
yaranaq	- yaranmaq, xoşa gəlmək	yarılmaq	- yarılmaq, parçalanmaq
yarası	- üzüyola, itaətkar	yarkan	- 1. cəllad, xəfiyyə, casus; 2. rütbə adıdır
yarasıncaq	- iyrenc	Yarkaya	- Yarkaya (antroponim, şəxs adı)
yaraş	- təbiət, yaradılış	yarlıq	- 1. əmr, fərman, yarlıq, buyuruq; 2. təriqət, tam; 2. lütf; 4. kasıb, yoxsul, ağır, aciz, səfil, bədbəxt
yaraşı	- 1. yaradılış, yaraşlıq, gözəllik, yararlı; 2. təbiət; 3. bəzək	yarlıqkamak	- 1. buyuruq, öyüd vermək, fərman vermək, əmr etmək; 2. iltifat etmək, şəfqət göstərmək
yaraşmaq	- yaraşmaq, uyğun gəlmək, düz gəlmək	yarlıq	- 1. əmr, fərman, yarlıq, buyuruq; 2. təriqət, tale; 3. lütf; 4. kasıb, yoxsul, ağır, aciz, səfil, bədbəxt
yaraşmaz	- yaraşmaz, yaraşlıq olmayan, yaraşsız	yarlıkamak	- 1. buyurmaq, öyüd vermək, fərman vermək, əmr etmək; 2. iltifat, şəfqət göstərmək
yaraşdırmaq	- yaraşdırmaq, uyğun eləmək, uyğunlaşdırmaq	yarlıkançasız	- mərhəmətsiz, daş ürəkli
yaraşdırmaq	- yaraşdırmaq, uyğunlaşdırmaq	yarlıkançucu	- mərhəmətli
yaratağ	- 1. bəzək; 2. təşəbbüs; 3. təchizat	yarlıkanmaq	- 1. zireh geymək; 2. şəfqət göstərmək
yarataqlıq	- təchiz edilmiş, bəzədilmiş	yarma	- taxıl, buğda, yarma
yaratıq	- 1. bəzək; 2. təşəbbüs; 3. təchizat	yarmak	- 1. sirkə; 2. pul, sikkə; 3. qırmaq, yarmaq, parçalamaq, ayırmaq; 4. sabit, dəyişməyən
yaratılıq	- təchiz edilmiş, bəzədilmiş	yarmanmaq	- dırmanmaq, dırmaşmaq, çıxmaq
yaratılmaq	- yaradılmaq, hazır edilmək, təchiz edilmək	Yaroğlu	- Yaroğlu (antroponim, şəxs adı)
yaratınğu	- tənzim edici, düzəldən	yarp	- sağlam, güclü, qüvvətli
yaratınmaq	- tənzim etmək, düzəltmək, tərtib etmək	yarpsız	- gücsüz, qüvvətsiz, istehkamsız
yaratışmaq	- yaratmaq	yarsığak	- mənfur, əclaf, iyrenc, çirkin
yaratmaq	- 1. yaratmaq, düzəltmək, hazırlamaq; 2. bəzəmək; 3. bəyəndirmək, özünü göstərmək, 4. təşviq etmək	yarsığu	- nifrət, diksinmə
yaratıq	- tərəflərin razılığı (ilə)	yarsımaq	- nifrət etmək, diksinmək
yarğan	- 1. rütbə adıdır; 2. cəllad, xəfiyyə, casus	yarsıncağ	- mənfur, murdar, iyrenc, əclaf
yarğu	- qərar, hökm	yarsıncaq	- mənfur, murdar, iyrenc, əclaf
Yarıçı	- Yarıçı (antroponim, şəxs adı)	yartağ	- pul
yarıq	- 1. zireh; 2. kənar, qıraq	yartan	- bölük, pay, hissə, yarım
yarılıncağ	- parçalayıcı	yartım	- parça, bölük, qisim, parça
yarılmaq	- yarılmaq, parçalanmaq, ayrılmaq, bölünmək, (çiçək üçün) açılmaq	yartmaq	- 1. sikkə, pul; 2. qırmaq, yarmaq, parçalamaq, ayırmaq, 3. sabit, dəyişməyən
yarım	- yarım, ikidə bir		
yarımak	- parlamaq, açılmaq		
yaranaq	- yarın, ertəsi gün, səhəri, sabahısı		

Yaruk
 yaruk
 yaruksuz
 yarumak
 yarun
 yarutmak

 yas

 yasa
 Yasadu
 yasadak
 yasiç
 yasduk
 yasğaç
 yasimuk
 yaskağ
 yasmak
 yas-sörjük
 yastuk
 yasuk
 yasuk
 yasul
 yasumak
 Yausip
 Yausif
 yaş

 Yaş
 yaşağ

 yaşamak
 yaşarmak
 Yaşı
 yaşığ
 yaşıl
 yaşımak
 yaşırılığ
 yaşıtmaq

- antroponim, şəxs adı
 - işıq, aydınlıq
 - işıqsız, qanarnlıq
 - parlamaq, işıqlanmaq, aydınlaşmaq
 - şəfəq, dan sökülmesi
 - parlatmaq, aydınlaşdırmaq, görünmək
 - 1. zərər, ziyan; 2. həlim, şəfqətli; 3. yaş, yaşıl; 4. yaş (adam); 5. göz yaşı
 - qanun, yasaq
 - antroponim, şəxs adı
 - 1. vergi növü; 2. qanun, yasaq
 - ox
 - sikkə növü, pul
 - həlimlik
 - 1. darı; 2. mərci
 - yastı, düz, hamar
 - əritmək
 - düz, düzən
 - sikkə növü, pul
 - işıq, parıltı, ziya
 - günah, qüsur, xəta, suç
 - yoxuş, yoxuşlu, əyri
 - parlamaq
 - Yusif (antroponim)
 - Yusif (antroponim)
 - 1. yaş, təzə, yaşıl, ot, ömür; 2. göz yaşı; 3. yaş (adamın); 4. zərər, ziyan
 - antroponim, şəxs adı
 - yaşayış, həyat, kainat, varlıq, mövcudluğ
 - yaşamaq, (...) yaşında olmaq
 - yaşılmaq
 - antroponim, şəxs adı
 - yaşayış
 - yaşıl
 - gizlənmək
 - gizli
 - gizləmək, gizlətmək

Yaşkan
 yaşlağ
 yaşlığ

 yaşmak
 yaşnamak
 Yaşovati
 yaşuk
 yaşuksuz
 yaşumak
 yaşurmak
 yaşurukı
 yaşut
 yaşutmaq
 yat
 yatğ
 yatğurmak
 yatılmak
 yatlamak

 yatlanğucı
 yatmak
 yaturmak
 yava
 yavalnak
 yavalturmak
 yavaniki
 yavaş
 yavız
 yavğan
 yavğu

 yaviçğu
 yavisku
 yavişğu
 yavişmak
 yavız
 yavlak
 yavrimak
 yay
 Yayak

 - antroponim, şəxs adı
 - yaşlı, qoca, ixtiyar
 - 1. canlı; 2. yaşlı, qoca, ixtiyar; 3. yaşlı (göz)
 - silmək, sürünərək gizlənmək
 - yaşamaq
 - antroponim, şəxs adı
 - işıq, parıltı, ziya
 - işıqsız, parıltısız
 - parlamaq, işıq vermək
 - gizləmək, gizlətmək
 - gizli olan
 - gizli
 - işıqlandırmaq, aydınlaşdırmaq
 - yad, yabançı
 - yataq
 - yatırmaq, yatızdırmaq, uzatmaq
 - etiraf etmək, açılmaq
 - yad olmaq, düşmən olmaq, qaçışmaq, uzaqlaşmaq
 - düşmən
 - yatmaq, uzanmaq
 - yatırmaq, yatızdırmaq
 - tarla, əkin
 - güclənmək, qüvvətlənmək
 - yumşaltmaq
 - yavaniki (?)
 - sakit, həlim
 - pis, qəzəb, əclaf
 - yavan
 - yabğu (rütbə adıdır, ərəbcə: cəbğu)
 - yarpaq, çələng
 - yarpaq, çələng
 - yarpaq, çələng
 - yaxşılaşmaq
 - pis, xəbis, əclaf
 - pis, əclaf, xəbis, düşmən, qəzəb
 - zəifləmək, gücdən düşmək
 - yay
 Yayak (antroponim, şəxs adı)

yayılmak	- yayılmaq, tökülmək, daşmaq, dağılmaq	Yəkən	- antroponim, şəxs adı
yayılmaksız	- tərəddüdsüz	Yəkənçük	- antroponim, şəxs adı
yayıtmak	- sarsılmaq, titrəmək	yəl	- pis qoxu, pis iy
yaykalmak	- sallanmaq, tərəddüd etmək	Yələkçi	- antroponim, şəxs adı
yaylamak	- yaylamaq, yayı keçirmək	yəlmə	- izçi, kəşfiyyatçı
yaylıq	- yaylıq, yazlıq	yəlvi	- sehir
yaymak	- yaymaq	yəm	- dərman
yaz	- yaz, bahar	yəmə	- yenə, təkrar, yenidən
yazı	- ovalıq, düzən, düz	Yər	- toponim
yazınç	- günah	Yəzin Tonga	- antroponim, şəxs adı
yazınçsız	- günahsız	yıba	- hamısı, tamam, bütün
yazınmaq	- yanılmaq, günah işlətmək, itaət etməmək	yıd	- ətir, müşk, qoxu, rayihə
yazmaq	- 1. yanılmaq, günah etmək, xəta etmək; 2. yazmaq	yıdığ	- pis qoxu
yazuğ	- günah, suç, xəta, qüsür	yıdımak	- qoxumaq
yazuk	- günah, suç, xəta, qüsür	yıdlağ	- qoxulu, ətirli, rayihəli
yazukluğ	- qüsurlu, günahkar, suçlu	yıdlamak	- qoxumaq
yazuksuz	- günahsız, suçsuz, qüsursuz	yıdığ	- ətirli, qoxulu, rayihəli
yblak	- pis, yava, fəna	yıdruk	- yumruq
yebkin	- bənövşəyi	yığ	- 1. çığ, qar uçuunu; 2. fürsət
yeg	- yaxşı, çox yaxşı	Yığaç	- müştəri ulduzu
yegədmək	- yüksəlmək, ucaltmaq, üstün olmaq, qələbə çalmaq	yığılmak	- yığılmaq, toplanmaq
yegirmi	- iyirmi	yığınç	- toplanmış, kütlə
yegirmiş	- iyirminci	yığınmak	- toplanmaq
yegü	- ülgüc	yıtığ	- ağlama
yek	- şeytan, iblis	yığlavmaq	- ağlamaq, şivə qoparmaq
yekşəmbi	- bazar günü, yekşəmbə	yığlaşmaq	- ağlaşmaq
yemək	- yemək	yığmaq	- yığmaq, toplanmaq, qazanmaq
yenə	- yenə, təkrar	yıkmak	- 1. yığmaq, toplamaq, qazanmaq; 2. yıxmaq, atmaq
yeñə	- böyük qardaşarvadı	yıl	- il
yeñgə	- böyük qardaşarvadı	yılan	- 1. ilan 2. on iki il siklli türk təqvimində il adı
yerçüləmək	- rəhbərlik etmək, sövq etmək	yıldız	- ulduz
yevək	- yemək, ərzaq, təchizat	yıllı	- ilxı
Yənkənt	- toponim	yılığ	- ilıq, isti, çox isti hava
ygrmi	- iyirmi	yılıdmaq	- isitmək, ılıqlaşdırmaq
Yəgən	- antroponim, şəxs adı	yılın	- yalın
yək	- 1. şeytan; 2. pəri	yılınç	- incə
Yəkə	- antroponim, şəxs adı	yılkı	- ilxı, at, davar (qoyun), sürü (iri buyuzlu heyvan)
		yılıpığ	- arsen

yıltır
yılıtramak
yılız
Yımiş
yın
yınak
yıpar
yır
yıraq
yırdamak
Yırım
yırınçık
yırlamak

yırılmak
yırtmaq
yırmaq
Yırya
yıt
yıtık
yıtılığ
yıtılmak
yıt yıpar
yıva
yıvağı
yıvilğı
yıvılmak
yıvmak
yıyılmak
yibün
yiçə
yid
yidinç
yidinçsiz
Yidlək
yidmək

yiig

- parlaq
- parlammaq
- 1. ulduz; 2. davranış
- antroponim, şəxs adı
- dəri, cild
- cəhət, yan, tərəf
- ətir, rayihə, qoxu, müşk
- nəğmə, şərqi, mahnı, türkü
- iraq, uzaq
- mahnı oxumaq
- antroponim, şəxs adı
- nifrət edilən
- oxumaq, mahnı oxumaq, şərqi demək
- yırtılmaq, yarılmaq, dağılmaq
- yırtmaq, dağıtmaq, parçalamaq
- çürümək
- antroponim, şəxs adı
- ətir, rayihə, qoxu, müşk
- iylənmiş, çürük, pis qoxulu
- ətirli, rayihəli, qoxulu
- getmək, yox olmaq, çatmaq
- ətir, müşk, rayihə
- hamısı, tamam, bütün
- ağac növü
- ağac növü
- öyülmək, mədh edilmək, təriflənmək
- öymək, tərifləmək
- yayılmaq
- qırmızı
- daha, bir daha, təkrar
- müşk, qoxu, rayihə, ətir
- sona çatma, yüksəlmə
- sonluqsuz
- antroponim, şəxs adı
- 1. yetmək, çatmaq, yüksəlmək, yetişmək; 2. yetmək (sona), yox olmaq, qeyb olmaq
- 1. yaxşı, daha yaxşı; 2. üstün; 3. çiy, xam, kal, 4. yonulmamış, qaba, kobud, sırtıq, üzlü

yiil
yig

yigdə
yigədmək

Yigən
yigən
yigənə yig
yigi
yigidməg
yigirmi
yigit
yigitmək
yignə
yigrək
yigü
Yikən
yil
yilbimək
yilbük
yilbülək
yilik
yilim
yilinmək
yilmək
yilpig

yiltinmək
yiltiz
yiltürmək
yilvi
yilvilmək

yim
yimə
yimə tügəl

- külək, yel, rüzgar
- 1. yaxşı, daha yaxşı; 2. üstün; 3. çiy, xam, kl; 4. yonulmamış, qaba, kobud, sırtıq, üzlü
- iydə
- yüksəltmək, ucaltmaq, qələbə çalmaq, üstün gəlmək
- antroponim, şəxs adı
- qardaşoğlu
- yaxşından yaxşı, ən yaxşı
- sıx, sıxı
- artırmaq
- iyirmi
- igid, mərd, gənc
- həyatını qazanmaq
- iynə
- daha yaxşı
- yemək, yeməli (şey)
- antroponim, şəxs adı
- yel, külək, rüzgar
- əsmək
- yelpik
- yelpik vermək
- 1. illik; 2. rütbə adıdır
- yapışqan, çirş
- yapışmaq
- azmaq
- cin, pəri, şeytan, qulyabanu, al, al arvadı
- qeyb olmaq, itmək
- 1. ulduz; 2. kök, təməl, əsas, bünövrə
- əsmək, əsdirmək
- sehir, cadu
- sehirbazlıq etmək, sehirləmək, cadulamaq
- yem, yemək
- yenə, təkrar, yenidən
- tamamilə, büsbütün

yimirmək	- yıxmaq, parça-parça etmək	yirinlig	- irinli, yaralı
yimiş	- yemiş, meyvə	yirinümək	- 1. ağlamaq; 2. təzələnmək;
yimişlik	- bağı, ağacla		3. iyrənmək, bulanmaq
yimki	- səcdə etmə, dua etmə, təbrik etmə	yirmək	- 1. pis olmaq, xarab olmaq,
yimrilmək	- yıxılmaq, çəkmək		əksilmək; 2. qızmaq, hiddətlənmək,
yin	- dəri, cild		özündən çıxmaq
yinçgə	- incə	yirməksiz	- qəzəbsiz
yinçkə	- incə	yirtçi	- rəhbər, yol göstərən, bələdçi
yinçirmək	-əyilmək, baş əymək, təzim etmək,	yirtəbrəməki	- zəlzələ
	hörmət etmək	yirtinç	- dünya, aləm, kainat
yinçü	- inci	yirtinçü	- dünya, aləm, kainat
yinçülüg	- incili, inci ilə bəzənmiş	yirtinçülüg	- dünyəvi
yinçürmək	- hörmət etmək, təzim etmək, baş	yirümək	- pozulmaq, çürümək
	əymək, əyilmək	yismək	- keçmək, ötmək
yinə	- yenə, təkrar, yenidən	Yişü	- İsa peyğəmbər
yini	- üzv, əza	yitəgü	- yeddi-yeddi
yinik	- xəfif, dəyərsiz	yitərü	- yetəcək qədər, kifayət qədər
yinlig	- dərili	yiti	- 1. yeddi; 2. kəskin
yint	- əlaqə	Yitikən	- Böyük Ayı (bürcü)
yintəm	- tamamilə, bəsbütün, sabit	yitigü	- yeddi-yeddi
yintmək	- əlaqəyə girmək, əlaqələnmək	yitilmək	- yox olmaq
yin	- irin, yara	yitinç	- 1. yeddinci; 2. uluşma; 3. çatma
yinil	- yüngül, xəfif	yitinçsiz	- çatışmayan
yinçəgü	- burun xəstəliyi, zökəm	yitirü	- çatacaq qədər, kifayət qədər
yip	- ip, iplik	yitiz	- yüksək, geniş
yipçün	- bənövşəyi	yitlinmək	- (sona) yetmək, məhv olmaq, yox
yipin	- bənövşəyi		olmaq
yipkə	- iplik	yitlintürmək	- yox etmək, məhv etmək
yipkin	- bənövşəyi	yitmək	- 1. yetmək, çatmaq, yüksəlmək;
yipün	- bənövşəyi		2. (sona) yetmək, yox olmaq
yir	- 1. yer; 2. ölkə, dövlət; 3. şimal	yitmiş	- yetmiş
Yir-sub	- 1. vətən; 2. tanrı, allah	Yitmiş	- antroponim, şəxs adı
yirdəki	- yerdəki	yitti	- iti, kəskin
yirinçlik	- iyrənc	yitirmək	- itirmək, yox etmək, məhv etmək
yirinçülüg	- iyrənclik	yitürmək	- 1. itirmək, yox etmək, əldən çıxar-
yirinmək	- yaralanmaq, irinləmək		maq; 2. aldadılmaq; 3. yedirtmə-
yirintürdəçi	- hərəkət etdirən (adam); yoldan		k, yedizdirmək
	çıxaran	yivək	- ərzaq, azuq, yeməli şey, təchizat,
yirintürmək	- hərəkət etmək		əmlak, mülk
yiriş	- yara, irin	yivətmək	- təchiz etmək
yiriş kan	- yara və qan		

yivig	-1.təhizat, əmlak, mülk; 2. boyunbağı, həmayıl	yoklamak	-1.yüksəlmək, çıxmaq; 2. aramaq, daramaq
yivigliq	- (tizəkliq sözü ilə) bərabər	yoklunmaksız	-dağadılmayan, məha edilməyən
yivik	- əmlak, mülk	yokmak	- təqdir etmək, yüksəlmək
yivitmək	- təhciz etmək	yoksuz	- lüzumsuz, boş, yoxsul
yiz	- mis, bürünc	yokurkanmak	- zəifləmək, gücdən, qüvvədən düşmək
Ykən	- antroponim, şəxs adı	yokuru	- yaxın
ykrmi	- iyirmi	yol	-1.yol, səyahət, gəzinti; 2. şöhrət, səs, ün
ylan	- ilan	yolamak	- təsadüf etmək, yol göstərmək, rast gəlmək, rastlaşmaq, qarşısına çıxmaq, sövq etmək
ylnduk	- insan		- yolçu, bələdçi, rəhbər
yltruk	- işıq, ziya, parıltı; bəzək		- bitki adıdır
ymə	- yenə, təkrar, yenidən	yolçı	- yolçu; yoldakı, yol gedən
yoda	- bacanın üst tərəfi	yoldurğan	- xoşbəxt
yodmak	- sona çatmaq	yolkı	- yoluq
yodun	- dağıtma, qırma, məhv etmə	yolluğ	- yoxlamaq, baş çəkmək, yoluxmaq
Yoğ	- bir şastranın adıdır	yoluğ	-1.yolda olmaq, yola çıxmaq;
yoğ	-1.yox; 2. əhsan, matəm, yas, dəfn	yolukmak	2.yolunmaq, dərilmək
Yoğa	- bir şastranın adıdır	yolunmak	- hamısı, hər, bütün
yoğadmək	-yox etmək, dəfn etmək, ölmək, məhv olmaq		- qarının alt hissəsi
Yoğalum	- bir şastranın adıdır	yomkı	-yonmaq, yaralamaq, ziyan vurmaq
yoğsuz	- lüzumsuz	yomuz	-1.at, ilxı; 2.on iki il siklli türk təqvimində il adı
yoğun	- yoğun, qalın, qaba	yonmak	- iftira, böhtan
yoğunatmak	- yoğunlaşdırmaq, qalınlaşdırmaq	yont	- böhtan atmaq, iftira demək
yoğurkan	- üçt paltar, geyim, örtü		- xərclənməli olan
yoğurmak	-1.yoğurmaq; 2.yumşaltmaq, təskinlik vermək; 3.əksinə getmək	yoñağ	- istifadə
yoğurt	- yoğurd, qatıq	yoñamak	- istifadə etmək üçün olan
yoğurtça	- yoğurd kimi	yoñlağılıq	- istifadə etmək, işlətmək
yok	- 1. yox, fəna; 2. (çığay sözü ilə) yoxsul, kasıb, fağır, səfil	yoñlak	- Yoğa şastr
yokadmək	- yox etmək, ölmək, dəfn etmək, məhv etmək	yoñlaklıq	- yuxu yozmaq, yuxu yormaq
yoka kadız	- darçın	yoñlamak	- yolçu, bələdçi, rəhbər
yokaru	- yuxarı	Yookşastr	- yoğurd, qatıq
yokatdurmək	- məhv etmək, məhv etdirmək, yox etdirmək,	yoramak	- gediş, yürüş, yol, üsul, tərz
yokatkuluğ	- öldürülmə	yorçı	- üsullu, gedişli
yokatmak	-yox etmək, ölmək, dəfn etmək, məhv etmək	yorğurd	-yürümək, getmək, hərəkət etmək
yokça	- yox kimi	yorığ	-yürütmək, işlətmək, hərəkətə gətirmək
		yorıqlı	- təmir
		yorımak	
		yoritmak	
		yorlıq	

yornça	- yonca	yuçul	- bayraq
yortmak	- yürütmək	yudmak	- yıxmaq, silmək, təhrif etmək
yoruğ	- yürümə	yudukmak	- bitirilmək, silinmək, son vermək
yorunça	- yonca	yudulmak	- bağlamaq, taxılmaq
Yosipas	- antroponim, şəxs adı	yukluñç	- bulaşığı
Yosmut	- antroponim, şəxs adı	yunkluñcsuz	- təmiz
yosun	- nizam, üsul, qanun, qayda	yuklunmak	- bulaşmaq
yota	- bacanın üst tərəfi	yuklunmaksız	- bulaşmayan
yotuz	- rəfiqə, arvad, həyat yoldaşı	yukmak	- yapışmaq
yögərü	- yuxarı	yul	- dərə, çay
yögürmək	- yüyürmək, axmaq	yuma	- məşəl
yökərü	- yuxarı	yulağ	- işıq
Yökəsiri	- antroponim, şəxs adı	yulak	- işıq
yökmək	- həyacanlanmaq, hirsənmək	yulamak	- almaq, qoparmaq, zorla əldə etmək
yöləşmək	- bənzəmək	yulat	- çay yatağı, arx
yöləştürmək	- bərabərləşdirmək, eyniləşdirmək	yulçak	- ticarət
yöntüşmək	- müharibə etmək	yulduz	- 1. ulduz; 2. bürc; 3. planet, səyyarə
yörgəm	- bitki növüdür	yulğan	- işıq
yörgəmək	- sarılmaq	yulka	- məşəl
yörgəlmək	- sarımaq	yulmak	- 1. yolmaq, dağıtmaq; 2. almaq; 3. al-ver etmək
yörgəmək	- sarmaq, hörmək, bağlamaq, çevrilmək	yultuz	- 1. ulduz; 2. bürc; 3. planet, səyyarə
yörgənmək	- sarılmış olmaq	yultuzçı	- münəccim, astronom
yörmək	- izah etmək, aydınlaşdırmaq	yuluğ	- 1. satın alma; 2 (birim sözü ilə) vergi növü
yörüg	- izah, şərh	yuluğçı	- 1. alıcı, satın alan; 2. vergi toplayan; 3. vergi verən
yörüklüg	- izahlı, şərhli	yumak	- yumaq (fel), təmizləmək, qaldırmaq
yörülmək	- açılmaq	yumğak	- yumaq (isim), yuvarlaq
yörüñ	- ağ, bəyaz, açıq rəng	yumğaklamak	- yuvarlaklaşdırmaq, yumaqlamaq, yuvarlaq etmək
yötül	- öskürək, öskürmə	yummak	- yummaq, qapamaq
yratınmaq	- tənzim etmək, tərtib etmək, düzəltmək	yumkı	- hamısı
yaş	- 1. yaradılış; 2. təbiət; 3. bəzək	Yumşak	- yumşaq
yrılığ	- 1. əmr, fərman, buyuruq, yarlıq; 2. fağır, yoxsul; 3. lütf	yumşamak	- antroponim, şəxs adı
yrlikamak	- 1. buyurmaq, öyüd vermək; 2. iltifat etmək	yumurka	- yumşaltmaq
yrlikançaçı	- mərhəmətli	yumuş	- yumurta
yrlikançsız	- mərhəmətsiz, daş ürəkli	yumuşçı	- iş, fəaliyyət, xidmət
yrük	- işıq, aydınlıq	yunğuk	- işçi, xidmətçi
yrumak	- paylaşmaq, işıqlanmaq, aydınlaşmaq		- hamam
yrvalmaq	- yalvarmaq		

BAŞLIQLAR

NƏSR

Altun yaruk	3
Şahzadə və dişi pələng haqqında əfsanə	31
Süan–Tszyanın bioqrafiyası	70
İblis Adavaki haqqında hekayət	103
Kuanşi im pusu	119
Səkkiz yükmək	137
İki qardaş hekayəsi	149
Dantipala	165
Çastanı bəy	171
Böyük meymun və Padmavati	179
Dovşan hekayəsi	181
Uyğur dilində iki kollofon	186

XRİSTİAN ABİDƏLƏRİ

Şehirkarların etiqadı	228
Kiçik bir mətn	236

İSLAM ABİDƏLƏRİ

Ağı	238
Ayrılıq	240
Dostluq	242
Bilik	244
Fəzalət	245
Yaxşılıq və doğruluq	247

HÜQUQ SƏNƏDLƏRİ

Nökərin ağadan şikayəti	252
Torpaq satılması haqqında sənəd	257
Küncüt borcu	263
Bezlə meynəliyin dəyişdirilməsi	265
Bezlə qadının dəyişdirilməsi	268
Meynəliyin icarəsi	272
Yağ borcu	274
Torpaq icarəsi	276
Atalar sözləri	278
Lüğət	280

Kompüter dizaynı: Dürdanə Mirtağızı

Yığılmağa verilmiş 11.01.2010.

Çapa imzalanmış 02.02.2010.

Şərti çap vərəqi 31.25. Sifariş № 11.

Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 500.

*Kitab «Elm və təhsil» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.*

Direktor: prof. N.B.Məmmədli

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.